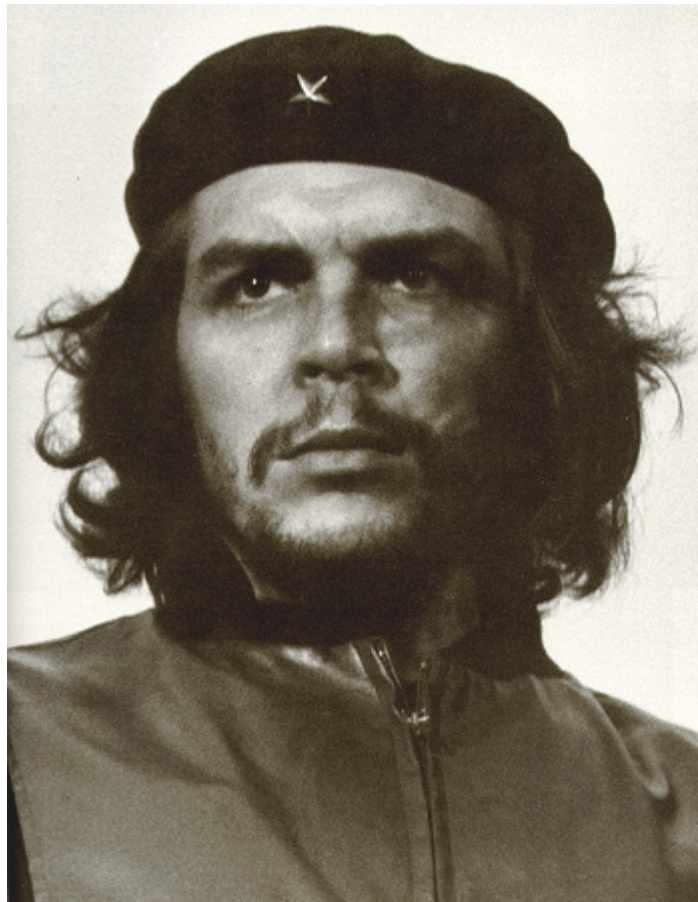

Ernesto Che Guevara

Minnen från det revolutionära kriget på Kuba

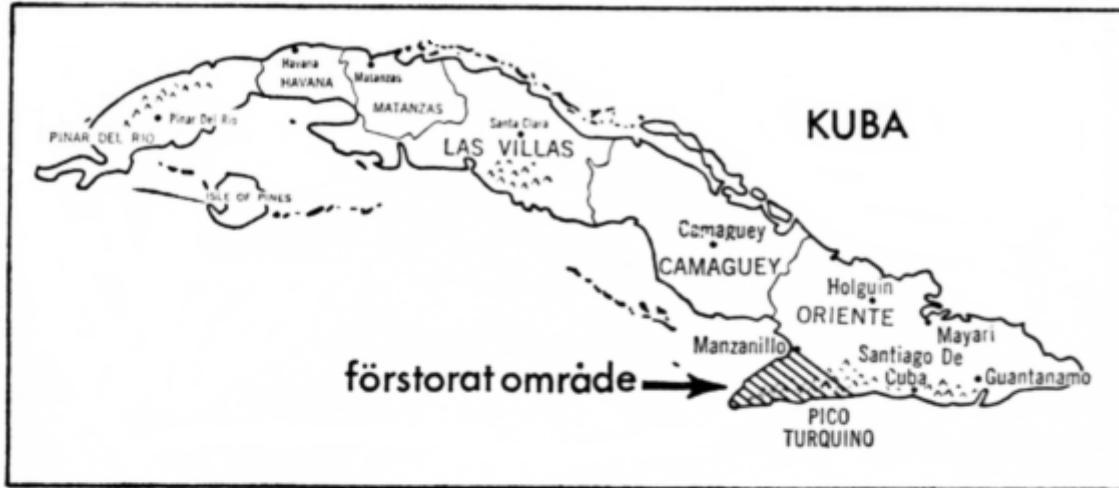
Översättning Roland Adelberth

Stockholm 1968

Innehåll

Inledning.....	2
Från Rosario till Kuba.....	3
En hyllning till Che av Fidel Castro.....	5
Minnen från det revolutionära kriget på Kuba.....	14
Prolog.....	14
”El Patojo”.....	14
En revolution tar sin början.....	17
Alegría de Pío.....	20
På flykt.....	22
Striden vid La Plata.....	26
Striden vid El Arroyo del Infierno.....	29
Angripna från luften.....	31
Överrumplingen i Altos de Espinosa.....	33
En förrädares död.....	37
En bitter tid.....	39
Förstärkningar.....	42
Våra män härdas.....	44
En ryktbar intervju.....	47
På marsch.....	49
Vapnen anländer.....	52
Slaget om El Uvero.....	55
Vi vårdar de sårade.....	60
Vår återkomst.....	63
Ett förräderi förbereds.....	67
Anfallet mot Bueycito.....	70
Lydia och Clodomira.....	74
Striden vid El Hombrito.....	76
Första striden vid Pino del Agua.....	79
En pinsam episod.....	84
Revolutionskämparnas moral och disciplin.....	87
Kampen mot banditväsendet.....	90
Altos de Conrado.....	94
Kriget och bondebefolkningen.....	98
Ett år av väpnad kamp.....	100
Andra striden vid Pino del Agua.....	118
Camilo.....	122
Storstrejken, den sista offensiven och striden vid Santa Clara.....	125
Tjugosex brev.....	133

GUERILLANS VÄG I SIERRA MAESTRA december 1956– december 1957

1. Las Colorados Beach: landningsplats
2. Alegría de Pío: nederlag och skingring
3. Ojo de Buey-bukten
4. Puercas Gordas. Här övergav Almeidas folk sina vapen
5. Mongo Perz hus. Här återsamlades de skingrade trupperna under Fidel Castros kommando
6. Caracas-höjden
7. La Plata. Första segern
8. Arroyo del Infierno
9. Caracas-höjden
10. Övrraskande attack på Espinosas höjder
11. El Lomón. De förstärkningar som sänts av Frank País anländer
12. Mt. Turquino
13. Pino del Agua
14. El Uvero

Inledning

”Den enskilde i vårt land vet att den ärofulla period då det har fallit på hans lott att leva är en offrets tid; han har lärt dess mening.

Männen i Sierra Madre – och överallt där striderna utkämpades – lärde det först; senare lärde sig hela Kuba förstå det. Kuba, Amerikas avantgarde, måste bringa offer, därför att det måste visa vägen till den fulla friheten för alla latinamerikanska folk.

.. en sann revolutionär drivs av en stark och brinnande kärlek. Det är omöjligt att föreställa sig en äkta revolutionär utan den egenskapen. Just här ligger det som kanske är den stora dramatiska proberstenen på en ledare: han måste kunna förena en passionerad anda med ett kyligt intellekt; och han måste utan att vackla kunna fatta svåra och plågsamma beslut.

Den kärlek våra revolutionärer i avantgardet känner för folket och för de stora, heliga målen, måste vara just denna odelbara, förandligade kärlek. De vanliga uttrycken för den jordiska kärleken, sådan den upplevs av de vanliga människorna, är inte för dem.

Revolutionernas ledare är sällan med när deras barn säger sina första, stapplande ord; deras hustrur måste delta i deras uppoffringar också de, om revolutionen skall kunna nå sitt mål; sina vänner finner de enbart bland kamraterna i revolutionen. För dem existerar inget liv utanför revolutionen. Om de skall kunna undvika dogmatiska ytterligheter, steril formalism och isolering från folket, måste de vara uppfyllda av humanismens anda och känslan för rättvisa och sanning. Deras lott är den dagliga kampen för att omvandla sin kärlek till den levande mänskligheten till konkreta stordåd, till handlingar som kan framstå som en väckande kraft och ett exempel.”

CHE GUEVARA (*Socialismen och människan på Kuba*)

Från Rosario till Kuba

Denna porträttskiss stod införd i den kubanska veckotidskriften *Granma* den 24 oktober 1967.

Ernesto Che Guevara föddes på kvällen den 14 juni 1928 i Rosario, en av Argentinas största städer. Vid två års ålder fick han sin första astmaattack. Sjukdomen visade sig vara obotlig och förde med sig en mattighet och kvävningssänsla som alltid skulle följa honom, en väsende andning som envist ekade genom Medicinska Högskolans lärosalar, i hjärtat av Sierra Maestra och i Latinamerikas djungler.

Strax efter Ches födelse flyttade föräldrarna, väg- och vattenbyggnadsingenjören Ernesto Guevara Lynch och hans maka Celia de la Serna, av irländsk respektive spansk härstamning, till Buenos Aires.

Celia har berättat att ”när Ernesto var fyra år klarade han inte längre klimatet i huvudstaden. Hans far sov sittande på Ernestos säng, därför att Che klarade astmaanfallen bättre om han fick sova mot sin fars bröst.” Ernesto blev sämre och sämre, och läkarna förklarade att fallet var allvarligt och så småningom också att han måste ha luftombyte.

Så familjen Guevara flyttade igen. De for till Córdoba, där pojken blev bättre. Anfallen lugnade ner sig. De slog sig ner i Alta Gracia, efter att en tid ha rest omkring i provinsen.

Strax innan señora Guevaras äldste son fyllde åtta år fick hon en skrivelse från undervisningsministeriet där man undrade varför Ernesto Guevara de la Serna, sju år gammal, inte hade skrivits in vid någon folkskola.

”Jag svarade genast”, berättar hon. ”Jag kände mig stolt över att de intresserade sig för att våra barn fick lära sig läsa och skriva. Jag lärde honom själv hans ABC, men på grund av sin astma kunde han inte gå i skolan. Det var bara andra och tredje året han kunde gå i skola regelbundet; i femte och sjätte klassen deltog han sporadiskt i undervisningen. Hans syskon brukade skriva av läxorna åt honom, och så gjorde han dem hemma.”

Sedan följde gymnasiet och då for han till Córdoba varenda dag i en liten bil proppfull av gymnastier. Chaufför: Celia de la Serna.

Familjen bodde i Villa Nidia, i den ”finare” delen av staden. Man hade en behaglig tid med ekonomiskt välstånd. Senare förändrades läget och familjen måste sälja den stora gård Ches mor ägde i stadens utkant och flytta in i själva staden. Ernesto hade mat och husrum hemma, men familjens budget hade inget utrymme för några fickpengar, så han skaffade sig sitt första arbete.

Han var tonåring nu, oberoende, lugn och sansad, förtjust i att läsa, beslutsam. Med otroliga kraftansträngningar hade han lärt sig att bemästra sin sjukdom och utövade nu olika idrotter tillsammans med sin bror Roberto och andra. Han hade ytterligare tre syskon: Celia, Ana Maria och Juan Martin.

Fortfarande finns det en del gamla idrottsmän som minns unge Guevara, en välkänd och populär kamrat i kretsarna kring Atalaya Athletic Club. Men ibland måste han lämna planen för att använda evaporatorn litet. Hans intresse för så olika ting som Baudelaire och idrott härdade honom både andligen och kroppsligen.

År 1941, då han fortfarande gick i gymnasiet, blev han god vän med Alberto Granados, numera biokemist, som tog sin examen tre år senare.

Den 29 december 1951 startade Che och Granados en långfärd med motorcykel. De hade

bestämt sig för att fara längs Stillahavskusten. Guevara ville genomkorsa kontinenten, lära känna den, leta rätt på de gamla kulturer som funnits där innan conquistadorerna kom, träffa människor, resa, om han så skulle bli tvungen att gå till fots.

I slutet av 1944 hade familjen Guevara flyttat till Buenos Aires, där Ernesto fortsatte sina studier. Hans kamrater ansåg att han med sin utpräglade matematiska begåvning borde bli ingenjör, men till deras häpnad berättade han en dag för dem att han hade skrivit in sig vid Medicinska Högskolan.

Före långfärden tillsammans med Granados hade han rest omkring i de norra och västra delarna av landet, sporrade av sitt intresse för spetälskan och andra tropiska sjukdomar. En gång cyklade han tvärs genom landet. Han vandrade genom Calchaquies och Andernas dalgångar, passerade genom Tucumán och Mendoza, Salta, Jujuy och La Rioja.

Granados och Ernesto kom till Santiago de Chile, och senare tog de sig genom höglandet till fots. ”Det gav oss möjlighet att lära känna folket. Vi tog alla möjliga ströjobb för att tjäna några pesos och fortsatte sedan vår färd. Vi jobbade som stuvare, bärare, sjömän, läkare och diskare. Vi bevisade att vi var fullt kunniga i konsten att skala potatis och andra liknande göromål, fast den ene av oss redan hade en akademisk examen och den andre snart skulle vara utexaminerad läkare.”

De kom till Peru och förverkligade en gammal dröm om att få besöka en spetälskekoloni. Guevara såg också Machu Picchu och besökte efteråt en plats mitt inne i hjärtat av den peruanska djungeln, där patienterna vid en spetälskekoloni hade uppfört en damm som förändrat en flods lopp och avlett den in i Columbia.

Problem, svårigheter med papperen, pengar, löjliga trivialiteter, dök ideligen upp.

”I Iquitos jobbade vi som fotbollstränare”, minns Granados, ”och tjänade pengar till flygbiljetterna på det viset. I Bogotá deporterade de oss.”

En insamling bland studenterna gav dem möjlighet att företa en färd till Venezuela. Där stannade Alberto, medan Ernesto for till Miami med ett transportflygplan lastat med fullblodshästar. Från början hade han bara tänkt stanna där i två dagar, men det slutade med att han blev kvar en hel månad. Han var så sparsam med pengarna att han hela tiden satt på stadsbiblioteket och läste och levde på en diet av kaffe med mjölk en gång om dagen.

När han kom hem till Buenos Aires igen inkallades han till värnpliktsmönstring, men frikallades redan vid första mönstringen. Samtidigt fick han dock besked om att han måste mönstra på nytt, sedan han väl tagit sin examen.

Med sina märkliga studiemetoder och sin osedvanliga intelligens och duglighet lyckades han absolvera 11 eller 12 ämnen på mindre än ett år. Han utexaminerades som läkare i mars 1953. Han var då 25 år gammal och hade redan utmärkt sig som en aktiv kämpe mot tyranniet i alla dess former. Han hade redan upplevt pinan i att tvingas upptäcka den ohyggliga sanningen om de förhållanden varunder de latinamerikanska indianerna lever, och bestämde sig nu för att ägna sig åt att hjälpa dem. Han beslöt att fara tillbaka till Caracas, där Granados väntade på honom. Där tänkte han börja arbeta i spetälskekolonin i Cabo Blanco.

Eftersom han inte ville be någon om pengar, beslöt han sig för att ta tåget från Buenos Aires. I Ecuador lyckades juristen Ricardo Rojo övertyga honom om att han absolut måste se Guatemala. Han kom dit i december 1953. Senare for han till Mexiko och därifrån följde han med *Granma* till Kuba.

En hyllning till Che av Fidel Castro

[Detta är texten till det minnestal över Ernesto Che Guevara som hölls av major Fidel Castro Ruz, förste sekreterare i Kubas kommunistiska partis centralkommitté och den revolutionära rörelsens premiärminister, den 18 oktober 1967 på Plaza de la Revolución,]

KAMRATER I REVOLUTIONEN!

Första gången jag träffade Che var en dag i juli eller augusti 1955. Och på en enda kväll bestämde vi – som han själv berättar i sina minnen – att han skulle delta i expeditionen med *Granma*, trots att expeditionen den gången inte ägde vare sig fartyg, vapen eller trupper.

Det var så Che och Raúl blev de båda första namnen på *Granmas* skeppslista. Sedan dess har tolv år gått – tolv år fyllda av kamp och historisk betydelse. Under dessa år har döden mejat ner många tappra och ovärderliga män, men samtidigt har märkliga individer trätt fram, nya kämpar bland revolutionens män, och mellan dessa män och folket har det skapats band av tillgivenhet och vänskap som trotsar all beskrivning.

I kväll har vi samlats här för att i den mån det alls är möjligt ge uttryck för våra känslor för honom som var en av de mest älskade och mest folkkära och utan tvekan också allra märkligaste bland våra revolutionära kamrater – för att ge uttryck för våra känslor för honom och för de hjältar som har kämpat tillsammans med honom och stupat vid hans sida, hans internationella armé som har skrivit ett ärofullt historiskt epos som aldrig kommer att förblekna.

Che hörde till dessa människor som man tycker om så snart man träffar dem, gjorde det genom sin enkelhet, sin karaktär, sin naturlighet, sin kamratliga inställning, sin personlighet, sin självständighet, redan innan man hunnit lägga märke till hans många andra karakteristiska och enastående dygder.

Den allra första tiden var han truppens läkare. Och även därigenom stärktes banden av vänskap och varma känslor för honom oavbrutet.

Han var uppfylld av ett brinnande hat och förakt mot imperialismen, inte bara därför att hans politiska medvetenhet redan var mycket starkt utvecklad, utan också därför att han strax dessförinnan hade fått bevittna den kriminella imperialistiska intervention som genomfördes i Guatemala, genom de legoknektar som kvävde den begynnande revolutionen i detta land.

En man som Che behövde inga tillkrånglade argument. För honom var det nog att veta att det fanns män som var beslutna att bekämpa denna situation med vapen i hand; för honom räckte det med att veta att dessa män inspirerades av äkta revolutionära och patriotiska ideal. Det var mer än nog för honom.

En dag i slutet av november 1956 anträdde han färden till Kuba tillsammans med oss. Jag kommer ihåg att överresan blev mycket svår för honom därför att han, eftersom avfärden måste ske så brådstörtat och i hemlighet, inte ens kunde förse sig med den medicin han behövde och därför under hela överresan led av ett svårt astmaanfall, utan något att lindra plågorna med, men också utan att yttra ett ord av klagan.

Vi steg i land, anträdde vår första marsch, drabbades av vårt första bakslag, och efter några veckor kunde, som ni alla vet, några av de överlevande från expeditionen med *Granma* återförenas igen. Che fortsatte som läkare för denna grupp.

Det första slaget ändade med seger för oss, och Che var då redan en soldat i truppen och

samtidigt fortfarande vår läkare. Vi utkämpade vår andra segerrika strid och Che var inte bara soldat utan den främste soldaten av alla i den striden, och utförde del första av dessa makalösa stordåd som var så typiska för honom i allt hans militära handlande. Våra styrkor fortsatte att växa och vi stod i det ögonblicket inför en ny och synnerligen betydelsefull strid.

Läget var svårt. De upplysningar vi hade var i många avseenden osäkra. Vi skulle i fullt dagsljus – i gryningen – angripa en starkt befäst, väl bestyckad ställning just vid strandlinjen. Vi hade fiendetrupper i vår rygg, ganska nära, och i detta förvirrade läge var det nödvändigt att kräva en yttersta kraftansträngning av männen.

Kamrat Juan Almeida hade åtagit sig ett av de allra svåraste uppdragen, men vår ena flank var helt obesatt – en av flankerna måste lämnas utan någon attackerande styrka alls, vilket bringade hela operationen i fara. I det läget begärde Che, som fortfarande fungerade som vår läkare, två-tre man, varav en med kulsprutepistol, och gav sig efter bara några sekunder ut igen för att åta sig uppgiften att leda ett anfall från det hållet.

Den gången visade han sig inte bara som en framstående soldat utan också som en framstående läkare. Han tog hand om våra sårade kamrater och skötte samtidigt också de sårade fiendesoldaterna.

Sedan samtliga vapen erövrats och insamlats, blev det nödvändigt att lämna den erövrade ställningen och genomföra en lång återmarsch under ständiga störningar från fientliga styrkor. Härvid krävdes att någon stannade kvar tillsammans med de sårade, och Che åtog sig genast den uppgiften. Tillsammans med en liten grupp av våra soldater skötte han dem, räddade deras liv och anslöt sig så småningom åter till styrkan tillsammans med dem.

Från detta tillfälle framträdde han också som en tapper och dugande ledare, en av den sortens män som inte väntar på att bli ombedda att ta hand om ett farligt uppdrag när det måste genomföras.

Så var det i slaget vid El Uvero, men han hade uppträtt på liknande sätt också under en tidigare, aldrig skildrad episod under en av de första dagarna, då vår lilla trupp, på grund av ett förräderi, utsattes för ett överraskningsangrepp från luften och tvingades till reträtt under fientlig bombfällning. Vi hade redan dragit oss tillbaka ett gott stycke, när vi kom att tänka på en del gevär, tillhörande några bondsoldater som deltagit i de första aktionerna och sedan begärt permission för att hälsa på sina familjer; på den tiden hade vi fortfarande inte lyckats åstadkomma någon större disciplin i vårt embryo till armé. Följden blev att vi fruktade att de där gevären säkert hade gått förlorade nu.

Jag minns hur problemet togs upp på nytt och hur Che, medan bomberna föll, anmälde sig som frivillig och sedan snabbt gav sig iväg för att hämta de där gevären.

Detta var ett typiskt drag hos honom – hans redobogenhet att genast anmäla sig som frivillig till de farligaste uppdrag. Och naturligtvis väckte det allmän beundran, dubbel beundran rentav, för denne medkämpe som stred vid vår sida, men som inte var född i detta land, en man som tänkte djupt, en man som i sitt sinne närde drömmen om fortsatt kamp i andra delar av vår världsdel och som inte desto mindre var så osjälvisk, så oegennyttig, så självklart redo att alltid åta sig också de svåraste ting, att ständigt sätta sitt eget liv på spel.

Och det var så han vann majors grad och ställningen som ledare för den andra kolonn som organiserades i Sierra Maestra Hans prestige steg mer och mer, och han började vinna ära och berömmelse som en strålande kämpe, som säkert skulle avancera till de allra högsta poster under kriget.

Che var en ojämförlig ledare. Che var ur militär synvinkel en osedvanligt dugande man, osedvanligt modig, osedvanligt attacklysten. Om han som guerillaman alls hade någon akilleshäl, så var det just denna fantastiska angreppsanda, detta absoluta förakt för faran.

Fienden tror att hans död berättigar den att dra vissa slutsatser. Che var en mästare i krigets konst. Han var en virtuos i guerillakampen. Och det bevisade han oändligt många gånger. Men han bevisade det speciellt genom två helt fantastiska bravader. Ena gången var under invasionen, då han ledde en kolonn, en kolonn som förföljdes av tusentals fiendesoldater, över slät mark genom en absolut okänd terräng och därmed – tillsammans med Camilo Cienfuegos – genomförde en militärt sett helt fantastisk prestation. Han visade det också vid sin blixtkampanj i provinsen Las Vilas, särskilt under det djärva angreppet mot staden Santa Clara, då han i spetsen för en kolonn på knappa 300 man, trängde in i en stad som försvarades av tanks, artilleri och flera tusen man infanterister.

Dessa båda hjältedåd karakteriserade honom som en osedvanligt dugande ledare, som en mästare, en virtuos i det revolutionära krigets konst.

Men nu, efter hans heroiska och ärofulla död, finns det de som försöker förneka riktigheten och värdet hos hans idéer, hos hans teorier om guerillakampen.

Mästaren kan dö – särskilt när den konst han är mästare i är en så farlig konst som den revolutionära kampen – men det som däremot inte kan dö är den konst åt vilken han helgade sitt liv, den konst som han helgade sin intelligens.

Vari ligger det märkliga i att denne mästare stupade i strid? Då är det väl märkligare att han inte stupade i strid redan vid något av de otaliga tillfällena då han satte livet på spel under vår revolutionära kamp. Och ofta nog måste vi direkt vidta åtgärder för att hindra att offra sitt liv, till och med i mindre betydande aktioner.

Och nu blev det alltså i strid – i en av de många strider han utkämpade – som han förlorade sitt liv. Vi vet inte tillräckligt för att kunna dra några slutsatser om de omständigheter som föregick just den striden, för att kunna bedöma i vad mån han uppträtt överdrivet attacklystet, men – vi upprepar – om han som guerillakämpe hade någon akilleshäl, så var det just hans fantastiska djärvhet, hans fullständiga förakt för faran.

Och det är på den punkten vi knappast kan anse att han handlade rätt, eftersom vi själva anser att hans liv, hans erfarenhet, hans kapacitet som beprövad ledare, hans prestige och allt det som han stod för, var långt värdefullare, ojämförligt mycket värdefullare än vad han själv kanske föreställde sig.

Hans handlande påverkades kanske mycket starkt av föreställningen om att den enskilda människan bara har ett relativt värde i historien, föreställningen att en stor sak inte besegras bara därför att människorna stupar, att historiens väldiga marsch varken kan eller låter sig hindras av att en ledare stupar.

Och visst är det sant, inget tvivel om den saken. Det bevisar hans tro på människan, hans tro på idéerna, hans tro på exemplets makt. Men dock skulle vi av hela vårt hjärta hellre ha velat se honom som en segrarnas skapare, ha velat se segrar smidas under hans ledarskap, eftersom män med hans erfarenhet, män av hans kaliber, med hans faktiskt unika förmåga, förvisso inte är vanliga.

Vi inser tillfullo värdet av hans exempel. Vi är absolut övertygade om att många människor kommer att sträva efter att leva upp till hans exempel, att nya män av hans slag kommer att

träda fram bland folket.

Men det är inte lätt att finna en individ som äger alla de dygder som förenades i honom. Det är inte lätt för en människa att spontant utveckla en personlighet som hans. Jag skulle vilja påstå att han tillhörde de människor som få kan mäta sig med och bokstavligt talat ingen kan överträffa. Men jag skulle också vilja säga att just det exempel som ges av män som han, bidrar till att nya män av samma kaliber dock framträder.

Det är inte bara kämpen vi beundrar hos Che, mannen som var i stånd till stora dåd. Och det han gjorde, hans insats där, själva det faktum att han tillsammans med bara en handfull män reste sig till kamp mot den härskande klassens armé, utbildad av yankeerådgivare som sänts dit av yankee-imperialismen, och stödd av oligarkierna i alla de kringliggande länderna – detta innebär redan i sig en fantastisk prestation.

Och söker vi på historiens blad skulle det inte förvåna mig om vi inte finner ens något annat fall där en ledare med så få följeslagare har tagit itu med en så väldig uppgift; något enda fall där en ledare med så begränsade styrkor har gått till strids mot så stora motståndarstyrkor. Visst kan man söka sådana bevis på självförtroende, sådana bevis på förtroende för folket, sådana bevis på förtroende till människans förmåga att kämpa, på historiens blad – men man kommer aldrig att finna deras like.

Och han stupade.

Fienden tror att den har besekrat hans idéer, hans teorier om guerillakampen, hans syn på den revolutionära väpnade kampen. Men vad de genom en ren lyckträff lyckades åstadkomma var att eliminera honom lekamligen – vad de lyckades åstadkomma var att de vann en tillfällig fördel av det slag som en fiende alltid kan vinna i kampen.

Och vi vet inte i vad mån denna lyckträff, denna ödets nyck, hjälptes på traven i en kamp som många andra av den egenskap hos honom som vi talade om redan tidigare – hans fantastiska angreppslust, hans absoluta förakt för faran.

Sådana saker hände också under vårt eget befrielsekrig. I en strid vid Dos Rios dödade de vårt oberoendes apostel. I en strid vid Punta Brava dödade de Antonio Maceo, veteran från hundratals strider.¹ Otaliga ledare, otaliga patrioter, stupade i liknande strider under vårt frihetskrig. Och dock innebar deras död inte att Kubas sak led nederlag.

Ches död är ett hårt slag för den revolutionära rörelsen, därigenom att den berövar den dess utan tvekan allra mest erfarne och skicklige ledare.

Men de som skryter om seger misstar sig. De tar fel när de tror att hans död innebär slutet för hans idéer, slutet för hans taktiska tänkande, slutet för hans teorier om guerillakampen, slutet för hans tes. För den man som stupade, som dödlig människa, som en man som gång efter annan mött fiendens kulor som soldat och som ledare, var tusen gånger starkare och kunnigare än de som genom en ren lyckträff lyckades fälla honom.

Men hur bör nu revolutionärerna ta detta allvarliga bakslag?

Hur bör de reagera på denna förlust? Om Che själv skulle ge oss sin mening på denna punkt, hur skulle den då lyda? Han gav oss sin mening, uttryckte den klart och tydligt, när han i sitt budskap till den latinamerikanska solidaritetskonferensen skrev att om döden överraskade honom någonstans, så var den välkommen om bara hans stridsrop dessförinnan nått ett

¹ "Vårt oberoendes apostel" är José Martí; beträffande Maceo, se fotnot i kapitlet "Lydia och Clodomira".

mottagligt öra och en ny hand sträcktes ut för att ta upp hans gevär.

Och hans stridsrop kommer att nå inte ett mottagligt öra, utan miljoner mottagliga öron. Och inte en hand utan miljoner händer kommer att sträckas ut för att gripa till vapen.

Nya ledare kommer att framträda. Och männen – de lyssnande männen med de utsträckta händerna – kommer att behöva ledare som kommer att träda fram ur folkets egna led, så som ledarna alltid har trätt fram i alla revolutioner.

Dessa händer kommer inte att få till sin hjälp någon ledare med Ches osedvanliga erfarenhet och storslagna förmåga. De nya ledarna kommer att formars och härddas i striden – dessa ledare kommer att framträda bland miljonerna av mottagliga lyssnare, bland de miljoner händer som förr eller senare ströks ut för att gripa till vapen.

Inte så att vi väntar eller tror att hans död nödvändigtvis måste få omedelbara återverkningar i den revolutionära kampens rent yttre skeende, att hans död nödvändigtvis måste få omedelbara återverkningar på denna kamps utveckling. Ty faktum är att när Che grep till vapen på nytt räknade han inte med någon omedelbar seger – han tänkte sig aldrig någon snabb seger mot oligarkiernas och imperialismens styrkor. Som den erfarne kämpe han var, var han beredd på en lång kamp, en kamp som skulle fortsätta i fem, tio, femton eller tjugo år, om så erfordrades. Han var beredd att kämpa i fem, tio, femton, tjugo år, i hela sitt liv om så erfordrades!

Och inom ett sådant tidsperspektiv kommer hans död – eller rättare sagt hans exempel – att få ofantliga återverkningar. Kraften i det exempel han givit kommer att vara oövervinnelig.

De som klamrar sig fast vid föreställningen om slumpen försöker förgäves förneka hans erfarenhet och ledarförmåga. Che var en osedvanligt framstående militär ledare. Men när vi minns Che, när vi tänker på Che, så tänker vi inte i första hand på hans militära duglighet. Nej! Kriget är ett medel och inte ett ändamål – kriget är ett revolutionärernas verktyg. Det viktiga är revolutionen – det viktiga är revolutionens sak, de revolutionära idéerna, de revolutionära målen, de revolutionära känslorna, de revolutionära dygderna!

Och det är på detta område, på idéernas område, på känslornas område, på de revolutionära dygdernas område, på intellektets område, som vi – bortsett från hans militära begåvning – djupt känner vilken oerhörd förlust hans död innebär för hela den revolutionära rörelsen.

Därför att Ches utomordentliga personlighet var sammansatt av dygder som man sällan finner förenade. Han framstod som en oöverträffad handlingens man, men Che var inte bara en oöverträffad handlingens man – han var också en den visionära intelligensens och den allmänliga kulturens man, en djupsinnig tänkare. Det vill säga att i hans person förenades idéernas man med handlingsmänniskan.

Men det räcker inte med att säga att Che i rik mån ägde både de egenskaper som utmärker en idéernas man – en de djuplodande idéernas man – och de egenskaper som utmärker en handlingens man, utan man måste också understryka att Che som revolutionär i sig förenade de förtjänster som kan definieras som det allra fullödigaste uttrycket för de förtjänster som bör karakterisera en revolutionär: en absolut pålitlig man, en man med överlägsen hederskänsla, med absolut ärlighet – stoiker och spartan i sina levnadsvanor, en man utan minsta vank eller fläck på sitt uppträdande. Genom sina förtjänster blev han vad man skulle kunna kalla den perfekta ledstjärnan för hurdan en revolutionär bör vara.

När människor dör är det brukligt att man håller tal och understryker deras förtjänster, men

det är sällan man vid sådana tillfällen med större rättvisa och större sanning kan säga om en man vad vi nu säger om Che: att han var ett renodlat exempel på de revolutionära förtjänsterna.

Men han ägde också en annan egenskap, en egenskap som varken hör intellektet eller viljan till, en egenskap som inte skapas av erfarenheten eller kampen, utan en egenskap hos hjärtat: han var en osedvanligt mänsklig människa, med en känslighet större än de flesta människors.

Det är därför vi, när vi tänker på hans liv, kan säga att han gav en enastående bild av en synnerligen ovanlig människa, i stånd att i sin person förena inte bara de egenskaper som utmärker en handlingens man, utan också de som utmärker tänkaren, som utmärker mannen, vars revolutionära förtjänster var utan fläck och mannen med den starka mänskliga känsligheten, allt förenat av en karaktär av järn, en vilja av stål, en oöverbärlig förmåga att uthärda.

Och därför har han givit kommande generationer i arv inte bara sin erfarenhet och sitt kunnande som en framstående soldat utan också samtidigt frukterna av sin höga intelligens. Han skrev med den virtuositet som utmärker en språkets mästare. Hans skildringar av kriget saknar motstycke. Djupet i hans tänkande är imponerande. I allt han skrev nedlade han det yttersta allvar, det yttersta djupsinne – och vi tvivlar inte på att en del av hans skrifter kommer att gå till eftervärlden som klassiska dokument inom det revolutionära tänkandet.

Så har han alltså, som frukter av denna djupa och spänstiga intelligens, skänkt oss en oändlighet av minnen, en oändlighet av skildringar som utan hans arbete, utan hans författarskap, kanske skulle ha gått förlorade för alltid.

Denne outtröttlige arbetare vilade aldrig en dag under de år han tjänade detta vårt land. Många och ansvarsfulla var de poster som tilldelades honom: som chef för riksbanken, chef för Nationella planeringsbyrån, industriminister, militärområdeschef, ledare för olika politiska delegationer, ekonomiska delegationer och vänskapsdelegationer.

Hans smidiga intelligens kunde med självklar säkerhet ta hand om alla uppdrag av vad slag de vara månne. Därför kunde han också på ett strålande sätt representera vårt land vid en mängd internationella konferenser, precis som han på ett strålande sätt ledde soldater i strid, precis som han nedlade ett mönstergillt arbete som chef för de institutioner som anförtroddes honom, och för honom existerade inga vilodagar, för honom existerade inga vilotimmar!

Och såg man upp mot fönstren till hans kontor fann man att därinne var ljusen tända till långt in på nätterna, medan han studerade eller rättare sagt arbetade och studerade. För han studerade alla problem, han var en outtröttlig läsare. Hans kunskapsörst var praktiskt taget outsläckt, och de timmar han stal från sömnen ägnade han åt studier.

De dagar han egentligen skulle ha varit ledig ägnade han åt frivilligt arbete. Han stod som en inspirationskälla och var den främste föregångaren i det arbete som idag utförs av hundratusentals människor över hela landet; han stimulerade den verksamhet där vårt folk nu satsar hårdare och hårdare.

Och som revolutionär, som kommunistisk revolutionär, som sann kommunist, ägde han en oändlig tro på de moraliska värdena. Han ägde en oändlig tro på de moraliska värdena, han ägde en oändlig tro på människans samvete. Och det bör sägas att han, med absolut klarhet, insåg att de moraliska resurserna är själva den fundamentala hävstången, när man vill bygga upp kommunismen i det mänskliga samhället.

Han tänkte, arbetade och skrev så mycket. Och det är lämpligt och passande att en dag som denna understryka att Ches skrifter, Ches politiska och revolutionära tänkande, kommer att få ett förblivande värde för den revolutionära utvecklingen på Kuba och för den revolutionära utvecklingen i Latinamerika. Och vi tvivlar inte en sekund på att hans idéer som en handlingens man, en tankens man, och en de obefläckade moraliska förtjänsternas man, som en man med en mänsklig känslighet som söker sin like, som en man vars uppträdande var utan vank och tadel, äger och alltid skall äga ett universellt värde.

Imperialisterna skryter med den seger de vunnit när de har dödat denne guerillakämpe i strid – imperialisterna skryter över den triumferande lyckträff som har åstadkommit att en sådan underbar handlingens man har försatts ur spel. Men imperialisterna vet kanske inte, eller låtsas kanske inte veta, att handlingens man bara var en av de många sidorna av denne kämpes personlighet. Och när vi talar om vår sorg sörjer vi inte bara över att vi har förlorat en handlingens man, vi sörjer över att vi har förlorat en moraliskt överlägsen människa, vi sörjer över att vi har förlorat en man av den mest utsökta mänskliga känslighet, vi sörjer över att vi har förlorat ett sådant intellekt. Vi sörjer vid tanken på att han bara var trettionio år gammal när han stupade.

Vi sörjer förlusten av de ytterligare frukter vi kunde ha fått av denna intelligens och av denna ständigt allt rikare erfarenhet.

Vi kan föreställa oss dimensionerna hos den förlust som har drabbat den revolutionära rörelsen. Men inte desto mindre är detta just den svaga punkten hos den imperialistiske fienden: detta att han tror att han genom att ha lyckats eliminera en människa lekamligen också har kunnat eliminera den människans tankar – att man genom att undanröja honom rent fysiskt också har kunnat undanröja hans idéer, undanröja hans förtjänster, undanröja hans exempel.

Och så skamlösa är de i denna sin tro att de inte tvekar att som den naturligaste sak i världen offentliggöra de vid det här laget nästan överallt accepterade omständigheterna kring deras sätt att mörda honom sedan han blivit allvarligt sårad i strid. De tycks inte ens vara medvetna om det vämjeliga i detta handlande, de tycks inte ens vara medvetna om det skamliga i det erkännande de gör. De har offentligen erkänt sitt dåd som om det vore självklart att hyrda banditer, oligarker och legoknektar är i sin fulla rätt att mörda en svårt sårad revolutionär kämpe.

Och vad värre är – de talar om varför de gjorde det. De hävdar att en rättegång mot Che skulle ha varit alltför omstörtande, att det skulle ha varit omöjligt att placera denne revolutionär på de anklagades bänk.

Och inte nog med det – de har inte heller dragit sig för att sticka undan hans lik. Vare sig de ljuger eller inte har de i varje fall offentligen meddelat att de har låtit kremdera honom, och därmed redan börjat avslöja sin rädsla, börjat avslöja att de dock inte är så säkra på att de enbart genom att lekamligen eliminera kämpen också kan likvidera hans idéer, likvidera hans exempel.

Che föll i kampen för de utsugna och förtryckta folken i denna vår världsdal, i försvaret för deras intressen, för deras sak – Che föll i försvaret för denna vår jords fattiga och vanlottade. Och det exemplariska uppträdande och den osjälviskhet han visade i kampen för deras sak kan inte förnekas ens av hans bittraste fiender.

Och inför historiens dom växer sådana män som handlar som han gjorde, som gör och ger allt

för de förtrycktas sak, dag för dag allt mera i storhet och får dag för dag en allt säkrare plats i människornas hjärtan. Den imperialistiska fienden har börjat inse den saken och det kommer inte att dröja länge förrän vi får bevisen för att hans död, på lång sikt, måste bli ett utsäde som ger upphov till många nya män som är fast beslutna att följa i hans fotspår, många nya män fast beslutna att följa hans exempel.

Och vi är absolut övertygade om att revolutionens sak på denna kontinent kommer att återhämta sig från det slag den fått, att den revolutionära rörelsen på denna kontinent inte kommer att låta sig krossas av slaget.

Hur bör vi utifrån vårt eget folks revolutionära synpunkter se på Ches exempel? Har vi en känsla av att vi har förlorat honom? Det är visserligen sant att vi aldrig kommer att få några nya skrifter av hans hand, sant att vi aldrig mera kommer att få höra hans röst. Men Che har efterlämnat ett arv åt världen, ett stort arv, och vi som kände honom så väl kan i hög grad bli hans arvtagare.

Han efterlämnade åt oss sitt revolutionära tänkande, sina revolutionära förtjänster – han lämnade oss sin karaktär, sin vilja, sin uthållighet, sin anda. Han gav oss med ett ord sagt sitt exempel! Och Ches exempel skall bli en förebild för vårt folk – Ches exempel skall bli den stora förebilden för vårt folk!

Ber man oss att exakt uttrycka hur vi förväntar oss att våra revolutionära kämpar, vår milis, våra män skall uppträda, då måste vi tveklöst och självklart förklara: ”Må de bli som Che!” Vill vi uttrycka hurdana vi förväntar oss att kommande generationers människor skall bli, må vi då tveklöst och självklart förklara: ”Vi vill att de skall fostras i Ches anda!” Vill vi ställa upp en mänsklig förebild, förebilden för en människa som inte hör vår tid till, förebilden för den människa som hör framtiden till, då förklarar jag här ur djupet av mitt hjärta att en sådan förebild, utan minsta fläck på sitt uppträdande, utan minsta fläck på sitt handlande, en sådan förebild var Che! Vill vi uttrycka exakt hurdana vi förväntar oss att våra barn skall bli, då måste vi ur djupet av våra hjärtan, som brinnande revolutionärer, förklara: ”Vi vill att de skall bli som Che!”

Che har blivit till förebilden för hurdan människan borde vara, inte bara för vårt folk utan för folken över hela Latinamerika. Che förde till fulländningens höjder den revolutionära stoicismen, den revolutionära uppoffringens anda, den revolutionära kampglädjen, revolutionärens anda i verket.

Che gav åt de marxistisk-leninistiska idéerna deras allra renaste, friskaste och mest revolutionerande uttryck. Ingen annan har i vår tid fört internationalismens anda till sådana fulländningens höjder som Che har gjort.

Och när man i framtiden söker efter ett mönster för den proletäre internationalisten, då kommer Che att stå som mönstret över alla andra mönster! Nationalflaggor, fördomar, chauvinism och egoism – allt sådant var helt borta ur hans hjärna och hans hjärta. Och han var redo att frikostigt gjuta sitt blod, spontant och utan ett ögonblicks tvekan, för andra folks skull, för andra folks sak!

Därför gav han sitt blod på vår egen jord när han sårades i flera strider – därför göt han sitt blod i Bolivia, i kampen för att frälsa de utsugna och förtryckta. Det blodet utgöts för alla utsugna och alla förtryckta – det blodet göts för alla Amerikas folk och för Vietnams folk, därför att han visste att medan han kämpade sin kamp i Bolivia, kämpade mot oligarkin och imperialismen, så gav han därmed också Vietnam det yttersta beviset för den solidaritet han

kände!

Det är därför, kamrater i revolutionen, som vi måste se med optimism på framtiden. Och Ches exempel skall alltid stå som vår stora inspiration, inspiration i kampen, inspiration i ut-hålligheten, inspiration i den oblidkeliga hållningen mot fienden, inspiration i internationalismen!

Låt oss därför, efter den imponerande ceremoni som har ägt rum i kväll, efter denna otroliga demonstration av massans kärlek – otrolig genom sin omfattning, sin disciplin och sin hängivenhet – som visar att vårt folk är ett kännande folk, ett tacksamt folk, som vet hur man hedrar minnet av de tappra som stupat i strid, att vårt folk erkänner och hyllar de som tjänar det, som bevisar folkets solidaritet med den revolutionära kampen och bevisar hur detta folk är redo att höja och än ytterligare höja revolutionens baner och revolutionens principer – låt oss i dessa minnenas ögonblick höja vår anda, uppfyllda av optimism inför framtiden, av fullständig optimism vid tanken på folkens slutliga seger, och säga till Che och till de hjältar som kämpade och dog vid hans sida: Ständigt vidare mot segern!

PATRIA O MUERTE! VENCEREMOS!

Minnen från det revolutionära kriget på Kuba

Prolog

Vi har länge velat skriva en historia över vår revolution, som verkligen skulle inbegripa alla dess många fasetter och aspekter. Många av revolutionens ledare har ofta både privat och offentligt givit uttryck för sin önskan att skriva en sådan historik, men uppgifterna är så många, åren går och minnet av upproret för¹bleknar i det förflutna. Fortfarande har vi inte givit någon slutgiltig skildring av dessa händelser, trots att de redan tillhör Amerikas historia.

Det är därför jag nu börjat skriva ner en serie personliga minnen av de attacker, strider och skärmytslingar som vi allesammans deltog i. Det är inte min avsikt att denna fragmentariska historia, som bara bygger på minnen och några få snabba anteckningar, skall betraktas som en fullständig skildring av vår revolution. Tvärtom hoppas jag att varje särskilt tema måtte komma att utvecklas vidare av dem som själva upplevde det.

Det faktum att jag själv under hela kampen bara kunde delta i striderna på en viss bestämd punkt på Kubas karta, hindrade mig från att delta i de strider och händelser som utspelades på andra håll. Och jag tror att om jag skall kunna ge berättelsens liv åt våra revolutionära aktioner och göra det på ett ordnat sätt, bör jag lämpligen börja med den första striden, den enda av de strider som Fidel själv deltog i som gick illa för våra styrkor, nämligen överraskningsangreppet vid Alegría de Pío.

Många av de som deltog i denna strid är fortfarande i livet och jag skulle gärna vilja be envar av dem att bidra med sina minnen, så att historien på så sätt kan fyllas ut bättre. Det enda jag begär är att berättaren skall hålla sig strikt till sanningen. Han bör inte, för att göra sig själv märkvärdigare än han är, påstå att han medverkat i sådana episoder där han aldrig var med, och bör akta sig noga för alla felaktigheter. Vad jag begär är att han, sedan han efter bästa förmåga skrivit några sidor, efter den förmåga som bestäms av hans utbildning och hans läggning, därefter skall gå igenom det skrivna med strängast tänkbara kritik och ta bort vartenda ord som inte hänför sig till ett exakt faktum och allt som berättar om sådant som han inte säkert minns. Det är i den andan jag själv nu börjar skriva ner mina minnen.

”El Patojo”

För några dagar sedan kom ett telegram som berättade om några guatemalteckiska patrioters död. En av dem var Julio Roberto Cácares Valle.

För den som tagit på sig den svåra uppgiften att vara en revolutionär, att aktivt delta i dessa klasskrig som skakar hela världsdelen, är döden ingen ovanlig händelse. Men budskapet om att en vän har stupat, en kamrat i svåra tider och en man i vars sällskap man själv har drömt drömmen om ett bättre liv, är alltid smärtsamt för den som får budet, och Julio Roberto var en sann vän. Han var liten och bräcklig; det var därför vi kallade honom ”El Patojo”, vilket är guatemalteckisk slang och betyder ungefär ”Lillen”.

El Patojo var i Mexiko när vår revolution föddes och bad att få ansluta sig till oss. Men Fidel ville inte ha med fler utlänningar i den kamp för den nationella befrielsen där jag själv hade äran att få delta.

¹ I denna bok föregås skildringen av kampen vid Alegría de Pío av två kapitel som handlar om expeditionens början och överfärden med *Granma*. (Samtliga fotnoter har tillagts av redaktören för den amerikanska upplagan).

Bara några dagar efter revolutionens seger sålde El Patojo sina fattiga ägodelar och for till Kuba. Allt han ägde förde han med sig i en liten resväska. Han arbetade inom olika grenar av den offentliga förvaltningen och blev den förste personalchefen för industrialiseringsavdelningen av INRA (Nationella Institutet för Jordbruksreformer). Men han trivdes aldrig riktigt med detta arbete. El Patojo hade ett annat mål – han strävade efter sitt eget lands befrielse. Revolutionen hade förändrat honom i grunden, precis som den hade förändrat oss alla. Den förvirrade pojke, som lämnat Guatemala utan att riktigt förstå nederlaget, hade förvandlats till en alltigenom medveten revolutionär.

Vi träffades första gången på ett tåg, på flykt från Guatemala, ett par månader efter Arbenz' fall. Vi var på väg till Tapachula, varifrån vi tänkte fortsätta till Mexico City. El Patojo var flera år yngre än jag, men vi slöt genast en vänskap som aldrig skulle brytas. Gemensamt for vi vidare från Chiapas till Mexico City, gemensamt tog vi itu med gemensamma problem – vi var båda två utfattiga, slagna och ställda inför kravet på att försöka tjäna vårt levebröd i en ny, om också inte fientlig, omgivning.

El Patojo hade inte ett öre och själv ägde jag bara några få pesos. Jag köpte en kamera och vi började helt olagligt¹ fotografera folk i parkerna.

Vi hade en kompanjon, en mexikan, som hade ett litet mörkrum där vi framkallade filmerna. Vi lärde känna hela Mexico City i grunden, medan vi travade omkring från ena ändan av staden till den andra för att lämna de fruktansvärt dåliga foton vi tagit. Vi kämpade manligen med alla sorters kunder, försökte övertyga dem om att den lille grabben på fotot ju faktiskt var riktigt söt och att det var rena rövarpriset att bara behöva betala en enda stackars mexikansk peso för något så underbart. I flera månader skaffade vi oss mat för dagen på det viset. Steg för steg skildes vi emellertid åt igen av det revolutionära livets ovissheter. Jag har ju redan berättat att Fidel inte ville ha honom med till Kuba, inte på grund av några fel och brister hos honom, utan enbart därför att han inte ville förvandla våra styrkor till något slags internationell brigad.

El Patojo hade varit journalist, studerat fysik vid Mexikos universitet, lämnat studierna och sedan återgått till dem igen, allt utan att egentligen komma någonstans. Han förtjänade sitt levebröd på olika håll och med olika arbeten och bad aldrig om någonting. Fortfarande vet jag inte om den känslige och allvarlige pojken var rent fruktansvärt blyg, eller om han var alltför stolt för att erkänna sina svagheter och personliga problem och be sina vänner om hjälp. El Patojo var en inåtvänd människa, ytterst intelligent, mycket bildad, mycket känslig. Han mognade allt mer och den sista tiden ställde han sina färdigheter helt i folkets tjänst. Han var medlem av Partido Guatemalteco de Trabajo (Guatemalteckiska arbetarpartiet) och hade disciplinerat sig själv till det liv detta innebär – han utvecklades mer och mer till en verkligt god revolutionär. Vid det laget fanns det inte mycket kvar av hans gamla överkänslighet. Revolutionen renar och luttrar människan, förbättrar och utvecklar henne, precis som den erfarne jordbrukaren rättar till felen i de grödor han får och förbättrar deras goda egenskaper.

Sedan han kommit över till Kuba bodde vi nästan hela tiden i samma hus, så som tillbörligt är två gamla vänner emellan. Men i detta nya liv var vi inte längre lika förtrogna som förr, och jag fick nöja mig med att misstänka vad som försiggick inom honom, när jag ibland såg honom ivrigt sysselsatt med att studera något av sitt hemlands indianspråk. Och en vacker dag förklarade han för mig att han måste resa igen, att tiden var inne för honom att göra sin plikt.

¹ Olagligt därför att de som utlänningar saknade arbetstillstånd.

El Patojo hade ingen som helst militär utbildning; han kände helt enkelt bara att plikten kallade. Han skulle fara hem till sitt land för att kämpa med vapen i hand, för att på något sätt upprepa vår egen guerillakamp. Det blev en av de få gånger vi verkligen talade ut ordentligt med varandra. Jag begränsade mig till att med yttersta skärpa rekommendera tre saker: ständig rörelse, absolut misstro och oavbruten vaksamhet. Rörelse, det vill säga: stanna aldrig länge på samma plats; tillbringa aldrig två nätter på samma plats, var hela tiden i rörelse från ett ställe till ett annat. Misstro: i början måste du misstro till och med din egen skugga, vänligt sinnade bönder, folk som kommer med upplysningar, vägvisare, kontakter; misstro allt ända tills du har befriat en zon och håller den. Vaksamhet: alltid vakter ute, ständig spaning i terrängen; slå läger på en säker plats och sov framför allt aldrig under tak, sov aldrig i ett hus där de kan omringa dig. Det där var själva syntesen av våra guerillaerfarenheter, det enda jag – utöver en varm handtryckning – hade att ge min vän. Borde jag ha avrått honom från att resa? Med vilken rätt? Vi hade själva en gång tagit itu med något som alla betraktade som omöjligt, och han såg ju själv att vi hade lyckats.

El Patojo for, och så småningom kom nyheten om hans död. Till en början hoppades vi på en namnförväxling, på något misstag av något slag, men tyvärr hade liket identifierats av hans egen mor; det kan alltså inte råda något tvivel om att han är död. Och inte bara han, utan också de kamrater som kämpade i hans grupp, allesammans lika modiga, lika osjälviska, kanske också lika intelligenta som han, men människor som vi inte kände personligen.

Än en gång känner vi nederlagets bittra smak och ställer den fråga som inte kan besvaras: varför lärde han inte av andras erfarenheter? Varför lyssnade inte dessa män ordentligt på de enkla råd de fick? Fortfarande vet vi inte exakt vad som hände, men vi vet att platsen var illa vald, att männen inte var tillräckligt fysiskt förberedda, att de inte var misstrognas nog och framför allt att de inte var tillräckligt vaksamma. Förtryckarnas arme överraskade dem, dödade några av dem, skingrade de andra, och återkom sedan för att förfölja dem och bokstavligt talat utplåna dem. De tog en del fångar; andra, bland dem El Patojo, stupade i striden. Och sedan gruppen brutits upp och skingrats jagades förmodligen guerillamännen till döds, på samma sätt som vi jagades efter Alegría de Pío.

Än en gång har unga mäns blod befruktat Amerikas fält, för att göra friheten möjlig. Ännu ett slag har förlorats; vi måste ge oss tid att gråta över våra stupade kamrater medan vi slipar våra machetes. Våra älskade dödas värdefulla och tragiska erfarenheter måste ingjuta i oss en fast beslutsamhet att inte upprepa deras misstag, att hämnas vars och ens död med mängder av segrar och att genomföra den totala befrielsen.

När El Patojo lämnade Kuba lämnade han inte kvar något här, och inte heller lämnade han några meddelanden; han hade inte mycket kläder och personliga ägodelar att tänka på. Men gemensamma vänner från tiden i Mexiko har givit mig några dikter han skrev och lämnade kvar där i en anteckningsbok. De är en revolutionärs sista dikter; därtill är de också en kärlekssång till revolutionen, till fosterlandet och till en kvinna. Det var den kvinna som El Patojo kände och älskade på Kuba som han ägnade dessa sista strofer, denna brinnande maning:

Tag det, det är bara mitt hjärta
håll det i din hand
och när dagen gryr,
skall du öppna din hand
och låta solen värma det ...

El Patojos hjärta lever kvar bland oss, i hans älskades hand och i ett helt folks älskande händer, lever och väntar på att känna värmen hos den nya dags sol som en gång skall lysa över Guatemala och över hela Amerika. Numera finns det i det industriministerium, där han efterlämnade så många vänner, en liten skola för statistiker, som till hans åminnelse har fått namnet ”Julio Roberto Cáceres Valle”. Så småningom, när Guatemala har vunnit sin frihet, kommer hans älskade namn säkert att fästas vid en skola, en fabrik eller ett sjukhus, vid någon byggnad där människor kämpar för att bygga upp ett nytt samhälle.

En revolution tar sin början

Historien om det militära maktövertagandet den 10 mars 1952 – den kupp utan blodutgjutelse som genomfördes av Fulgencio Batista – börjar givetvis inte samma dag kuppen ägde rum. Dess rötter måste sökas längre tillbaka i Kubas historia; mycket längre tillbaka än U.S.A.-ambassadören Sumner Wells' intervention år 1933; ännu längre tillbaka än till och med Plattuppörelsen av 1901; ännu längre tillbaka än den landstigning som företogs av ”hjälten” Narciso López, direkt utskickad av de nordamerikanska annekcionistaerna. Ner till själva grunden kommer man först på John Quincy Adams' tid, denne man som i början av 1800-talet gav besked om vilken hållning hans land ämnade inta i fråga om Kuba. Ön betraktades som ett äpple, som sedan det väl skurits av från det spanska trädet, var ödesbestämt att falla i Onkel Sams utsträckta hand. Allt detta är länkar i den långa kedja av aggression i Amerika som har varit riktad mot så många andra länder jämte Kuba.

Tidvattnet, detta väldiga ebb och flod, markeras av nya regimers uppstigande och fall under det oemotståndliga trycket från massorna. Hela Latinamerikas historia visar upp samma typiska drag: diktatorsregimer som representerar en liten minoritet tar makten genom statskupper; demokratiska regimer på en bred folklig grundval kämpar sig mödosamt fram och måste ofta, redan innan de får makten, kompromissa genom en hel serie eftergifter som de måste gå med på för att alls kunna överleva.

I det avseendet var den kubanska revolutionen emellertid ett undantag, och därför måste vi här skissera upp litet mera av dess bakgrund, eftersom författaren till dessa ord, medan han kastades omkring på vågorna i de väldiga sociala stormar som försatt Amerika i krampryckningar, en dag råkade träffa en annan amerikansk landsflyktning: Fidel Castro.

Vi träffades en sådan där kylig mexikansk kväll, och jag minns att vårt första samtal gällde världspolitiken. Några timmar senare – i gryningen – var jag antagen som medlem av den blivande expeditionsstyrkan. Men jag skulle gärna vilja klarlägga litet exaktare hur och varför det kunde komma sig att jag träffade Kubas blivande regeringschef just i Mexiko. Det var år 1954, under ett år av ebb för de demokratiska regimerna, då den sista revolutionära amerikanska demokrati som lyckats hålla sig uppe inom regionen – Jacobo Arbenz Guzmans – dukade under för USA:s iskalla, överlagda aggression, dold bakom en rökridå av propaganda över hela världsdelen. Ledaren för denna var Förenta staternas utrikesminister John Foster Dulles, som genom ett egendomligt sammanträffande också råkade vara aktieägare i och chefsjurist för *United Fruit Company*, den viktigaste imperialistiska koncernen i Guatemala.

Jag var på väg därifrån, besegrad, uppfylld av smärta över det öde som drabbat guatemalteckerna, och av hopp om att på något sätt kunna hjälpa till att skapa en ny framtid för detta blödande land. Och Fidel kom till Mexiko för att på neutral mark förbereda sina män för den stora framstöten. Angreppet på Moncadakasernerna i Santiago de Cuba hade redan rensat ut alla de svaga, som under olika svepskäl i stället anslöt sig till politiska partier eller revolutionära grupper som krävde mindre tunga offer. Nya rekryter anslöt sig till 26 juli-

rörelsens led (rörelsen fick sitt namn av datum för angreppet mot Moncadakasernerna år 1953). Därmed inleddes en mycket svår uppgift för de som hade hand om dessa mäns utbildning, som naturligtvis måste genomföras i hemlighet. De hade emot sig mexikanska regeringen, nordamerikanska FBI-agenter, och också Batistas spioner; de hade hela tiden emot sig dessa tre grupper som på olika sätt förenade sina krafter, varvid pengar och enskilda individers förräderier spelade en stor roll. Därtill hade de Trujillos spioner och ett dåligt människomaterial (framför allt från Miami) att kämpa emot. Och sedan vi väl bemästrat alla dessa svårigheter stod vi inför den oerhört betydelsefulla avfärden och ankomsten till Kuba och allt vad det innebar. Den gången föreföll allt detta oss så enkelt. I dag kan vi räkna ut vad det kostade oss i arbete, i uppoffringar och i människoliv.

Med hjälp och stöd av en liten grupp förtrogna satsade Fidel Castro hela sin person, hela sin förmåga och fantastiska arbetskapacitet, på uppgiften att organisera den väpnade expeditionen till Kuba. Några lektioner i militär taktik gav han nästan aldrig, eftersom tiden var så knapp. Vi andra lärde oss en hel del av general Alberto Bayo, veteran från spanska inbördeskriget. Det allra första som slog mig, när jag bevistade de första lektionerna, var att vi ju faktiskt hade goda möjligheter att segra, något som jag hade betraktat som högst tvivelaktigt den gången jag anslöt mig till upprorsmännens ledare. Till en början hade jag känt mig förbunden med honom genom vår gemensamma dragning till det romantiska äventyret och av min övertygelse om att det skulle vara värt att dö på en främmande strand för ett så rent ideal som detta.

Flera månader gick. Vi blev allt bättre skyttar och en del av oss avancerade rentav till prickskyttar. Vi hittade en ranch i Mexiko där de slutliga förberedelserna för en avfärd i mars 1956 genomfördes under ledning av general Bayo – själv var jag chef för personaldetaljen. Men just vid den tiden jagade två olika mexikanska polisstyrkor, båda besoldade av Batista, efter Fidel Castro, och den ena av dem hade turen – ekonomiskt sett – att få tag på honom. Men sedan begick de misstaget – också ekonomiskt sett – att inte döda honom sedan de väl tagit honom till fånga.¹ Bara några dagar senare tillfångatogs också många av Fidels anhängare. Också vår ranch i utkanten av Mexico City föll i polisens händer, och vi sattes allesammans i fängelse.

Detta innebar att första etappens sista del försenades en hel del. En del av oss tillbringade femtiosju dygn i fängelset, hela tiden med utlämningsshotet hängande över oss (major Calixto García och jag kan vittna om den saken). Men inte en enda gång sviktade vi i vår absoluta tillit till Fidel Castro. För Fidel visade sin vänskap genom handlingar som nästan skulle kunna sägas kompromettera hans revolutionära patos. Jag minns hur jag gjorde klart för honom hur mitt eget fall låg till: jag var utlännings och hade tagit mig in i Mexiko illegalt, och satt här nu med en hel serie anklagelser hängande över mig. Jag förklarade för Fidel att revolutionen under inga omständigheter fick fördröjas för min skull; att han måste lämna mig kvar; att jag var helt införstådd med läget och skulle försöka ansluta mig till kampen från det land jag skickades till; att allt de måste göra för mig var att försöka se till att jag skickades till något grannland och inte till Argentina. Jag minns också Fidels bryska svar: ”Jag tänker inte överge dig.” Och så blev det också, för de måste satsa en hel del dyrbar tid och pengar för att få ut oss ur det mexikanska fängelset. Det är Fidels personliga attityd mot de människor han tycker om som är själva nyckeln till den absolutahängivenhet som skapas kring honom; lojaliteten mot denne man och det absoluta fasthållandet vid principerna gör denna rebellarmé till en odelbar enhet.

¹ För att kunna inkassera belöningen.

Dagarna gick. Vi arbetade i hemlighet, gömde oss där vi kunde, undvek så mycket som möjligt att visa oss ute och gick faktiskt nästan aldrig ut på gatorna.

Efter några månader upptäckte vi att det fanns en förrädare i våra led. Vem det var visste vi inte, men han hade sålt en vapensändning som tillhörde oss. Vi visste också att han hade sålt yachten och en sändare, även om juridiskt bindande kontrakt på den försäljningen ännu inte hade upprättats. Detta första förräderi bevisade för de kubanska myndigheterna att deras agent skötte sitt jobb ordentligt och kände våra hemligheter. Och det var det som räddade oss, detta att vi fick bevis för den saken också vi. I fortsättningen krävdes en nästan frenetisk verksamhet. *Granma* iordningställdes med fantastisk fart och vi lastade in så mycket proviant vi kunde komma över (vilket givetvis inte var särskilt mycket), plus uniformer, gevär, utrustning och två pansarbrytande gevär, men nästan ingen ammunition alls till dessa.

Till slut, klockan två natten till den 25 november 1956, började Fidels av den officiella pressen så smädade ord övergå i verklighet: ”År 1956 skall vi vara antingen fria eller martyrer.”

Med alla ljus släckta lämnade vi Tuxpans hamn, med ett fartyg som var en enda röra av män och material av alla de slag. Vädret var fruktansvärt uselt och all sjöfart var förbjuden, men flodmynningen låg lugn. Vi seglade ut i bukten och tände så småningom ljusen. Sedan inleddes ett frenetiskt letande efter sjösjukepillren, som vi emellertid inte hittade. Vi sjöng kubanska nationalsången och ”26 juli-hymnen” i kanske fem minuter, varefter hela fartyget blev en samtidigt löjlig och tragisk syn: överallt män som med ansiktet förvridet av smärta höll sig för magen, några med huvudena nedkörda i hinkar, andra liggande i de underligaste ställningar, orörliga och med kläderna nedsölade av uppkastningar.

Bortsett från ett par sjömän och fyra-fem stycken andra var hela den åttiotre man starka besättningen ombord sjösjuk. Men på fjärde eller femte dagen hade läget förbättrats en aning. Vi upptäckte att vad vi hade tagit för en läcka i båten i själva verket var en kran som någon hade glömt att stänga. Men vid det laget hade vi kastat allt som inte behövdes över bord för att lätta fartyget.

Vägen vi valt gjorde en lång omväg söder om Kuba och i lovart om Jamaica och Grand Cayman Islands, in mot embarkeringspunkten inte långt från staden Niquero i provinsen Oriente. Planen genomfördes skäligen långsamt. Den 30 hörde vi i radion nyheten om att det förekommit upplöpp i Santiago de Cuba, kravaller som organiserats av vår gode vän Frank País som hoppats att de skulle sammanfalla i tiden med vår expeditions ankomst till landet. Kvällen därpå, den 1 december, var både vattnet, bränslet och provianten slut och vi gick desperat rakt in mot Kuba, ängsligt spejande efter ljuset från fyren vid Cabo Cruz. Klockan var två på natten, natten var mörk och stormig och läget var högst oroande. Vakterna gick fram och åter och spejade efter den ljusstråle som aldrig ville dyka upp vid horisonten. Roque, som varit löjtnant vid flottan, gick än en gång upp på vår lilla brygga för att spana efter fyren på Cabo. Plötsligt tappade han fotfästet och föll rätt ner i vattnet. En stund senare, när vi fortsatt vår färd, kunde vi äntligen sikta fyrskenet, men yachtens långsamma framstånkande fick de sista timmarna att kännas direkt outhärdliga. Det hade redan hunnit bli ljust när vi äntligen steg i land på Kuba, på en plats på Las Coloradasstranden som heter Belic.

En kustvaktskutter upptäckte oss och telegraferade till Batistas armé. Vi hade nätt och jämnt hunnit i land och in i sumpmarkerna, i rasande fart och medförande bara det allra nödvändigaste, när fiendeplanen kom svepande in mot oss. Eftersom vi var på marsch genom mangrovebevuxna träskmarker var vi inte synliga från luften, och ingen av oss träffades, men nu

visste vi att diktaturens armé redan var oss på spåren.

Det tog oss flera timmar att ta oss igenom träsket. Vi försenades ytterligare av den bristande erfarenheten och oansvarigheten hos en kamrat som hade påstått att han kände vägen här. Vi befann oss på fast mark nu, men var alldeles vilse och gick i cirkel, en armé av skuggor, av fantomer, som drevs vidare av någon fördold psykisk mekanism. Vi hade upplevat sju dygns oavbruten hunger och sjösjuka ute till havs, följda av tre ännu fruktansvärdare dygn på land. Exakt tio dagar efter avfärden från Mexiko, i gryningen den 5 december, nådde vi efter en nattmarsch avbruten av svimningar, utmattning och täta raster, en plats som – vilken paradox! – kallades *Alegría* (*Lycka*) de Pío.

Alegría de Pío

Alegría de Pío ligger i provinsen Oriente och distriktet Niquero, inte långt från Cabo Cruz. Där överraskades vi den 5 december 1956 av Batistas trupper.

Vi var då mycket försvagade av en inte särskilt lång men mycket påfrestande marsch. Vi hade landstigit den 2 december på ett ställe som kallades Playa de las Coloradas, varvid vi förlorat nästan all vår utrustning och i ändlösa timmar marscherat genom saltvattensträsket där. Vi hade allesammans nya kängor som gav oss skoskav och blåsor. Men våra fotbeklädnader och de svampinfektioner som blev följden av deras defekter var ingalunda våra enda problem. Vi hade lämnat den mexikanska hamnen Tuxpan den 25 november, då en våldsam nordan gjorde all sjöfart riskabel. Vi landsteg på Kuba efter sju dygns färd över Mexikanska bukten och Karibiska sjön. Vi seglade utan proviant, fartyget var i dåligt skick och de flesta av oss var ovana vid sjön och blev sjösjuka hela bunten. Allt detta hade satt sina spår hos vår trupp av gröngölingar som aldrig luktat krut förr.

Allt som fanns kvar av vår utrustning var några få gevär, patronbältena och några våta kulor. Vår medicinska utrustning hade försvunnit och packningarna hade till största delen lämnats kvar i träsket. Dagen innan hade vi nattetid tagit oss fram i utkanten av en rad sockerrörsfält tillhörande Niqueros sockerfabrik, som på den tiden ägdes av Julio Lobo. Vi stillade vår hunger och törst genom att äta av sockerrören medan vi marscherade, och oerfarna som vi var kastade vi bara de utsugna stråna. Flera år senare fick vi emellertid veta att fienden faktiskt inte hade något behov av de spår vi på detta slarviga sätt lämnade efter oss, eftersom vår vägvisare, en av revolutionens värsta förrädare, själv ledde fienden till oss. Denne vägvisare hade fått ledigt för natten, ett misstag som vi skulle komma att upprepa åtskilliga gånger under kriget, ända tills vi lärt oss att civilister med okänd bakgrund alltid måste bevakas noga så länge man befann sig i osäkra zoner. Vi borde aldrig ha låtit vår förrädiske vägvisare lämna oss.

I gryningen den 5 var det bara ett fåtal av oss som orkade ta så mycket som ett steg till; våra utmattade män förmådde bara ta sig fram korta stycken, och behövde sedan en lång rast. Alltså beordrades halt i kanten av ett sockerrörsfält. De flesta av oss sov sig igenom hela morgonen i en dunge nära de täta skogarna.

Vid tolvtiden började vi bli medvetna om en ovanlig aktivitet i luften. Såväl Piper Cubplan som andra militära och civila flygplan började kretsa över oss. En del av våra män stod helt lugnt och skar och åt sockerrör medan planen passerade över dem, utan en tanke på att de måste vara klart synliga från de lågt flygande planen.

Som truppens läkare var det min uppgift att behandla männens skavsår och blåsor. Jag tror att jag fortfarande minns min siste patient den dagen. Det var Humberto Lamotte, och detta

skulle bli hans sista dag här på jorden. Jag kan fortfarande se framför mig hans trötta och bekymrade min när han lämnade vår primitiva sjukstuga och gick ut till sin post; i handen höll han sina kängor, som han inte kunde ta på sig igen.

Kamrat Montané och jag stod stödda mot ett träd och pratade om våra respektive barn; vi höll just på att äta våra magra ransoner – en halv korb och två kax per man – när vi plötsligt hörde ett skott. Bara några sekunder senare vräkte en hel orkan av kulor – i varje fall fick jag det intrycket, fruktansvärt rädd som jag var under detta första eldprov – in över vår trupp på åttio-två man. Mitt gevär hörde ingalunda till de bättre – jag hade med vett och vilja begärt ett dåligt, eftersom ett långvarigt astmaanfall under överfarten hade lämnat mig i ett erbarmligt tillstånd och jag inte ville att ett bra gevär skulle slösas bort på mig. Exakt när eller hur saker och ting hände, vet jag inte; minnena börjar redan bli suddiga. Men jag minns att under korskelden kom Almeida – han var kapten på den tiden – fram för att begära order, men då fanns det inte längre någon som kunde ge några. Jag fick senare veta att Fidel förgäves hade försökt återsamla männen i sockerrörsfälten alldeles i närheten; för att komma dit behövde man bara ta sig över en liten glänta. Men överraskningsangreppet hade varit alltför massivt, kulregnet alltför våldsamt. Almeida gick tillbaka igen för att ta hand om sin grupp. I det ögonblicket kastade en kamrat en ammunitionslåda mitt framför fötterna på mig. Jag pekade frågande på den och han svarade med en min som jag fortfarande minns exakt, för den förtvivlan den avspeglade tycktes säga att ”det är för sent för kulor nu” och sedan skyndade han vidare längs den stig som ledde genom sockerrörsfältet (han mördades senare av Batistas lejda banditer). Därmed ställdes jag, väl för första gången, inför dilemmat att tvingas välja mellan min hängivenhet för min uppgift som läkare och min plikt som en revolutionens soldat. Framför mig låg en packning full med sjukvårdsmaterial och en ammunitionslåda; tillsammans var de alltför tunga för att jag skulle kunna bära dem båda två. Jag valde ammunitionslådan, lämnade packningen med sjukvårdsmaterialet, och tog mig över gläntan som skilde mig från sockerrörsfältet. Jag hade en klar minnesbild av Faustino Pérez som gått ner i knästående i kanten av fältet och just avfyrade sin kulsprutepistol. Alldeles intill mig var en kamrat vid namn Arbentosa på väg mot plantagen. Plötsligt träffades vi båda av en gevärssalva, en av de många som avfyrades. Jag kände en fruktansvärd stöt i bröstet och en annan i halsen och var säker på att nu var jag död. Arbentosa, som blödde från näsan, munnen och ett enormt sår från en fyrtiofem, vrålade något i stil med ”De har skjutit mig” och började skjuta vilt omkring sig, trots att ingen fiende syntes till för ögonblicket. Där jag låg på marken sade jag till Faustino: ”De knäppte mig också” (fast jag använde ett avsevärt starkare uttryck). Faustino kastade, fortfarande skjutande, en blick på mig och förklarade att jag kommit lindrigt undan, men jag kunde läsa min dödsdom i hans blick.

Så jag blev kvar där jag låg, och driven av samma dunkla impuls som Faustino slängde jag iväg ett skott in mot skogen. Sedan började jag undra vad som kunde vara bästa sättet att dö på, nu när allt hopp verkade vara ute. Jag kommer ihåg en gammal novell av Jack London där hjälten, medveten om att han är dömd att frysa ihjäl inne på Alaskas isvidder, lutar sig mot ett träd och bestämmer sig för att sluta sitt liv med värdighet. Det är den enda tankebild jag minns. Någon som kröp fram alldeles intill mig hojtade att vi borde kapitulera, och bakom mig hörde jag en röst, som enligt vad jag senare fick veta tillhörde Camilo Cienfuegos, ropa som svar: ”Här kapitulerar ingen ...”, följt av en ed. Ponce kom fram till mig, upphetsad och flämtande. Han var sårad, tydligen av ett skott i lungan. Han berättade att han var sårad och jag visade honom alldeles likgiltigt att det var jag också. Ponce fortsatte att släpa sig fram mot sockerrörsfältet, tillsammans med de osårade. Ett ögonblick låg jag där ensam, sträckte ut mig och väntade på döden.

Almeida kom fram till mig och uppmanade mig att röra på mig. Trots plågorna lydde jag honom och vi tog oss in bland sockerrören. Där såg jag vår kamrat Raúl Suárez sitta stödd mot ett träd. Hans tumme hade skjutits sönder av en kula och Faustino Pérez förband den just åt honom. Sedan blev allt förvirrat. De lätta planen svepte fram lågt över oss och avfytrade några skott från sina kulsprutor. Detta ökade bara ytterligare de groteska helvetesscenerna omkring oss: en bastant guerrillero som försökte gömma sig bakom ett enda sockerrör, och en annan, som utan att själv vara medveten om det, vrålade fram ett rop på tystnad mitt under helveteslarmet.

Härinne bildades en grupp under ledning av Almeida, bestående av löjtnant Ramiro Valdés (numera major), kamraterna Chao och Benítez och jag. Med Almeida i ledningen tog vi oss förbi den sista raden sockerrör för att fly in i en liten skyddande skog. I det ögonblicket hörde vi de första kommandona: ”Eld!” från sockerrörsfältet och såg pelare av eld och rök höja sig över det; men jag är inte säker på det minnet, eftersom jag tänkte mera på bitterheten i det nederlag som drabbat oss, och min egen nära förestående död, än på stridens detaljer. Vi gick vidare, ända tills natten föll och mörkret hindrade oss att fortsätta. Då kröp vi ihop tätt intill varandra och försökte sova. Vi attackerades av moskiter och plågades av hunger och törst. Detta var vårt elddop den 5 december 1956, i distriktet Niquero. Detta var begynnelsen till det som så småningom skulle bli rebellarmén.

På flykt

Dagen efter överrumplingen i Alegría de Pío marscherade vi fram genom snårskogen i en zon av omväxlande röd jord och ”hundtandsklippor”. Vi hörde några enstaka skott då och då och lyckades aldrig hitta någon egentlig väg. Chao, som var veteran från spanska inbördeskriget, förklarade att om vi fortsatte att trava fram som vi nu gjorde, måste vi förr eller senare hamna i ett bakhåll. Han föreslog att vi skulle leta rätt på något skyddat ställe där vi kunde invänta natten, och sedan fortsätta vandringen i skydd av mörkret.

Vi var helt utan vatten och hade råkat ut för ett missöde med den enda mjölkbehållare vi ägde. Den hade anförtrotts åt Benítez, som hade stoppat den i fickan med botten uppåt. Följden blev att de små hål vi gjort för att kunna dricka ur den hamnade neråt; och när vi skulle inta våra ransoner – ett vitaminrör kondenserad mjölk med en klunk vatten – upptäckte vi till vår förtvivlan att alltsammans hade spillts ut över Benítez ficka och uniform.

Så småningom fann vi ett slags grotta och installerade oss i denna; åt ena hållet hade vi en vidsträckt utsikt, men åt det andra var det tyvärr omöjligt att se en annalkande fiende. Men eftersom vi var mer intresserade av att inte bli sedda själva än av att försvara oss, bestämde vi oss för att tillbringa dagen i grottan. Här svor vi också alla fem en helig ed att slåss tills vi stupade. De fem som svor denna ed var Ramiro Valdés, Juan Almeida, Chao, Benítez och författaren till denna skildring. Vi överlevde alla fem både den fruktansvärda upplevelse det första nederlaget innebar och alla de följande striderna.

Natten föll och vi gav oss iväg igen. Jag plockade fram vad jag mindes av astronomin och sökte rätt på Polstjärnan, och sedan använde vi i två dagars tid denna som ledstjärna medan vi tog oss österut mot Sierra Maestra. Flera månader senare fick jag veta att stjärnan vi valt inte alls var Polstjärnan! Det var rena turen att vi valde rätt riktning och i gryningen kom fram till några klippor vid kusten.

Mellan oss och havet reste sig en cirka femtio meter hög brant. Nedanför denna utbredde sig en mäktig frestande syn i form av en damm full med vatten, efter vad det föreföll oss tydligen

sötvatten. Den natten kom en hel svärm landkrabbor krypande och drivna av hunger anställde vi en våldsam massaker ibland dem. Eftersom det var helt uteslutet att tända någon eld, svalde vi det geléliknande innehållet i skalet rått, och det gjorde oss fruktansvärt törstiga.

Det tog oss lång tid att finna en passage ner till vattnet. Men i all förvirringen och letandet tappade vi den där dammen vi hade sett ur sikte. Så vi fick nöja oss med några små pölar med regnvatten här och var i håligheter mellan ”hundtänderna”.

Vi sög upp vattnet med den lilla kolven i en astmaevaporator, men fick bara upp några droppar till var och en.

Sedan marscherade vi vidare, tämligen mållöst och i dyster stämning. Då och då flög ett plan fram ute över havet. Det var fruktansvärt svårt att ta sig fram bland klipporna, så någon av oss föreslog att vi skulle fortsätta längs själva kustklipporna i stället, men det förslaget hade en väsentlig nackdel: fienden skulle kunna upptäcka oss. Så vi stannade i skydd av buskagen och väntade på att solen skulle gå ner. Just i skymningen hittade vi en liten sandstrand och tog ett bad.

Här försökte jag också praktisera ett knep som jag hade läst om en gång i någon populärvetenskaplig tidskrift eller roman. Författaren hade påstått att om man blandade sötvatten med en tredjedel saltvatten, ökades kvantiteten och man fick ändå ett mycket gott och drickbart vatten. Jag experimenterade med en kalebass, men resultatet blev inte vad det borde ha varit – en bräckt brygd som mina kamrater fann minst sagt betänklig. En aning uppfriskade av badet fortsatte vi vår marsch. Det var natt och om jag minns rätt ganska starkt månsken. Plötsligt upptäckte Almeida och jag, som marscherade i täten, skuggorna av några sovande män i ett av de små skjul som fiskarena uppför i vattenbrynet som skydd mot dåligt väder. Vi var övertygade om att männen måste vara soldater, men hade redan kommit för nära för att kunna dra oss tillbaka igen. Så vi fortsatte. Almeida skulle just säga åt dem att ge sig, när vi till vår stora glädje och förvåning upptäckte att männen som låg där var tre av våra kamrater från *Granma*: Camilo Cienfuegos, Pancho González och Pablo Hurtado. Vi började genast utbyta intryck, nyheter, åsikter om det lilla vi visste om hur det gått för våra kamrater och om striden. Camilos grupp bjöd oss på sockerrör, som de hade ryckt upp innan de flydde. Det söta, saftiga innehållet stillade hungern fint. Under tiden satte de glupskt i sig en massa krabbor. De hade kommit på ett sätt att lindra törsten, genom att suga upp vatten direkt ur de små håligheter i stenarna med ett rör eller en urholkad pinne.

Så småningom fortsatte vi tillsammans. Vid det laget var antalet överlevande kombattanter från *Granmas* armé upp i åtta, och vi visste absolut ingenting om huruvida det fanns fler som hade klarat sig! Men vi tyckte nog att det enligt logikens lagar borde finnas fler liknande grupper. Däremot hade vi inte den blekaste aning om var dessa grupper kunde finnas. Allt vi visste var att om vi marscherade med havet till höger om oss innebar detta att vi gick österut, det vill säga mot Sierran, där det var meningen att vi skulle ta skydd. Vi var fullt medvetna om att stötta vi ihop med fienden skulle våra chanser att fly vara lika med noll, instängda som vi var mellan de skrovliga klipporna och havet. Jag minns inte längre om vi marscherade fram längs kusten i en eller två dagar till. Däremot minns jag att vi åt små fikonkaktusar som växte på stranden. Men vi hittade bara en å två var att hålla hungern borta med. Och hela tiden plågades vi av törst, eftersom vi måste ransonera de ynkliga droppar vatten vi hade med yttersta stränghet.

En morgon i gryningen kom vi, fullständigt dödströtta, till kusten; där stannade vi för att vila medan vi väntade på att det skulle bli ljus nog för att vi skulle kunna söka rätt på en passage

innan vi tog itu med de vidrigt branta stupen.

Så snart det blivit ljust började vi utforska området. Vi hejdade oss häpna inför ett stort hus av palmstammar, som såg ut att tillhöra någon tämligen välbärgad bonde. Min första reaktion var att vi inte borde närma oss ett hus av det slaget, eftersom dess invånare förmodligen borde vara fientligt stämnda mot oss; faktiskt kunde ju huset till och med vara fullt av soldater. Benítez var emellertid av annan åsikt och det slutade med att vi gick fram mot huset tillsammans.

Sedan stannade jag utanför medan han klättrade in över taggtrådsstängslet som omgav huset. Ytterligare en man var med, men jag minns inte längre vem det var. Plötsligt upptäckte jag i det svaga ljuset en tydligt konturerad silhuett av en uniformsklädd man med ett M-1-gevär i handen. Nu är det klippt för oss, tänkte jag, eller åtminstone för Benítez; men eftersom han var närmare silhuetten än jag, hade jag ingen chans att varna honom. När Benítez var på bara två stegs avstånd från soldaten snodde han runt och gick tillbaka igen och förklarade med strålande naivitet att han hade återvänt därför att han hade upptäckt ”en karl med en bössa” och fann det klokast att inte komma med några frågor till den mannen.

Vi kände oss faktiskt som om vi uppstigit från de döda, framför allt då Benítez. Men vår odysseé slutade inte där. Efter en diskret utspejning av området upptäckte vi att det tydligen skulle bli nödvändigt att klättra uppför bergen, som just här inte var alltför branta. Faktiskt var vi nära Ojo de Buey (Oxögat), som fått sitt namn av att en liten å här rinner ut i havet och skär rakt genom klippan.

Natten föll innan vi klättrat ända upp till krönet. Vi hann bara nätt och jämnt leta rätt på en grotta, en magnifik observationspost med utsikt över hela panoramat. Ett fullständigt lugn hade lägrat sig över landskapet. Vi såg några män komma iland från en av flottans barkasser – vi räknade till ett trettioital – och andra gå ombord; det verkade som ett vaktombyte. Vi fick senare veta att de tillhörde Laurents folk – den fruktansvärde slaktaren från flottan – som sedan han genomfört sitt uppdrag att avrätta en grupp av våra kamrater nu höll på att avlösa sitt folk.

Inför Benítez häpna blickar visade sig nu ”männen med bössorna” i all sin tragiska verklighet. Situationen var föga behaglig. Upptäckte de oss skulle vi inte ha den ringaste chans att komma undan; vi skulle inte ha något annat val än att slåss till slutet på den plats där vi befann oss.

Vi hade inte ätit på hela dagen och ransonerade vårt vatten – och med fantastisk noggrannhet! Vi fördelade det i okularet på en kikare; rättvisare kunde det inte göras.

Under natten fortsatte vi vår marsch för att försöka ta oss ut ur detta område, där vi tillbringat några av krigets plågsammaste dagar, offer för hunger och törst, för vår känsla av att vara be-segrade och den endast alltför uppenbara fara som hela tiden hotade oss; vi kände oss som råttor i en fälla.

Efter mycket kringirrande nådde vi en välkänd bergsflod eller någon av dess bifloder som kastar sig ut i havet. Vi kastade oss till marken och drack länge, glupskt som hästar dricker; och vi skulle ha druckit ännu mer om inte våra tomma magar hade vägrat att ta emot ens en droppe till. Då fyllde vi våra dricksflaskor och fortsatte. I gryningen kom vi till krönet av en kulle, med en dunge träd på toppen. Här spred vi ut vår grupp för att både kunna gömma oss och göra motstånd på bästa möjliga sätt och tillbringade sedan hela dagen med att titta på de små högtalarustrustade plan som gav ifrån sig obegripliga läten medan de surrade förbi.

Almeida och Benítez, som var veteraner från Moncada, kom slutligen på att de uppmanade oss att kapitulera. Då och då hörde vi inifrån skogen allehanda ljud som vi inte kunde identifiera.

På kvällen förde våra vandringar oss till ett hus varifrån vi kunde höra ljudet av musik. Än en gång var vi av olika åsikt. Ramiro, Almeida och jag höll bestämt på att vi till varje pris måste undvika att visa oss vid en danstillställning eller någon annan fest, eftersom bönderna då skulle sprida nyheten om vår existens vida omkring, inte nödvändigtvis av illvilja utan i rena glädjen över att ha något nytt att berätta. Benítez och Camilo ansåg däremot att vi till varje pris måste söka oss fram till huset, så att vi fick något att äta. Slutligen utsågs Ramiro och jag att gå fram, försöka få nyheter och skaffa mat. Vi var redan på väg när musiken plötsligt upphörde och vi tydligt och klart hörde en röst säga något i stil med: ”Och nu, en skål för våra vapenbröder som har skött sig så strålande” etc. Det räckte för oss; vi gjorde en snabb helomvändning, förstulet men med språng, och rapporterade för våra kamrater i vad för slags vatten de där fiskarna hörde hemma.

Sedan fortsatte vi marschen, men stämningen i vår grupp var urusel. Den natten, eller kanske var det nästa natt, bestämde sig samtliga kamrater med få undantag för att de hade fått nog och inte ville fortsätta. Därmed tvingades vi att knacka på hos en bonde som bodde i närheten av vägen i Puercas Gordas, nio dygn efter överrumplingsangreppet vid Alegría de Pío.

Vi mottogs å det hjärtligaste. Den där bondkojan blev skådeplatsen för ett ändlöst festande. Timmarna gick och vi åt fortfarande, så mycket och så gott att vi fortfarande svirade om för fullt när gryningen kom. Det betydde att vi inte kunde lämna stugan. Hela morgonen igenom invaderades kojan av en ständig ström av bönder, som uppfyllda av nyfikenhet och omtanke kom för att lära känna oss, erbjuda oss mat, ge oss allehanda gåvor.

Och sedan förvandlades den lilla stugan som skylde oss till ett inferno. Almeida var den förste som drabbades av diarré, men snart nog angav åtta oförstående tarmar en rad vittnesbörd om den svartaste otacksamhet. Några av kamraterna började kräkas. Pablo Hurtado orkade inte längre stå upprätt, utmattad som han var av sjösjukan och de många dygnen av marscherande, hunger och törst.

Vi bestämde oss för att ge oss iväg igen på kvällen. Bönderna berättade att enligt vad de hört var Fidel fortfarande i livet. De erbjöd sig att föra oss till en plats där vi troligen skulle finna både honom och Crescencio Pérez. Men på ett villkor – vi måste lämna kvar våra vapen och uniformer. Almeida och jag behöll våra kulsprutepistoler av typ Star. Men de åtta gevären och samtliga patroner stannade i bondstugan som pant. Vi planerade att ta oss fram till Maestran i etapper och ligga över hos bönderna på vägen; därför delade vi upp oss i två grupper, den ena på tre man och den andra på fyra.

Vår grupp utgjordes, om inte mitt minne sviker mig, av Pancho González, Ramiro Valdés, Almeida och jag. Den andra bestod av Camilo, Benítez och Chao. Pablo Hurtado var alltför sjuk för att kunna lämna stugan.

Vi hade knappt hunnit iväg förrän ägaren gav efter för frestelsen att föra nyheten vidare till en god vän, under förevändning att han ville be honom om råd om hur han bäst skulle kunna gömma våra vapen. Vännen övertalade honom att sälja dem. De började köpslå med en tredje tjuv och det var han som angav oss för polisen. Följden blev en fienderaid bara några timmar efter vår avfärd från den första gästvänliga kubanska härd vi suttit vid; de tog Pablo Hurtado till fånga och lade beslag på våra vapen.

Vi bodde då hos en sjundedagsadventist vid namn Argelio Rosabal, kallad ”pastorn”. När denne kamrat fick höra vad som hänt, tog han genast kontakt med en annan bonde som kände zonen utan och innan och sympatiserade med rebellerna. Samma kväll fortsatte vi till ett annat och säkrare gömställe. Bonden som tog hand om oss den gången hette Guillermo García; han är i dag kommendant för Orientarmén och medlem av vårt partis nationella ledning.

I fortsättningen välkomnades vi i flera bondstugor, hos Carlos Mas, som senare anslöt sig till oss, hos Perucho och hos andra kamrater, vilkas namn jag har glömt. En morgon just i dagbräckningen kom vi, sedan vi tagit oss över vägen till Pilón och marscherat vidare utan någon vägvisare alls, till en gård som tillhörde Crescencios bror Mongo Pérez. Där återförenades vi med samtliga kamrater ur vår landstigningstrupp som överlevt och fortfarande var fria: Fidel Castro, Universo Sánchez, Faustino Pérez, Raúl Castro, Ciro Redondo, Efigenio Ameijeiras, René Rodríguez och Armando Rodríguez. Några dagar senare kom också Morán, Crespo, Julito Díaz, Calixto García, Calixto Morales och Bermúdez.

Vår lilla trupp saknade både uniformer och vapen. Faktiskt hade vi, bortsett från de båda kulsprutepistolerna, inte lyckats rädda någonting alls undan katastrofen. Fidel förebrådde oss bittert för den saken.

Hans ord levde kvar, inristade i mitt minne, under hela resten av kampanjen och faktiskt än i dag: ”Ni har inte behövt betala för det fel ni begått, för det pris man måste betala om man överger sina vapen under sådana omständigheter är livet. Ert enda hopp att överleva om ni hade stött ihop med soldater representerades just av era vapen. Att överge dem var både kriminellt och enfaldigt handlat.”

Striden vid La Plata

Angreppet mot den lilla förläggningen vid La Plataflodens mynning i Sierra Maestra inbringade oss vår första seger, och fick återverkningar som sträckte sig långt utanför den bergiga trakt där det genomfördes. Historien blev allmänt känd och bevisade att rebellarmén existerade och var redo att kämpa. För oss blev den bekräftelsen på att det fanns möjligheter till en slutlig seger.

Den 14 januari 1957, något mer än en månad efter överrumplingen vid Alegría de Pío, slog vi läger vid Magdalenaflo den, som skils från La Plata av en utlöpare av sierran som går ända fram till havet och sålunda skiljer de båda små floddalarna från varandra. Här började vi på Fidels befallning utbilda våra män i skjutskicklighetens elementa; för några av dem var det första gången de höll ett gevär i sina händer. Här kunde vi också äntligen tvätta oss, efter en lång tid av bristande hygien, och de som så kunde bytte kläder. Vi hade vid denna tid tjugotre användbara vapen: nio gevär med kikarsikte, fem halvautomatiska gevär, fyra vanliga gevär, två Thompsonkpistar, två maskinpistoler och ett hagelgevär av kaliber 16. På kvällen samma dag tog vi oss över den sista höjdsträckning som skilde oss från La Plata. Vi följde en smal och oanvänd stig genom skogen, och som vägledning hade vi de spår som en av traktens bönder, Melquiades Elias, hade huggit ut med sin machete. Han hade rekommenderats oss av vår vägvisare Eutimio, som vid denna tid var absolut outhärlig för oss och framstod som ett mönster för en rebellbonde. En tid senare togs Eutimio till fånga av Casillas, som i stället för att skjuta honom mutade honom med ett anbud på 10 000 pesos och en officerspost i armén om han åtog sig att mörda Fidel. Det var också nära att han lyckades genomföra denna plan, men lyckligtvis saknade han det mod som krävdes. Inte desto mindre gjorde han dock fienden stora tjänster genom att avslöja var vi hade våra lägerplatser.

Än så länge tjänade Eutimio oss emellertid lojalt; han hörde till de många bönder som kämpat för sin jord mot godsägarna och därmed också mot Guardia Rural.

Under denna dags marsch tillfångatog vi två *guajiros* (bönder). De visade sig vara släktingar till vår vägvisare båda två; vi släppte den ene, men behöll den andre av säkerhetsskäl. Dagen därpå, den 15 januari, siktade vi den halvfärdiga baracken i La Plata med dess tak av zinkplåt. Vi såg också en grupp män som visserligen bara var halvklädda, men dock i fiendens uniformsplagg. Vi kunde också notera att en barkass full med vaktposter anlände klockan sex på kvällen, strax före solnedgången. En del av männen ombord klev i land, och ersattes av andra. Eftersom vi inte riktigt förstod bakgrunden till dessa manövrar, bestämde vi oss för att uppskjuta anfallet till nästa dag.

Ända från gryningen den 16 höll vi fiendeposteringen under ständig observation. Kustvakterna hade dragit sig tillbaka för natten; vi skickade ut några spanare, som inte kunde upptäcka en enda soldat någonstans. Klockan tre på eftermiddagen avancerade vi, för att kunna iaktta fienden bättre, uppför den stig som ledde fram till posteringen och följde flodstranden. Fem minuter senare kom två *guajiros* förbi och vi lade vantarna på båda. Den ene av dem var en ökad angivare. Sedan de väl förstått vilka vi var och insett att vi menade allvar med våra hotelser, gav de oss en rad viktiga upplysningar. Vi fick veta att det fanns cirka femton soldater i baracken, och dessutom talade de om att en av de tre värsta förmännen i hela regionen, Chicho Osorio, inom kort skulle komma vägen fram. De där förmännen arbetade på Lavitiplantagen, en jättestor jordegendom, där det rådde ett formligt skräckvälde under individer som Chicho Osorio. En stund senare dök Osorio upp, berusad och ridande på en mula som han delade med en liten negerpojke. Universo Sánchez befallde honom i Guardia Rurals namn att stanna, och han svarade genast med ”moskit”, lösenordet.

Trots vårt trasiga yttre lyckades vi ändå lura Chicho Osorio, förmodligen därför att han var så full. Fidel förklarade i indignerad ton att han var överste i armén, att han kommit hit för att ta reda på varför rebellerna fortfarande inte hade krossats, att han var på väg upp bland bergen för att leta rätt på dem (det var därför han hade skägg) och att det armén gjorde här var rena ”ynkedomen”. Chicho Osorio svarade i mycket ödmjuk ton att det där stämde precis, vakterna här tillbringade hela sin tid inne i baracker, åt och gjorde i övrigt ingenting alls utom diverse helt onyttiga övningar; alla rebeller borde krossas, förklarade han i fast ton. Vi började ställa en massa försiktiga frågor till Chicho om vänner och ovänner inom regionen, varvid vi givetvis kastade helt om begreppen; när Chicho påstod att någon var dålig och opålitlig, hade vi ju all orsak att anta att han var bra och pålitlig. På så sätt kunde vi få in ett tjugotal namn, och uslingen fortsatte att prata. Han talade om för oss att han hade dödat två män, ”men *mi general Batista* lät mig genast gå fri” och berättade att han just hade piskat upp några bönder som ”blivit litet sturska” och att Guardia Rural inte alls klarade av sådana saker; de lät bönderna uppföra sig hur uppstudsigt som helst. Fidel frågade honom vad han skulle göra med Fidel Castro om han fick tag på honom och Chicho svarade med en mycket tydlig gest att han i så fall skulle skära – – – av honom, och av Crescencio också. Titta här, sade han och pekade på en av de mexikanska kängor han bar (och som vi också hade på fötterna), ”De här tog jag från en av de där – – – som vi knäppte”. Därmed hade Chicho Osorio, sig själv ovetande, skrivit under sin egen dödsdom. Till slut gick han, på Fidels förslag, med på att leda oss fram till baracken för att vi skulle kunna ta soldaterna med överrumpling och visa dem hur slarviga och försumliga de var.

Vi närmade oss alltså förläggningen, med Chicho Osorio i täten; själv var jag inte säker på att karln inte redan hade genomskådat oss. Men han fortsatte i all oskuld; han var så berusad att

hans omdömesförmåga var alldeles avtrubbad. När vi tog oss över floden på nytt för att komma närmare förklarade Fidel för honom att det militära reglementet krävde att fångar måste vara bundna; Chicho gjorde inget motstånd och fortsatte, sig själv ovetande, som verklig fånge. Han berättade att den enda vaktposteringen låg mellan den delvis uppförda baracken och det hus som tillhörde en annan av förmännen, Honorio, och förde oss fram till en plats alldeles i närheten av förläggningen, där vägen till El Macío strök förbi. Kamrat Luis Crespo, numera major, skickades ut som spanare och återkom med beskedet att Chichos upplysningar var korrekta, för Luis hade sett två hus och en glödande prick som måste vara vaktpostens cigarett mitt emellan dem.

Vi skulle just rycka in mot fienden, när tre ridande vakter kom förbi och vi måste gömma oss. Framför sig drev de en fånge som om han hade varit en mula. Fången passerade inte långt från mig och jag minns fortfarande den stackars bondens ord: ”Men jag är ju människa jag som ni”, och det svar han fick av en av vakterna (som vi senare kunde identifiera som korpral Basól): ”Håll käften och fortsätt, annars piskar vi dig vidare.” Då trodde vi att fången skulle vara utom all fara eftersom han inte längre var kvar i baracken och alltså skulle undkomma kulorna när anfallet sattes in; men i stället mördades han brutalt dagen därpå i El Macío, när man där fick besked om striden och dess resultat.

Vi förberedde angreppet med alla de tjugotvå eldvapen vi hade. Det var ett betydelsefullt ögonblick, för vi hade ont om ammunition; vi måste till varje pris erövra den här posteringen, för annars skulle vi ha gjort av med nästan all vår ammunition till ingen nytta och vara praktiskt taget försvarslösa. Kamrat löjtnant Julito Díaz (som dog en hjältes död vid El Uvero) skulle tillsammans med Camilo Cienfuegos, Benítez och Calixto Morales, samtliga med halvautomatiska gevär, gå in mot förmännens palmbladsklädda hydda från höger. Fidel, Universo Sánchez, Luis Crespo, Calixto García, Fajardo (numera major) och jag skulle gå till attack i mitten. Slutligen skulle Raúl och Almeida med var sin grupp angripa förläggningen från vänster.

Vi avancerade långsamt mot de fientliga ställningarna, ända tills vi var mindre än fyrtio meter ifrån dem. Det var fullmåne. Fidel inledde skottlossningen med två salvor från sin kpist och vi andra stämde genast in. Samtidigt ropade vi till soldaterna att ge sig, men de svarade inte. Chicho Osorio, mördaren och angivaren, avrättades i samma ögonblick skottlossningen inleddes.

Angreppet inleddes klockan 02.40 och gardisterna gjorde hårdare motstånd än vi hade räknat med. Befälet därinne fördes av en sergeant med en M-1:a, och var gång vi ropade åt dem att ge sig svarade han med en salva. Vi fick order att kasta våra gamla handgranater av brasiliansk typ, och Luis Crespo kastade sin och jag min, men ingen av dem exploderade. Raúl Castro kastade dynamit, men den gjorde ingen verkan den heller. Vi blev därför tvungna att rycka närmare och försöka sätta eld på husen, trots den risk för våra liv detta innebar. Först försökte Universo Sánchez men misslyckades, och sedan försökte Camilo Cienfuegos och misslyckades han också. Slutligen lyckades Luis Crespo och jag ta oss fram till huset och sätta eld på det. I skenet från elden upptäckte vi att det faktiskt bara var ett kokosnötsmagasin, uppfört i anslutning till en närbelägen kokosplantage; men vid det laget var soldaterna äntligen så rädda att de gav upp kampen. En av dem kolliderade nästan med Luis Crespos gevär när han kom springande och sårades i bröstet; Luis tog soldatens vapen och vi fortsatte att skjuta mot huset. Camilo Cienfuegos tog skydd bakom ett träd och sköt efter den flyende sergeanten, tills han gjort slut på de få patroner han hade.

Soldaterna var nästan försvarslösa och mejades ner av vår obarmhertiga eld. Camilo Cien-

fuegos var den förste som trängde in i byggnaden och då hörde vi redan röster som ropade att de gav sig. Vi räknade snabbt igenom de vapen kampen inbringat: åtta Springfieldgevär, en Thompson-kpist och cirka tusen patroner; själva hade vi gjort av med ungefär femhundra patroner. Därtill hade vi erövat patronbälten, bränsle, knivar, kläder och en del proviant. Förlustlistan löd såsom följer: på deras sida två döda och fem sårade, vartill kom tre som tagits till fånga av oss. Några, däribland den vidrige Honorio, hade undkommit. På vår sida inte ens en skråma. Vi satte eld på soldaternas hus och drog oss tillbaka, efter att först ha gjort vad vi kunde för de sårade. Tre av dem var svårt sårade och dog senare, enligt vad vi fick veta efter slutsegern. Vi lämnade dem i de tillfångatagna soldaternas vård. En av soldaterna anslöt sig senare till major Raúl Castros styrkor och avancerade till löjtnant, men dog vid en flygolycka efter krigets slut.

Vårt sätt att behandla de sårade kontrasterade starkt mot arméns metoder. Armén inte bara mördade våra sårade, utan övergav också sina egna. Så småningom började denna skillnad göra sin verkan, och kom att konstituera en av faktorerna i vår slutliga seger. Till min förtvivlan gav Fidel order om att all vår sjukvårdsmateriel skulle lämnas kvar hos fångarna, som skulle ta hand om de sårade; själv hade jag velat spara våra reserver för framtida behov. Vi befriade också de civila och gav oss sedan klockan 04.30 på morgonen iväg mot Palma Mocha, dit vi anlände i gryningen varefter vi genast sökte oss till de allra bergigaste och otillgängligaste delarna av Sierra Maestra.

Vi möttes av en ömkansvärd syn. Dagen innan hade en korpral och en förman informerat samtliga bondefamiljer inom området om att flygvapnet skulle bomba hela regionen, och detta hade drivit igång en folkvandring mot kusten. Eftersom ingen kände till vår närvaro där, måste detta tydligt och klart ha varit en manöver från förmännens och *Guardia Rurals* sida för att kunna frånröva *guajiros* deras jord och ägodelar. Men deras lögn hade råkat sammanfalla med vårt angrepp och sålunda förvandlats till verklighet, vilket innebar att skräcken blev allmän och reell och att det var omöjligt att hejda böndernas flykt.

Detta var rebellarméns första segerrika strid. Den och den närmast därpå följande striden var de enda tillfällena då vi hade fler vapen än män. Bönderna var ännu inte redo att ansluta sig till kampen och några förbindelser med baser i städerna existerade praktiskt taget inte alls.

Striden vid El Arroyo del Infierno

El Arroyo del Infierno (Helvetesravinen) är en ravin med en smal, grund flod som mynnar ut i Palma Mocha. Vi följde denna ravin i riktning från Palma Mocha och uppför de omgivande höjdernas sluttningar, och kom då till en liten dal där vi fann två *bohíos* (bondkojor). Här slog vi läger, men givetvis gick vi inte in i kojorna.

Fidel var övertygad om att armén säkert skulle följa efter oss och troligen också finna oss. Med tanke på den saken planerade han ett bakhåll i förhoppning om att vi skulle kunna ta några av fiendens soldater till fånga. Han placerade också ut männen i enlighet härmed.

Fidel bevakade noga våra ställningar och kontrollerade gång på gång vårt försvar. När vi på morgonen den 19 januari hade mönstring med trupperna inträffade en episod som kunde ha fått allvarliga följder. Efter striden vid La Plata hade jag lagt mig till med en korpralsmössa som segertrofé, och bar den med stor stolthet; men när jag nu gav mig iväg för att inspektera ställningarna och traskade fram genom skogen, hörde utposterna oss på långt håll och upptäckte att gruppen leddes av en man i arméns korpralsmössa. Lyckligtvis höll de just då på med vapenvård och den ende som hade ett fungerande vapen var Camilo Cienfuegos. Han

öppnade genast eld mot oss, men insåg omedelbart sitt misstag. Det första skottet var en bom, och sedan kärvade lyckligtvis mekanismen, så att han inte fick iväg några fler. Episoden var symptomatisk för den dirrande spänning vi kände medan vi väntade på den lättad kampen skulle ge. Vid sådana tillfällen känner också folk med nerver av stål en viss mild darning i knäveckan och alla och envar längtar efter att stridens lysande ögonblick skall komma. Men bland oss var det ingen som verkligen ville slåss; vi gjorde det därför att det måste göras.

I gryningen den 22 kunde vi höra några spridda skott i riktning från Palma Mochafloden. Därmed tvingades vi till ännu striktare disciplin i våra led, ännu större försiktighet, eftersom vi nu kunde utgå från att fienden snart skulle dyka upp.

Eftersom vi räknade med att soldaterna var alldeles i närheten lagade vi varken frukost eller lunch. Några dagar tidigare hade Crespo och jag hittat några hönsägg som vi ransonerade, och lämnade kvar ett så att hönan skulle fortsätta att lägga ägg. Nu bestämde Crespo, med tanke på skotten vi hade hört under natten, att i dag skulle vi äta upp det sista ägget, och det gjorde vi också. Vid tolvtiden upptäckte vi en människa i en av *bohíos*. Först trodde vi att det var någon av våra kamrater, som brutit mot ordern att inte gå ens i närheten av husen. Men snart nog visade det sig att mannen var en fiendesoldat. Sedan dök ytterligare sex man upp; en del av dem försvann igen, men tre stannade kvar inom synhåll. Vi iakttog hur soldaten på post såg sig omkring, ryckte upp några örter och stoppade dem bakom örnen i ett försök att camouflera sig, och sedan helt lugnt satte sig i skuggan. Ansiktet, som var klart synligt i kikarsiktet, verkade lugnt och intet ont anande. Fidels första skott blev en fullträff; mannen utstötte ett skrik, något i stil med: "*Ay, mi madre!*" och föll baklänges, död. Korselden ökade och soldatens kamrater föll de också. Plötsligt upptäckte jag i den *bohío* som stod närmare oss ytterligare en soldat som försökte dölja sig för vår eld. Från min högre position kunde jag bara se hans ben, eftersom kroppen doldes av hyddans tak. Jag sköt mot honom och missade, det andra skottet träffade mitt i bröstet och han föll. Geväret blev stående rakt upp med bajonetten nedkörd i marken. Medan Crispo skyddade min framryckning tog jag mig fram till hyddan och tog hans gevär, hans ammunition och några andra saker. Kulan hade träffat honom mitt i bröstet och troligen genomborrat hjärtat, och döden hade varit ögonblicklig; han visade redan de första tecknen till *rigor mortis*, kanske därför att han var utmattad efter ett långt marscherande föregående dag.

Striden blev fruktansvärt het och snart nog slog vi allesammans, sedan vi framgångsrikt genomfört vår plan, till reträtt och sökte skydd.

Vid inventeringen efteråt fann vi att vi hade gjort av med cirka niohundra patroner och erövat sjuttio ur en full ammunitionslåda. Vi tog också ett gevär, en Garand, som överlämnades till major Efigenio Ameijeiras, som använde det under en stor del av kriget. Vi räknade till fyra döda fiender, men flera månader senare fick vi av en tillfångatagen angivare veta att motståndaren i själva verket haft fem stupade. Striden ändade inte med någon total seger, men inte heller var det någon pyrrhuseger. Vi hade mätt våra krafter med fienden i ett nytt läge, och hade klarat provet med glans.

Det där piggade upp oss väsentligt och gav oss krafter att hela dagen igenom klättra vidare mot de allra otillgängligaste ställena för att på så sätt undgå förföljelse av större fientliga styrkor. På så sätt kom vi till bergets andra sida. Vi marscherade parallellt med Batistas trupp, som var på reträtt också den; båda grupperna hade tagit sig över samma bergstoppar för att komma över till andra sidan. I två dygn marscherade våra och fiendens trupper nästan sida vid sida, utan att någondera parten var medveten om den saken; en gång sov vi i en *bohío*, som skildes från fienden bara av en smal å och ett par vägkrökar. Löjtnanten som förde befälet

över fiendepatrollen hette Sánchez Mosquera, och hans maroderande hade gjort det namnet okänt över hela Sierra Maestra. Skotten vi hade hört flera timmar före striden hade varit avsedda för en bonde av haitiansk härstamning, som mördades därför att han vägrade att leda soldaterna till vårt gömställe. Hade de inte begått detta mord, skulle vi aldrig ha blivit uppmärksammade på deras närvaro och kunnat göra allt klart för att ta emot dem.

Än en gång tyngdes vi till marken av vår packning; många av oss hade två gevär att bära. Det var inte lätt att ta sig fram under sådana omständigheter, men vi hade ju starka skäl att ta på oss detta besvär, skäl av en helt annan art än vad som hade gällt efter katastrofen vid Alegría de Pío. Några dagar tidigare hade vi kämpat ner en mindre grupp, som befunnit sig i en skyddad ställning; och nu hade vi besekrat en kolonn på marsch, till antalet överlägsen vår egen styrka, och vi förstod alla vikten av denna typ av krigsföring som eliminerar fiendens förtrupp. Utan förtrupper är en armé förlamad.

Angripna från luften

Efter segern över Sánchez Mosqueras styrkor hade vi marscherat längs La Plataflodens stränder. Efteråt hade vi gått över Magdalenafloren och återvänt till det område kring Caracas där vi redan börjat känna oss hemtama. Men denna gång var stämningen där en helt annan: första gången gömde man oss där och hela befolkningen stödde oss, men nu hade Casillas trupper passerat genom området och spritt skräck och fasa omkring sig. Bönderna hade givit sig iväg och bara lämnat kvar tomma hyddor och några få djur som vi slaktade och åt upp. Erfarenheten hade lärt oss att det var farligt att hålla till i hyddorna, så sedan vi tillbringat natten i en av de mera isolerade stugorna gav vi oss in i skogen igen och slog läger bredvid ett litet vattenfall högt uppe på Caracasberget.

Här kom Manuel Fajardo fram till mig och frågade om det fanns någon risk för att vi kunde förlora. Mitt svar på den frågan var alltid, alldeles bortsett från allt önsketänkande, ett och detsamma: det var fullständigt självklart att vi skulle komma att segra. Han förklarade då att han frågat därför att "Gallego" Morán hade sagt honom att vi inte hade några chanser att segra längre, att vi var förlorade allesammans. Han hade sedan föreslagit Fajardo att de skulle lämna fälttåget. Jag informerade Fidel om saken, men han talade då om för mig att Morán, förnuftigt nog, redan hade talat om för honom att han i all hemlighet höll på att pröva stridsmoralen hos truppen. Vi enades emellertid om att Morán nog var inne på alldeles fel väg, och Fidel höll ett kort tal där han manade till stramare disciplin och förklarade vilka faror som hotade om vi släppte av på disciplinen. Han gav också besked om vilka tre brott som var belagda med dödsstraff: olydnad mot befäl, desertering och defaitism.

Vår situation då var inte särskilt ljus. Det fanns ingen verklig sammanhållning inom gruppen. Den ägde varken den anda som skapas av krigserfarenhet eller någon klar ideologisk medvetenhet. Än ville den ene kamraten lämna oss, än den andre; många begärde uppdrag i städerna, uppdrag som ibland var mycket farligare, men som dock innebar att de slapp det hårda livet ute i skog och mark. Inte desto mindre fortsatte vi vår kampanj, och Morán var outtröttligt verksam med att söka efter proviant och upprätta kontakter med bönderna inom området.

Sådan var den anda som rådde i vår trupp på morgonen den 30 januari. Förrädaren Eutimio Guerra hade begärt permission för att hälsa på sin sjuka mor och också fått tillstånd av Fidel, som därtill givit honom litet pengar till resan. Enligt Eutimio skulle färden ta flera veckor. Då hade vi ännu inte klart insett betydelsen av en serie händelser, som senare skulle få sin förklaring i denne mans fortsatta uppträdande. När Eutimio återförenade sig med gruppen

berättade han att han nästan varit framme vid Palma Mocha, då han fick besked om att regeringens styrkor var oss på spåren. Han hade då försökt varna oss, men bara funnit liken av några döda soldater i den *bohío* som tillhörde Delfin, en av de *guajiros* på vars mark vi hade utkämpat striden vid El Arroyo del Infierno. Sedan hade Eutimio följt efter oss över sierran, ända tills han slutligen hade funnit oss igen. Påstod han – men i själva verket hade han tagits till fånga av fienden och arbetade nu som agent för denne; han hade blivit lovad pengar och officersfullmakt om han i gengäld mördade Fidel.

Som ett led i denna plan hade Eutimio föregående dag, den 29 januari, lämnat lägret, och på morgonen den 30, just när vi höll på att stiga upp efter en kall natt, hörde vi flygplansdån, men kunde inte lokalisera planen exakt eftersom vi befann oss inne i snårskogen. Vi hade fältköket uppställt cirka tvåhundra meter längre ner vid en liten källa, alldeles intill våra förposter. Plötsligt hörde vi ett bombplan dyka ner mot oss och sedan kom först knattret av kulspruteeld och därefter bomberna. Vi var fortfarande tämligen gröna som krigare och tyckte oss höra skott från alla håll. Ksp-kulorna av kaliber femtio exploderar när de träffar marken, så fastän skotten i själva verket kom från planens kulsprutor fick vi, när kulorna slog i marken i närheten, ett intryck av att de avlossades inne i skogen. Det var därför vi trodde att vi attackerades av marktrupper.

Jag fick instruktioner att invänta förtruppen och samla ihop en del av de saker vi övergivit under flygangreppet. Efteråt skulle jag ansluta mig till resten av truppen vid La Cueva del Humo. Till mitt förfogande hade jag Chao, som var veteran från spanska inbördeskriget. Vi väntade en stund på de saknade, men inte en enda av dem dök upp. Då började vi följa efter kolonnen, men med stor svårighet, eftersom deras spår inte var lätta att urskilja och vi båda två hade tunga bördor att släpa på. Så småningom kom vi till en glänta och bestämde oss för att rasta en stund. Strax efteråt hörde vi ljud och såg något som rörde sig. Det var major Guillermo García och Sergio Acuña, båda från förtruppen, som också de följde kolonnen i spåren. Vi överlade en stund och sedan återvände Guillermo García och jag till lägret för att undersöka vad som hänt, eftersom allt var lugnt och tyst igen; vid det laget hade planen försvunnit. Vi möttes av en mycket dyster syn: med en märklig träffsäkerhet, som lyckligtvis aldrig upprepades igen under hela kriget, hade fältköket definitivt försatts ur spel. Köket hade sprängts i bitar av kulspruteelden, och en bomb hade exploderat exakt mitt i förpostens läger, men givetvis fanns det ingen där just då. Morán och ytterligare en kamrat hade givit sig ut på spaning och nu återvände Morán ensam och meddelade att han hade sett planen på avstånd, att de var fem stycken, och att det inte fanns några markstyrkor i omgivningen. Sedan fortsatte vi fem kvarvarande vandrigen, med tunga bördor och förbi utbrända *bohíos* som tillhört våra vänner. De enda levande varelser som fanns kvar var en katt som jamade ynkligt åt oss och en gris som grymtande lomade ut när den hörde oss komma förbi. Vi hade hört talas om La Cueva del Humo, men visste inte exakt var det låg. Följaktligen tillbringade vi natten i stor ovisshet, i hopp om att snart upptäcka våra kamrater, men allvarligt rädda för att träffa på fienden i stället.

Den 31 gick vi i ställning på krönet av en kulle med utsikt över några åkrar. Därifrån företog vi diverse utforskningar av det vi trodde var La Cueva del Humo, men utan att hitta något. Sergio tyckte sig vid ett tillfälle se två män i baseballmössor, men dröjde med att underrätta oss och sedan kunde vi inte hinna ifatt männen. Tillsammans med Guillermo utforskade vi dalbotten i närheten av Ajis stränder, där en god vän till Guillermo gav oss litet att äta, men alla människor var våldsamt uppskrämda. Den gode vännen berättade att Ciro Frías' hela varulager hade tagits om hand av gardisterna och bränts, att mulorna hade rekvirerats och

mulföraren dödats. Sedan hade gardisterna bränt *Ciro Frías'* butik och tagit hans hustru till fånga. Männen som dragit förbi samma morgon hade stått under befäl av major Casillas, som hade tillbringat natten någonstans i närheten.

Den 1 februari stannade vi i vårt lilla läger, som låg på praktiskt taget öppen mark, och vilade ut efter gårdagens tröttsamma marscherande. Klockan 11 på morgonen hörde vi ljudet av gevärseld på andra sidan kullen och strax efteråt, men mycket närmare, hörde vi hur någon hjärtslitande ropade på hjälp. Det blev för mycket för Sergio Acuña. Utan ett ord lämnade han sitt patronbälte och sitt gevär och övergav sin postering. Jag noterade i krigsdagboken att han hade tagit med sig en halmhatt, en burk kondenserad mjölk och alla korvarna; förlusten av mjölkburken och korvarna kändes mycket svår just då. Några timmar senare hörde vi ljud och beredde oss på ett angrepp, eftersom vi ju inte kunde veta om desertören kanske hade förrått oss. Men i stället var det Crescencio som kom tillsammans med en stor kolonn med nästan alla de våra, plus en del nytt folk från Manzanillo under befäl av Roberto Pesant. De enda som saknades av de våra var nu desertören Sergio Acuña och kamraterna Calixto Morales, Calixto García och Manuel Acuña, plus en ny rekryt som gått förlorad redan under korselden första dagen.

Än en gång gav vi oss ner i Ajis dalgång och under marschen fördelades en del av de förråd vi fått från Manzanillo, däribland en läkarväska till mig och ett ombyte kläder åt samtliga. Det kändes nästan gripande att byta till plagg med initialer som broderats av flickorna i Manzanillo. Dagen därpå, den 2 februari, två månader efter *Granmas* ankomst, var vi en återförenad, homogen grupp; ytterligare tio man från Manzanillo hade förenat sig med oss och vi kände oss starkare och säkrare än någonsin. Vi hade åtskilliga diskussioner om hur fienden hade kunnat åstadkomma det där överrumplingsangreppet från luften, och enades om att det måste ha varit röken från elden när vi lagade vår mat mitt på dagen som lett flygplanen till vårt läger. I många månader framåt, kanske under hela kriget, levde minnet av det där överrumplingsangreppet starkt kvar hos oss alla och i fortsättningen gjorde vi aldrig mer upp eld i det fria under dagen, eftersom vi alltid fruktade att det kunde få mycket obehagliga konsekvenser.

Det skulle ha förefallit oss absolut otroligt, och jag tror inte heller att någon ens kunde tänka sig en sådan sak, att Eutimio Guerra, förrädaren och angivaren, i själva verket hade suttit i spaningsplanet och pekat ut för Casillas exakt var vi befann oss. Moderns sjukdom hade bara varit en förevändning för att han skulle kunna lämna oss och söka rätt på mördaren Casillas.

Ännu en tid framåt skulle Eutimio spela en betydelsefull roll, som ett av de svåraste hindren för befrielsekrigets fortsatta utveckling.

Överrumplingen i Altos de Espinosa

Efter det överraskande angreppet från luften lämnade vi Caracas-berget och försökte ta oss tillbaka till mera välkända områden, där vi kunde upprätta direkt kontakt med Manzanillo, få mera hjälp utifrån, och få veta mera om läget i resten av landet.

Vi gick därför över Aji och återvände genom numera välkända områden, tills vi nått Mendoza sars hus. Vi måste hugga oss fram med macheterna uppe på krönen, längs stigar som inte använts på många år, och tog oss därför fram mycket långsamt. Vi tillbringade natten uppe på en av höjderna, praktiskt taget utan att äta något alls. Jag minns fortfarande som en av de stora festmåltiderna i mitt liv hur Crespo kom uppdykande med en burk innehållande fyra fläskkorvar som han sparat, och meddelade att han gömt dem åt sina vänner; Crespo, Fidel, jag och

en fjärde man tärde den magra ransonen som om den varit den luxuösaste festmiddag. Marschen fortsatte tills vi nådde det hus till höger om Caracasberget där gubben Mendoza just höll på att laga till mat åt oss; trots den fruktan han kände fick hans bondeloyalitet honom att välkomna oss var gång vi kom förbi; han var gammal vän med Crescencio Pérez och andra bönder i vår trupp och uppträdde också som en sann vän.

Marschen blev osedvanligt plågsam för mig, eftersom jag hade fått en rejäl attack av malaria. Det var Crespos och den oförglömlige kamrat Julio Zenón Acostas förtjänst att jag över huvud taget klarade denna påfrestande marsch. Vi sov aldrig i *bohíos* när vi kom till någon by; men eftersom både jag och Morán var i så dålig kondition – den senare hittade alltid någon orsak att sjukskriva sig – blev vi tvungna att sova under tak, medan de andra höll vakt i närheten och kom in till stugan bara för att äta.

Vi blev tvungna att skära ner styrkan, eftersom vi dels hade några man vars stridsmoral var under all kritik och dels också hade ett par allvarligt sårade; till de sistnämnda hörde nuvarande inrikesministern Ramiro Valdés och Crescencio Pérez' son Ignatio, som senare dog en hjältes död som kapten. Ramirito hade fått en svår knäskada, samma knä som han fått sönderskjutet redan i Moncada, så vi blev tvungna att lämna honom kvar. Samtidigt lämnade några andra pojkar truppen, men deras försvinnande fick enbart positiva verkningar. Jag kommer ihåg en av dem, som fick ett nervsammanbrott ute bland bergens och guerillakampens ensamhet. Han började skrika vilt att man hade lovat honom ett läger med massor av mat och luftvärnskanoner, men här flög ju planen över oss hur som helst och han hade inte fått vare sig permanent kvarter eller mat eller ens vatten att dricka. Det där var mer eller mindre det intryck alla de nya guerillamännen fick. Så småningom vande sig de som stannade kvar och klarade de första proven vid smutsen och bristen på vatten, proviant, husrum och trygghet, på att ständigt förlita sig uteslutande på sitt gevär och sammanhållningen inom vår hårda kärna av guerillakämpar.

Ciro Frías anlände med några nya rekryter och diverse nyheter som i dag får oss att dra på smilbandet men den gången gjorde oss alldeles förvirrade – att Díaz Tamayo var på väg att vända kappan och ”komma överens” med revolutionens krafter, att Faustino hade lyckats samla in många tusen pesos, med ett ord sagt att sabotaget spred sig över landet och att sammanbrottets dag närmade sig för regeringen. Därtill fick vi också en avsevärt dystrare men samtidigt högst lärorik upplysning. Desertören Sergio Acuña hade sökt sig till några släktingar. Där hade han sedan skrutit för sin kusin om sina bravader som guerillakämpe, och en viss Pedro Herrera hade råkat höra honom och angivit honom för Guardia Rural. Den infernaliske korpral Roselló kom till platsen (han har senare fått sin rättvisa dom av folket), torterade honom, sköt honom fyra gånger och avslutade synbarligen det hela med att hänga honom. Historien gav våra män klart besked om vikten av att vi höll obrottsligt samman och visade hur meningslöst det var för individen att söka lämna gemenskapen. Men den tvingade oss också att ge oss iväg, för det var ju mycket möjligt att pojken hade berättat vad han visste innan han mördades, och han kände till att vi skulle träffas hos Florentino.

Vi upplevde i den vevan en högst egendomlig episod, som vi inte lyckades reda ut ordentligt förrän senare, när ytterligare upplysningar gav klart besked om sammanhanget – Eutimio Guerra berättade nämligen för oss att han hade drömt att Sergio Acuña var död, och att det varit korpral Roselló som dödade honom. Hans historia blev den tändande gnistan till en lång och filosofisk diskussion om huruvida det alls var möjligt att drömmar kunde förutsäga framtiden. Det ingick i mitt dagliga arbete att förklara olika kulturella och politiska sammanhang för männen, och jag förklarade nu mycket bestämt att sanndrömmar inte

existerade och att alltsammans förmodligen berodde på en ren slump – vi hade ju alla räknat med att Sergio Acuña troligen skulle sluta på det viset, och visste att det var just Roselló som förhärjade området just då. Därtill kom Universo Sánchez med en ledtråd genom att förklara att Eutimio var ”historieberättare” – att någon naturligtvis måste ha berättat det för honom redan dagen innan, då han hade lämnat lägret för att försöka skaffa fram litet förråd.

En av de män som höll starkast på ”upplysningsteorin” var en illiterat *guajiro* på fyrtiofem år som jag redan har nämnt, Julio Zenón Acosta. Han var min förste elev ute på sierran. Jag lärde honom läsa och skriva, och varje gång vi rastade lärde jag honom några nya bokstäver; just för tillfället höll vi på med vokalerna. Med sammanbiten beslutsamhet och blicken riktad framåt i stället för bakåt, hade Julio Zenón tagit itu med uppgiften att lära sig läsa och skriva. Kanske kan hans exempel i dag stå som en ledstjärna för andra bönder, kamrater till honom under kriget, eller människor som lär känna hans historia. För Julio Zenón Acosta var en av våra bästa krafter på den tiden; han var en outtröttlig arbetare, väl känd med området, alltid redo att hjälpa en kamrat som råkat illa ut eller en kamrat från staden som ännu inte skaffat sig tillräckligt med råg i ryggen för att kunna klara sig ur de värsta klämmorna. Och det var alltid han som hämtade vattnet från avlägsna vattenhål, som kunde göra upp eld snabbast av oss alla, som alltid kunde hitta torra kvistar också när hela terrängen var sjöblöt. Han var helt enkelt lagets tusenkonstnär.

En kväll, strax innan Eutimios förräderi blev känt för oss alla, klagade denne över att han inte hade någon filt och bad att få låna Fidels. Det var svinkallt uppe i bergen i februari. Fidel svarade att om han gav Eutimio sin filt, skulle följden bara bli att de frös båda två. Så han föreslog att de i stället skulle sova bredvid varandra under filten och Fidels båda kappor. Alltså tillbringade Eutimio Guerra hela denna natt bredvid Fidel; och han gjorde det beväpnad med en fyrtiofemma som han skulle mörda Fidel med och ett par handgranater han skulle använda för att skydda sin reträtt från krönet. Innan han lade sig frågade han ut Universo Sánchez och mig (vi höll oss alltid under denna tid i Fidels närhet) om våra posteringar. ”Det är viktigt att vi har ordentligt med vaktposter”, sade han, ”vi måste vara mycket försiktiga.” Vi förklarade att vi hade tre man utposterade alldeles i närheten; därtill tjänstgjorde vi själva, veteraner från *Granma* och Fidels närmaste män som vi var, som hans livvakter och avlöste varandra på den posten natten igenom. Eutimio tillbringade alltså hela denna natt liggande bredvid vår revolutions ledare, med pistolen redo, och inväntade sin chans att mörda honom. Men han förmådde inte utföra sitt dåd. Den natten hängde en stor del av den kubanska revolutionens framtid på en skör tråd, för den natten avgjordes den av det vacklande, komplicerade tankespelet i en människas inre, av spelet mellan mod och rädsla, skräck och – kanske också – samvetskval, på en förrädares längtan efter makt och rikedom. Till all lycka för oss kunde Eutimio inte förmå sig att utföra dådet, och dagen grydde utan att något hänt.

Vi hade nu lämnat Florentinos hus och slagit läger i den uttorkade flodbädden i en ravin. Ciro Frías bodde ganska nära och hade varit hemma och hämtat några höns och litet annan mat, så den långa natten under bar himmel kompenserades på morgonen med varm soppa och höns. Någon kom och berättade att Eutimio också hade varit med. Eutimio kom och gick som han ville, eftersom vi alla litade på honom, och hade sökt upp oss i Florentinos hus och sagt att sedan han besökt sin sjuka mor hade han upptäckt vad som hänt i Caracas och då följt efter oss för att se vad som nu skulle hända. Han berättade också att modern var frisk igen nu. Ibland var han rent dumdrigtig djärv, som när vi befann oss på ett ställe som kallades Altos de Espinosa, i närheten av en kedja av höjder – El Lomón, Loma del Burro, Caracas – som ideligen besköts av flygplanen. Med ett orakels hela allvar förklarade Eutimio: ”I dag kommer

de att ge sig på Loma del Burro.” Och planen besköt faktiskt Loma del Burro och Eutimio hoppade högt av glädje och skröt med vilken fin spåman han var.

Den 9 februari 1957 gav sig Ciro Frías och Luis Crespo som vanligt iväg för att försöka ordna proviant, och allt var lugnt. Klockan tio på morgonen tog en av våra nya rekryter, en bondpojke vid namn Labrada, en fånge alldeles i närheten. Mannen visade sig vara en släkting till Crescencio och var anställd i Celestinos butik, där Casillas soldater var förlagda. Han upplyste oss om att det fanns hundrafyrtio soldater i huset; faktiskt kunde vi, från den plats där vi befann oss, iakttä dem på avstånd ute i en glänta. Dessutom berättade fången att han hade talat med Eutimio och fått höra att hela området skulle bombas nästa dag. Casillas' trupper hade rört på sig, men däremot visste han inte åt vilket håll de var på väg. Fidel blev misstänksam; till slut hade Eutimios underliga uppträdande avslöjats för oss och vi började spekulera över det.

Klockan 13.30 gav Fidel order om att bryta lägret och vi tog oss upp till krönet, där vi inväntade våra spejare. Ciro Frías och Luis Crespo kom strax efteråt; ingen av dem hade sett något misstänkt. Vi pratade just om den saken, när Ciro Redondo tyckte sig se en skugga som rörde sig. Han sade åt oss att vara tysta och spände hanen på sitt gevär. I samma ögonblick ljud först ett skott och sedan ytterligare ett. I nästa ögonblick ekade det av skott och explosioner överallt, under ett angrepp som i huvudsak var riktat mot det läger vi nyss hade lämnat. Det nya lägret tömdes snabbt; men senare fick jag veta att Julio Zenón Acosta hade stupat där uppe på krönet. Den obildade, illiterate *guajiron*, som insett vilka enorma uppgifter revolutionen skulle tvingas ta itu med efter sin seger, och som höll på att lära sig alfabetet för att bereda sig på att göra sin del, skulle aldrig få slutföra den saken. Vi andra flydde. Jag måste lämna kvar min ryggsäck – min stolthet och glädje – med sjukvårdsmateriel och reservransoner, böcker och filter. Men jag ryckte till mig en filt som jag hade tagit från Batistas armé som krigsbyte i La Plata och flydde.

Efter en stund stötte jag ihop med en grupp av de våra: Almeida, Julito Díaz, Universo Sánchez, Camilo Cienfuegos, Guillermo García, Ciro Frías, Motolá, Pesant, Emilio Labrada och Yayo. Vi följde en vindlande stig för att komma undan skottlossningen och utan en aning om vad som hänt våra kamrater. Bakom oss hörde vi då och då diverse explosioner, det var lätt att följa efter oss, eftersom vi flydde så snabbt att vi inte hann utplåna spåren efter oss. Klockan 17.15 enligt mitt ur kom vi till ett stenigt område där skogen upphörde. Här irrade vi hit och dit en stund, men bestämde oss sedan för att vänta tills det blev mörkt, för om vi tog oss över det öppna området i dagsljuset skulle vi vara synliga på långt håll. Och om fienden var efter oss var platsen ganska lättförsvard. Fienden visade sig emellertid aldrig och vi kunde så småningom fortsätta, med Ciro Frías som mycket osäker vägvisare, eftersom han kände till trakten en aning. Någon hade föreslagit att vi skulle dela upp oss på två patruller, för att kunna ta oss fram lättare och inte lämna så tydliga spår. Men Almeida och jag vände oss mot detta förslag, eftersom vi ville hålla ihop gruppen som en enhet. Så småningom kom vi till klarhet om var vi befann oss, på ett ställe som kallades Limones, och efter en viss tvekan, eftersom en del av männen ville gå vidare, beslöt Almeida, som i sin egenskap av kapten var gruppens ledare, att vi skulle fortsätta till El Lomón, som Fidel hade utsett till återsamlingsplats. En del av männen invände att Eutimio visste att vi skulle återsamlas i El Lomón och att vi därför måste räkna med att armén redan stod och väntade på oss där. Ingen av oss tvivlade längre på att Eutimio var förrädare, men Almeida beslöt ändå att vi måste rätta oss efter Fidels order.

Efter att i tre dygn ha varit skilda åt återförenades vi den 12 februari med Fidel och hans

grupp inte långt från El Lomón, på en plats som kallades Derecha de la Caridad. Här fick vi bekräftat att Eutimio Guerra var förrädare och fick höra hela historien. Det hela hade börjat efter striden vid La Plata, då han hade blivit tillfångatagen av Casillas, men i stället för att bli skjuten erbjöds en större summa för att döda Fidel; vi fick också veta att det var han som hade givit fienden upplysningar om var vi befann oss i Caracas och han som rekommenderat attacken mot Loma del Burro, eftersom denna höjd hade stått på vår marschutt (den hade ändrats i allra sista minuten). Därtill hade det varit han som organiserade anfallet mot den lilla sänka där vi tagit skydd i Cañón del Arroyo, då vi klarade oss med bara en enda mans förlust genom den skickliga reträtt Fidel beordrade. Vi fick också bekräftelse på att Julio Acosta var död. Guardia Rural hade också förlorat minst en man och hade därtill några sårade. Jag måste emellertid bekänna att varken den döde eller de sårade hade fallit för mitt gevär, för allt jag gjorde den gången var att företa en snabb ”strategisk reträtt”. Nu var alltså vi tolv (minus Labrada, som hade försvunnit från oss) återförenade med resten av gruppen: Raúl, Ameijeiras, Ciro Redondo, Manuel Fajardo, Echeverria, ”Gallego” Morán och Fidel, sammanlagt arton man. Detta var den återförenade revolutionära arméns hela styrka den 12 februari 1957. En del av kamraterna hade skingrats, en del av de nya rekryterna hade deserterat och därtill kom att också en veteran från *Granma* hade deserterat. Han hette Armando Rodriguez och hade en av våra Thompson-kpistar; mot slutet hade han sett så förskräckt och förtvivlad ut så snart han hörde skott på avstånd att vi döpte hans min till *cara de cerco*, ”den besegrades ansikte”. Närhelst någon såg ut som ett skrämt djur i ansiktet och greps av den skräck vår före detta kamrat hade visat de där dagarna före Altos de Espinosa, kunde vi genast förutsäga att slutet skulle bli olyckligt, för den minen kunde inte förenas med guerillans liv. ”Cara de Cerco” gick över berget, som vi uttryckte det på vår nya guerillaslang, och hans kpist dök senare upp i en *bohío* mycket långt därifrån; hans ben hade tjänat honom väl.

En förrädares död

Sedan vår lilla armé alltså återsamlats, enades vi om att lämna området kring El Lomón och dra till nya trakter. Hela vägen fortsatte vi att kontakta bönderna inom området och upprätta de baser som var nödvändiga för vårt uppehälle. Samtidigt drog vi oss från Sierra Maestra ner mot slätten, för att sammanträffa med de personer som ägnade sig åt att organisera motståndet i städerna.

Vi passerade genom en by som hette La Montería och slog efteråt läger i en liten dunge vid en å. Dungen tillhörde en man vid namn Epifanio Díaz, vars söner kämpade för revolutionen.

Vi var nu på väg att upprätta närmare kontakt med den andra delen av 26 juli-rörelsen, en svår uppgift eftersom vårt nomadiserande och hemliga liv omöjliggjorde all kontinuerlig kontakt mellan de båda grenarna av rörelsen.¹ (Ur alla praktiska synpunkter rörde det sig om två olika grupper, med var sin taktik och var sin strategi. Den djupgående splittring som senare skulle bli en allvarlig fara för Rörelsens enhet hade ännu inte uppstått, men vi hade redan börjat skönja att vi utgick från helt olika saker.)

På Díaz' gård sammanträffade vi med de viktigaste ledarna för motståndsrörelsen i städerna, bland dem tre kvinnor som numera är väl kända för hela Kubas folk: Vima Espin, numera ordförande i Kubanska kvinnoförbundet och Raúl's maka; Haydée Santamaría, ordförande i Casa de las Américas och gift med Armando Hart; och Celia Sánchez, vår älskade kamrat i kampen, som en tid senare definitivt anslöt sig till oss och följde oss ända tills striderna

¹ Sierra (Berget) och Llano (Slätten); rörelsens guerilla- respektive urbana delar. Se kapitlet *Ett års kamp*.

upphörde. Vi fick också besök av Faustino Pérez, en gammal bekant från Gamma, som haft vissa uppgifter i städerna och nu kommit ut för att rapportera till oss, men genast återvände in till staden igen. (Han togs till fånga strax efteråt.)

Vi träffade också Armando Hart och här mötte jag för första och tyvärr också sista gången Frank País, den store ledaren från Santiago.

Frank País var den sortens människa som väcker respekt så snart man träffar honom; han såg ut ungefär som han gör på fotografierna, men blicken hade ett osedvanligt djup.

Det är svårt att skriva om en död kamrat som jag bara har träffat en enda gång och vars historia hör hela folket till. Allt jag kan säga om honom är att hans blick genast visade att detta var en man som var besatt av en Sak och att han utan tvekan var en överlägsen människa. I dag kallas han ”den oförglömlige Frank País”; för mig, som bara träffade honom en enda gång, är han oförglömlig. Frank är ytterligare en av de många kamrater som, om inte deras liv hade klippts av i förtid, nu helt skulle ha satsat sig själv på den socialistiska revolution som är allas vår gemensamma uppgift. Förlusten av dessa människor är det dryga pris folket måste betala för att vinna sin frihet.

Frank gav oss en stillsam lektion i ordning och disciplin, i hur vi skulle rengöra våra smutsiga vapen och hur man räknar igenom sina kulor och förpackar dem så att man inte tappar dem. Från den dagen bestämde jag mig för att vårda mitt gevär bättre (och gjorde det också, även om man nog inte kan påstå att jag någonsin har varit noggrannheten personifierad).

Det hände också annat ute i snåren. Vi fick för första gången besök av en journalist, och därtill en utländsk sådan; det var den berömde Herbert L. Matthews, som bara förde med sig en liten lådkamera. Det var med den han tog de foton som senare skulle bli så berömda och dras i så hetsigt tvivelsmål i ett enfaldigt tal av en av Batistas ministrar. Vår tolk den gången var Javier Pazos, som efteråt anslöt sig till guerillan och stannade ett tag hos oss.

Enligt Fidel (själv var jag inte närvarande vid intervjun) ställde Matthews klara och konkreta frågor utan dubbelmeningar och knepigheter, och sympatiserade tydligen med revolutionen. Jag kommer ihåg att Fidel berättade att han var antiimperialist och att han offentligen vänt sig mot vapenleveransen till Batista och understrukt att de där vapnen inte alls skulle användas för kontinentens försvar utan bara för att förtrycka folket.

Självklart blev Matthews' besök hos oss mycket kort. Och så snart han givit sig iväg igen var vi redo att fortsätta. Man rådde oss emellertid att sätta ut dubbla vakter eftersom Eutimio befann sig i trakten; Almeida fick då genast order att söka rätt på honom och ta honom till fånga. Hans patrull kom att omfatta Julito Días, Ciro Frías, Camilo Cienfuegos och Efigenio Ameijeiras. Det blev Ciro Frías som – med lätthet – övermannade Eutimio, och därefter fördes fången till oss. När vi visiterade honom fann vi en fyrtiofem, tre handgranater och ett skyddspass undertecknat av Casillas. Sedan han väl tagits till fånga och vi funnit dessa bevis mot honom kunde han ju inte längre tvivla på vad som nu skulle ske med honom. Han föll på knä inför Fidel och bad oss helt enkelt att döda honom. Han förklarade att han var medveten om att han förtjänade döden. Han tycktes ha åldrats avsevärt i det ögonblicket; vi såg många grå hår vid hans tinningar som vi aldrig hade sett där tidigare.

Det var ett osedvanligt laddat ögonblick. Fidel klandrade honom i hårda ordalag för hans förräderi och Eutimio bad själv att vi skulle skjuta honom, eftersom han insåg och erkände sin skuld. Vi kommer aldrig att glömma det ögonblick då hans gamle vän Ciro Frías började tala till honom; han påminde Eutimio om allt han hade gjort för honom, om de små tjänster han

och hans bror hade gjort Eutimios familj, och om hur Eutimio i gengäld hade förrått dem, först genom att bli vållande till Ciros brors död – Eutimio hade överlämnat honom till soldaterna – och sedan genom att försöka krossa hela gruppen. Det blev ett långt och gripande tal, som Eutimio åhörde under tystnad, med sänkt huvud. Vi frågade honom om han hade någon sista önskan och han svarade att ja, det hade han – han ville gärna att revolutionen, eller rättare sagt vi, skulle lova att sörja för hans barn.

Revolutionen har hållit det löftet. Eutimio Guerras namn uppträder på nytt i denna bok, men annars är det redan glömt, kanske till och med av hans egna barn. De bär nu nya namn och går i en av våra många nya skolor; där behandlas de på samma sätt som alla folkets barn, och förbereder sig för det bättre liv som väntar. Men en dag måste de få veta att deras far avrättades av den revolutionära makten som förrädare. Men rättvisan kräver att de då samtidigt får besked om att deras far – en bonde som låtit sig frestas av korrupsionens krafter och försökt begå ett grovt brott, därtill driven av sin längtan efter ära och rikedom – inte desto mindre hade insett sitt fel och inte ens antytt en begäran om den nåd han visste med sig att han ändå inte förtjänade. Slutligen bör de också få veta att han i sin sista stund tänkte på sina barn och bad att de måtte bli väl behandlade.

Just då bröt ett våldsamt oväder löst och himlen förmörkades; mitt under ett våldsamt skyfall, medan blixterna korsade varandra, på himlen och åskan mullrade, just då en sådan blixtråkade fram och följdes av en åskskräll, ändades Eutimio Guerras liv och inte ens de som stod alldeles intill honom kunde höra ljudet av skottet.

Jag minns också en liten episod som inträffade sedan vi begravt honom dagen därpå. Manuel Fajardo ville att vi skulle sätta upp ett kors över hans grav, men jag förbjöd honom att göra detta, eftersom ett sådant vittnesbörd om avrättningen skulle vara mycket farligt för ägarna till den mark där vi hade slagit läger. Då skar han i stället ett litet kors i stammen på ett träd alldeles intill. Och det korset är tecknet över en förrädares grav.

Samtidigt blev vi av med Morán. Han visste vid det här laget hur föga uppskattad han var av oss andra, och att vi allesammans betraktade honom som potentiell desertör. En gång hade han varit försvunnen i tre dygn, under förevändning att han hade letat efter Eutimio och gått vilse i skogen.

Just när vi beredde oss att bryta upp smäll ett skott och vi fann Morán liggande med en kula i benet. De närvarande hade många hetsiga diskussioner efteråt, för några påstod att det var ett vådaskott, medan andra höll styvt på att han sköt sig själv för att slippa följa med.

Moráns fortsatta öden, hans förräderi och hans död för revolutionärernas händer i Guantánamo, tyder otvivelaktigt på att han med vett och vilja sårade sig själv.

Vi gav oss iväg. Frank País hade lovat skicka oss en grupp frivilliga någon av de första dagarna i nästa månad, mars; de skulle ansluta sig till oss hos Epifanio Díaz, som bodde i närheten av Jibaro.

En bitter tid

Dagarna efter vår avmarsch från Epifanio Díaz' hus blev för mig personligen de plågsammaste under hela kriget. Meningen med de här anteckningarna är att försöka ge en uppfattning om hur första delen av vår revolutionära kamp kändes och upplevdes av oss som deltog i den; om jag just i den här avdelningen mer än någon annanstans talar direkt om mitt personliga deltagande i kampen, så beror detta på att det jag berättar här är nära förknippat med episoder

som inträffade senare och det helt enkelt inte skulle ha varit möjligt att utesluta det utan att kontinuiteten i berättelsen hade blivit lidande.

När vi lämnade Epifanios hus bestod vår revolutionära grupp av sju ton man ur den ursprungliga armén plus tre nya kamrater: Gil, Sotolongo och Raúl Díaz. De tre sistnämnda hade varit med ombord på *Granma* och legat gömda en tid i närheten av Manzanillo. När de fick höra talas om vår existens hade de bestämt sig för att söka ansluta sig till oss. De hade ungefär samma historia att berätta som alla vi andra: de hade lyckats hålla sig undan för Guardia Rural genom att söka sin tillflykt till den ena bondstugan efter den andra och så småningom hade de nått Manzanillo och gått under jorden där. Nu förenade de sina öden med våra. Vi hade stora svårigheter att öka vår numerär just under den här tiden; några få frivilliga anslöt sig, men i gengäld gav sig andra iväg; kampen utkämpades under mycket hårda fysiska villkor, men psykiskt kämpade vi under ännu hårdare betingelser, eftersom vi kände oss jagade och belägrade hela tiden.

Under denna tid marscherade vi långsamt och utan något bestämt mål, och dolde oss i små dungar i ett område där boskapen i stor utsträckning hade betat av trädens blad så att bara mindre fläckar av växtlighet fanns kvar. En kväll hörde vi i Fidels lilla radio att en av våra kamrater från *Granma*, som givit sig av tillsammans med Crescencio Pérez, hade tagits till fånga. Vi hade redan fått besked om den saken av Eutimio, men nyheten hade aldrig släppts ut officiellt; nu visste vi åtminstone att han fortfarande var i livet. Det var inte alltid fångarna klarade sig med livet i behåll ur de förhör som hölls av folk i Batistas armé. Då och då hörde vi kulspruteeld, än i den ena riktningen, än i den andra. Det var Guardia Rural som sköt in i skogarna. Det gjorde de ofta, men däremot vågade de aldrig själva ge sig in i skogen.

Den 22 februari antecknade jag i min krigsdagbok att jag känt av de första symptomen på något som kunde vara ett allvarligt anfall av astma, allvarligt eftersom jag inte hade någon medicin att tillgå. Tiden för vårt nästa rendezvous var utsatt till den 5 mars, så vi måste vänta några dagar till.

Just under denna period rörde vi oss, som jag redan har sagt, mycket långsamt och planlöst. Vi försökte bara få tiden att gå till den 5 mars, då Frank País skulle skicka oss en grupp beväpnade frivilliga. Vi hade redan bestämt att först öka eldkraften vid vår lilla front innan vi förstärkte vår numerär, och därför skulle alla tillgängliga vapen i Santiago skickas upp till Sierra Maestra.

En morgon i gryningen hade vi hamnat nere vid en å där det knappt fanns någon växtlighet alls. Här tillbringade vi en farlig dag, i en dal i närheten av Las Mercedes, som om jag inte minns fel hette La Majagua (minnet börjar svika mig en aning när det gäller namnen) och sent på kvällen kom vi till gamle Emilianos stuga. Emiliano var ytterligare en av de många bönder som blev livrädda så snart de såg oss komma, men ändå tappert satte sina liv på spel för vår skull, och på så sätt bidrog till revolutionens utveckling. Regntiden var nu inne i sierran och vi var blöta in på bara kroppen varenda kväll. Det var därför vi sökte oss in i *bohíos*, trots risken – det myllrade nämligen av soldater inom området.

Min astma var nu så svår att jag över huvud taget inte kunde förflytta mig snabbt, och vi måste sova i en liten kaffedunge i närheten av en *bohío* medan vi omgrupperade våra styrkor. Just den dagen jag talar om nu, den 27 eller 28 februari, hade censuren i landet avskaffats och radion berättade om allt som hade hänt de senaste månaderna. Den talade om terroristhandlingar och om Matthews' intervju med Fidel – det var i det sammanhanget försvarsministern kom med sitt ryktbara påstående om att Matthews' intervju var bluff från

början till slut och utmanade honom att publicera sina bilder.

Gamle Emiliano hade en son som hette Hermes och som hjälpte oss med att skaffa proviant och visa oss vilken väg vi borde välja. Men på morgonen den 28 dök Hermes inte upp och Fidel gav då order om att platsen skulle utrymmas omedelbart och posterade ut oss med utsikt över vägarna, eftersom vi inte hade en aning om vad som nu kunde hända. Vid fyratiden på eftermiddagen upptäckte Universo Sánchez, som tillsammans med Luis Crespo bevakade vägarna, en manstark grupp soldater som beredde sig att spärra vägen från Las Vegas. Vi tvingades ge oss iväg i ilmarsch till randen av berget och ta oss över till andra sidan innan trupperna hunnit spärra vägen för oss; men det blev inte alltför svårt, eftersom vi lyckligtvis hade upptäckt dem i tid. Granatkastarna och kulsprutorna började höra av sig i närheten, ett bevis för att Batistas armé visste att vi fanns någonstans härinne. Alla lyckades utan svårighet ta sig upp till krönet och över detta, utom jag, som hade det fruktansvärt svårt. Jag lyckades nå toppen, men till priset av ett sådant astmaanfall att det kändes som om jag praktiskt taget aldrig skulle ha kunnat ta så mycket som ett steg till. Jag minns hjälpen jag fick av Crespo när jag inte orkade längre och bad att få bli kvarlämnad. I samma ton som han alltid använde när han talade till truppen sade han: ”Hör du, argentinar! Nu är du så god och fortsätter att gå, annars får du en omgång med gevärskolven!” I fortsättningen bokstavligen talat bar han både mig och min packning medan vi kämpade oss över krönet mitt under ett våldsamt störtregn.

Så småningom kom vi till en liten *bohío* och fick veta att platsen vi kommit till kallades Purgatorio. Här presenterade Fidel sig som major González vid den federala armén, på jakt efter rebellerna. Bonden inbjöd oss iskallt artig till sitt hus och passade upp oss. Där fanns också en god vän till bonden från en närbelägen *bohío*, som var en ovanligt vidrig smilfink. Eftersom jag var så dålig kunde jag inte helt njuta av den härliga dialogen mellan Fidel som major González och *guajiron*, som kom med diverse goda råd och undrade varför den där grabben Fidel Castro slogs upp i bergen.

Jag kunde inte fortsätta längre, så vi måste fatta något slags beslut. Så snart den snokande grannen gått talade Fidel om för sin värd vem han i själva verket var. Mannen omfamnade honom och berättade att han var medlem av Ortodoxa partiet, tillhörde Chibás' anhängare, och stod helt till vårt förfogande. För ögonblicket gällde det nu att skicka en man till Manzanillo för att ta kontakt eller åtminstone hämta medicin och att se till att jag blev placerad någonstans i närheten av huset, utan att ens bondens fru visste om att jag fanns där.

Den siste som anslutit sig till vår grupp, en man med tvivelaktigt rykte men väldiga kropps krafter, utsågs att stanna kvar hos mig. Med en mycket generös gest gav Fidel mig ett repetergevär, typ Johnson, en av vår grupps verkliga dyrgripar. Sedan låtsades vi att vi gav oss iväg allesammans och åt samma håll, men redan efter några steg försvann min följeslagare (som vi kallade El Maestro) och jag in i skogen för att fortsätta till vårt gömställe. Samma dag meddelades i radion att Matthews hade intervjuats i telefon och att han hade lovat att publicera de berömda fotografierna. Díaz Tamayo hade då replikerat att alltsammans måste vara en bluff, eftersom Matthews inte gärna kunde ha tagit sig igenom arméns linjer, som höll guerillan helt omringad. Armando Hart hade satts i fängelse, anklagad för att vara Rörelsens ledare nummer två. Det var den 28 februari.

Bonden skötte sitt uppdrag som han skulle och kom med en rejäl laddning adrenalin till mig. Sedan följde tio av de allra svåraste dagarna under kampen i sierran, då jag långsamt strävade fram, stödde mig mot trädstammarna och stapplade fram med gevärspipan som käpp, ledsagad av en livrädd kämpe som darrade varenda gång vi hörde skott på avstånd och blev nervös så snart jag hostade litet på ett farligt ställe. Det tog oss tio ändlöst långa dagar att kravla oss

fram till Epifanios stuga igen – normalt var sträckan föga mer än en dagsmarsch. Tidpunkten för mötet hade satts till den 5 mars, men vi hade inga möjligheter att ta oss dit så snabbt. På grund av mängden av soldater i området och vår långsamma förflyttning, kom vi inte fram förrän den 11 mars.

När vi anlände berättade stugans invånare för oss vad som hänt under vår bortovaro. Fidels grupp på aderton man hade av en ren slump splittrats i två delar vid ett tillfälle då männen räknade med ett omedelbart anfall från arméns sida, på en plats som hette Altos de Meriño; därifrån hade tolv man fortsatt tillsammans med Fidel och sex med Ciro Frías. Ciro Frías grupp hade senare hamnat i ett bakhåll, men klarat sig undan oskadda allesammans och återsamlats i närheten. En av männen i gruppen, Yayo, som återvänt utan sitt gevär, hade passerat förbi Epifanio Díaz' hus på väg till Manzanillo; det var han som hade berättat alltsammans. Gruppen som Frank hade lovat skicka över stod klar, men själv satt han i fängelse i Santiago. Vi träffade också gruppens ledare, kapten Jorge Sotús. Han hade inte kunnat komma den 5, eftersom nyheten om den nya gruppen hade läckt ut och vägarna var strängt bevakade. Nu tog vi itu med alla nödvändiga arrangemang inför den nära förestående ankomsten av femtio nya rekryter.

Förstärkningar

Medan vi den 13 mars väntade på de nya revolutionära frivilliga som skulle komma hörde vi i radion att det hade begåtts ett attentat mot Batista och man uppgav också namnen på de personer som fått sätta livet till i kampen. Den främste var studentledaren José Antonio Echeverria, men han hade följts i döden av flera andra, däribland Menelao Mora. Också personer som inte alls varit inblandade i attentatet fick sätta livet till. Dagen därpå fick vi veta att Pelayo Cuervo Navarro, en tapper kämpe inom Ortodoxa partiet som alltid stått fast mot Batista, hade mördats och att liket sedan lämnats kvar i det aristokratiska bostadsområde inom Country Club som går under namnet El Laguito. Det kan vara intressant att notera att Pelayo Cuervo Navarros mördare och den dödes söner senare kämpade sida vid sida under den misslyckade invasionen i Grisbukten, dit de skickats för att ”befria” Kuba från ”den kommunistiska skamfläcken”.

Trots att censuren genast fällde ner sin ridå, sipprade det dock igenom en del detaljer om detta misslyckade men minnesvärda mordförsök mot Batista. Jag hade aldrig träffat studentledaren personligen, men däremot hade jag lärt känna goda vänner till honom i Mexiko, när 26 juli-rörelsen och *Directorio Estudiantil* (Studentdirektoratet) träffades och kom överens om att samordna sina aktioner. De vänner jag träffade var major Faure Chomón, som senare blev kubansk ambassadör i Moskva, Fructuoso Rodriguez och Joe Westbrook. Alla tre hade deltagit i attentatet mot Batista.

Männen hade nästan lyckats ta sig upp till tredje våningen, där diktatorn befann sig, men det som kunde blivit ett framgångsrikt slag mot regimen förvandlades i stället till en massaker på alla som inte lyckades ta sig ur den fälla, som presidentpalatset hade förvandlats till.

Förstärkningarna skulle anlända den 15. Vi väntade i flera timmar på den överenskomna platsen, nere i en flodravín just där floden gjorde en krök. Där var det lätt att uppehålla sig utan att synas. Emellertid kom det ingen. Männen berättade senare för oss att det hade kommit oväntade hinder i vägen. De kom emellertid i gryningen den 16. Då var de så trötta att de knappt orkade fortsätta den korta biten in i ett skogsområde där de kunde få vila till längre fram på dagen. De kom i lastbilar som ägdes av en risodlare, som i rädslan inför sin handlings eventuella konsekvenser för honom själv sedan gick i landsflykt till Costa Rica. Därifrån

återkom han emellertid senare som en hjälte, genom att flyga över vapen till Kuba därifrån; hans namn var Hubert Matos.

Den nya gruppen bestod av cirka femtio man, varav bara trettio var beväpnade. De hade med sig två automatgevär, en Madzen och en Johnson. Efter bara några månader ute på sierran hade vi själva redan utvecklats till beprövade veteraner, och nu upptäckte vi hos de nya alla de brister som karakteriserat oss själva när vi steg i land från *Granma* – brist på disciplin, oförmåga att anpassa sig till större svårigheter, bristande beslutsamhet, oförmåga att anpassa sig till guerillalivet. Femtiomannagruppen stod under befäl av kapten Jorge Sots och var uppdelad på fem grupper på tio man vardera, med en löjtnant som chef för varje grupp (de hade tilldelats denna rang, som fortfarande inte bekräftats, av Rörelsens llanosavdelning.) Dessa gruppledare var kamrat Dominguez (om jag inte minns fel), som en tid senare stupade i Pino del Agua; kamrat René Ramos Latour, en guerillaorganisatör i llanos, som dog hjälteöden i strid under den sista regeringsoffensivens slutskede; ”Pedrin” Soto, vår gamle vän från *Granma*, som äntligen lyckats ansluta sig till oss och också han stupade i strid och postumt befordrades till major av Raúl Castro, på den andra östra front som fått sitt namn efter Frank País; och kamrat Pena, en student från Santiago som avancerade till major och begick självmord efter revolutionen; och slutligen löjtnant Hermo, den ende av dessa gruppledare som överlevde två års krig.

Bland alla de problem som den nya truppen ställdes inför, var dess bristande förmåga att marschera ett av de värsta; dess ledare, Jorge Sotús, marscherade rent fruktansvärt dåligt och sackade alltid efter och föregick sina män med dåligt exempel. Jag hade fått order att ta befälet över truppen, men när jag talade om den saken för Sotis förklarade han att han hade order att överlämna sin avdelning till Fidel och att han alltså inte kunde överlämna den till någon annan så länge han själv stod kvar som ledare osv. osv. På den tiden hade jag fortfarande vissa komplex därför att jag var utlänning och ville inte gå till ytterligheter, trots att jag kunde förmärka en stor osäkerhet hos truppen. Efter flera korta marscher, som tog lång tid på grund av männens dåliga träning, kom vi äntligen till den plats där vi skulle invänta Fidel Castro. Där träffade vi den lilla grupp som tidigare hade skilts från Fidel – Manuel Fajardo, Guillermo García, Juventino, Pesant, de tre bröderna Sotomayor och Ciro Frías.

Det var lätt att märka den enorma skillnad som då rådde mellan de båda grupperna. Vår var disciplinerad, kompakt, tränad i krigets konst; novisernas grupp led fortfarande av de första dagarnas sjuka – de var inte vana vid att äta bara en gång om dagen, och om ransonen inte smakade gott, ville de inte äta den alls. Noviserna hade packningarna fulla av absoluta onyttigheter, och om packningarna blev för tunga kastade de till exempel hellre en burk kondenserad mjölk än en handduk (ett *lèse guerilla*”-brott!). Vi utnyttjade den saken på bästa sätt, genom att samla på oss alla de burkar med torrmjök och annat matnyttigt som de kastade ifrån sig. Sedan vi installerat oss i La Derecha blev läget snart allt mera spänt på grund av de ständiga friktionerna mellan den auktoritärt inställda Jorge Sotús, som aldrig kunde komma överens med sina mannar, och truppen i allmänhet; vi blev tvungna att vidta alldeles speciella försiktighetsmått och René Ramos, vars *nom-de-guerre* var Daniel, fick befälet över en kulsprutegrupp som placerades ut vid vägen in till vår tillflyktsort. Detta som en garanti för att det inte skulle kunna hända något.

En tid senare skickades Jorge Sotis på särskilt uppdrag till Miami. Där förrådde han revolutionen genom att sammanträffa med Felipe Pazos, vars maktbegär fick honom att glömma sina förpliktelser och framträda som provisorisk president i en skumraskmanöver där *State Department* spelade en betydelsefull roll.

Med tiden visade emellertid kapten Sottis tecken på att ha kommit på bättre tankar igen och Raúl Castro gav honom den chans som revolutionen aldrig har förvägrat någon. Han började emellertid snart nog konspirera mot den revolutionära regeringen och dömdes till tjugo års fängelse, men undkom med hjälp av en av fångvaktarna som gjorde honom sällskap på flykten till *gusanos'* vanliga fristad, Förenta staterna.

Vid tiden för vår historia försökte vi hjälpa honom så gott vi kunde, släta över hans motsättningar med de nya kamraterna och förklara disciplinens nödvändighet för honom. Guillermo García gav sig iväg för att hämta Fidel i Caracasregionen, medan jag gjorde en kortare tur för att hämta Ramiro Valdes, som nu var återställd efter benskanan. Fidel kom natten till den 24 mars; hans ankomst tillsammans med de tolv kamrater som uppehöll sig vid hans sida var imponerande. Skillnaden var enorm mellan dessa skäggiga män och de nya soldaterna med sina slätråkade ansikten, rena uniformer och prydliga ränslar. Jag berättade för Fidel om de problem vi hade råkat ut för och vi samlade ihop ett litet krigsråd för att lösa problemen. Rådet bestod av Fidel själv, Raúl, Almeida, Jorge Sotis, Ciro Frías, Guillermo, García, Camilo Cienfuegos, Manuel Fajardo och jag. Fidel kritiserade mig för att jag inte hade hävdad den makt och de befogenheter som tilldelats mig, utan överlätit dem till nykomlingen Sotis, som ingen av oss hyste någon personlig motvilja mot, men vars hållning, enligt Fidel, inte borde ha tolererats ett enda ögonblick. Samtidigt organiserade vi de nya plutonerna och slog samman hela styrkan och bildade tre grupper under ledning av kaptenerna Raúl Castro, Juan Almeida och Jorge Sotis. Camilo Cienfuegos skulle leda förtruppen och Efigenio Ameijeiras eftertruppen; jag var stabsläkare och Universo Sánchez fungerade som stabsgruppchef.

Truppen nådde helt nya höjder sedan vi fått denna förstärkning av ytterligare frivilliga och två automatgevär till. De där vapnen var visserligen rätt tvivelaktiga, eftersom de var gamla och mycket slitna, men gjorde ändå sitt för att öka vår styrka. Vi diskuterade vad vi borde göra närmast, och jag hävdade att vi borde gå till angrepp mot första bästa fientliga postering, för att härda våra män i strid. Men Fidel och krigsrådets övriga deltagare ansåg det klokare att marschera ett tag först, så att männen vande sig vid de strapatsen livet i skogarna och bergen förde med sig och de långa marscherna från berg till berg. Vi beslöt alltså att dra oss österut och gå så mycket som möjligt, och söka ett tillfälle att gå till angrepp mot en fientlig trupp först sedan våra män fått några elementära praktiska lektioner i guerillakrigföring. Truppen förberedde sig entusiastiskt och tog i bästa anda itu med sin träning. Dess elddop skulle komma i striden vid El Uvero.

Våra män härdas

Mars och april 1957 blev en tid av förvandling och lärlingaskap för rebellstyrkorna. Efter de förstärkningar vi fått i La Derecha utgjordes vår armé av cirka åttio man och var organiserad sålunda:

Förtruppen, som leddes av Camilo, bestod av fyra man. Den pluton som följde närmast leddes av Raúl Castro, som under sig hade tre löjtnanter, Julito Díaz, Ramiro Valdés och Nano Díaz, alla med en skyttegrupp vardera. (De båda kamraterna Díaz, som båda mötte hjältedöden vid El Uvero, var inte släkt med varandra. Den ene av dem kom från Santiago; raffinaderiet "Hermanos Díaz" i denna stad bär hans namn, till minne av Nano och hans bror, som stupade i Santiago de Cuba. Den andre, en kamrat från Artemisa, var veteran från Moncada och *Granma*.) Kapten Jorge Sotús hade under sig löjtnanterna Ciro Frías (som stupade vid Frank País-fronten), Guillermo García (numera arméchef i västra sektorn) och René Ramos Latour

(stupad i Sierra Maestra, sedan han dessförinnan avancerat till majors grad). Sedan följde generalstaben, vår ”Comendencia”, som bestod av Fidel som överbefälhavare, Ciro Redondo, Manuel Fajardo (numera major), Crespo (major), Universo Sánchez (major) och jag själv som läkare.

Den pluton som i allmänhet följde närmast efter staben var Almeidas. Löjtnanter där var Hermo, Guillermo Dominguez (stupad vid Pina del Agua) och Pena. Eftertruppen bestod av tre man under befäl av Efigenio Ameijeiras, löjtnant också han.

Eftersom truppen nu var så stor måste varje grupp i fortsättningen sköta sin matlagning själv. Proviant, sjukvårdsmateriel och ammunition var fördelad på de olika grupperna. I nästan samtliga grupper, och självklart i samtliga plutoner, fanns det veteraner som kunde lära nykomlingarna laga mat och konsten att utnyttja provianten på bästa sätt; de lärde dem också hur de skulle packa ryggsäckarna på rätt sätt och hur man bäst tog sig fram över sierran.

Vägen mellan La Derecha, El Lomón och El Uvero tar bara några timmar med bil, men för oss innebar den månader av vaksamt marscherande, och hela tiden fortsatte vi med den viktigaste uppgiften av dem alla, att förbereda männen för strid och truppens uppträdande efter en drabbning. På detta sätt passerade vi än en gång Altos de Espinosa, där vi veteraner formerade hedersvakt kring Julio Zenóns grav, bonden som för en tid sedan stupat just på denna plats. Där hittade jag också en remsa av min filt, som trasslat in sig bland björnbärsbuskarna som ett minne av min snabba ”strategiska reträtt”. Jag stoppade in den i packningen, fast besluten att aldrig mera bli av med någon utrustning på det viset.

Jag tilldelades en ny rekryt, Paulino, som medhjälpare och bärare av sjukvårdsmaterielen. Det underlättade min uppgift en aning, så att jag i fortsättningen kunde ägna några minuter varje dag efter de långa dagsmarscherna åt männens olika sjukvårdsproblem. Vi passerade än en gång detta Loma de Caracas där Guerras förräderi hade förskaffat oss ett så obehagligt möte med fiendens flygvapen. Här hittade vi ett av extragevären, som någon av våra män hade lämnat kvar för att kunna fly snabbare. Och vid det här laget hade vi inga extravapen; tvärtom hade vi ont om dem. Vi hade kommit in i en ny fas. En kvalitativ förändring hade skett; nu fanns det ett helt område som fienden undvek av rädsla för att råka ut för oss, även om vi i vår tur förvisso inte visade något större intresse för att stöta samman med honom.

Det politiska läget just då var fullt av opportunistiska nyanser. Sådana välkända röster som Pardo Llada, Conte Agüero och andra gamar av samma skrot och korn specialiserade sig på demagogiska utbrott där de vädjade om fred och harmoni, samtidigt som de blygt och stilla kritiserade regeringen. Regeringen hade tagit fredens ord i sin mun; den nye premiärministern, Riveri Agüero, antydde att han om så erfordrades var beredd att själv bege sig till Sierra Maestra för att pacificera landsbygden där. Inte desto mindre förklarade Batista bara några dagar senare att man nu inte längre behövde tala med Fidel eller rebellerna, att Fidel Castro inte befann sig i sierran och att det därför inte heller fanns någon orsak att diskutera med ”en hord banditer”.

Det var på så sätt Batistagruppen visade att den var beredd att fortsätta kampen, det enda båda sidor var eniga om, eftersom också vi var fast beslutna att fortsätta striden till vad pris som helst. Just vid den här tiden utnämndes en ny chef för operationerna mot oss – överste Barrera, ökad som försnillare av pengar som skulle ha gått till soldaternas ransoner. Han följde senare i lugn och ro Batistaregimens sönderfall från Caracas i Venezuela, där han var militärattaché.

Själva hade vi vid denna tid fått över några fångslände typer, som gjorde god nytta genom att popularisera vår rörelse i Förenta staterna. Men speciellt två av dem skaffade oss i gengäld

också en del problem på halsen. Det rörde sig om tre nordamerikanska pojkar, som hade stuckit från sina föräldrar på flottbasen i Guantánamo och anslutit sig till vår kamp. Två av dem hörde aldrig ett skott avlossas i sierran och lämnade oss så småningom igen, helt utmattade av klimatet och de många umbärandena. De följde så småningom med journalisten Bob Taber tillbaka. Den tredje deltog i slaget vid El Uvero, men lämnade oss senare också han. Han var sjuk men hade i alla fall deltagit i en strid. De där grabbarna var inte ideologiskt mogna för en revolution, utan tillfredsställda bara sin längtan efter äventyr i vårt sällskap. Vi saknade dem när de gav sig iväg, men var samtidigt rätt tacksamma för att de försvann. Själv kände jag mig alldeles speciellt lättad över den saken, eftersom de ofta sökte upp mig i min egenskap av läkare, därför att de inte klarade de påfrestningar vi levde under.

Vid samma tid skickade regeringen upp några journalister på flera tusen meters höjd i militärplan, för att bevisa för dem att det inte fanns några rebeller i Sierra Maestra. Det var en underlig operation som inte övertygade någon människa; den visade också hur Batistaregimen försökte slå blå dunster i ögonen på den allmänna opinionen med hjälp av Conte Agüero och hans gelikar, män som dagligen bedrog folket utklädda till revolutionärer.

Det var under denna prövningens tid jag äntligen lyckades få en segeldukshängmatta. En sådan hängmatta är en dyrbar ägodel, som jag inte hade kunnat erhålla tidigare på grund av det obönhörliga axiom som gällde inom guerillan, nämligen att segeldukshängmattor endast fick tilldelas sådana män som redan själva hade tillverkat en hängmatta av säckväv. Denna regel hade skapats för att bekämpa eventuella tendenser till lättja. Vem som helst kunde göra sig en hängmatta av säckväv, och när han gjort det var han därmed berättigad till nästa hängkoj av segelduk som blev ledig. Själv kunde jag emellertid för min allergis skull inte använda en hängmatta av säckväv; jag tålde inte linneskavet och måste därför ligga direkt på marken. Och eftersom jag alltså inte hade någon säckvävskojs, var jag inte heller berättigad till någon segeldukskojs. Den sortens enkla vardagsdetaljer ingick i de besvärligheter vi ständigt måste stå ut med. Men Fidel upptäckte saken, bröt mot regeln och tilldelade mig en hängmatta. Jag kommer aldrig att glömma att det skedde på stranden av La Plata, ute i de yttersta förbergen före Palma Mocha, och att jag fick den dagen efter den då vi åt vår första häst.

Den hästen var långt mera än bara en festmåltid; den innebar också ett slags eldprov, där vi prövade våra mäns förmåga att anpassa sig. Bönderna i truppen var våldsamt indignerade och vägrade att äta sin ranson av hästköttet; en del av dem betraktade rentav Manuel Fajardo som mördare – det var nämligen han som utvalts att slakta djuret, eftersom han varit slaktare i det civila.

Denna vår första häst tillhörde en bonde vid namn Popa, som bodde på andra sidan La Plata. Popa har naturligtvis läst sig läsa nu, och om han råkar få ögonen på tidskriften *Verde Olivo*¹ kommer han säkert att än en gång dra sig till minnes den natten då tre bistra rebeller bankade på dörren till hans *bohío*, eftersom vi – felaktigt – trodde att han var angivare, och tog ifrån honom hans trötta gamla häst. Det där djuret skulle några timmar senare förvandlas till en måltid åt oss alla och dess kött skulle bli en strålande festmåltid för somliga och en probersten för böndernas fördomar – de ansåg nämligen att det var mer eller mindre liktydigt med kannibalism att tugga i sig denna människans gamla vän.

¹ Dessa skildringar publicerades ursprungligen i *Verde Olivo*, revolutionsarméns tidskrift.

En ryktbar intervju

I mitten av april 1957 återvände vi med vår armé av lärlingar i krigets konst till regionen kring Palma Mocha i närheten av El Turquino. Under denna period var våra allra tappreste bergskämpar folk av bondestam.

Guillermo García och Ciro Frías drog från plats till plats i sierran med partruller bestående av bönder och samlade in nyheter, spanade och skaffade proviant; de och deras män bildade under denna tid vår trupps verkligt rörliga förtrupp. Vi befann oss nu åter i El Arroyo del Infierno, platsen för en av våra första strider. Bönderna som kom ut för att hälsa på oss kunde informera oss om allehanda detaljer kring denna strid – vem som hade fört Guardia Rural raka vägen till vårt läger, vilka som hade dött härute. Med sin erkända skicklighet i djungeltelegrafens konst, kunde bönderna faktiskt informera oss om allt som hänt och hände inom regionen.

Fidel, som då ännu inte ägde någon radio, bad en av traktens bönder att få låna hans. Bonden lånade gärna ut den, och på så sätt kunde vi i fortsättningen få höra nyheterna direkt från Havanna, i en stor radio som vi bar med oss i en av soldaternas ryggsäckar. Havannaradion hade återigen börjat tala friare nu, eftersom de så kallade garantierna hade återinförts.

Klädd i en av arméns korpralsuniformer gav sig Guillermo García, tillsammans med två kamrater som förklätt sig till soldater i armén, iväg för att leta rätt på angivaren som fört soldaterna till vårt läger. De kom tillbaka med honom redan nästa dag, ”på överstens order”. Mannen hade inte anat någon oråd, men när han såg vår trasiga armé förstod han vad som väntade honom. Med största cynism berättade han nu allt för oss om sina kontakter med armén och om hur han hade sagt till ”det där aset Casillas” att han med största nöje skulle föra soldaterna till den plats där vi befann oss, eftersom han hade sett oss där, och att de sedan skulle kunna fånga oss hela bunten; men de hade inte velat lyssna till honom.

Några dagar senare avrättades och begravdes denne angivare på en av höjdsträckningarna i närheten. Vi fick ett meddelande från Celia att hon snart skulle komma ut till oss med två nordamerikanska tidningsmän som ville intervjua Fidel, under förevändning att de gärna ville träffa de tre nordamerikanska pojkarna. Hon skickade också litet pengar som samlats in bland sympatisörer till Rörelsen.

Det beslöts att Lalo Sardiñas skulle föra nordamerikanerna ut till oss genom Estrada Palma-regionen, som han kände väl till, eftersom han tidigare hade varit köpman just i detta område. Vi använde en stor del av vår tid till att ta upp kontakter med bönder som i fortsättningen hjälpte oss med förbindelsetjänsten och med att upprätthålla permanenta lägerplatser som centra för kontakterna med hela regionen, som blev allt större. Vi letade rätt på hus som vi kunde använda som förrådscentra för våra trupper, och där installerade vi depåer som vi sedan kunde tömma efter behov. De där husen tjänstgjorde också som rastställen för de snabba mänskliga ”postdiligenser”, som drog fram längs randen av Sierra Maestra och förde meddelanden och nyheter från plats till plats.

De där kurirerna gav prov på en fantastisk förmåga att tillryggalägga mycket långa sträckor på mycket kort tid. De lurade oss ideligen med sina versioner av ”en halvtimmes väg” eller ”alldeles i närheten”. För böndernas del visade sig de där angivelserna alltid fullt riktiga, men deras uppfattningar om tid och avstånd skilde sig i hög grad från vad en stadsbo var van vid.

Tre dagar efter att Lalo Sardiñas givit sig iväg, fick vi besked om att ett sällskap på sex personer var på väg till oss genom Santo Domingoregionen – två kvinnor, två ”gringos” (jour-

nalisterna) och två till som ingen människa visste något om. Vi fick emellertid också en del motsägande upplysningar, som mer eller mindre tydde på att Guardia Rural fått vetskap om gruppens existens av en angivare och hade omringat det hus där den befann sig.

Nyheter sprids med anmärkningsvärd fart i sierran, men det händer också att de förvrängs. Camilo skickades ut med en pluton för att till varje pris befria Celia Sánchez och nordamerikanerna. Men de dök så småningom upp mitt ibland oss, friska och oskadda; det falska alarmet hade orsakats av trupperörelser, som genomförts efter en angivelse av den sorten som under denna tid var så vanlig bland de efterblivna bönderna.

Den 23 april kom journalisten Bob Taber och en fotograf till vårt läger. De kom tillsammans med kamraterna Celia Sánchez och Haydée Santamaría och två män som skickats ut av Rörelsen på slätten: ”Marcos” eller ”Nicaragua”, major Iglesias, numera guvernör över Las Villas och på den tiden chef för operationerna i Santiago, och Marcelo Fernández, som då var Rörelsens samordnare, och senare blev vice ordförande i Riksbanken. Fernandez tjänstgjorde som tolk.

Dagarna gick helt enligt planerna, medan vi gjorde vårt bästa för att visa nordamerikanerna vår styrka och samtidigt försökte undvika alltför indiskreta frågor. Vi visste nämligen ingenting alls om de här journalisterna, men de intervjuade de tre pojkarna som gav bra svar på alla deras frågor och demonstrerade den nya anda som växt fram hos dem under det primitiva liv de förde tillsammans med oss, trots alla deras svårigheter att anpassa sig till detta liv och till oss andra.

Strax efteråt anslöt sig också en av de allra mest ”simpático” och mest älskade gestalterna i vårt revolutionära krig, Vaquerito. Han dök helt enkelt upp i lägret en dag tillsammans med en kamrat och förklarade att han hade letat efter oss i över en månad. Han var från Morön i Camagüey. Som alltid i sådana fall utsatte vi honom för ett ingående förhör och gav honom de första grunderna i en politisk orientering, en uppgift som ofta nog föll på min lott. Vaquerito hade inte den blekaste aning om politik och verkade till hundra procent som en frisk och lycklig grabb, som betraktade allt detta som ett underbart äventyr. Han var barfota när han kom, så Celia lånade honom ett par mexikanska läderskor. Hon råkade ha ett extrapar, och han hade så små fötter att alla andra skor och kängor var för stora för honom. I de där nya skorna och sin stora halmhatt såg Vaquerito ut precis som en mexikansk cowboy, en *vaquero*, och det renderade honom smeknamnet Vaquerito.

Som de flesta väl vet, fick Vaquerito aldrig uppleva slutet på vår revolutionära kamp, eftersom han stupade dagen innan vi erövrade Santa Clara. Han var då befälhavare över 8:e kolonnens självmordsgrupp. Men vi som var hans kamrater kommer aldrig att glömma hans fantastiska munterhet, hans ständiga vänlighet och hans sällsamma och romantiska sätt att möta faran. Vaquerito var en häpnadsväckande lögnare – jag undrar om han någonsin förde ett samtal med någon, där han inte smyckade ut sanningen så till den grad att den blev alldeles oigenkännlig. Men under sin verksamhet som kurir den första tiden och därefter som soldat och chef för självmordsgruppen, gav Vaquerito oss gång på gång bevis för att han inte erkände några fasta gränser mellan fantasi och verklighet. Han bevisade att alla de bravader som hans fantasifulla hjärna uppfann var han också fullt i stånd att utföra mitt i slagfältets verklighet. När vårt episka krig var över hade hans fantastiska tapperhet redan blivit en legend.

En tid efter hans ankomst till oss bestämde jag mig för att känna Vaquerito litet på pulsen om hans tidigare liv. Vi satt några stycken och pratade efter en av de lässtunder vi brukade ha på

kvällarna. Vaquerito började berätta om sig själv, och vi började allesammans förstulet försöka räkna ut hur gammal han borde vara. När han efter många glada och glittrande historier äntligen var klar, frågade vi honom hur gammal han var. Han var då litet över 20 år, men skulle man döma efter alla bravader han utfört och alla arbeten han haft, måste han ha börjat arbeta fem år innan han föddes.

Kamrat ”Nicaragua” kom med nyheten om att det fanns ytterligare vapen i Santiago, överblivna saker efter angreppet mot palatset. Det rörde sig enligt honom om tio kulsprutor, elva Johnsongevär och sex korta karbiner. Det fanns faktiskt litet till, sade han, men en ny front skulle snart öppnas i regionen kring sockerfabriken Miranda. Fidel vände sig bestämt mot den saken och tillät bara att man höll undan ett litet fåtal vapen för denna andra front. I stället skulle alla vapen man kunde få tag på föras till oss för att förstärka vår eldkraft. Efteråt fortsatte vi vår marsch, eftersom vi befann oss i litet väl obehaglig närhet av diverse plundrare från Guardia Rural. Men först skulle vi bestiga El Turquino, bestämde vi. Tanken på en bestigning av vårt högsta berg rymde en nästan mystisk mening för oss. Och hur som helst var vi redan ganska nära toppen.

El Turquino bestogs av hela kolonnen och däruppe avslutade Bob Taber sin intervju. Han tog också en film som senare visades i TV i Förenta staterna, vid en tidpunkt då man inte var riktigt så rädd för oss. En belysande episod: en *guajiro* som anslöt sig till oss berättade att Casillas hade erbjudit honom 300 pesos och en dräktig ko om han ville döda Fidel. Nordamerikanerna var inte de enda som tog fel när det gällde frågan om vad vår högste befälhavare kunde vara värd.

Enligt en höjdmätare vi hade med oss höjde sig berget El Turquino 1 850 meter över havsytans nivå. Jag påpekar saken bara i förbigående, för vi kontrollerade aldrig höjdmätaren i fråga; men den fungerade bra nere på havsytans nivå, och siffran skiljer sig en hel del från den officiella.

Eftersom vi hade ett kompani soldater från armén i hälarna, skickades Guillermo ut med några kamrater för att öva prickskytte mot dem. På grund av min astma, som tvingade mig att gå i slutet av kolonnen och inte tillät några större ansträngningar, befriades jag från den Thompson-kpist jag bar. Det tog cirka tre dagar innan jag kunde ta tillbaka den. De där dagarna var väl troligen den nervösaste tid jag upplevde i sierran, eftersom jag gick obehäpnad samtidigt som vi varenda dag riskerade att stöta ihop med fienden.

I maj 1957 lämnade två av de nordamerikanska pojkarna kolonnen tillsammans med Bob Taber, som var färdig med sitt reportage, och tog sig oskadda tillbaka till Guantánamo. Vi fortsatte långsamt vidare längs Sierra Maestras krön och dess sluttningar. Vi kontaktade folket i områdena, utforskade nya regioner och spred den revolutionära lågan och legenden om vår trupp av barbudos över sierran. Den nya andan fördes vida omkring. Bönderna hälsade oss med allt mindre fruktan och vi kunde i vår tur börja hysa allt större förtroende för dem. Vår relativa styrka hade ökat högst avsevärt och vi kände oss säkrare än tidigare mot överrampningsangrepp från Batistas armé. Rent allmänt hade vi nu kommit avsevärt närmare *guajiros*.

På marsch

De första femton dagarna i maj marscherade vi oavbrutet. I början av månaden befann vi oss uppe på en höjd i närheten av El Turquino och därifrån marscherade vi genom regioner som senare skulle bli skådeplatsen för många revolutionära segrar. Vi passerade genom Santa Ana och El Hombrito; senare, i Pico Verde, tog vi oss fram till Escuderos stuga och fortsatte sedan

till Loma del Burro. Vi var på väg österut, för att hämta vapen som skulle skickas från Santiago och ligga gömda någonstans i trakten av Loma del Burro, nära Oro de Guisa. När jag en natt under denna tvåveckorsmarsch måste ge mig ut för att sköta en liten privat angelägenhet, tog jag efteråt fel på stigarna och hittade inte tillbaka till truppen igen förrän tre dagar senare, på ett ställe som kallades El Hombrito. Den gången lärde jag mig förstå det kloka i att vi allesammans alltid bar på oss allt som behövdes för att vi skulle kunna klara oss själva: salt, olja, burkmat, torrmjök, allt som behövdes för att ordna en sovplats, göra upp eld och laga mat, och också en kompass, ett hjälpmedel som jag intill dess hade förlitat mig på nästan blint.

När jag upptäckte att jag gått vilse plockade jag nästa morgon fram kompassen och gick efter den. Det fortsatte jag med i en och en halv dag, ända tills jag märkte att den bara hade fört mig ännu mera vilse. Då tog jag mig fram till en bondstuga i närheten och folket där gav mig anvisningar om hur jag skulle gå för att komma till rebelläget. Senare fann vi att kompassen i så ojämn och obanad terräng som denna bara kan användas för en rent allmän orientering, men att man aldrig kan ta ut en bestämd kurs med dess hjälp; man måste antingen få hjälp av vägvisare eller själv känna till området, vilket vi också gjorde när jag själv senare opererade i just denna region.

Det hjärtliga mottagande jag fick när jag återförenade mig med truppen igen gjorde mig djupt rörd. När jag kom hade man just haft en rättegång med folkdomstolen mot tre angivare, och den ene av dessa, en viss Nápoles, hade dömts till döden. Camilo satt som ordförande under denna session.

Under denna tid måste jag också arbeta som läkare och höll mottagning i varenda liten by. Det blev skäligen enformigt, för jag hade mycket få mediciner att erbjuda och de kliniska fallen i sierran var mer eller mindre likadana allesammans: tandlösa, i förtid åldrade kvinnor, barn med utspända magar, parasitsjukdomar, engelska sjukan, allmän vitaminbrist – det var Sierra Maestras signum. Det är likadant än i dag, men i betydligt mindre utsträckning. Sönerna till de här mödrarna ute i sierran går nu i skola i skolstaden Camilo Cienfuegos; de är starka och friska och ser helt annorlunda ut än de första undernärda inhysingarna i vår första skolstad.

Jag minns en liten flicka som satt och tittade på medan jag hade mottagning för kvinnorna i regionen. De kom med nästan religiöst högtidlig min, för att få besked om vad de led av. När den lilla flickans mamma kom förklarade flickan muntert, sedan hon uppmärksam följt flera tidigare undersökningar i den *bohío* som tjänstgjorde som sjukstuga: ”Mamá, doktorn säger likadant till allihop!”

Och hon hade alldeles rätt; mina kunskaper klarade inte mera. Men dessutom hade de samma sjukdomshistoria allesammans, och alla hade de samma hjärtslitande historia att berätta. Vad skulle egentligen ha hänt om läkaren hade diagnosticerat denna underliga trötthet, som den unga modern till flera barn kände när hon bar sin vattenkruka från floden till huset, bara som en följd av för mycket arbete och för litet mat? Den utmattning hon känner förefaller henne själv absolut obegriplig, eftersom hon i hela sitt liv har burit samma vattenkrukor samma väg och inte har känt sig trött förrän nu. Folket i sierran växer som vildblommorna, utan att någon bryr sig om dem eller vårdar dem, och de sliter ut sig snabbt med evigt slit utan minsta belöning. De där konsultationerna gjorde oss allt mera medvetna om hur nödvändigt det var att verkligen åstadkomma genomgripande förändringar i det liv som det fattiga folket levde. Våra föreställningar om en jordreform klarnade och samhörigheten med folket upphörde att vara enbart teoretisk och förvandlades till en fundamental del av själva vår varelse.

Guerillagruppen och bönderna började smälta samman till en enda homogen massa, utan att vi så här efteråt kan avgöra exakt när på den långa vägen mot revolutionen det hände, inte heller i vilket ögonblick orden blev till grundläggande verklighet och vi själva blev till en del av bondebefolkningen. För egen del kan jag bara säga att de där mottagningarna för sierrans *guajiros* omvandlade mitt eget spontana och lätt lyriska beslut till en kraft av långt större värde och allvar. De där lidande och lojala människorna i Sierra Maestra har säkert aldrig ens misstänkt vilken roll de kom att spela som vår revolutionära ideologis tankesmeder.

Det var här Guillermo García befordrades till kapten och tog befälet över alla de bönder som anslöt sig till truppen. Kamrat Guillermo kommer kanske inte själv ihåg exakt datum för sin utnämning, men jag noterade den i min dagbok för den 6 maj 1957.

Dagen därpå gav sig Haydée Santamaría iväg med mycket noggranna instruktioner från Fidel, för att uppta de kontakter som behövdes. Men redan nästa dag fick vi besked om att "Nicaragua" var arresterad. Det var han som hade hand om vapentransporterna till oss. Hans arrestering åstadkom stor förvirring i våra led, eftersom vi var helt ur stånd att fundera ut hur vi nu skulle bära oss åt för att få fram de vapen vi behövde; inte desto mindre fortsatte vi dock marschen i samma riktning som tidigare.

Så småningom kom vi till en plats i närheten av Pino del Agua, en liten ravin med ett övergivet skogshuggarläger just vid randen av Sierra Maestra; där fanns också två övergivna *bohíos*. Framme vid en landsväg fångade en av våra patruller in en korpral ur armén. Mannen ifråga var ända sedan Machado illa beryktad för sina brott. Därför föreslog också en del av oss att vi skulle avrätta honom, men Fidel vägrade att godta det förslaget; i stället lämnade vi honom bara under bevakning av de nya rekryter som inte hade fått ut gevär ännu, bara mindre handvapen. Samtidigt talade vi om för honom att minsta försök att rymma skulle kosta honom livet.

Sedan fortsatte majoriteten av truppen, för att undersöka om vapnen trots allt anlönt till den överenskomna gömman och i så fall hämta över dem. Det blev en lång marsch, men lättare än de flesta eftersom vi hade lämnat kvar våra fulla packningar i det läger där fången bevakades. Expeditionen blev emellertid resultatlös – utrustningen hade inte kommit, ett förhållande som vi naturligtvis tillskrev arresteringen av "Nicaragua". Däremot lyckades vi få köpa en del proviant i en butik och kunde alltså återvända med en annan last än vi hade tänkt oss, men välkommen också den.

Sedan återvände vi, långsamt och med trötta steg, samma väg vi kommit, följde Sierra Maestras kammar och tog oss försiktigt över de öppna områdena. Plötsligt hörde vi skottlossning framför oss. Det skrämde oss, eftersom en av våra män hade gått i förväg för att komma fram till lägret fortare. Det var Guillermo Domínguez, en av våra löjtnanter och en av de frivilliga som ingått i förstärkningarna från Santiago. Vi beredde oss på alla eventualiteter och skickade ut några spejare. Efter att ha varit borta tämligen länge kom spejarna slutligen tillbaka igen och hade med sig kamrat Fiallo, som tillhörde Crescencios grupp och hade anslutit sig till guerillan under vår bortovaro. Han kom från vårt läger och kunde berätta att han hade sett ett lik på vägen och att man haft en sammandrabbning med några gardister, som dragit sig tillbaka i riktning mot Pino del Agua, där Guardia Rural hade en större avdelning. Vi avancerade försiktigt och nådde så småningom fram till den döde, som jag genast kände igen.

Det var Guillermo Domínguez som låg där med bar överkropp och ett skotthål i vänster armbåge och ett bajonettsår i övre delen av bröstet, över hjärtat; dessutom var hans huvud

bokstavligt talat alldeles söndersprängt av ett skott, som tydligen avlossats ur hans eget hagelgevär. En del hagel satt kvar i det sargade köttet som bevis för den saken.

Genom att analysera de detaljer vi hade tillgång till kunde vi ganska väl rekonstruera vad som hade hänt. Gardisterna hade förmodligen varit ute och letat efter sin kamrat korpralen, som vi tagit till fånga. De måste ha hört Domínguez komma, och han måste ha känt sig tämligen trygg, eftersom han hade gått samma väg så sent som dagen innan. De måste ha tagit honom till fånga, samtidigt som Crescencios män kom från andra hållet för att ta emot oss. När Crescencios grupp överraskade gardisterna bakifrån hade den öppnat eld mot dem, och fienden hade flytt, men mördat vår kamrat Dominguez innan de gav sig iväg.

Pino del Agua är ett sågverksläger inne i sierran och vägen som gardisterna följde är en gammal timmerväg. Vi måste följa den på en sträcka av hundra meter för att nå fram till vår egen smala stig. Vår kamrat hade inte vidtagit ens de elementäraste försiktighetsmått när han gav sig ut på timmervägen och haft otur att hamna rätt i famnen på gardisterna. Hans olycksöde blev oss ett varnande exempel för all framtid.

Vapnen anländer

Det var i närheten av skogshuggarlägret i Pino del Agua som vi slaktade den magnifika häst som vår fånge korpralen hade ridit. Djuret var helt oanvändbart för oss i den obanade terrängen, och vi hade ont om mat. Och hur som helst levde vi normalt på en sådan diet att vi inte hade råd att avstå från en chans till färskt kött, det fick sedan vara hästkött eller något annat. Fången levererade för övrigt ett rätt roande inslag i festen. Medan han helt ovetande om vad som hänt drack sin hästbuljong och åt sin andel av hästköttet, berättade han för oss att han hade fått låna hästen av en god vän, gav oss vännens namn och adress och bad oss att återlämna hästen till denne så snabbt som möjligt.

Samma dag hörde vi i radion om de domar som hade drabbat våra kamrater från *Granma*. Vi fick också veta att en av domarna hade röstat mot det utmätta straffet. Det var domare Urrutia, vars hedrande handling senare inbringade honom utnämningen till republikens provisoriske president. Detta att en domare vågade rösta efter sitt samvetes bud var förvisso en hedervärd handling – inte minst med tanke på läget den gången – men tyvärr fick handlingen beklagliga följder. Den ledde nämligen till utnämningen av en dålig president, en man som var ur stånd att förstå den revolutionära processen, ur stånd att fatta djupet i en revolution som inte stämde överens med hans egen reaktionära mentalitet. Följden blev att hans inställning och hans motvilja mot att definitivt ta ställning kom att medföra många konflikter. Det hela kulminerade slutligen, just under firandet av den första 26 juli efter revolutionen, med att han avgick som president, ställd inför folkets enhälliga förkastelsesdom.

Någon av de här dagarna anlände en kontaktman från Santiago. Han hette Andrés och kom med exakta upplysningar om de där vapnen; de var i trygghet och skulle snart förflyttas. Vi kom överens om en leveransplats i trakten av ett stort skogshuggarläger ute vid kusten som drevs av bröderna Babún. Vapnen skulle levereras med dessa mäns vetande och vilja, eftersom de räknade med att göra en lukrativ affär om de hjälpte revolutionen. (Den följande utvecklingen kom att splittra familjen och tre av sönerna i familjen Babún har den tvivelaktiga äran att tillhöra dem som tillfångatogs vid Grisbukten.)

Det är rätt märkligt hur många människor som under den här tiden försökte utnyttja revolutionen för sina egna syften, genom att göra oss små tjänster i hopp om att senare få sin belöning av den nya regimen. Bröderna Babún hoppades att de efteråt skulle få fria händer

med den kommersiella exploateringen av skogarna och hela tiden hänsynslöst kunna driva bort bönderna och på så sätt öka sina egna väldiga latifundier. Ungefär samtidigt fick vi också sällskap av en nordamerikansk journalist av samma skrot och korn som familjen Babún. Han var född i Ungern och hette Andrew Saint George.

Till en början visade han oss bara det ena av sina båda ansikten, det bättre av dem, och framträdde som en vanlig yankeejournalist. Men utöver det var han också agent för FBI. Eftersom jag var den ende i truppen som talade franska (på den tiden hade vi ingen som talade engelska) föll det på min lott att ta hand om honom. Och ärligt talat föreföll han mig inte alls så farlig som han visade sig vara vid vår andra intervju, då han öppet framträdde som agent. Vi var på väg längs randen av Pina de Agua, i riktning mot Peladeroflodens källområde. Terrängen var mycket kuperad och svårframkomlig och vi hade allesammans tunga packningar. Peladero har en biflod som heter Arroyo del Indio. Vid denna tillbringade vi ett par dagar med att skaffa proviant och föra undan de vapen vi hade fått. Vi passerade genom några bondbyar och upprättade ett slags illegal revolutionär stat, med sympatisörer som hade till uppgift att informera oss om allt som hände och rapportera alla trupprörelser. Men vi höll ändå alltid till på de skogklädda bergen; det var bara någon gång, och då alltid nattetid, som vi oväntat dök upp vid en grupp hus och då kunde en del av oss också sova inomhus. Men majoriteten tillbringade alltid nätterna i skydd av bergen och på dagarna var vi alla på vår vakt under vårt skyddande lövtak.

Vår svåraste fiende vid den här tiden på året var *macaguera*, ett slags broms som lägger sina ägg i ett träd som kallas macaguaeller macawträdet. En viss period varje år förökar den sig katastrofalt uppe i bergen. *Macagueran* biter på all blottad hud, och när vi kliade oss infekterades de där betten mycket lätt, smutsiga som vi var, och åstadkom variga sår. De blottade hudpartierna på våra ben, våra handleder och våra halsar vittnade alltid om *macaguerans* framfart.

Den 18 maj fick vi äntligen klart besked om vapnen och också en preliminär förteckning över dem. Nyheten väckte stor upphetsning i lägret, eftersom alla gärna ville ha bättre vapen. Vi fick också veta att Bob Tabers film hade visats i Förenta staterna och vunnit stor framgång där. Den nyheten glädde oss alla utom Andrew Saint George, som inte bara var FBI-agent utan också närde sin egen lilla ynkliga tidningsmannastolthet, och nu kände sig på något sätt lurad på konfekten. Dagen därpå lämnade han oss och for med en yacht till Santiago de Cuba.

Samma dag upptäckte vi också att en av de våra hade deserterat. Eftersom alla i lägret kände till att vapnen skulle komma, var en desertering just nu alldeles speciellt farlig. Alltså skickade vi ut spanare att leta efter honom. De återvände med upplysningen om att han hade lyckats komma med en båt till Santiago. Vi utgick från att han tagit sig dit för att informera myndigheterna, men senare visade det sig att han hade deserterat bara därför att han varken fysiskt eller psykiskt stod ut med det hårda liv vi förde. Hur som helst måste vi nu fördubbla alla försiktighetsmått. Den kamp vi måste föra mot männens brist på fysisk, ideologisk och psykisk uthållighet pågick varenda dag och resultaten var inte alltid särskilt uppmuntrande. De svagare bland männen bad ofta om tillstånd att få ge sig iväg av de underligaste svepskäl, och fick de då nej brukade de i allmänhet desertera. Och man måste minnas att desertering bestraffades med döden om desertören fasttogs.

Vapnen anlände samma kväll. För oss var de den underbaraste syn i världen – dessa dödens verktyg som utställdes inför alle mans lystna blickar. Tre kulsprutor på tripoder, tre automatgevär typ Madzen, nio M-1-karbiner, tio automatgevär, tio Johnson och sammanlagt sextusen patroner. Fastän vi bara hade fått fyrtiofem skott till var och en av M-1-karbinerna var dessa

mycket eftersökta, och delades nu ut till de män som gjort sig mest förtjänta av dem och varit ute i sierran längst. En överlämnades till nuvarande major Ramiro Valdés, och två gick till den förtrupp som Camilo förde befälet över. De andra fyra skulle användas som skyddsvapen för kulsprutorna. Ett av automatgevären gick till kapten Jorge Sotás pluton, ett till Almeidas och det tredje till generalstaben (där jag fick ansvaret för det). Lavettkulsprutorna fördelades såsom följer: en till Raúl, en till Guillermo García och den tredje till Crescencio Pérez. Det var på så sätt jag debuterade som kämpande guerillaman; ditintills hade jag bara tjänstgjort som truppens läkare och slagits bara då och då. Nu hade jag trätt in i ett nytt skede.

Jag kommer aldrig att glömma det ögonblick då automatgeväret överlämnades till mig. Det var gammalt och av dålig kvalitet, men för mig var det ett oerhört viktigt förvärv. Fyra man utsågs att hjälpa mig med vapnet. Dessa fyra guerillamän har sedan dess vandrat helt olika vägar. Två av de fyra var bröderna Pupo och Manolo Beatón, som avrättades av revolutionen sedan de mördat major Cristino Naranjo och flytt till Sierras de Oriente, där de togs till fånga av en bonde. En tredje var en pojke på femton år, som nästan alltid fick släpa på den väldiga tyngden av den utrustning som hörde automatgeväret till. Han hette Joel Iglesias och är i dag ordförande för *Jóvenes Rebeldes* och major i rebellarmén. Den fjärde, numera löjtnant, hette °nate, men kallades i all vänskap för Cantinflas.

Vapnens ankomst innebar ingalunda slutet på våra strävanden att ingjuta en starkare ideologisk ådra och större kampanda i vår trupp. Några dagar senare, den 23 maj, gav Fidel order om nya avskedanden, däribland en hel grupp, och vår styrka reducerades till 127 man, majoriteten beväpnad och ett åttiotal till och med väl beväpnade.

Från den skyttegrupp som hemförlovades med chef och allt återstod en man vid namn Crucito, som senare blev en av våra allra populäraste kämpar. Crucito var skald av naturen och hade långa skaldeduellerna med stadspoeten Calixto Morales. Morales, som hade kommit över med *Granma*, hade tilldelat sig själv hederstiteln ”slättens näktergal”, och på det svarade Crucito i sina *guajiro*-ballader alltid med en refräng som var ett direkt och retfullt svar på Calixtos näktergalsprat: *Soy guacaico de la Sierra* – ”Jag är sierrans gamla vråk.”

Denne storartade kamrat skrev revolutionens hela historia i ballader som han komponerade under varenda rast, medan han bolmade på sin pipa. Eftersom det var ont om papper i sierran ställde han samman balladerna i huvudet, och följden blev att ingen av dem hade bevarats till eftervärlden när en kula ändade hans liv i striden vid Pino del Agua.

Inne i avverkningsbältet fick vi ovärderlig hjälp av Enrique López, en gammal barndomsvän till Fidel och Raúl, som på den tiden var anställd hos bröderna Babún och hjälpte oss med leveranserna av diverse förnödenheter. Han hjälpte oss också att röra oss fritt genom hela området utan risk att råka ut för fienden. Regionen var full av vägar som trafikerades av arméns lastbilar, och flera gånger lade vi oss i bakhåll för att försöka ta en sådan bil, men lyckades aldrig i vårt uppsåt. Kanske bidrog de där misslyckandena till att den operation som närmade sig blev så framgångsrik. Den segerrika strid som nu väntade skulle få större psykologiska verkningar än någon annan sammandrabbning under hela kriget. Jag tänker på striden vid El Uvero.

Den 25 maj fick vi besked om att en expeditionsstyrka under ledning av Calixto Sánchez hade anlämt med fartyget *El Corintia* och landstigit i Mayarí, och några dagar senare fick vi också höra berättas om den katastrof som drabbat expeditionen, om hur Prío (Socarrás) hade sänt sina män i döden utan att ens besvära sig med att följa dem. Nyheten om denna landstigning bevisade för oss hur absolut nödvändigt det var att avleda fiendens styrkor, för att ge de här

männen en chans att ta sig till någon plats där de kunde reorganisera sin styrka och inleda sin verksamhet. Vi gjorde detta enbart av solidaritet med den andra gruppen, trots att vi inte visste ett dugg om vare sig vad för slags människor den bestod av eller vilka mål den syftade till.

Just vid denna tid hade vi en mycket intressant diskussion, med mig själv och Fidel som huvuddeltagare. Jag var av den åsikten att vi inte fick ge upp chansen att ta en lastbil och därför borde fortsätta att lägga oss i bakhåll vid dessa vägar som de så obekymrat trafikerade. Men Fidel hade redan planerat aktionen vid El Uvero och ansåg att det skulle innebära en långt viktigare framgång, och därtill en som skulle ge långt större eko utåt, om vi erövrade arméposteringen vid El Uvero. Om vi lyckades skulle en sådan seger få en enorm moralisk verkan och säkert komma på allas läppar över hela landet. Och något sådant var inte att vänta om vi bara lyckades erövra en lastbil – den saken kunde utan svårighet förklaras bort i rapporterna som en vanlig landsvägsolycka med några få offer, och även om folk säkert skulle misstänka sanningen skulle en sådan framgång ändå inte ge klart besked om vår effektiva stridande närvaro i sierran. Detta innebar dock inte, förklarade han, att vi helt skulle skrinlägga tanken på att ta en lastbil, om omständigheterna var gynnsamma, bara att vi inte fick göra en sådan sak till själva huvudmålet för vår närmaste verksamhet.

I dag, flera år efter den där diskussionen (där Fidel inte alls lyckades övertyga mig) måste jag erkänna att det var Fidel som bedömde situationen rätt. En isolerad aktion mot någon av de patruller som färdades i lastbilarna skulle inte alls ha väckt samma uppståndelse utåt. Vid denna tid drev vår kampvilja oss alltid att i allmän otålighet plädera för mera drastiska insatser – kanske kunde vi helt enkelt ännu inte skönja de mera avlägsna målen. Hur som helst tog vi alltså itu med de sista förberedelserna för angreppet mot El Uvero.

Slaget om El Uvero

Sedan vi nu bestämt oss för var angreppet skulle sättas in, gällde det också att bestämma exakt hur det skulle genomföras. Det betydde att vi måste skaffa klarhet i sådana viktiga problem som hur många soldater det fanns där, hur många vaktposter, vilka kommunikationsmöjligheter de hade, tillfartsvägarna, den civila befolkningen i området och var den fanns o. s. v. Vi fick utmärkt god hjälp med alla dessa frågor av kamrat Caldero, numera major. Om jag inte minns fel var han svärson till föreståndaren för skogshuggarlägret.

Vi utgick från att armén hade mer eller mindre exakta data om vår egen närvaro inom området. Vi hade nämligen tillfångatagit två angivare som bar på sig militära identitetspapper och erkände att de hade skickats ut av Casillas för att utspana vår ställning och vilka samlingsplatser vi använde. Synen av två män som tiggde och bad om nåd var vidrigt motbjudande, men samtidigt patetisk. Vi kunde emellertid inte bortse från krigets obönhörliga lagar, framför allt inte i en svår tid som denna, och båda spionerna avrättades alltså dagen därpå.

Samma dag, den 27 maj, sammanträdde generalstaben och samtliga officerare, och härvid meddelade Fidel att striden skulle inledas inom de närmaste fyrtioåtta timmarna. Han beordrade oss att se till att alla man beredde sig för avmarsch och hade sina vapen klara för strid. Några detaljer fick vi inte denna gång.

Caldero skulle tjänstgöra som vägvisare, eftersom han visste det mesta som var värt att veta om posteringen vid El Uvero, dess dörrar och bakdörrar och tillfartsvägarna dit. Vi anträdde marschen samma kväll. Det blev en lång marsch på cirka sexton kilometer, men hela tiden neråt och på en väg som Babúnbolaget hade byggt för sågverkets skull. Sträckan tog oss emellertid ändå omkring åtta timmar, eftersom vi fördröjdes av de extra försiktighetsmått vi

måste vidta, särskilt när vi närmade oss fienden. Slutligen fick vi emellertid våra order, som var mycket enkla – vi skulle ta vaktposteringsarna och peppra träbaracken med kulor.

Vi visste att baracken inte hade några andra yttre försvarsanordningar än några timmerstockar som låg utspridda i dess omedelbara närhet. Fiendens stödjepunkter var de olika vaktposteringsarna, strategiskt utplacerade runtomkring byggnaden och bemannade med tre–fyra soldater vardera. Mittemot baracken reste sig en höjd varifrån vår generalstab skulle leda striden. Vi skulle närma oss byggnaden genom snåren och placera ut oss bara några meter från den. Vi hade fått bestämda order att inte skjuta på de kringliggande byggnaderna eftersom det fanns både kvinnor och barn där, däribland föreståndarens fru, som visste om att vi skulle anfalla men hade föredragit att stanna där hon var, för att inte bli misstänkt efteråt. Det som bekymrade oss allra mest när vi gav oss i väg för att inta de anbefallda ställningarna, var också faktiskt tanken på de civila.

Posteringen i El Uvero låg alldeles nere vid havet, så vi behövde bara angripa från tre håll för att få den helt inringad.

Vägen utefter kusten från Peladero behärskades av en vaktpostering och Jorge Sotús och Guillermo García sändes med sina plutoner att ta denna postering. Almeida skulle ta hand om likvideringen av en postering som låg rakt framför berget, mer eller mindre i norr. Fidel skulle ha sin uppehållsplats på berget mittemot baracken och Raúl skulle rycka fram i centrum med sin pluton. Själv placerades jag mellan de båda plutonerna med mitt automatgevär och mina adjutanter. Camilo och Ameijeiras skulle också rycka fram på framsidan, mellan min och Raúl's utgångsställningar. Men de kom fel i mörkret och började skjuta till vänster om mig i stället för till höger. Crescencio Pérez' pluton skulle avancera längs vägen mot Chivirico och hejda eventuella förstärkningar som skickades mot oss.

Vi räknade med att överraskningsmomentet skulle hjälpa oss till en snabb seger. Men minuterna gick och vi kunde inte få ut våra män i de perfekta ställningar vi hade hoppats på. Våra vägvisare, Caldero och en annan man från trakten som hette Eligio Mendoza, kom med de få nyheter de hade lyckats snappa upp. Natten skulle snart vara över och gryningen skulle säkert komma innan vi hunnit överraska soldaterna på det sätt vi hade räknat med. Jorge Sotús meddelade att han inte lyckats nå anbefalld position, men att det var för sent för honom att flytta på sig nu. När Fidel till slut inledde eldgivningen med sitt gevär med kikarsikte, kunde vi lokalisera baracken med hjälp av de svarsskott som avlossades därifrån. Jag befann mig på en liten höjd och hade perfekt utsikt över baracken, men tyvärr var jag långt ifrån den och ryckte därför fram tillsammans med mina män, för att nå en bättre position.

Alla ryckte fram. Almeida gick närmare den postering som försvarade ingången till den lilla förläggningen. Till vänster om mig kunde jag se Camilo i basker och med en näsduk i nacken ungefär som franska främlingslegionens huvudbonader, med den skillnaden att hans huvudbonad givetvis bar Rörelsens märke. Vi ryckte försiktigt vidare framåt mitt under en allmän eldgivning.

Vår lilla grupp fick förstärkning av män som kommit från sina egna enheter; en kamrat från Pilón som hette Bomba, kamrat Mario Leal och Acuña anslöt sig, och vid det laget var gruppen redan en mindre stridsenhet. Motståndet var hårt och vi hade kommit fram till en öppen, jämn slätt, där vi måste rycka fram med allra största försiktighet, eftersom fienden upprätthöll en oavbruten och mycket träffsäker eld. Från min position knappa femtio eller sextio meter från den fientliga utposten, kunde jag se två soldater rusa bort från det främsta skyttevärnets och sköt efter båda två, men de gömde sig snabbt i byggnaderna i närheten och

dessa var ju tabu för oss alla. Vi fortsatte vår framryckning, trots att allt som nu skilde oss från fienden, vars kulor visslade förbi i farlig närhet av oss, bara var en smal och sparsamt bevuxen remsa. I det ögonblicket hörde jag ett stönande i närheten och strax efteråt några rop. Jag trodde att det var en sårad fiendesoldat och kröp framåt, samtidigt som jag ropade till honom att ge sig. Det visade sig emellertid vara kamrat Leal, som hade fått ett skottsår i huvudet. Jag gjorde en snabb undersökning och fann att både ingångs- och utgångshålet befann sig i parietalregionen. Leal höll på att förlora medvetandet och lemmarna på ena sidan förlamades. Det enda jag hade till hands som kunde användas som bandage var ett stycke papper, som jag placerade över såren. Senare stannade Joel Iglesias hos honom, medan vi fortsatte framryckningen. Strax efteråt blev också Acuña sårad. Då ryckte vi inte fram längre, men fortsatte att skjuta mot det skyttevärn vi hade framför oss. Vår eld besvarades emellertid mycket effektivt. Vi bådade upp allt vårt mod på nytt och hade just bestämt oss för att gå till attack, erövra magasinet och göra slut på motståndet, när fiendeförläggningen äntligen kapitulerade.

Det har bara tagit mig några minuter att skriva ner den här skildringen, men själva slaget varade i cirka två timmar och fyrtiofem minuter, räknat från första skottet och till det ögonblick då baracken kapitulerade. Till vänster om mig tog några av förtruppens män, om jag inte minns fel Victor Mora och tre andra, de sista motståndarna tillfånga. Från skyttevärnet kom en soldat upp med geväret över huvudet. Samtidigt hördes från alla håll ropen från män som kapitulerade. Vi ryckte snabbt fram mot baracken och hörde en sista kulsprutesalva, som efter vad jag senare fick veta dödade löjtnant Nano Díaz.

Vi kom fram till magasinet och tog hand om de båda soldater som undkommit mina kulor och posteringens läkare och hans biträde. Läkaren var en stillsam, gråhårig man; jag vet inte om han numera arbetar för revolutionen. Det inträffade en mycket underlig episod med honom. Mitt eget medicinska vetande har aldrig varit särskilt omfattande, antalet sårade var stort och jag hade just för ögonblicket inga möjligheter att ta hand om dem. När jag då i stället kom med de sårade till denne militärläkare, frågade han mig hur gammal jag var och när jag själv hade blivit klar med min utbildning. Jag svarade att jag tagit min examen några år tidigare, och då sade han rent ut: ”I så fall är det nog bäst att du tar hand om det här, grabben, för själv är jag alldeles nyutexaminerad och har nästan ingen praktisk erfarenhet alls.” Bristen på rutin och rädslan när han plötsligt fann sig som fånge hos oss, hade fått honom att helt glömma bort all den medicinska utbildning han fått. Så jag tvingades än en gång byta skepnad från soldat till läkare – vilket i själva verket inte innebar några större förändringar än att jag tvättade av händerna.

Efter striden, som blev en av de blodigaste under hela det revolutionära kriget, utbytte vi erfarenheter med varandra, och därför kan jag här ge också en mera allomfattande och samlad bild av aktionen. Striden förlöpte mer eller mindre på följande sätt: när Fidels skott gav signalen om att kampen kunde börja, började alla rycka fram mot baracken. Soldaterna svarade med en omfattande eldgivning, i många fall riktad mot den höjd varifrån vår ledare ledde anfallet. Efter bara några minuter stupade Julito Díaz för en kula i huvudet. Han befann sig då alldeles intill Fidel. Minuterna gick och motståndet fortsatte envist; det verkade vara omöjligt att sätta sådan skräck i soldaterna att de äntligen kapitulerade. Den viktigaste uppgiften i centrum hade fallit på Almeidas lott – han måste till varje pris likvidera posteringen där, om hans och Raúl's plutoner skulle kunna rycka an mot själva förläggningen.

Männen kunde efteråt berätta om hur vår vägvisare Eligio Mendoza hade tagit sitt gevär och kastat sig in i striden. Han var mycket vidskeplig och hade en ”Santo” som beskyddade

honom. När man sade åt honom att ta det försiktigare, svarade han i föraktfull ton att hans ”Santo” skyddade honom mot allt ont; men bara några minuter senare stupade han för en kula som bokstavligen talat sprängde sönder hela hans kropp.

Fienden var väl nedgrävd i sina värn och drev de våra tillbaka med svåra förluster. Det var synnerligen svårt att rycka fram på mittfronten. Från vägen till Peladero försökte Jorge Sotús falla fiendepositionen i flanken genom att skicka fram en adjutant som bar smeknamnet ”El Policía”, men denne stupade genast för en fiendekula och Sotús måste kasta sig i havet för att inte få ett skott i sig han också. Från och med det ögonblicket var han praktiskt taget ute ur striden. Andra medlemmar av hans pluton försökte rycka fram de också, men tvingades tillbaka också de. En bonde som om jag inte minns fel hette Vega stupade, Manats sårades i lungan och Quike Escalona sårades i armen, ena skinkan och handen. Posteringen, som var väl skyddad av en träpalissad, hade både automatgevär och halvautomatiska gevär och spred död och förintelse i vår lilla trupp.

Almeida gav då order om ett sista angrepp där han till varje pris tänkte decimera fiendestyrkan; härvid sårades Cilleros, Maceo, Hermes Leyva, Pena och Almeida själv (den sistnämnde i axeln och vänstra benet) och kamrat Moll stupade. Men anfallet lyckades, posteringen nedkämpades och vägen till förläggningen låg öppen. Från andra sidan hade Guillermo Garcías säkra kulspruteeld försatt tre av försvararna ur stridbart skick; den fjärde rusade ut och dödades under flykten. Raúl ryckte med sin pluton uppdelad på två olika styrkor snabbt fram mot förläggningen. Det var kaptenerna Garcías och Almeidas insatser som avgjorde striden; båda två kämpade ner den vaktpostering som tilldelats dem och möjliggjorde därigenom slutanfallet. En annan kämpe som också förtjänar ett särskilt omnämnande är Luis Crespo, som kom ner från stabsplatsen och deltog direkt i striden.

Fiendens motstånd upphörde nu mer och mer. Någon viftade med en vit näsduk och vi erövrade förläggningen. I det ögonblicket avfyrade någon, förmodligen en av de våra, ett nytt skott, och från förläggningen kom då en eldskur som träffade Nano Díaz i huvudet. Intill slutet hade Nanos kulspruta spritt mycken förödelse bland fienderna. Crescencios pluton deltog knappt i striden, eftersom hans kulspruta kärvade; i stället bevakade han vägen till Chivirico. Där kunde han hejda några flyende soldater. Striden hade varat i två timmar och fyrtiofem minuter och ingen civil hade ens blivit sårad, trots de massor av skott som hade avlossats.

Vid genomgången efteråt fann vi att läget var följande: själva hade vi sex stupade: Moll, Nano Díaz, Vega, ”El Policía”, Julito Díaz och Eligio Mendoza. Svårt sårade var Leal och Cilleros. Mer eller mindre allvarligt sårade var Maceo med ett skott i axeln, Hermes Leyva som fått ett köttår i bröstet, Almeida med sår i vänster arm och vänster ben, Quike Escalona med skador i högra armen och handen, Manals med ett skott i lungan, Pena med ett i knäet och Manuel Acuña, sårad i högra armen. Allt som allt femton kamrater *hors de combat*. Fienden hade förlorat nitton i sårade och fjorton i döda, fjorton man hade tagits tillfångna och sex hade lyckats undkomma; sammanlagt alltså femtiotre man, under befäl av en fänrik som hissat vit flagg när han själv sårades.

Om man betänker att vi var cirka åttio man och de femtiotre, sammanlagt alltså etthundra-trettio-tre man, varav trettioåtta, det vill säga mer än fjärdedelen, försattes ur stridbart skick under en strid på föga mer än två och en halv timme, får man ett viss begrepp om vad för slags strid det rörde sig om. Det var en attack av män som måste rycka fram oskyddade mot en fiende som skyddades endast av mycket svaga värn. Erkännas måste också att prov på stor tapperhet visades på båda sidor. För vår del innebar denna seger beviset för att vi nu kunde

betrakta oss som myndiga. Vår stridsmoral stärktes enormt i fortsättningen, och vår beslutsamhet och vårt hopp om en slutlig seger ökade också. Även om de månader som följde ofta nog kunde vara mycket svåra, satt vi nu redan inne med segens hemlighet.aktionen vid El Uvero bevisade vilket öde som väntade alla sådana mindre förläggningar placerade på längre avstånd från fiendens stora stödjepunkter, och de drogs också snart nog in allesammans.

Ett av de allra första skott som avlossades träffade telefonen i förläggningen och skar av soldaternas förbindelse med Santiago. Ett par mindre plan flög visserligen fram över slagfältet, men flygvapnet skickade inte ut några spaningsplan förrän flera timmar senare, när vi redan var högt uppe i bergen igen. Vi har efteråt fått veta att bortsett från de fjorton stupade soldaterna dödades också tre av de fem undulater som männen hade inne i förläggningen. Man behöver bara tänka på hur små dessa fåglar är, för att utan svårighet kunna föreställa sig vilket angrepp förläggningen måste ha utsatts för.

Min återgång till läkaryrket ställde mig inför några gripande situationer. Min första patient blev kamrat Cilleros. En kula hade gått rätt igenom hans högra arm och sedan genomborrat lungan och tydligen fastnat i ryggraden; båda hans ben var förlamade. Tillståndet var kritiskt, och det enda jag kunde göra var att ge honom ett smärtstillande medel och sätta stödförband kring bröstet, så att han kunde andas litet lättare. Vi försökte rädda hans liv med hjälp av den enda utväg som stod öppen för oss just då – vi tog med oss de fjorton fångarna och lämnade kvar våra båda sårade guerillakamrater, Leal och Cilleros, hos fienden, sedan läkaren givit sitt hedersord på att de skulle bli omhändertagna. När jag talade om den saken för Cilleros, och försökte få fram de vanliga trösteorden, svarade han bara med ett vemodigt leende som sade så oändligt mycket mera än ord och gav uttryck för hans övertygelse om att det var ute med honom. Vi var medvetna om den saken vi också och jag kände mig allvarligt frestad att trycka en avskedskyss på hans panna; men en sådan gest från min sida skulle bara ha bekräftat hans misstankar, och plikten sade mig att jag inte hade rätt att ytterligare förstöra hans sista minuter genom att bekräfta en sak som han redan var medveten om. Jag sade alltså bara adjö, med innerlig tillgivenhet och uppfylld av smärta, till de båda män som blev kvar på fiendens område. De ropade till oss att de föredrog att dö bland sina kamrater; men det var också vår plikt att kämpa intill slutet för deras liv. De stannade alltså kvar tillsammans med de nitton sårade Batistasoldaterna, som vi också hade skött om så gott omständigheterna tillät. Våra båda kamrater blev faktiskt hederligt behandlade av fiendearmén, men Cilleros överlevde inte transporten till Santiago. Leal överlevde däremot och spärrades för resten av kriget in på Isla del Pinos. Än i dag bär han outplånliga ärr som minne av denna betydelsefulla episod i vårt revolutionära krig.

Vi lastade en av Babúns lastbilar till brädden med utrustning av alla de slag, framför allt sjukvårdsmaterial. Sedan lämnade vi platsen allra sist och gav oss i väg mot vårt gömställe uppe bland bergen, dit vi anlände i tid för att hinna ta hand om de sårade och ta farväl av de döda, som begravdes vid en krök av vägen. Vi var medvetna om att vi nu kunde räkna med intensiv förföljelse från fiendens sida och bestämde att de som var tillräckligt oskadda för att kunna ta sig fram snabbt skulle ge sig i väg, medan de sårade skulle lämnas kvar i min vård. Enrique López fick i uppdrag att förse mig med transportmöjligheter för de sårade, ett gömställe, några medhjälpare och alla de kontakter som krävdes för att vi skulle kunna få fram medicin och materiel för att få männen friska igen.

Den natten sov nästan ingen av oss, medan var och en avgav sin rapport om vad han sett och hört och upplevt under slaget. Av ren nyfikenhet noterade jag hur många fiendesoldater som antogs ha stupat under striden. Det visade sig att resultatet blev fler döda fiender än hela

antalet fiendesoldater. Den saken lärde oss att alla fakta måste kunna bekräftas av flera personer; vi blev rentav så överdrivet försiktiga att vi till och med krävde rent materiella bevis, till exempel föremål som tagits från en stupad soldat, innan vi godtog en uppgift om en stupad fiende. Intensiv respekt för sanningen var alltid ett genomgående tema i rebellarméns rapporter, och vi gjorde vårt bästa för att inge våra män en djupgående respekt för sanningen och insikten om hur viktigt det var att låta sanningen gå före alla tillfälliga fördelar.

Nästa morgon såg vi den segerrika styrkan dra i väg och tog dystert farväl av den. Mina medhjälpare Joel Iglesias och Oñate blev kvar hos mig tillsammans med en vägvisare vid namn Sinecio Torres och numera majoren Vilo Acuña, som inte ville lämna sin sårade farbror.

Vi vårdar de sårade

Dagen efter slaget om El Uvero kretsade planen över oss redan i gryningen. Avskedet med den bortdragande truppen var över, och vi tog itu med att utplåna spåren av vårt inträngande i skogen. Vi befann oss bara hundra meter från en bilväg och väntade på Enrique López och lastbilarna som skulle föra oss till gömstället.

Almeida, Pena och Quike Escalona kunde inte förflytta sig på egen hand och jag måste uppmana också Manals att inte försöka gå, på grund av skottskadan i lungan; Manuel Acuña, Hermes Leyva och Maceo kunde däremot gå alla tre. Vi var fem man som skulle beskydda, vårda och transportera dem, nämligen Vilo Acuña, Sinecio Torres, Joel Iglesias, Alejandro Oñate och jag. Morgonen var redan ganska långt framskriden, när en kurir kom med budet om att Enrique López inte kunde hjälpa oss eftersom hans dotter blivit sjuk och han måst störta i väg till Santiago; han hälsade att han skulle skicka oss några frivilliga till hjälp, men de kom aldrig.

Situationen var ytterst bekymmersam, för Quike Escalonas sår hade infekterats och jag hade inga möjligheter att avgöra exakt hur svåra Manals' skador var. Vi utspejade vägarna i närheten men kunde inte finna några fiendesoldater någonstans. Vi bestämde oss då för att flytta de sårade till en *bohío* tre-fyra kilometer längre bort. Denna *bohío* stod tom och övergiven, men dess ägare hade lämnat kvar åtskilliga höns när han gav sig i väg.

Första dagen hjälpte oss två huggare från skogshuggarlägret med det mödosamma arbetet att bära över de sårade i hängmattor. I gryningen dagen därpå lämnade vi snabbt platsen, efter att först ha ätit ett ordentligt mål mat, för vi hade dröjt oss kvar där en hel dag direkt efter anfallet, alltför nära de landsvägar som soldaterna kunde använda. Vi befann oss vid slutet av en av de vägar som Babúnbolaget låtit anlägga för att kunna komma djupare in i skogen. Med de få män vi hade, inledde vi nu en kort men svår marsch ner till en liten ravin som hette Del Indio. Sedan tog vi oss uppför en smal stig till en liten koja, där en bonde vid namn Israel bodde tillsammans med sin fru och svåger. Det var fruktansvärt krångligt att transportera våra sårade kamrater genom den ojämna terrängen, men vi klarade det till slut. Bondfolket överlämnade till och med sin egen dubbelsäng till oss, så att de sårade skulle få någonstans att sova.

Vi hade lämnat kvar en del av våra äldre vapen och allehanda mindre krigsbyten, för de sårade hade känts tyngre för varje steg vi tog. En del vittnesbörd om vår existens blev alltid kvar i en och annan *bohío*; och eftersom vi nu hade litet tid på oss, bestämde vi oss för att gå tillbaka till de olika lägerplatserna och utplåna alla sådana spår, eftersom vår säkerhet berodde på den saken. Samtidigt gav sig Sinecio i väg för att söka upp några goda vänner i Peladeroregionen.

En kort tid efteråt berättade Acuña och Joel Iglesias för mig att de hade hört främmande röster

på sluttningen mittemot. Detta övertygade oss om att ögonblicket nu var inne då vi skulle bli tvungna att slåss under svårast tänkbara yttre betingelser; det var ju vår enkla skyldighet att med våra egna liv försvara den dyrbara börda av sårade kamrater som hade anförtrotts oss. Vi ryckte fram så att sammanstötningen skulle ske så långt bort från *bohíon* som möjligt; fotspår av nakna fötter på stigen antydde att inkräktarna hade följt samma väg. Vi smög oss försiktigt vidare och hörde plötsligt längre fram några röster som helt obekymrat samtalade med varandra. Jag laddade min kpist och gick vidare framåt, i förlitan på att Vilo och Joel täckte mig bakifrån. Snart nog kunde jag också ta de samtalande med överraskning. Det visade sig vara fångarna från El Uvero, som Fidel hade givit fria och som nu helt fredligt letade efter en väg ut ur skogen. En del av dem gick barfota; en gammal korpral gav nästan omedvetet uttryck för sin beundran för oss och vår förtrogenhet med skogen. De saknade vägvisare; allt de hade var ett lejdebrev som undertecknats av Fidel själv. Vi drog fördel av det intryck vårt överraskande uppdykande hade gjort på dem och sade åt dem att de under inga omständigheter fick ge sig in i skogen igen.

De var allesammans från städerna och var inte vana vid bergslivets besvärligheter och hur man skulle klara dem. Vi kom så småningom till gläntan där *bohíon* låg och visade dem vägen till kusten; men först påminde vi dem än en gång om att hela området från skogsbrynet och inåt var vårt territorium och förklarade att vår patrull – för vi såg ju ut som en vanlig patrull – omedelbart skulle underrätta de styrkor som fanns i denna del av skogen om någon obehörig försökte ta sig in. Men trots att de noga aktade sig för att trotsa våra varningar, fann vi det ändå säkrast att själva ge oss av igen så snart som möjligt.

Vi tillbringade visserligen natten i den skyddande *bohíon*, men redan i gryningen nästa dag gav vi oss in i skogen, efter att först ha bett stugans ägare att komma ut med några höns till de sårade. Sedan väntade vi på dem hela dagen, men de visade sig aldrig. En tid senare fick vi besked om att de hade tagits till fånga i sitt lilla hus och att fiendesoldaterna dagen därpå hade tvingat dem att tjänstgöra som vägvisare och passerat förbi vårt läger från dagen innan.

Vi höll noga utkik och ingen skulle ha kunnat ta oss med överraskning, men ändå var det ju inte svårt att förutse vad resultatet skulle ha blivit av en skärmytsling under sådana betingelser. Fram emot kvällen anlände Sinecio med tre frivilliga – en äldre man som hette Feliciano och två män som senare båda anslöt sig till rebellarmén: Banderas, som blev löjtnant och stupade i striden vid El Jigüe, och Israel Pardo, den äldste i en hel familj av revolutionärer och numera kapten. Dessa kamrater hjälpte oss att snabbt föra undan de sårade till en *bohío* utanför den värsta farozonen, medan Sinecio och jag fortsatte att vänta på de båda bönderna ända till nattens inbrott. Men eftersom de redan var fångar hos soldaterna hade de ju inga möjligheter att ta sig ut. Vi anade förräderi och bestämde oss för att lämna den nya *bohíon* redan i gryningen nästa dag. Vår frugala måltid bestod av några frukter och grönsaker som vi plockat i närheten av *bohíon*. Dagen därpå, sex månader efter landstigningen med *Granma*, gav vi oss mycket riktigt i väg tidigt på morgonen. Dessa vandringar blev emellertid tröttsamma och otroligt korta för den som var van vid våra långa marscher i bergen. Vi kunde bara föra med oss en av våra sårade kamrater åt gången, eftersom vi måste bära dem i hängmattor fästade vid tjocka grenar som bokstavligt talat malde sönder bärarnas axlar. De måste avlösa varandra var tionde minut eller en gång i kvarten, vilket innebar att det behövdes sex-åtta man för att bära en enda sårad. Själv hjälpte jag Almeida, som mer eller mindre släpade sig fram. Vi tog oss fram mycket långsamt, nästan från trädstam till trädstam, ända tills Israel fann en genväg genom skogen och bärarna kunde återvända för att hämta Almeida.

Efteråt hindrades vi av ett fruktansvärt oväder att genast fortsätta till familjen Pardos' hus,

men strax före nattens inbrott var vi äntligen framme där. Då hade vi tillryggalagt den blygsamma sträckan av fyra kilometer på tolv timmar, med andra ord i en fart av en tredjedels kilometer i timmen.

Just då var Sinecio Torres den viktigaste mannen i vår grupp, eftersom han kände vägarna och folket i denna region och hjälpte oss med allt. Det var han som två dagar senare ordnade så att Manals kunde komma in till Santiago och få vård där, och vi beredde oss också att skicka in Quike Escalona, vars sår var infekterade. Under tiden fick vi allehanda motsägande nyheter, som ibland kunde berätta att Celia Sánchez satts i fängelse och ibland att hon blivit dödad. Det gick också rykten om att en armépatrull hade tagit Hermes Caldero. Vi visste aldrig vad vi skulle tro om dessa ibland direkt hårresande uppgifter. Celia var ju till exempel vår enda kända och absolut säkra kontakt. Om hon blev arresterad skulle det innebära fullständig isolering för oss alla. Lyckligtvis var det inte alls sant att Celia blivit arresterad eller dödad, men däremot stämde det tyvärr att Hermes Caldero var tillfångatagen. Mirakulöst nog överlevde han emellertid sin vandring genom tyranniets fängelsehålor.

Nere vid Peladeroflodens strand bodde David, som var uppsyningsman på en latifundio. Han samarbetade utmärkt med oss. En gång slaktade David en ko åt oss och vi måste ge oss ut och hämta den. Djuret hade slaktats och styckats nere vid flodstranden, och vi måste bära bort köttet under natten. Jag skickade i väg första gruppen med Israel Pardo i täten och sedan den andra under Banderas' ledning. Banderas saknade emellertid all disciplin och lät de andra bära hela den tunga kokroppen, så att det tog oss hela natten att hämta den. En mindre trupp höll nu på att bildas under mitt befäl, eftersom Almeida var sårad, och medveten om mitt ansvar förklarade jag för Banderas att han inte kunde betraktas som medkämpe längre, utan bara som sympatisör, såvida han inte ändrade inställning med det snaraste. Och han förändrade sig faktiskt; någon idealisk disciplinmänniska blev han förvisso aldrig, men däremot var han en av dessa företagsamma och vidsynta män, enkla men uppfinningsrika, som fick sina ögon öppnade för verkligheten genom den chock som revolutionen innebar. Han hade odlat sin lilla isolerade jordlapp uppe bland bergen och ägde en äkta kärlek till träden och till jordbruket. Han bodde i en liten koja tillsammans med två små grisar, som han kallade vid namn, och en hund. En dag visade han mig ett foto av sina båda söner, som bodde tillsammans med sin mor, som flyttat ifrån honom, i Santiago. Han förklarade också att en vacker dag, när revolutionen segrat, skulle han söka sig någonstans där han verkligen kunde odla något, något helt annat än den där magra jordlappen som hängde lodrätt ner från en bergstopp.

Jag talade med honom om kooperativa jordbruk men han fattade inte idén särskilt bra. Han ville bruka sin egen jord, med egna krafter; men inte desto mindre lyckades jag steg för steg övertyga honom om att det var bättre att odla kollektivt, och att jordbruksmaskiner också måste öka produktionen. I dag skulle Banderas ha varit en av våra föregångsmän inom jordbruket; däruppe i sierran lärde han sig läsa och skriva och förberedde sig för den framtid som skulle komma. Han var en tålmodig bonde som insåg det viktiga i att med egna krafter hjälpa till att skriva ett blad i historien.

Jag hade också ett långt samtal med uppsyningsmannen David som bad mig göra upp en lista över de viktiga förnödenheter vi behövde, så skulle han sedan fara till Santiago och skaffa dem. Han var en typisk uppsyningsman, lojal mot sin arbetsgivare, full av förakt för bönderna, rasist. Men när armén, sedan den fått höra talas om hans kontakter med oss, fängslade och torterade honom, var hans första tanke, sedan han släppts ut igen, att övertyga oss om att han inte hade pratat bredvid mun. Jag vet inte om David är kvar på Kuba numera, eller om han följde sina gamla arbetsgivare som fick sin mark konfiskerad av revolutionen, men han var

dock en man som var medveten om behovet av en förändring. Emellertid kunde han aldrig föreställa sig att den förändringen också skulle nå honom själv och hans värld. Revolutionens historia är ett lapptäcke av många samfälliga och ärliga ansträngningar och insatser av enkla människor. Vår uppgift är att utveckla godheten och ädelheten hos alla människor, och omvända varenda människa till en sann revolutionär, från de som liksom David inte förstår saker och ting riktigt, till de som liksom Banderas måste dö utan att ha fått uppleva gryningen. Revolutionen skapades också genom blinda offer som aldrig fick sin belöning. Vi som idag får uppleva vad den har skapat och åstadkommit, vi får inte glömma vårt ansvar att minnas dem som föll vid väggkanten, och att arbeta för en framtid då eftersläntrarna blir färre.

Vår återkomst

Vi tillbringade hela juni månad 1957 med att sköta våra sårade kamrater och organisera den lilla trupp som skulle följa oss när vi återvände till Fidels styrkor.

Våra kontakter med yttvärlden sköttes av uppsyningsmannen David, vars råd och alltid nyttiga upplysningar – för att inte tala om den mat han skaffade åt oss – i hög grad underlättade vår situation. Den första tiden kunde vi ännu inte räkna med den ovärderliga hjälp vi senare fick av Pancho Tamayo, som efter kriget mördades av bröderna Beatón. Denne Pancho Tamayo, en gammal bonde från området, tog senare kontakt med oss och tjänstgjorde också som kontaktman.

Sinecio började visa tecken till att hans revolutionära moral sviktade; han söp sig full för pengar som tillhörde Rörelsen och pratade bredvid munnen. Han försummade också givna order och kom efter en av sina spritraiderna tillbaka med elva nya rekryter, som samtliga var obehövade. Vi försökte i allmänhet undvika att ta emot män utan vapen, men det kunde ändå inte undvikas att nykomlingar anslöt sig till guerillastyrkorna med alla medel och under alla möjliga omständigheter, och bönderna, som visste var vi fanns, kom ofta med nya rekryter. Inte mindre än fyrtio man tillhörde för kortare eller längre tid vår grupp, men det förekom hela tiden deserteringar, ibland med vårt godkännande och ibland utan. Detta gjorde att truppen aldrig rymde mer än tjugofem till trettio fullvärdiga medlemmar samtidigt.

Min astma hade förvärrats något och bristen på medicin gjorde mig nästan lika obrukbar som de sårade. Jag lyckades emellertid mildra sjukdomen litet genom att röka torkade clarín-blad, ett medel som användes i trakten, intill dess medicinen kom från Santiago. På så sätt lyckades jag något så när återvinna min hälsa inför förberedelserna för avfärden. Men avmarschen blev ändå flera dagar fördröjd. Till slut organiserade vi en patrull som skickades ut för att leta efter alla de vapen vi hade lämnat kvar som obrukbara efter anfallet mot El Uvero; nu behövde vi dem, även om de var dåliga.

I vårt läge var alla de där gamla vapnen, som bland annat innefattade en kulspruta kaliber 30, potentiella skatter, och vi tillbringade en hel natt med att söka efter dem. Slutligen bestämde vi att vi skulle ge oss i väg den 24 juli. Vår armé bestod den dagen av tjugosex man – fem återställda sårade, fem medhjälpare, tio rekryter från Bayamo, fyra rekryter från trakten och två andra rekryter som kommit enskilt. Marschordningen bestämdes sålunda att Vilo Acuña skulle leda förtruppen, följd av staben, som jag ledde eftersom Almeida hade arbete nog med att ta sig fram, och två andra mindre gevärsgupper under Maceo och Pena.

Pena var vid denna tid löjtnant. Maceo och Vilo var båda meniga, medan Almeida, som var kapten, var den till rangen högste av oss. Vi kom heller inte i väg den 24, på grund av diverse episoder som försinkade oss. Först kom det bud om att en av vägvisarna var på väg med en ny

rekryt, och vi måste vänta på dem; och sedan fick vi besked om att vägvisare var i antågande med nya förråd av proviant och sjukvårdsutrustning. Gamle Tamayo kom och gick ideligen, med nyheter och diverse förnödenheter. Vid ett tillfälle måste vi leta upp en grotta där vi kunde gömma en del av förråden, eftersom våra kontakter i Santiago äntligen lyckats ta sig igenom och David kom med en viktig laddning förråd som inte kunde transporteras, eftersom vi marscherade med så många konvalescenter och nya rekryter.

Den 26 juni debuterade jag som odontolog, även om jag här i sierran fick nöja mig med den blygsammare titeln ”tanduttryckare”. Mitt första offer blev Israel Pardo, numera kapten, som överlevde persen riktigt bra. Nummer två var Joel Iglesias. En dynamitgubbe i kindtanden skulle säkert ha fått ut hans tandelände alldeles utmärkt, men nu slutade det med att han fick uppleva krigsslutet med tanden fortfarande på plats, eftersom alla mina försök att dra ut den visade sig fruktlösa. Bortsett från att mina färdigheter som tandläkare var minst sagt begränsade hade vi inte heller några bedövningsmedel, så jag måste ofta tillgripa ”psykologisk bedövning” – några ilska skällsord när patienten klagade för mycket.

Avskyn för marscherna fick en del av männen att lämna oss, men de ersattes av nya. Tamayo kom med ett sällskap på fyra man, bland andra Felix Mendoza, som hade gevär med sig. Han kunde berätta att han och en kamrat hade överraskats av en patrull soldater, men medan de arresterade hans kamrat hade han själv kastat sig utför ett stup och undkommit oskadd. Vi upptäckte senare att den där ”armépatrullen” i själva verket var en patrull som leddes av vår kamrat Lalo Sardiñas, och att hans kamrat inte alls blivit tillfångatagen utan förts till Fidels grupp. Till de nya frivilliga som kom hörde också Evelio Saborit, som numera är major i rebellarmen.

Sedan Felix Mendoza och hans män anslutit sig, var vi inte mindre än trettiosex man, men dagen därpå gav sig tre man iväg, och strax efteråt fick vi två nya rekryter och var alltså trettiofem allt som allt. Givetvis sjönk antalet på nytt sedan vi väl anträtt marschen. Vi tog oss fram över sluttningarna vid Peladero, men kunde bara marschera ett kort stycke varje dag.

Radion berättade om ökat våld över hela ön. Den 1 juli kom beskedet om att Josué País, Franks bror, hade dödats tillsammans med flera kamrater, alla under den fortsatta kampen i Santiago. Trots de korta dagsmarscherna sjönk stridsmoralen inom truppen och en del av de nya rekryterna bad att få ge sig iväg för att ”utföra viktigare uppgifter i staden”. På vägen nedför La Botellahöjden passerade vi Benito Moras hus, och han förplögade oss på bästa sätt i sin enkla boning, som klängde sig fast vid klippsluttningen i denna del av sierran. Strax innan vi kom fram samlade jag den lilla truppen omkring mig och förklarade för männen att farofyllda ögonblick väntade, att fienden befann sig i närheten och att vi förmodligen måste räkna med att tillbringa åtskilliga dagar utan mat och under nästan oavbrutna marscher. Därför manade jag envar som inte trodde att han skulle uthärda detta att ge besked om den saken genast, och några av männen var ärliga nog att erkänna sin rädsla och gav sig i väg. En viss Chico svor däremot, som talesman för en hel liten grupp, på att han och de andra skulle följa oss in i döden. Han talade med sådan beslutsamhet och övertygelse att vi blev mäkta förvånade när samma grupp, sedan vi passerat Benito Moras hus och slagit läger för natten i en liten dal, meddelade oss att de helst ville lämna guerillan allesammans. Vi gick med på deras begäran och döpte skämtsamt platsen till ”dödsfloden”, eftersom Chicos och hans vänners ofantliga beslutsamhet bara hade sträckt sig dit och inte längre. Och det där namnet levde kvar ända tills vi lämnade sierran.

Vi var vid det här laget tjuugoåtta man, men när vi skulle ge oss i väg dagen därpå anlände två nya rekryter, båda före detta soldater som kommit för att slåss för friheten ute i sierran,

Gilberto Capote och Nicolás. Det var Aristides Guerra som kom med dem. Han tillhörde de många lokala kontakter som senare blev en så ovärderlig tillgång för vår trupp och kallades El Rey del Condumio, det är uttytt ”Käkets konung”. Hela kriget igenom gjorde denne ”Käkets konung” oss ovärderliga tjänster – mången gång långt farligare ting än att blott och bart slåss mot fienden – som till exempel att föra mulkaravaner från Bayamo till vårt operationsområde.

Under marschen försökte vi lära de nya rekryterna hur de skulle använda sina vapen. De båda exsoldaterna lärde dem hur man handskas med ett gevär, hur man laddar och gör patron ur, vapenvård och så vidare. Men knappt hade de där lektionerna inletts förrän en av lärarna smällde i väg ett skott – vi måste genast ta ifrån honom jobbet och betraktade honom länge med en viss misstänksamhet, trots att hans min efteråt förvisso var så häpen att det skulle ha tarvats en verklig skådespelarbegåvning för att simulera den. De båda exsoldaterna klarade inte marschen utan lämnade oss igen tillsammans med Aristides, men Gilberto Capote återkom senare och dog en hjältes död vid Pino del Agua.

Vi lämnade vårt läger, Polo Torres' hus vid La Mesa, som senare blev en av våra operationsbaser. Som vägvisare hade vi nu en bonde vid namn Tuto Almeida. Vårt mål var La Nevada, varifrån vi tänkte ta oss vidare till Fidel genom att korsa El Turquinos nordsluttning. Vi var på väg i den riktningen när vi på avstånd upptäckte två bondkvinnor, som försökte fly när de fick syn på oss. Vi skyndade efter dem och det visade sig vara två negresser, som båda hette Moya i efternamn. De var adventister, men trots att deras religion gjorde dem till motståndare till allt våld, av vad slag det vara månne, gav de oss dock sitt helhjärtade stöd både då och under hela resten av kriget.

Vi åt ordentligt och vilade ut hos dem, men när vi senare tog oss igenom Malverde (vilket vi måste göra för att kunna komma till La Nevada) upptäckte vi att det fanns soldater inom området. Efter en kort överläggning beslöt då vår lilla stab och vägvisarna att vi i stället skulle falla tillbaka och gå direkt över El Turquino, en svårare väg men mindre farlig under de rådande omständigheterna.

Vi hörde också nedslående nyheter i vår lilla transistorradio – det påstods att det utkämpades heta strider i Estrada Palma och att Raúl var svårt sårad. (Numera, så här långt efteråt, vågar jag inte säga säkert om vi fick den nyheten genom djungeltelegrafan eller från radion.) Vi var osäkra på hur mycken sanning det kunde ligga i dessa nyheter, eftersom vi hade lärt oss att misstro alla sådana rapporter. Men vi drev på männen för att nå fram till Fidel så snart som möjligt. Vi marscherade natten igenom, bortsett från att vi tillbringade en del av den hos en ensamboende bonde, som på grund av sitt spanska ursprung kallades El Vizcaino. Han bodde bland El Turquinos förberg, alldeles ensam i en liten *bohío*, och hans enda vänner var några marxistiska skrifter, som han höll omsorgsfullt dolda i en liten grop under en sten långt från sin *bohío*. Inför oss visade han stolt upp sitt marxistiska kunnande, som få människor i zonen visste något om. El Vizcaino visade oss vilken stig vi skulle följa i fortsättningen och vi fortsatte vår långsamma marsch. Sinecio kom hela tiden längre och längre bort från sitt eget distrikt, och för en bonde som han, som numera var praktiskt taget fredlös, medförde en sådan situation bara en allt större ångest och oro. En vacker dag, då vi hade rast och en rekryt vid namn Cuervo stod på post med sin Remington, gjorde Sinecio Torres honom sällskap i vakthållningen med ett annat gevär. Så snart jag fick besked om den saken, ungefär en halvtimme senare, gav jag mig ut för att leta efter dem, eftersom jag inte litade på Sinecio och gevär var dyrbara saker för oss. Men då hade de redan deserterat båda två. Banderas och Israel Pardo gav sig i väg efter dem, fullt medvetna om att rymlingarna hade rejäla gevär medan de själva bara hade revolverar. Men de lyckades inte finna desertörerna.

Det var svårt att hålla truppens moral uppe. Vi hade ont om vapen och saknade direkta kontakter med revolutionens ledare; och vi praktiskt taget trevade oss fram, oerfarna och omgivna av fiender som tornade upp sig som jättar i vår fantasi och i *guajiros'* historier. Stadsrekryternas motsträvighet och deras okunnighet om de tusen och en svårigheter som sierran erbjöd, provocerade fram ständiga kriser inom stridsmoralen i vår lilla trupp. Det förekom bland annat ett försök till desertering som leddes av en individ kallad "El Mexicano", som nådde kaptens grad och numera bor i Miami som förrädare mot revolutionen.

Det var kamrat Hermes Leyva som avslöjade de presumptiva desertörernas planer för mig. Han var kusin till Joel Iglesias. Jag sammankallade till ett möte där vi tog upp problemet. El Mexicano svor vid alla sina förfäder att även om han hade tänkt lämna vår grupp hade han absolut inte tänkt desertera från kampen; hans avsikt hade varit att bilda ett litet guerillaband som skulle angripa och döda angivare, eftersom våra styrkor handlade alldeles för litet. Sanningen är att han naturligtvis tänkte gå in för att döda angivare för att ta deras pengar, ett typiskt banditbeteende. I en strid en tid senare, vid El Hombrito, blev Hermes den ende stupade på vår sida, och vi har inte helt kunnat frigöra oss från misstanken att det var El Mexicano som dödade honom, som hämnd för att Hermes tidigare hade anmält honom. Det fanns emellertid inga bevis för detta.

El Mexicano stannade i truppen och gav sitt hedersord som man, som revolutionär etc., etc. på att han inte skulle lämna truppen eller försöka lämna den och inte heller söka intala någon annan att göra det. Efter en serie korta, men svåra, marscher nådde vi Palma Mocha-regionen på El Turquinos västsluttning, inte långt från Las Cuevas. *Guajiros* gav oss ett fint mottagande och vi fick direkt kontakt med dem genom min nya syssla som "tandutryckare", som jag vid det här laget utövade med största entusiasm.

Vi åt och återhämtade oss så att vi snabbt skulle kunna fortsätta till de välkända trakterna kring Palma Mocha och El Infierno. Vi kom dit den 15 juni. Här meddelade Emilio Carrera, en bonde från trakten, att Lalo Sardiñas hade ordnat ett bakhåll alldeles i närheten. Han var orolig över den saken, eftersom hans egen stuga måste komma i farozonen i händelse av en attack på någon fientlig patrull.

Den 16 juni mötte vår nya lilla trupp den pluton ur Fidels styrkor som leddes av Lalo Sardiñas. Härvid berättade Lalo för oss varför han funnit sig nödsakad att ansluta sig till revolutionen, trots att han från början bara hade varit köpman och skaffat oss förråd från staden – han hade en gång blivit överrumplad och varit tvungen att döda en man, och därmed hade han blivit tvungen att ansluta sig till guerillan. Lalo hade fått instruktioner att stanna där han befann sig och invänta förtruppen till Sánchez Mosqueras fiendestyrkor. Vi fick veta att den envise Sánchez Mosquera än en gång hade trängt in i området kring Palma Mochafloden och varit nästan omringad av Fidels folk, men lyckats slingra sig ur fällan genom att korsa El Tarquino i ilmarscher och ta sig över till bergets andra sida.

Vi visste redan att soldaterna var i närheten; några dagar tidigare hade vi, när vi kom fram till en *bohío*, sett några skyttevärn där det hade funnits soldater så sent som föregående dag. Vi anade inte då att dessa skenbara bevis för en fortsatt offensiv mot oss i själva verket var ett tecken på att motståndarstyrkorna befann sig på reträtt, att vi stod inför en total kvalitativ förändring i operationerna i sierran. Vi var numera starka nog att omringa fienden och tvinga honom att dra sig tillbaka, om han inte ville förintas helt.

Fienden hade lärt sig den läxan väl och gjorde i fortsättningen bara sporadiska inbrytningar i sierran. Men till de allra envisaste, aggressivaste och blodtörstigaste fiendeofficerarna hörde

otvivelaktigt denne Sánchez Mosquera, som avancerade från enkel löjtnant år 1957 till överste; den sistnämnda graden tilldelades honom efter det avgörande nederlag som drabbade den allmänna offensiv armén satte in i juni året därpå. Hans karriär var kometartad – och ekonomiskt synnerligen inbringande för honom själv, eftersom han utplundrade bönderna hänsynslöst varje gång han trängde in med sina styrkor i Sierra Maestras labyrinter.

Ett förräderi förbereds

Det var härligt att få se hela vår styrka igen. Vid det här laget hade vi bättre disciplin, högre stridsmoral, närmare tvåhundra man och en del nya vapen. Det stod klart att den kvalitativa förändring jag redan har nämnt redan var tydligt märkbar i Sierra Maestra. Det existerade en befriad zon; försiktighetsåtgärder var inte lika nödvändiga längre och vi hade en viss frihet att samtala på kvällarna, att röra oss i hängmattorna; bemyndigande gavs att ge oss in i sierrans byar och upprätta intimare kontakter med folket. Och det mottagande våra gamla kamrater gav oss kändes också gripande.

Vid denna tid var de stora namnen i landet Felipe Pazos och Raúl Chibás. De var två helt olika människor. Raúl Chibás levde högt på sin brors namn. Hans bror (Eddie Chibás) var en sann symbol för en hel era på Kuba, men Raúl ägde inga av sin brors förtjänster – han var varken värtalig, klok eller intelligent. Det som gjorde att han kunde bli en så unik och symbolisk gestalt inom Ortodoxa partiet var just hans absoluta medelmåttighet. Han var mycket tystlåten och ville helst lämna sierran så snart som möjligt.

Felipe Pazos var däremot en utpräglad personlighet och därtill en ryktbar och framstående nationalekonom. Dessutom var han känd som en hederlig karl, ty som direktör för Riksbanken skodde han aldrig sig själv på de allmänna medlen, och detta i ett land vars styre (på den tiden, under Prío Socarrás regim) direkt byggde på förskingring och oavbruten och systematisk utplundring. Det är ju storslaget, tycker man kanske, att förbli obesudlad under denna period. Kanske är det också en stor merit hos en man som bara är funktionär i den administrativa karriären, okänslig för sitt lands svåra och allvarliga problem. Men hur skulle man alls kunna föreställa sig en revolutionär, som inte dagligen och stundligen fördömde de ofattbara skändligheter som begicks under den perioden? Felipe Pazos lyckades skickligt undgå att göra detta och lämnade efter Batistas kupp chefskapet för Kubas riksbank som en mäktiga prestigetyngd man, berömd för sin hederlighet, sin intelligens och sina stora ekonomiska utförsåvor. Nu var han arrogant nog att vilja komma till sierran och överta ruljansen – hans trångsynta, machiavelliska sinne såg honom själv som den man som självklart valts att leda landets öden. Kanske hade tanken på att förråda Rörelsen slagit rot i hans sinne redan då, kanske skedde detta först senare, men i vilket fall som helst uppträdde han aldrig helt ärligt och uppriktigt mot oss.

Med stöd av en gemensam deklARATION, som kommer att analysera närmare nedan, utnämnde han sig själv till 26 julirörelsens delegat i Miami och föreslogs senare som kandidat till posten som interimspresident för republiken. På så sätt skulle Prío tryggt kunna räkna med att ha en högra hand i ledningen för den provisoriska regeringen.

Vi hade inte mycken tid över för prat de där dagarna, men Fidel berättade för mig om hur han ansträngt sig för att åstadkomma ett verkligt stridbart dokument, att ge det en grund och en principförklaring. Men det var svårt att mana till allmänt folkuppror när man hade med två så troglodytiska och okänsliga figurer att göra.

Själva grundvalen för manifestet var dess uppfordran ”att skapa en bred civil revolutionär

front, innefattande samtliga politiska partier inom oppositionen, alla civila institutioner och samtliga revolutionära styrkor”.

Manifestet inrymde också en hel rad förslag – om ”bildandet av en civil revolutionär front för den gemensamma kampen”, om att man måtte utse ”en person som kan tjänstgöra som den provisoriska regeringens preses”. Deklarationen gav klart besked om att fronten varken skulle begära eller acceptera medlingsförsök från någon annan stats sida i Kubas inre angelägenheter, och att ”ingen militär junta, av vad slag det vara månne, kommer att accepteras som republikens provisoriska regering”. Den gav också besked om att avsikten var att helt skilja armen från politiken och garanterade de väpnade styrkorna full integritet. Därtill förklarades att allmänna val skulle hållas efter ett år.

Det program som skulle vara vägledande för den provisoriska regeringen stadgade om frihet för alla politiska fångar, både civila och militära; absoluta garantier för fri tillgång till alla upplysningar åt radion och pressen och alla de enskilda och politiska rättigheter som garanterades i författningen; utnämmandet av provisoriska borgmästare i samtliga samhällen, efter rådplägning med de kommunala institutionerna på platsen; förbud mot spekulationer i alla dess former och åtgärder för att öka effektiviteten hos samtliga statliga organ; inrättande av skolor för förvaltningstjänstemän; demokratisering av fackföreningspolitiken, med fria val i samtliga fackföreningar och industrifederationer; ett omedelbart igångsättande av en intensiv kampanj mot analfabetismen och för en medborgarundervisning som upplyste medborgarna om deras plikter och rättigheter visavi sitt samhälle och sin stat; ”upprättande av regler och villkor för en jordreform åstadkommande en fördelning av den statliga jorden och omvandlande av samtliga torpare, arrendatorer och kolonister odlade mindre jordlappar till ägare av jorden, vare sig denna jord är stats- eller privatägd, med föregående gottgörelse till den tidigare ägaren”; införandet av en sund skattepolitik, som skulle hålla vår valuta stabil och leda till att statliga krediter kunde sättas in i produktiva syften; upptrappning av industrialiseringstakten och skapandet av nya arbetstillfällen.

Härtill lades två särskilt viktiga punkter: ”För det första: behovet av att snarast utse en person att presidera över republikens provisoriska regering, för att inför all världen visa att Kubas folk är i stånd att enigt sluta upp bakom kravet på friheten och stödja denne person, som i sig skall förena de egenskaper som betecknas med orden opartiskhet, integritet, kapacitet och heder, och som skall förkroppsliga detta krav. Kuba lider ingen brist på dugande män i stånd att leda vår republik.” (Givetvis visste åtminstone Felipe Pazos, i sin egenskap av en av undertecknarna, innerst inne att det inte alls fanns många sådana män, att det faktiskt bara fanns en enda och att denne ende var han.)

”För det andra: att denne person skall utses av samtliga medborgerliga, och sålunda apolitiska, institutioner, alldenstund deras stöd befriar den provisoriske presidenten från behovet av partipolitiska kontakter och garanterar absolut hederliga och opartiska val.”

Dessutom förklarades det i manifestet: ”Det är inte nödvändigt att komma till sierran för att diskutera detta, alldenstund vi kan låta oss representeras i Havanna, i Mexiko eller var som helst.”

Fidel hade försökt påverka dem att göra några av deklARATIONERNA om jordreformen litet starkare. Men det var svårt att bryta ner den monolitiska front som bildades av dessa båda troglodyter; ”upprättandet av regler för en jordreform syftande till en fördelning av den statliga jorden” var en politik som till och med *Diario de la Marina* kunde stödja. Kronan på verket var stadgandet om ”föregående gottgörelse till den tidigare ägaren”.

En del av de punkter jag har redogjort för här genomfördes aldrig enligt de ursprungliga planerna. Härvid måste man emellertid understryka att de andra bröt mot den tysta överenskommelse som fick sitt uttryck i manifestet, genom att inte erkänna sierrans auktoritet och genom att försöka binda den kommande revolutionära regeringen med *a priori*-förpliktelser.

Vi var inte nöjda med denna kompromiss, men tyvärr var den nödvändig; och just då var den otvivelaktigt ett steg i progressiv riktning. När den förvandlades till en broms för den revolutionära utvecklingen måste vi naturligtvis låta den falla, men än så länge var vi beredda att acceptera den. Och genom sitt förräderi hjälpte motståndarna oss att lossa de obekväma band som hindrade oss och visa folket deras verkliga avsikter.

Vi var medvetna om att detta var ett minimiprogram, ett program som begränsade våra krafter, men samtidigt visste vi också att vi inte hade några möjligheter ännu att driva igenom vår vilja från Sierra Maestra och att vi ännu en lång tid framåt måste bevara stödet från dessa "vänner", som försökte utnyttja vår militära styrka och det förtroende folket hyste för Fidel för sina egna makabra syften. Vad de framför allt var ute efter var att bevara imperialismens välde över Kuba, ett välde som den utövade genom landets handelsbourgeoisie, som var intimt knuten till sina nordamerikanska herrar.

Manifestet hade också en del positiva drag; det talade också om Sierra Maestra och förklarade uttryckligen: "Ingen bör låta sig narras av regeringens propaganda beträffande läget i sierran. Sierra Maestra är redan ett frihetens osårbara bålverk, som har vunnit våra landsmäns hjärtan, och här skall vi också visa att vi förstår hur vi bör återgälda vårt folks tillit och förtroende." Detta "här skall vi visa" innebar i realiteten att Fidel Castro redan visste hur han skulle bevisa det; de båda andra var ur stånd att ens som åskådare följa utvecklingen av kampen i Sierra Maestra och lämnade bergen igen nästan omedelbart. Den ene av dem, Chibás, överraskades av Batistas polis och blev ganska illa behandlad; båda kom senare till Förenta staterna.

Det var en skickligt uttänkt kupp – en grupp av de allra mest framstående medlemmarna av den kubanska oligarkin kom till Sierra Maestra "till frihetens försvar", undertecknade tillsammans med guerillans ledare en gemensam deklARATION och for sedan till Miami för att spela ut sitt trumfkort som det passade dem bäst. Men vad de aldrig fattade var att politiska manövrar aldrig kan få större räckvidd än vad motståndarens styrka tillåter; och i detta fall var deras motståndare hela folket i vapen. Ett snabbt och säkert agerande av vår ledare, som hade guerillaarméns absoluta förtroende, såg till att planen aldrig fick mogna ut ordentligt, och Fidels brännheta svar, månader efteråt, när resultatet av pakten i Miami kom till allmän kännedom, förlamade motståndaren. Vi anklagades för att vara splittrare och för att sträva efter att påtvinga alla andra vår vilja utifrån sierran, men de måste i alla fall ändra taktik och i stället förbereda en ny fälla, Caracaspakten.

Vårt manifest var daterat den 12 juli 1957 och offentliggjordes i tidningarna. För oss var denna deklARATION bara en liten anhalt på vägen; vi guerillakämpar måste ju först och främst fortsätta med vår direkt grundläggande uppgift, att besegra förtryckarens arme i strid. Just vid denna tid bildades en ny kolonn, och jag utsågs till dess ledare. Därmed blev jag också kapten. Flera andra kamrater befordrades samtidigt: Ramiro Valdes blev kapten och gick in i min kolonn med sin pluton. Ciro Redondo utnämndes också till kapten och chef för en annan pluton. Kolonnen bestod av tre plutoner; den första leddes av Lalo Sardiñas, som ledde förtruppen och samtidigt var avdelningens ställföreträdande chef. Min kolonn, som gick under beteckningen "de fördrivna bönderna", bestod av cirka sjuttiofem man, med högst varierande klädsel och beväpning. Vilket inte hindrade att jag var mycket stolt över dem. Bara några kvällar senare skulle jag känna mig ännu stoltare, om möjligt ännu mera försvuren åt

revolutionens sak, och än mera angelägen om att få bevisa att befordringarna varit välförtjänta.

Vi skickade en gratulations- och tacksamhetsskrivelse till "Carlos" (Frank País *nom de guerre*), som då inte hade långt kvar att leva. Den undertecknades av samtliga de officerare inom guerillaarmén som var skrivkunniga (sierrans bönder var inte särskilt långt komna i skrivandets konst och utgjorde redan ett viktigt inslag i guerillatruppen). Breven undertecknades med både namn och rang. När det blev min tur att skriva befallde Fidel helt enkelt: "Skriv major." Det var på detta informella och nästan förstulna sätt jag blev major och chef för guerillaarméns andra kolonn, den som senare fick beteckningen Fjärde kolonnen.

Det var i en bondstuga någonstans, vilken minns jag inte längre, som guerillakämparna skrev detta hjärtevarma budskap till sin broder i staden, som förde en så hjältemodig kamp inne i själva Santiago för att skaffa oss vad vi behövde och lätta på det tryck vi utsattes för.

Den fåfänga som finns hos oss alla gjorde mig den dagen till den stoltaste mannen i världen. Symbolen för min rang, en liten stjärna, överlämnades till mig av Celia tillsammans med ett av de armbandsur vi hade beställt från Manzanillo. Mitt första uppdrag som major blev att med min kolonn omringa Sánchez Mosquera. Men tyvärr hade denne, den mest bestialiske bland banditer, då redan lämnat området.

Vi måste ju göra något för att rättfärdiga det halvt oberoende liv vi skulle komma att föra i den nya region vi var på väg till, El Hombritoregionen, och alltså tog vi itu med att kläcka planer på kommande aktioner.

Vi beredde oss också att fira den ärorika 26 juli som närmade sig, och Fidel hade givit mig fria händer i det avseendet, under förutsättning bara att jag tog det försiktigt. Vid det sista möte vi hade träffade jag också den nya arméläkaren, Sergio del Valle, numera chef för vår revolutionära armés generalstab, som vid denna tid praktiserade sitt yrke så gott det gick under de betingelser som rådde i sierran.

Det var viktigt att ge besked om att vi fortfarande levde, eftersom våra kamrater inom Hamm hade drabbats av allvarliga bakslag. De vapen som reserverats för öppnandet av en andra front kring sockerfabriken Miranda hade nämligen fallit i händerna på polisen, som också hade spärrat in många tappra ledare, bland dem Faustino Perez. Fidel hade länge motsatt sig en splittring av vår styrka, men hade på stadsrörelsens enträgna begäran till slut givit vika. Det faktum att vapen nu hade fallit i fiendens händer bevisade emellertid hur rätt han haft i sitt resonemang, och vi tog itu med att befästa Sierra Maestra, som ett första steg mot guerillaarméns fortsatta expansion.

Anfallet mot Bueycito

Vårt nya oberoende skapade nya problem. Nu gällde det att upprätta en strikt disciplin, organisera förbandet och upprätta något slags generalstab så att vi kunde vara säkra på segern i varenda strid, ingen lätt uppgift med tanke på männens bristande känsla för disciplin.

Knappast hade vårt detachment bildats förrän en av våra allra populäraste kamrater lämnade oss. Det var löjtnant Marco, som gav sig iväg till Santiago i ett uppdrag där och som vi aldrig skulle få träffa mera, eftersom han stupade i strid inne i Santiago.

Ytterligare ett par befordringar skedde: kamrat William Rodriguez befordrades till löjtnant, Raúl Castro Mercader också. På så sätt sökte vi ge fastare form åt vår lilla guerillastyrka. En morgon fann vi att en man hade deserterat, medförande sitt vapen, ett gevär av kaliber 22,

som var mäktat värdefullt för oss under de bedrövliga omständigheter som då rådde. Desertören kallades "El Chino Wong", tillhörde förtruppen och hade förmodligen givit sig av till sina hemtrakter, som låg bland Sierra Maestras förberg. Två man skickades i väg efter honom, men vi förlorade allt hopp när Israel Pardo och Banderas kom tillbaka igen efter ett fruktlöst sökande efter andra desertörer. Eftersom Israel kände väl till trakten och därtill ägde stor fysisk uthållighet befordrades han till min särskilde medhjälpare.

Vi började utforma en mycket djärv plan, som gick ut på att vi först skulle angripa Estrada Palma under natten och sedan gå vidare till de närläggna byarna Yara och Veguitas och ta de små garnisonerna där, och därefter ta samma väg tillbaka till bergen som vi hade kommit. På så sätt skulle vi kunna ta tre förläggningar i ett enda anfall, och hela tiden kunna räkna med överraskningsmomentet. Vi genomförde en del skjutövningar, varvid vi dock var mycket sparsamma med ammunitionen, och fann att samtliga vapen var bra, bortsett från vårt automatgevär, typ Madzen, som var mycket gammalt och nersmutsat. Sedan skisserade vi upp vår plan i ett kort meddelande till Fidel och begärde hans godkännande. Vi fick inget svar, men däremot hörde vi den 27 juli i radion att Estrada Palma hade angripits av tvåhundra man under ledning av Raúl Castro, allt enligt den officiella rapporten.

Tidskriften *Bohemia* publicerade, i det enda censurerade nummer den kunde komma ut med vid denna tid, en rapport om de skador våra trupper hade åstadkommit vid Estrada Palma, där den gamla förläggningen hade förstörts genom eld; den nämnde också Fidel Castro, Celia Sánchez och en lång namnlista med revolutionärer som hade kommit ner från bergen. Sanningen blandades som alltid i sådana här fall med diverse myter, och journalisterna hade inga möjligheter att skilja sanning och lögn från varandra. I själva verket genomfördes anfallet inte av tvåhundra man utan av en långt mindre styrka, och det leddes av major Guillermo García (då fortfarande kapten). Inte heller kom det till någon egentlig strid, för Barreras hade dragit sig tillbaka strax innan, eftersom han logiskt nog fruktade för hårda angrepp just den 26 juli och förmodligen inte trodde sig om att kunna hålla sina ställningar, Estrada Palma-expeditionen var med andra ord i själva verket förspild möda. Dagen därpå inledde armén en hetsjakt på vår guerilla, och eftersom vår organisation vid denna tid ännu inte var särskilt vältrimmad, lyckades man tillfångata en av de våra som hade somnat någonstans i närheten av San Lorenzo. Sedan vi fått veta detta beslöt vi att snarast gå till angrepp mot någon annan förläggning någon av dagarna närmast efter 26 juli och fortsätta att upprätthålla den atmosfär som anstår ett uppror.

Medan vi var på väg mot Sierra Maestra upphanns vi av en av de båda män som hade sänts ut för att söka efter desertören; han dök upp i närheten av en plats som kallades La Jeringa. Han berättade att den andre hade anförtrott honom att han var god vän med El Chino Wong och inte kunde förmå sig att förråda denne; sedan hade mannen uppmanat honom att desertera och antytt att han själv inte tänkte återvända till guerillan. Då hade kamraten beordrat mannen att stanna, men den nye desertören hade bara fortsatt och vår kamrat hade sett sig nödsakad att skjuta honom.

Jag samlade då hela truppen uppe på en höjd med utsikt över den plats där detta skett. Däruppe förklarade jag för männen vad de nu skulle få se och vad det betydde; jag underströk än en gång att desertering var ett brott som var belagt med dödsstraff och förklarade också varför envar som förrådade revolutionen måste fördömas av alla. Sedan defilerade vi tyst och i gåsmarsch förbi liket av den man som hade velat överge sin post. Många av männen hade aldrig sett en död människa tidigare och berördes kanske starkare av sina egna personliga känslor för den döde och av den politiska svaghet som var naturlig vid denna tid, än av tanken

på mannens bristande lojalitet mot revolutionen. Men detta var en hård tid, och vi utnyttjade denne man som ett varnande exempel. Det är onödigt att nämna några namn här; det får räcka med att den döde var en ung och fattig bondpojke från trakten.

Vi marscherade nu genom välkända områden. Den 30 juli tog Lalo Sardiñas kontakt med en gammal vän, en köpman i gruvregionen som hette Armando Oliver. Vi kom överens om ett sammanträffande i ett hus inte långt från Californiazonen och överlade där med honom och Jorge Abich. Vi berättade öppet att vi hade för avsikt att angripa Minas och Bueycito. Det var riskabelt att avslöja denna hemlighet för andra, men Lalo Sardiñas kände de här kamraterna och gick i god för dem.

Armando upplyste oss om att Casillas brukade söka sig till trakten här på söndagarna, eftersom han i enlighet med alla soldaters inrotade vanor hade en fästmö här. Naturligt nog blev vi mycket angelägna om att gå till angrepp snabbt, innan vår närvaro i trakten blivit känd, och ta Casillas till fånga. Vi kom överens om att sätta in angreppet redan nästa kväll, den 31 juli. Armando Oliver skulle skaffa oss lastbilar och vägvisare och därtill skaffa fram en gruvarbetare som kunde åta sig att spränga de broar som förband Bueycitovägen med vägen Manzanillo-Bayamo. Vi anträdde marschen klockan två på eftermiddagen nästa dag. Det tog oss ett par timmar att ta oss upp till Maestrans krön, där vi gömde samtliga packningar och fortsatte med enbart fältutrustningen. Vi måste marschera både länge och väl och passerade bland annat en rad hus där det pågick en fest av något slag. Här kallade vi samman samtliga festdeltagare och klaggjorde för dem att vi skulle hålla dem ansvariga om någon fick veta att vi befann oss inom området. Sedan skyndade vi vidare. Lyckligtvis innebar sådana möten för övrigt ingen större risk, för på den tiden fanns det varken telefon eller andra fjärrkommunikationsmedel i Sierra Maestra, så om någon velat ange oss skulle han ha varit tvungen att springa hela vägen för att hinna före oss själva.

Så småningom anlände vi till kamrat Santiestébans hus. Han ställde en lätt lastbil till vårt förfogande, och därtill hade vi också två andra lastbilar som Armando Oliver hade skickat. Därmed hade vi hela truppen bilburen (Lalo Sardiñas i den första bilen, Ramirito och jag i den andra och Ciro och hans pluton i den tredje) och kunde ta oss fram till byn Minas på mindre än tre timmar. Soldaterna i Minas hade släppt efter på vaksamheten, så vår viktigaste uppgift här blev att se till att ingen kunde ge sig i väg mot Bueycito. Eftertruppen stannade därför kvar här, under befäl av löjtnant Vilo Acuña, numera major i vår rebellarmé, medan vi andra fortsatte till Bueycitos utkanter.

Vid infarten till byn hejdade vi en kolbil och skickade in den i förväg med en av de våra ombord, för att undersöka om armén hade några poster utsatta; det hände ibland att det fanns en militärposter vid infarten till Bueycito, som inspekterade allt som kom från sierran. Nu fanns här emellertid ingen sådan; samtliga vakter sov oskuldens ljuva sömn.

Vår plan var enkel, men kanske litet fräck. Lalo Sardiñas skulle angripa förläggningen västerifrån, Ramiro och hans pluton skulle omringa den, Ciro skulle med stabens kulspruta stå klar att gå till angrepp framifrån och Armando Oliver skulle svepa in med en bil och sätta strålkastarna rätt i ansiktet på vakterna. Just när detta skedde skulle Ramiros män svepa in mot förläggningen och ta samtliga därinne till fånga; samtidigt skulle vi ha vidtagit nödiga åtgärder för att kunna fånga in samtliga gardister som sov i husen. Löjtnant Nodas skyttegrupp (Noda stupade senare under angreppet mot Pino del Agua) fick i uppdrag att hejda och uppehålla alla fordon som eventuellt kom längs vägen intill dess eldgivningen började, och William skickades i väg för att spränga bron som förband Bueycito med stora motorvägen, för att på så sätt uppehålla fienden.

Planen gick emellertid inte att genomföra, eftersom den var alltför svår för oerfarna män som inte kände till terrängen. Ramiro tappade bort en del av sin pluton under natten och kom för sent, bilen dök aldrig upp, och på ett ställe skällde några hundar högt och vilt medan vi höll på att placera ut våra män.

Just när jag själv kom gående bygatan fram kom en man ut ur ett av husen. Jag ropade: ”Halt! Vem där?” Mannen, som tog mig för soldat, identifierade sig genast: ”Guardia Rural!” När jag då riktade geväret mot honom, rusade han tillbaka in igen och slängde igen dörren och sedan hördes ljudet av stolar och bord som vältes omkull och klirret av glas som slogs sönder medan han rusade fram genom huset. På sätt och vis existerade det väl ett slags tyst överenskommelse mellan oss – eftersom det viktiga var att ta förläggningen, om möjligt med överraskning, kunde jag inte skjuta, och han ropade i gengäld inte ut någon varning till sina kamrater.

Vi avancerade försiktigt och höll just på att placera ut de sista av männen i deras angreppsställningar, när posten utanför förläggningen började röra sig framåt. Förmodligen måste väl hans uppmärksamhet ha väckts av hundskallet och kanske också av bullret vid min sammanstötning med den där gardisten. Vi stod plötsligt ansikte mot ansikte med varandra, med bara några meter mellan oss, jag med kpisten osäkrad och han med sin Garand redo. Bredvid mig hade jag Israel Pardo. Jag ropade: ”Halt!” och mannen gjorde en snabb rörelse. Det räckte för mig – jag tryckte på avtryckaren i avsikt att sätta en kulkärve i honom, men ingenting hände och jag stod där alldeles försvarslös. Israel Pardo försökte skjuta, men hans defekta 22:a fungerade inte den heller. Hur Israel kom ifrån det där mötet med livet har jag ingen aning om. Det enda jag minns är vad jag själv gjorde inför kulregnet från soldatens Garand – jag satte den högsta fart jag någonsin har lyckats åstadkomma i hela mitt liv och försvann runt hörnet in på nästa gata. Där rättade jag snabbt till min kärvande kpist. Sig själv ovetande hade emellertid den där soldaten givit signal till anfallet, eftersom hans eldgivning var de första skott våra män hörde. När han då plötsligt hörde skotten knalla från alla håll gömde han sig förskräckt bakom en pelare, där vi fann honom när den korta striden var över. När Israel gav sig i väg för att ta kontakt upphörde skottlossningen och fienden kapitulerade. Ramiritos män hade gått till angrepp så snart de hört de första skotten och attackerat förläggningen från baksidan, där de skjutit rätt in genom en trädörr.

Det fanns tolv gardister i förläggningen, och av dem var sex sårade. Själv förlorade vi en man – kamrat Pedro Rivera, en av de nya rekryterna, hade fått ett skott i bröstet. Därtill hade tre av de våra fått lättare blessyrer. Efter striden satte vi eld på förläggningen, efter att först ha plockat ut allt vi kunde ha användning för, och gav oss sedan i väg i lastbilarna, medförande två fångar – den sergeant som hade fört befälet över posteringen och en angivare vid namn Orán.

Byborna längs vägen kom ut och bjöd oss på kallt öl och diverse förfriskningar, för vid det här laget hade det hunnit ljusna. Den lilla träbron framme vid stora vägen var sprängd. En annan mindre träbro över en å sprängde vi själva så snart den sista lastbilen passerat. Gruvarbetaren som skötte sprängningen hade kommit till oss genom Olivers förmedling och blev en mycket värdefull tillgång för truppen; hans namn var Cristino Naranjo. Han blev så småningom major och mördades under de dagar som följde på revolutionens seger.

Vi fortsatte och kom till Las Minas. Där stannade vi och höll ett litet möte. Här kom det till en tämligen teatralisk scen då en medlem av familjen Abich, butiksinnehavare i området, i folkets namn besvor oss att frige sergeanten och angivaren. Vi förklarade att vi höll dem fångna bara för att skaffa garantier för att det inte företogs några repressalier i byn. Men

Abich var så envis att vi gick med på att släppa dem. De båda fångarna frigavs alltså och folkets säkerhet garanterades. På den fortsatta vägen ut till sierran begravde vi vår döde kamrat på stadens kyrkogård. Endast några få spaningsplan passerade högt ovanför oss. Bara för att försäkra oss om att de inte skulle upptäcka oss, stannade vi i en liten butik och skötte om våra tre sårade därinne. En av dem hade fått ett ytligt sår i axeln, men kulan hade slitit sönder köttet så att behandlingen ändå blev rätt komplicerad; nummer två hade fått ett mindre sår i handen av en kula med liten kaliber och den tredje hade fått en bula i huvudet. Han hade fått den när mulorna inne i förläggningen, skrämde av allt skjutande, hade börjat sparka vilt omkring sig – de hade därvid, enligt mannen själv, råkat sparka till en gipsklump som hade träffat honom i huvudet.

Vi lämnade lastbilarna i Alto de California och fördelade de nyerövrade vapnen inom truppen. Trots att mitt eget deltagande i kampen hade varit minimalt och på intet sätt särskilt hjältemodigt (eftersom jag hade vänt ryggen mot de få skott som avlossats mot mig), lade jag i alla fall vantarna på ett kulsprutegevär, posteringens finaste godbit, och övergav min gamla Thompson som aldrig fungerade när det verkligen gällde. Utdelningen verkställdes, de bästa vapnen överlämnades till de bästa kämparna och samtidigt avskedade vi de män som visat sig feiga, däribland *los mojudos* (de blöta), några män som hade trillat i floden under sin vilda flykt så snart de första skotten avlossats. Bland dem som skött sig väl kan nämnas kapten Ramiro Valdés, som ledde angreppet, och löjtnant Raúl Castro Mercader, som tillsammans med sina män spelade en avgörande roll under den korta striden.

När vi åter kommit upp bland bergen fick vi besked om att landet hade förklarats i belägringstillstånd och att censuren hade återinförts. Vi fick också veta att Frank País hade mördats i Santiago – en svår förlust för revolutionen. Med hans död stupade en av de renaste och ädlaste av den kubanska revolutionens gestalter; folket i Santiago, i Havanna, över hela Kuba gick ut på gatorna i en spontan augustistrejck. Regeringens halva censur förvandlades till totalcensur och vi trädde in i en ny epok som kännetecknades av fullständig tystnad hos den gamla pseudooppositionen, som ändå aldrig hade varit något annat än en flock tjatrande skator. Batistas banditer begick sina vidriga mord över hela landet och Kubas folk beredde sig på krig.

Med Frank País förlorade vi en av våra tappreste kämpar; men den reaktion som följde på hans död visade att nya krafter höll på att ansluta sig till kampen och att folkets stridsvilja var i tilltagande.

Lydia och Clodomira

Jag träffade Lydia första gången bara några månader efter att vi inlett vår revolutionära verksamhet. Jag var ny i rollen som chef för Fjärde kolonnen, och vi marscherade ner för att göra en raid i byn San Pablo de Yao, inte långt från Bahama nere bland Sierra Maestras förberg, eftersom vi behövde förnödenheter. Ett av de första hus vi kom till i byn tillhörde en bagarfamilj. Lydia, en av bageriets ägare, var fyrtiofem år gammal, och hade en son som varit medlem av vår kolonn. Ända från början kastade hon sig ut i kampen för revolutionen med största entusiasm och förebildlig hängivelse.

När jag tänker på Lydia känner jag faktiskt något annat och mera än bara en tillgiven uppskattning av denna perfekta revolutionär, för hon visade en tydlig förkärlek just för mig och föredrog att arbeta under mig, oavsett vilket frontavsnitt jag tilldelades. Lydia utmärkte sig otaliga gånger som kurir för mig och för rörelsen. Hon tog sig in till Santiago eller Havanna med ytterst komprometterande dokument, alla vår kolonns kommunicéer, nummer

av vår tidning *El Cubano Libre*; och till oss ute i sierran kom hon med tidningar, läkemedel, allt vi behövde närhelst vi råkade behöva det.

Hennes mod var så fantastiskt att de manliga kurirerna undvek henne. Jag minns hur en av dem, med en blandning av beundran och motvilja, sade till mig: ”Det där fruntimret har mera kuk i sig än självaste Maceo,¹ men hon kommer att ordna så att vi går åt allihop. Det hon gör är vansinnigt. Detta är ingen tid för lek.” Lydia fortsatte emellertid att ta sig igenom fiendens linjer, gång efter gång.

När jag själv förflyttades till Mina del Frío-zonen i Las Vegas de Jibacoa, följde hon med mig. Det innebar att hon måste lämna det hjälpläger vars ledare hon hade varit sedan en tid tillbaka och de män hon fört befälet över, med liv och blod och en viss nedlåtenhet, något som hade åstadkommit en viss förbittring ibland dem, eftersom kubaner inte direkt är vana att ta order av en kvinna. Hennes läger, som låg i Cueva mellan Yao och Bayamo, hade det allra mest utsatta läget av samtliga våra baser; vi ville gärna få henne bort från detta befäl just därför att platsen var alltför riskabel. Sedan fienden väl lokaliserat det, hände det gång på gång att våra pojkar måste lämna det under eldgivning. Jag försökte få Lydia förflyttad därifrån en gång för alla, men lyckades inte med det förrän hon följde med mig till den nya stridsfronten.

Bland de anekdoter som belyser Lydias karaktär minns jag speciellt denna: historien om hur Geilin, en av våra finaste kämpar – och nästan bara pojke – stupade. Han var den gången stationerad vid Lydias framskjutna postering. När Lydia själv återvände dit efter ett uppdrag, observerade hon flera män som förstulet smög sig fram mot posteringen; säkert måste någon angivare ha givit fienden upplysning om dess existens. Lydias reaktion var absolut tveklös. Hon drog sin revolver, en liten trettioåttå, för att skjuta ett par varningsskott i luften; men vänners händer hindrade henne i tid – till all lycka, eftersom en sådan reaktion skulle ha kostat dem allesammans livet. Under tiden fortsatte fienden sin framryckning och överrumplade Geilin, som var kvar som lägervakt. Guillermo Geilin försvarade sig tappert, sårades två gånger och begick till slut självmord, eftersom han var endast alltför väl medveten om vad som väntade honom om han föll i de där banditernas händer levande. Fiendesoldaterna trängde in i lägret, brände allt som gick att bränna och försvann igen.

Jag träffade Lydia igen dagen därpå. Hennes ansikte var präglat av den förtvivlan hon kände över den unge guerillakämpens död och förbittringen mot den person som hade hindrat henne att varna honom. ”De skulle ju visserligen ha dödat mig”, sade hon, ”men en varning skulle ha räddat pojken. Och själv är jag redan gammal, men han var ju inte ens tjugo år ännu.” Hon återkom gång på gång till detta ämne. Ibland tyckte man sig nästan kunna spåra en viss skrytsamhet i hennes ständiga tal om hur hon föraktade döden. Men alla de uppdrag som anförtroddes henne utfördes perfekt.

Jag var mycket förtjust i hundvalpar och Lydia visste om den saken. Hon lovade alltid att ordna en valp åt mig från Havanna, men det löftet var inte så lätt att hålla. Under den stora arméoffensivens tid utförde Lydia alla de uppdrag hon fick till punkt och pricka, färdades härs och tvärs genom sierran med ytterligt viktiga dokument och var vår förbindelselänk med yttervärlden. Hon åtföljdes under den tiden av en annan kvinnlig kämpe av samma kaliber som hon själv, en kvinna vars namn fortfarande lever kvar i hela upprorsarméns minne, eftersom vi alla kände och vördade henne: Clodomira. Lydia och Clodomira hade då redan blivit oskiljaktiga kamrater i faran; de kom och gick ideligen, alltid tillsammans.

¹ Antonio Maceo, en berömd general från provinsen Oriente, som kämpade för Kubas självständighet under tioårskriget (1868-1878) och 1895.

Jag hade bett Lydia kontakta mig så snart jag kom tillbaka från Las Villas, efter invasionen, eftersom hon skulle bli vår viktigaste förbindelselänk med Havanna och stabshögkvarteret i Sierra Maestra. När jag kom fann jag också mycket riktigt ett brev från henne, där hon meddelade att hon hade en hundvalp åt mig och skulle ta den med sig nästa gång hon kom.

Men det blev ingen nästa gång för Lydia och Clodomira. Strax efteråt fick jag veta att det var en mans svaghet – en man som var dem hundra gånger underlägsen som soldat, som revolutionär och som mänsklig varelse – som lett till att gruppen hade upptäckts. Den grupp som bland annat inrymde Lydia och Clodomira. Våra kamrater försvarade sig till sista blodsdroppen; Lydia var sårad när hon togs till fånga. Lydias och Clodomiras kroppar återfanns aldrig; de sover nu sin sista sömn, säkert sida vid sida, precis som de stred de sista dagar de utkämpade sin strid för friheten.

En dag kommer någon kanske att finna deras jordiska kvarlevor, ute på något ensligt fält i den väldiga kyrkogård som ön förvandlades till. Men i upprorsmännens armé, bland de män som stred och offrade sig under denna plågans och ängslans tid, kommer minnet för alltid att leva kvar, minnet av de kvinnor som genom att dagligen ta stora risker gjorde det möjligt för oss att hålla förbindelse med resten av ön. Lydia intar en hedersplats hos oss alla – hos oss som kämpade vid första fronten, och hos mig personligen. Det är därför jag har skrivit ner dessa minnesbilder som en hyllning åt henne i dag – en obetydlig blomma nedlagd på den massgrav som denna en gång lyckliga ö förvandlades till.

Striden vid El Hombrito

Vår kolonn var bara en månad gammal, men vi började redan känna oss rastlösa med vårt ensamma liv i Sierra Maestra. Vi befann oss i El Hombritodalen, som fått sitt namn därav att man nerifrån slätten kunde se ett par väldiga stenblock staplade på varandra uppe på toppen, och de där stenblocken såg ut som en liten man.

Våra män var fortfarande mycket oerfarna och vi måste förbereda dem ordentligt innan de ställdes inför verkligt svåra situationer. Men det revolutionära krigets hårda nödtvång gjorde att vi ständigt måste befinna oss i full stridsberedskap. Det var vår plikt att attackera alla eventuella fiendestyrkor som försökte invadera den del av Sierra Maestra som vid det här laget betraktades som Det Fria Kubas territorium.

Natten till den 29 augusti kom en bonde och talade om för oss att en stark fiendestyrka beredde sig att ta sig upp i sierran längs vägen till El Hombrito. Vi var medvetna om att sådana upplysningar ofta nog kunde vara falska, så jag tog mannen själv som gisslan och beordrade honom att strikt hålla sig till sanningen och hotade honom med gruvliga straff om han ljög för oss. Men han svor gång på gång att de upplysningar kan komma med var sanna och att soldaterna redan befann sig vid Julio Zapateros gård, bara ett par kilometer från Sierra Maestra.

Vi gick i ställning samma kväll. Lalo Sardiñas pluton skulle placera sig på östra flanken i en liten lund av torra ormbunkar och öppna eld mot den fientliga kolonnen när den gjorde halt. Ramiro Valdés skulle med de män som hade sämre vapen placera ut sig på västra flanken och genomföra en ”akustisk skärmytsling”, så att han spred oro i fiendeläget. Dessa män var visserligen dåligt beväpnade, men deras position var ändå mindre farlig eftersom fienden måste ta sig över en djup ravin för att kunna nå fram till dem.

Stigen som fienden måste följa löpte längs den sida av höjden där Lalos styrka låg gömd. Ciro skulle angripa från sidan och jag själv skulle inleda fientligheterna med en liten trupp av våra

bäst beväpnade män. Den finaste skyttegruppen leddes av löjtnant Raúl Mercader, och skulle användas som stöttrupp för att inhösta segrans frukter. Planen var över huvud taget mycket enkel: när fienden kom till en krök på stigen, där denna böjde av i närmare nittio graders vinkel kring ett stort stenblock, skulle jag släppa förbi tio-tolv av hans män och sedan skjuta den siste av dessa, för att på så sätt avskära dem som gick först från de andra. Sedan skulle de övriga snabbt förintas av mitt folk, Raúl Mercaders grupp skulle gå till attack, de döda fiendernas vapen skulle tas om hand, och sedan skulle vi genast dra oss tillbaka igen, skyddade av eld från eftertruppen under löjtnant Vilo Acuña.

När gryningen kom befann jag mig i en kaffelund, den position som tilldelats Ramiro Valdés. Vi stod och blickade ner mot Julio Zapateros hus, som låg längre ner på slutningen nedanför oss. När solen gick upp såg vi män gå fram och åter därnere, inbegripna i de vanliga morgongöromålen. En stund senare började en del av dem sätta på sig sina militärmössor, ett påtagligt vittnesbörd om att vår gisslan inte hade farit med osanning. Vid det laget var alla våra män redo i sina respektive stridsställningar.

Jag gav mig i väg till min post och vi kunde se kolonnens första medlemmar mödosamt komma klättrande uppåt. Väntetiden kändes oändlig och jag lekte med avtryckaren på mitt nya kulsprutegevär, redo att för första gången avfyra det i strid. Slutligen kom budet om att de närmade sig och vi hörde dem prata alldeles obekymrat och ropa till varandra. Den förste passerade förbi, den andre kom, den tredje. Jag räknade snabbt ut att vi säkert inte skulle få tid på oss att följa planen och låta ett helt dussin passera. Just när jag räknade in den sjätte hörde jag ett rop längre fram, och en av soldaterna lyfte överraskat på huvudet. Jag öppnade genast eld och den sjätte mannen föll. I nästa ögonblick blev eldgivningen allmän och när den andra salvan kom ur mitt kulsprutegevär försvann de sex genast från stigen.

Jag gav order om att Raúl Mercaders grupp skulle gå till attack och några frivilliga gav sig samtidigt in i striden; fienden besköts nu från båda flankerna. Bland andra avancerade löjtnant Orestes i förtruppen, Raúl Mercader själv, Alfonso Zayas, Alcibiades Bermúdez och Rodolfo Vázquez; i skydd av ett stort klippblock besköt de den fientliga kolonnen, som var av ett kompanis storlek och stod under befäl av major Merob Sosa. Rodolfo Vázquez tog det vapen som tillhört soldaten som jag hade skadskjutit. Till vårt stora beklagande visade det sig att han varit sjukvårdare, och allt han hade i vapenväg var en revolver, kaliber 45, med tio eller tolv kulor. De andra fem hade lyckats undkomma, genom att kasta sig ner till höger om stigen och dra sig tillbaka längs en närbelägen flodbädd. En stund senare kunde vi höra de första bazookaskotten, avfyra av fiendesoldaterna som nu började hämta sig en aning efter den chock vårt överraskande anfall hade åsamkat dem.

Maximkulsprutan var det enda tyngre vapen vi själva hade, utöver mitt kulsprutegevär, men den hade ännu inte lossat ett skott och kulspruteskytten Julio Pérez kunde inte få den att fungera.

Vid sidan av Ramiro Valdés hade Israel Pardo och Joel Iglesias ryckt fram mot fienden med sina nästan primitiva vapen; hagelbössorna som avfyrades från båda sidor åstadkom ett infernaliskt oväsen och ökade förvirringen hos fienden. Jag gav order om att de båda sidoplutonerna skulle dra sig tillbaka, och när de började röra på sig inledde vi också vår reträtt, men lät eftertruppen fortsätta eldgivningen tills hela Lalo Sardiñas pluton hade passerat, eftersom vi räknade med en andra fientlig motståndslinje.

Under vår reträtt dök Vilo Acuña så småningom upp, sedan han genomfört sin uppgift, och berättade att vi hade förlorat Hermes Leyva, kusin till Joel Iglesias. Under reträtten stötte vi

på en pluton som Fidel skickat oss, sedan jag underrättat honom om att vi räknade med en nära förestående sammanstötning med fientliga styrkor. Truppen leddes av kapten Ignacio Pérez. Vi drog oss tillbaka cirka tusen meter från slagfältet och planerade sedan ett nytt bakhåll. Soldaterna kom fram till den lilla platå där striden ägt rum och brände sedan inför våra blickar upp Hermes Leyvas lik, deras sätt att ta hämnd på oss. I vår vanmäktiga vrede måste vi nöja oss med att beskjuta fienden från långt håll och de svarade med eld från sina bazookas.

Det var då jag kom på att soldaten som fått mig att avlossa det där förhastade skottet bara hade ropat: ”Vilken utflykt!” Han måste ha gjort det med tanke på att han närmade sig krönet. Striden visade oss hur illa förberedda de våra var, ur stånd att avge verkningsfull eld mot en rörlig fiendelinje på mycket kort håll. (Det kan inte ha varit mer än tio–tjugo meter mellan fiendens förtrupp och våra ställningar.) Sammandrabbningen innebar emellertid ändå en stor triumf för oss. Vi hade dock hejdat Merob Sosas trupp som snart nog drog sig tillbaka igen och vi hade vunnit en mindre seger över den. Därtill kunde vi räkna in den tämligen obetydliga vinsten av ett erövrat mindre handeldvapen, men mot detta stod förlusten av en tapper krigare. Alltsammans hade vi åstadkommit med bara en handfull vapen mot ett helt fientligt kompani minst 140 man starkt, samtliga väl utrustade för modern krigföring. De hade satt in bazookor och kanske till och med granatkastare mot våra ställningar, men skjutit lika slarvigt och slumpartat som vi själva.

Efter striden befordrades några man för visad tapperhet: Alfonso Zayas utnämndes till löjtnant. Några andra befordrades också, men jag minns inte längre vilka. På natten efteråt eller nästa dag, sedan fienden dragit sig tillbaka igen, hade vi ett samtal med Fidel som glädjestrålade talade om för oss hur hans folk hade gått till angrepp mot Batistastyrkorna i trakten av Las Cuevas, och jag fick samtidigt veta att flera tappra kamrater hade stupat i den striden: Juventino Alarcón från Manzanillo, en av de första som anslöt sig till guerillastyrkan, Pastor, Yayo, Castillo och Oliva, som var son till en löjtnant i regeringsarmén, en tapper krigare och en mycket avhållen kamrat, precis som de andra som stupade i samma strid.

Den strid som vanns av Fidel var mycket viktigare än vår, eftersom det där inte rörde sig om något bakhåll utan om ett angrepp på en försvarad punkt. De våra krossade visserligen inte fiendestyrkorna, men åsamkade dem dock svåra förluster, och soldaterna drog sig redan dagen därpå tillbaka från punkten ifråga. Till hjältarna den dagen hörde ”El Negro Pilón”. Om honom påstås det att han en dag kom till en *bohío* där han såg ”en hel hoper konstiga rör med lådor intill sig”, med andra ord en samling bazookas som fienden lämnat kvar där. Ingen av oss kände emellertid till detta vapen annat än på sin höjd till namnet, och Pilón, som hade ett skottsår i benet, lämnade därför *bohíon* igen. På så sätt gick vi miste om en möjlighet att skaffa oss några av dessa vapen, som är så effektiva vid angrepp mot mindre befästningar.

Så småningom fick vi besked om nya återverkningar av vår strid. Ett par dagar efteråt fick vi veta att en kommunicé från armén talat om fem eller sex döda, och senare fick vi höra att vi utöver den kamrat, vars lik de hade skändat, också hade fyra eller fem mördade bönder att begråta. Den onde Merob Sosa hade betraktat dem som ansvariga för bakhållet, eftersom de inte hade rapporterat till krigsmakten att våra trupper befann sig inom området. Jag minns fortfarande vad de hette: Abigail, Calixto, Pablito Lebón – av haitiansk härstamning – och Gonzalo González, samtliga helt eller åtminstone delvis oskyldiga till anklagelsen för att ha spelat under täcket med oss. Som alla bönder kände de till vår närvaro och sympatiserade med vår sak, men däremot hade de varit totalt okunniga om den operation vi förberedde. Eftersom vi kände till vilka metoder som användes av cheferna för Batistas armé, brukade vi alltid dölja

våra avsikter för bönderna – om en bonde råkade passera genom ett område där ett bakhåll förbereddes, höll vi kvar honom tills alltsammans var över. Men dessa olyckliga bönder mördades ändå av Sosas män i sina *bohíos*, som därefter sattes i brand.

Striden bevisade för oss hur lätt det under vissa omständigheter var att angripa marscherande kolonner. Därtill fick vi ytterligare ett vittnesbörd om det taktiskt riktiga i att alltid rikta angreppet mot den marscherande truppens tät, i att försöka fälla den förste eller de allra första, och på så sätt immobilisera fiendestyrkan. Så småningom kristalliserade denna taktik ut sig mer och mer och till slut blev den så systematiskt genomförd att fienden helt upphörde att ge sig in i Sierra Maestra och soldaterna till och med vägrade att marschera i förtruppen. Men än hade vi inte utkämpat tillräckligt många strider för att denna taktik skulle ha hunnit utkristalliseras ordentligt.

Efter återföreningen med Fidel hade vi nu alltså också egna bravader att prata om, blygsamma visserligen, men trots allt ganska imponerande med tanke på den stora styrkeskillnaden mellan våra illa beväpnade soldater och förtryckarnas välutrustade styrkor.

Striden vi utkämpade kom att mer eller mindre beteckna ögonblicket för regeringstruppernas definitiva reträtt från sierran. I fortsättningen var det bara en enda av våra fiender som vågade tränga in bland bergen, nämligen Sánchez Mosquera, den tappreste, den mest mordiske, och också en av de tjuvaktigaste av alla Batistas officerare.

Första striden vid Pino del Agua

Sedan vi den 29 augusti strålat samman med Fidels styrka marscherade vi i flera dagar ibland tillsammans och ibland var för sig, i avsikt att gemensamt rycka an mot sågverket i Pino del Agua. Vi hade fått upplysningar om att det för närvarande inte fanns några fientliga styrkor där, eller på sin höjd en liten garnison.

Fidels plan löd som följer: fanns det en mindre garnison där, skulle förläggningen tas; fanns det inga soldater inom området skulle vi visa oss, och sedan skulle han med sin styrka fortsätta i riktning mot Chiviricosektorn, medan vi stannade kvar och lade oss i bakhåll för Batistas armé. För när vi visade oss kom armén alltid rusande med språng för att visa upp sin styrka och på så sätt skingra de revolutionerande verkningarna av vår genommarsch bland bönderna.

Under dessa dagar av långmarscher före striden vid Pino del Agua, marscher som förde oss från Dos Brazos del Guayabo till platsen för striden, inträffade allehanda episoder vars huvudrollsinnehavare skulle komma att spela viktiga roller i revolutionens fortsatta historia.

Vi måste uppleva att två av våra kamrater, bönder från trakten, deserterade från oss, nämligen Manolo och Popo Beatón, som båda anslutit sig till guerillan strax före striden vid El Uvero. Den gången hade de varit våra bröder i striden; nu övergav de vårt läger. De återvände senare båda två. Fidel förlät dem deras förräderi, men de lyckades aldrig höja sig över sin tidigare ställning som halvnomadiska banditer. Efter revolutionens seger mördade Manolo av personliga orsaker Cristino Naranjo. Efteråt lyckades han rymma ur Cabañafästningen, där han hade spärrats in efter dådet, och organiserade en liten guerillastyrka i precis samma område där han hade kämpat tillsammans med oss inne i Sierra Maestra. Där mördade han Pancho Tamayo, en tapper kamrat som anslutit sig till oss under revolutionens allra första tid. Till slut infångades Manolo och hans bror Popo av en skara bönder, och båda blev skjutna i Santiago.

En annan pinsam händelse: en kamrat vid namn Roberto Rodriguez berövades sitt vapen på grund av insubordinationsbrott. Han uppträdde synnerligen odisciplinerat och till slut tog löjtnanten som förde befälet över hans grupp ifrån honom hans vapen, en honom tillkommande disciplinär rättighet. Roberto lyckades emellertid få tag på en kamrats revolver och begick självmord. Efteråt hade vi en mindre dispyt i frågan om hans begravning; jag motsatte mig att ge honom militära hedersbetygelser, medan männen ville att han skulle sättas upp på listan över våra döda. Mot detta ställde jag emellertid min åsikt att självmord under sådana betingelser var en kriminell handling, vilka goda egenskaper mannen än kunde ha ägt. Till slut lugnade männen ner sig och nöjde sig med att få hålla en likvaka, men utan hedersbetygelser.

Bara ett par dagar tidigare hade han berättat en del av sitt livs historia för mig. Av den framgick att han var en ytterligt känslig pojke, som verkligen ansträngt sig för att anpassa sig till både guerillalivet och disciplinens krav, som emellertid gick stick i stäv med hans fysiska svaghet och instinktiva upproriskhet.

Två dagar senare skickade vi i väg en liten avdelning till Las Minas de Bueycito med uppgift att visa sig där, eftersom det var den 4 september. Den lilla gruppen kommanderades av kapten Ciro Redondo, som efteråt presenterade oss en fånge, Leonardo Baró. Denne Baró spelade en viktig roll i kontrarevolutionens led. Han stannade som fånge hos oss ett bra tag, och en dag berättade han dystert för mig att hans mor var sjuk. Jag trodde honom på hans ord. Men jag försökte få honom att ge en viss politisk anstrykning åt sin befrielse. Därför föreslog jag att han skulle ta en buss, söka upp sin mor i Havanna, och sedan begära asyl på någon ambassad, offentligt förklara att han inte ville kämpa mot oss längre och fördöma Batista-regimen. Han ville emellertid inte gå med på detta, under förebärande av att han inte gärna kunde fördöma en regim som hans bröder kämpade för, och vi enades därför om att han, när han sökte asyl, skulle begränsa sig till att förklara att han inte längre ville strida mot oss.

Sedan skickade vi i väg honom tillsammans med fyra kamrater. De hade noggranna anvisningar att inte låta honom träffa någon på vägen, eftersom han till namnet kände åtskilliga av de goda och pålitliga bönder som besökte oss i lägret. Därtill fick våra kamrater order att företa färden till fots fram till Bayamos utkanter, där de skulle lämna honom och sedan ta en annan väg tillbaka.

Men männen löd inte de order de hade fått. De lät sig ses av åtskilliga personer och höll till och med ett möte, där Baró var närvarande och presenterades som en frigiven fånge och sympatisör till vår sak. Därtill färdades de till Bayamo i jeep. På vägen dit hejdades de av *batistiano*-soldater och de fyra kamraterna mördades. Vi fick aldrig någon klarhet i om Baró själv smutsat sina händer med detta brott. Men han slog sig genast efteråt ner i Las Minas de Bueycito, ställde sig till mördaren Sánchez Mosqueras förfogande, och började identifiera de bönder som haft kontakt med vår guerillagrupp när de kom till staden för att göra inköp.

Mitt misstag kostade Kubas folk otaliga offer.

Några dagar efter revolutionens seger blev Baró fasttagen och skjuten.

Strax efter denna händelse gick vi ner till San Pablo de Yao. Invånarna där välkomnade oss med öppna armar. Utan att lossa ett skott höll vi byn ockuperad i flera timmar (inga fientliga trupper där) och tog många kontakter och träffade massor av folk från området. Och vi lassade upp full last på de lastbilar som ställdes till vårt förfogande av köpmännen som sålde förnödenheter till oss (på kredit; under denna tid betalade vi med skuldsedlar). Det var då jag

träffade Lydia Doce, vars minne jag har försökt hylla tidigare.¹

Vi måste också ordna med transporten av varorna. Det var ingalunda någon lätt sak, eftersom vägen från San Pablo de Yao förbi Cristinagravan upp till Pico Verde är mycket brant och kan trafikeras endast med lastbilar med specialväxlar för backkörning, som därtill inte får vara alltför tungt lastade. Våra orkade aldrig upp, utan varorna måste lastas om och föras upp på mulåsne- och människoryggar.

Vi fick också uppleva en hel rad avsked de här dagarna. En av kamraterna, en utmärkt soldat, måste uteslutas därför att han uppträtt berusad under expeditionen till Yao och sålunda satt sina kamraters säkerhet i fara. En annan, Jorge Sotús, lämnade sin post som gruppchef och for till Miami, utrustad med ett rekommendationsbrev av Fidel själv. Sotús hade i själva verket aldrig kunnat anpassa sig till sierran, och hans män tyckte illa om honom på grund av hans tyranniska natur. Hans karriär fick både höjder och vågdalar. I Miami intog han en vacklande hållning, för att uttrycka saken mildt. Han återförenade sig emellertid med armén, fick pardon och fick sina tidigare missgrepp förlåtna. Men under Hubert Matos' tid förrådde han oss och dömdes till tjugo års fängelse. Med hjälp av en fångvaktare lyckades han fly till Miami. När han dog, tydligen vid ett olycksfall med en elektrisk ledning, hade han redan avslutat de sista förberedelserna för en piratraid mot kubanskt territorium.

Till de kamrater som vid denna tid lämnade oss hörde också Marcelo Fernández, Rörelsens samordnare i städerna, som återvände till llanon efter en tids vistelse hos oss.

Vi kom till Pino del Agua den 10 september. Pino del Agua är en by som vuxit upp kring ett sågverk mitt inne i en skog i Sierra Maestra. Under denna tid leddes sågverket av en spanjor. Det fanns en handfull arbetare där, men inte en enda soldat. Vi ockuperade nu byn och Fidel avslöjade sin färdplan för byborna, Lugnt räknande med att någon av dem säkert skulle låta upplysningen gå vidare till armén.

Sedan företog vi en liten diversionsmanöver, och medan Fidels kolonn i allas åsyn fortsatte sin marsch mot Santiago, tog vi andra under natten en omväg och lade oss i bakhåll för fienden. Vi placerade ut männen på så sätt att vi skulle upptäcka arméns lastbilar varifrån de än kom. Vi utsträckte därför vårt spaningsområde till vägen mellan Yao och Pico Verde, ett gott stycke innan den nådde Pino del Agua, men glömde därför inte den genväg upp till Sierra Maestra som inte var farbar med lastbilar. Pico Verdegruppen var mycket liten och beväpnad med jaktgevär, och hade order att slå larm om det hände något; eftersom vägen där utgjorde en utmärkt reträttväg räknade vi i själva verket med att använda den själva, sedan aktionen väl var över. Efigenio Ameijeiras fick med sina män i uppdrag att bevaka en annan väg till området, som också den kom från Pico Verdesektorn. Lalo Sardiñas och hans grupp blev kvar i Zapatozonen, där de bevakade flera timmervägar som leder fram till Peladeros stränder. Detta var emellertid en ganska överflödigt försiktighetsåtgärd, ty för att nå de där vägarna skulle fienden ha varit tvungen att företa en mycket lång marsch uppför berget. Därtill var det inte brukligt att soldaterna marscherade i kolonn genom skogen. Ciro Redondo hade med hela sin pluton fått till uppgift att försvara vägen från Siberia.

Vi inväntade arméns folk i en skog uppe på klippan, vid den väg som klättrade uppåt från Guisa, för att kunna överraska deras lastbilar och koncentrera vår eldkraft där. Vi hade valt en plats som gav oss möjlighet att upptäcka lastbilarna redan på mycket långt håll. Planen var enkel: vi skulle beskjuta dem från båda sidor, försätta den första lastbilen ur brukbart skick

¹ Se kapitlet *Lydia och Clodomira*.

just där vägen gjorde en krök, och sedan beskjuta alla de andra för att hejda dem. Den pluton som de räknade med skulle få ta den första stöten hade utrustats med de bästa vapnen och förstärktes med några av kapten Raúl Castro Mercaders män.

Sedan låg vi i sju dagar och väntade tålmodigt i våra bakhåll innan det dök upp någon. Den sjunde dagen kom någon med upplysningen att fienden var i antågande. Eftersom backarna här är synnerligen branta hörde vi motorbullret redan innan vi såg lastbilarna, medan de försökte ta sig uppför den fruktansvärt branta sluttningen. Vi gjorde allt klart för strid. På den allra viktigaste punkten placerades de män som stod under kapten Ignacio Pérez' befäl – de hade till uppgift att hejda den första lastbilen. Tjugo minuter före den första konfrontationen råkade vi ut för ett fruktansvärt skyfall, som blötte ner oss ända in i märgen. Under tiden fortsatte fiendesoldaterna sin framryckning, mera bekymrade över regnet än över risken att de kunde råka ut för ett anfall. Den kamrat som fått i uppdrag att avlossa det första skottet avfyrade sin kpist, men träffade ingen av fienderna. Sedan blev skottlossningen allmän och soldaterna i den första lastbilen hoppade ner på vägen och försvann bakom en klippa, överraskade och skrämde av vår attack men däremot utan att ha lidit någon skada av den. Innan de försvann hann de dock skjuta José de la Cruz ("Crucito"), en av våra finaste kämpar och kolonnens poet.

En fientlig soldat tog skydd under lastbilen just i vägkröken och såg till att ingen av de våra kunde lyfta på huvudet ens. Det hann gå någon minut innan jag anlände till platsen för striden. Här fann jag att många av männen befann sig på full reträtt, i enlighet med en falsk order som anlänt – något som ofta händer i stridens hetta. Arquímedes Fosenca sårades i handen när han bärgade en kulsprutepestol som lämnats kvar av sin ägare. Vi måste ge order att samtliga skulle återgå till sina stridsställningar och be Lalo Sardiñas' och Efigenio Ameijeiras styrkor att ansluta sig till oss.

Nere vid vägen fanns en krigare som hette Tatin. När jag kom gående vägen fram sade han med trots i stämman: "Han är där borta under lastbilen! Vi sticker! Vi sticker!" Jag bådade upp allt mitt mod, fylld av vämjelse över de där fega skriken. Men när vi försökte närma oss den fiendesoldat som besköt oss från sin plats under bilen, måste vi erkänna att vårt mod hotade att stå oss dyrt.

Militärlastbilarna var fem till antalet och transporterade ett kompani. Antonio López grupp utförde till punkt och pricka sina order att inte släppa någon förbi sedan fientligheterna väl börjat. Inte desto mindre hejdades vår framryckning av en grupp soldater som gjorde förbittrat motstånd. Lalo och Efigenio kom med förstärkning, gick till attack mot lastbilarna och likviderade motståndsnästet. En del av soldaterna flydde i vild oordning och andra i de två lastbilar de hade lyckats rädda, men lämnade all sin ammunition kvar.

Tack vare Gilberto Caldero fick vi vissa upplysningar om en del av deras planer. Denna kamrat hade tagits till fånga under ett spaningsuppdrag i en annan sektor. Han hade varit fånge ett tag och nu hade fienden fört honom med sig för att han skulle förgifta Fidel. Allt han behövde göra var att tömma innehållet i en medicinflaska i Fidels mat. När Caldero hörde skotten klättrade han precis som soldaterna ner från lastbilen, men i stället för att fly undan eldgivningen anmälde han sig genast hos oss och återvände till våra led.

När vi omringade den första lastbilen fann vi där två döda och en sårad soldat, som trots att han var döende försökte fortsätta att slåss – en av våra män gjorde helt lugnt slut på honom. Den som utförde denna barbariska handling hade fått sin egen familj decimerad av Batistas armé. Jag förebrådde honom våldsamt, helt omedveten om att varje ord jag sade avlyssnades

av en annan sårad soldat, som låg tyst och orörlig under några presenningar på flaket. Uppmuntrad av mina ord och kamratens sätt att urskulda sig avslöjade nu fiendesoldaten sin existens och bad oss att inte döda honom. Han hade fått ena benet brutet. Varenda gång en av de våra kom förbi honom ropade han: "Döda mig inte! Döda mig inte! Che säger att ni inte får döda några fångar!" När striden var över förde vi honom till sågverket och gav honom första hjälpen.

Vad de andra lastbilarna angick hade vi bara lyckats tillfoga dem mindre förluster, men en hel del vapen stannade i vår ägo. Som ett resultat av striden erövrade vi: ett automatgevär, fem Garandgevär, en tung kulspruta med tillhörande ammunition och ytterligare en Garand, som Efigenio Ameijeiras trupp, vilken tillhörde Fidels kolonn, tog hand om. Efigenio ansåg att hans trupps insats i striden hade varit avgörande, och följaktligen ansåg han sig ha rätt till en del av de erövrade vapnen. Men Fidel hade ställt hans avdelning till mitt förfogande, bara för att ge oss en hjälpande hand. Så trots deras protester delade jag upp segerbytet bland männen i min egen kolonn, bortsett från den där Garanden som redan hade exproprierats.

Kulsprutegeväret gick till Antonio López, som belöning för ett strålande fint uppträdande. Garanderna gick till löjtnant Joel Iglesias, Virelles (en man från expeditionen med Corintia, som anslutit sig till oss), Oñate och två till, vilkas namn jag inte kommer ihåg längre. Därefter satte vi eld på de tre erövrade lastbilarna, eftersom vi inte hade några möjligheter att ta hand om den.

Medan vi samlade våra styrkor kom några flygplan svepande över oss. Men det räckte med några eldskurar från vårt håll för att driva bort dem igen. Mingolo, en av bröderna Pardo, hade skickats i väg för att varna Fidel för de antågande soldaterna, men nu beslöt vi att skicka en ny kurir (ledsagad av Caldero, som skulle avlägga rapport om sitt äventyr) för att ge besked om stridens utgång. Vi skickade också bud till Ciro att han skulle dra sig tillbaka från den ställning han intog; det var Mongo Martínez som utgick med detta meddelande.

Några minuter senare hörde vi ljudet av skott. Några av våra män, som var beväpnade med jaktgevär, hade upptäckt en soldat som kom smygande på ett mycket misstänkt sätt. De ropade åt honom att stanna, och när han inte åtlöd befallningen, sköt de efter honom. Mannen flydde, och övergav sitt vapen. Som vittnesbörd om vad som hänt kom gruppen till oss med en Springfield. Det verkade egendomligt att det fortfarande kunde finnas soldater kvar inom området. Men geväret lades naturligtvis till krigsbytet. Två dagar senare kom Mongo Martínez tillbaka. Han berättade att han blivit överraskad av några fiendesoldater, som skjutit efter honom med jaktgevär, och att han sårats och varit tvungen att fly. Han hade fullt med krutstänk i ansiktet. Det var alltså han som var ägare till Springfielden som de våra hade tagit från fienden! Följden hade blivit att Mongo, som fattade beskjutningen som ett bevis för att fienden var alldeles i närheten, hade tagit fel väg vid en korsväg och irrat vilse i skogarna. Han hade aldrig kommit fram till Ciro Redondo med rapporten om striden och ordern att han skulle dra sig tillbaka. Dagen därpå skickade Ciro en rapportkarl till oss och ordern kunde äntligen delges honom.

Medan B-26-orna surrade fram över sågverket på jakt efter offer åt vi lugnt vår frukost. Installerade i olika delar av byggnaden drack vi varm choklad som serverades oss av husets härskarinna – som inte blev särskilt munter till mods av de där B-26-orna, som svepte fram och tillbaka och nästan snuddade vid taket. Slutligen flög de sin kos och vi skulle just ge oss i väg, ordentligt utvilade, när vi på vägen från Siberia (samma väg som Ciro hade bevakat till för några timmar sedan) upptäckte fyra lastbilar fullastade med soldater. Men då var det redan för sent, eftersom en stor del av de våra redan hade fallit tillbaka till tryggare ställningar. Så vi

sköt två skott i luften – signalen till reträtt – och försvann.

Denna strid, som fick mycket betydelsefulla återverkningar (nyheten om vad som hänt spreds över hela Kuba), kostade fienden tre döda och en sårad. Därtill tog vi en fånge, som infångades av Efigenios pluton när vi dagen därpå för sista gången passerade genom zonen. Det var korpral Alejandro, som sedan stannade kvar hos oss som vår kock ända till krigsslutet. Crucito begravdes på den plats där striden hade utkämpats; hela truppen kände den djupaste sorg inför förlusten av en ädel kamrat och sin bondeskald.

Värda att nämnas för tapperhet under denna strid är Efigenio Ameijeiras, Lalo Sardiñas, kapten Victor Mora, löjtnant Antonio López och hans grupp, Dermidio Escalona och Arquímedes Fosencas. Det var den sistnämnde som fick hedersuppdraget att ta hand om den erövrade kulsprutan. Han skulle börja använda den så snart hans hand hade läkts. På vår sida hade vi en död, en lätt sårad, några med kontusioner, och några med skrubbsår – plus de kulor som hamnade i stackars Mongo.

Vi lämnade Pino del Agua på olika vägar, i avsikt att återsamlas i Pico Verdesektorn. Där skulle vi sedan reorganisera truppen medan vi väntade på kamrat Fidels ankomst.

En analys av striden avslöjade att den, även om den måste betraktas som en både politisk och militär seger, dock ändå bar spår av våra enorma brister. Överraskningsmomentet borde ha utnyttjats till det yttersta, så att männen i de tre första lastbilarna verkligen låtit sig överväldigas; därtill hade det efter stridens början cirkulerat en falsk order om reträtt, som fått männen att tappa greppet och kylt ner deras kampglöd. Striden om lastbilarna hade avslöjat en tydlig brist på stötkraft – de försvarades ju bara av ett litet fåtal soldater. Därtill måste också läggas att vi genom att tillbringa natten i sågverket hade blottställt oss själva på ett mycket enfaldigt sätt. Och det slutliga återtaget genomfördes i största oordning. Allt detta bevisade den bjudande nödvändigheten av förbättrade stridsförberedelser och dito disciplin inom truppen, en uppgift som vi också skulle komma att ägna oss åt under de dagar som följde.

En pinsam episod

Efter striden vid Pino del Agua tog vi itu med att förbättra själva organisationen hos vår guerillastyrka, som nu förstärkts med flera av enheterna från Fidels styrkor. Målet var att öka vår användbarhet och effektivitet i strid.

Löjtnant López, som utmärkt sig i striden vid Pino del Agua, utsågs att tillsammans med sin grupp (samtliga mycket ansvarsfulla pojkar) tjänstgöra som ett slags disciplinutskott. Utskottet skulle ha till uppgift att övervaka truppen och ålades att genomdriva respekt för de olika reglerna för vaksamhet, disciplin i allmänhet, renlighet och revolutionär moral. Men detta utskott hann aldrig komma igång ordentligt och upplöstes bara några dagar efter sin tillkomst.

Ungefär samtidigt avrättades i närheten av Botella, i ett litet läger som vi normalt bara använde som rastplats, en före detta desertör vid namn Cuervo, som två månader tidigare hade flytt och tagit sitt gevär med sig. Vad det blev av hans gevär lär vi aldrig få någon klarhet i, däremot var vi bättre informerade om vad han själv hade haft för sig – under täckmantel av att kämpa för revolutionens sak och avrätta spioner, plågade och förföljde han folket i ett helt distrikt uppe i bergen, kanske i samröre med armén.

Eftersom han var desertör blev rättegången snabbt undanstökad. Sedan hade vi att fortsätta med själva avrättningen. Sådana avrättningar av asociala figurer, som utnyttjade sin position

inom ett distrikt för brottsliga handlingar, var tyvärr inte ovanligt i Sierra Maestra.

Vi fick besked om att Fidel, efter att ha angripit Chivirico, hade genomfört sin marsch genom Sonadorzonen och än en gång befann sig i vår sektor. Då beslöt vi oss för att marschera mot Peladero, för att försöka återförena oss med honom så snabbt som möjligt. Vid denna tid fanns det ute i kustområdet en köpman vid namn Juan Balansa, vars förbindelser med diktaturen och *latifundistas* var allmänt kända, men som aldrig visat oss någon öppen fiendlighet. Han ägde en mula som var berömd över hela trakten för sin sega uthållighet, och den lade vi beslag på som ett slags krigsskadestånd. Med denna mula anlände vi så till Pinalito i närheten av Peladero.

När vi närmade oss dess stränder måste vi ta oss nedför en del branta stup. Borde vi alltså offra djuret, slakta det och ta hand om köttet, skulle vi helt enkelt bara överge det i fiendligt territorium, eller borde vi låta det få följa med så långt som möjligt? Vi bestämde oss för det sista alternativet. För övrigt skulle det ha blivit mycket svårt för oss att bära med oss köttet.

Mulan tog sig ner lugnt och säkert och utan att tveka också på sådana ställen där vi själva måste klättra eller klänga oss fast vid lianer eller hänga fast med risk för livet vid klipp-utsprång och annat. Den fortsatte också på sådana ställen där vår lilla maskot – en hundvalp – vägrade att gå och krävde att vi skulle ta upp den och bära den. Mulan gav en fantastisk uppvisning i akrobatik.

Den fortsatte sina bedrifter genom att ta sig över Peladero på ett ställe där floden var över-sållad av stenblock, genom en serie rent otroliga hopp från sten till sten. Därmed hade mulan också säkrat sig rätten till fortsatt liv. Så småningom utnämndes den till min ridhäst, min första riktiga springare, och fortsatte i den sysslan ända tills den en dyster dag föll i händerna på Sánchez Mosquera under en av våra otaliga sammanstötningar i sierran.

Den pinsamma episod som ledde till disciplinutskottets avskaffande inträffade just i närheten av Peladero. En grupp bland kamraterna, som inte gillade tanken på att vi skulle skaffa oss ordentliga normer för disciplinen, försökte ideligen göra situationen ohållbar för utskottet och hindra det att arbeta ordentligt. Den saken kunde ju inte få fortsätta – här gällde det att ta till drastiska åtgärder. Nu spelade en av eftertruppens gevärsgrepp utskottets medlemmar ett mycket smaklöst spratt, när detta hade släppt allt annat det hade för händer och snabbt var på väg för att undersöka ett mycket viktigt problem. De där idiotiska skämtarna hade enfaldigt och dumt spritt ut en massa exkrementer för att locka utskottets medlemmar i en fälla. Följden av denna händelse blev att flera av gevärsgreppens medlemmar arresterades, bland dem Humberto Rodriguez, en man som hade tämligen dåligt rykte på grund av sin illa dolda förtjusning över att få tjänstgöra som bödel var gång vi ställdes inför den smärtsamma plikten att avrätta någon missdådare. Efter revolutionens seger mördade Rodriguez en fånge, med en annan rebelsoldat som medbrottsling, men både han och den andre rymde senare ur La Cabaña-fängelset.

Två-tre andra kamrater ”sattes i fängelse” tillsammans med Humberto. Arrest betydde i praktiken inte mycket under guerillaförhållanden. Men om brottet var tillräckligt svårt berövades en ”arrestant” som gjort sig skyldig till bristande disciplin också maten över en dag eller ett par. Och det var ett straff som sved ordentligt.

Två dagar efter denna episod, då huvudfigurerna fortfarande stod under arrest, kom beskedet om att Fidel befann sig i närheten, i den region som kallades ”El Zapato”. Jag begav mig dit för att hälsa honom välkommen och få ett samtal med honom. Men vi hade inte pratat i tio minuter ens förrän Ramiro Valdés kom framskyndande med högst obehagliga nyheter. Lalo

Sardiñas hade i ett övermått av nitälskan hållit sin pistol mot pannan på en kamrat som gjort sig skyldig till bristande disciplin och låtsat att han tänkte skjuta honom. Plötsligt hade emellertid skottet gått av och kamraten hade dödats omedelbart. Det hade varit ett rent vådaskott. Jag skyndade genast tillbaka till lägret och ställde Lalo under bevakning. Fientlighetens vågor svallade höga mot honom. Männerna krävde en summarisk rättegång och snabb avrättning.

Vi började ta upp vittnesmål och söka efter bevis. Åsikterna var delade, men en del av männen gav uttryck för sin klippfasta övertygelse om att det rörde sig om överlagt mord. Andra däremot lutade åt den åsikten att det var en ren olyckshändelse. Oberoende av dessa olika åsikter gällde emellertid att det var uttryckligen förbjudet i guerillans egen lag att utsätta en kamrat för kroppslig bestraffning, och att detta inte var Lalo Sardiñas första överträdelse av den lagen.

Situationen var synnerligen ömtålig. Kamrat Lalo Sardiñas hade alltid varit en första klassens krigare, en hängiven disciplinens man och uppfylld av offervilja. Medan de som nu ilsket och bestämt krävde dödsstraff däremot ingalunda hörde till de bästa i gruppen.

Vittnesmålen fortsatte ända till efter mörkrets inbrott. Fidel kom över till rättegången. Han vände sig mycket bestämt mot tanken på dödsstraff, men bedömde det som oklokt att fatta ett beslut i den riktningen utan att först rådgöra med samtliga kamrater. Nästa etapp av rättegången, efter vittnesförhören, innebar att Fidel och jag inledde vårt försvar av den anklagade, som följde förhandlingarna utan att röra en min och utan att visa minsta tecken till fruktan. Efter en rad passionerade tal där man krävde dödsstraff, blev det min tur att framträda och bönfälla kamraterna att inte ta alltför lätt på detta problem. Jag försökte få dem att inse att vår kamrats död måste skyllas på de omständigheter varunder vi måste föra vår kamp, på själva det faktum att vi befann oss i strid och att det sist och slutligen var diktator Batista som bar skulden till hans död. Men mina ord tycktes tyvärr inte göra något större intryck på detta hatiskt inställda auditorium.

Det hade redan hunnit bli sent, men vi tände några facklor och ljus så att vi kunde fortsätta debatten. Näste talare blev Fidel, och han talade i en hel timme. Han lade härvid fram alla de skäl som talade för ett frikännande av Lalo Sardiñas. Han räknade upp alla våra fel, vår brist på disciplin, alla de många andra misstag vi dagligen begick, de svagheter som blev följden; och han förklarade också att denna oförsvarliga handling dock sist och slutligen hade begåtts för att försvara disciplinen och att vi borde hålla den saken i minnet. Medan han talade, belyst av facklornas sken och lång och högre mot bakgrunden av snår och buskage, fick hans röst en stark klang av känsla, och tydligt var att många av männen lät sig övertygas av vår ledares syn på saken. Hans fantastiska övertalningsförmåga sattes verkligen på ett hårt prov den kvällen.

Men inte ens hans vältalighet kunde göra slut på all opposition. Slutet blev att vi kom överens om att rösta om två tänkbara straff – dels omedelbar avrättning genom skjutning och dels avsättning och uteslutning ur våra led. De upphetsade sinnena påverkades av en rad olika faktorer under denna omröstning, då en människas liv lades i vågskålen. Vi måste till slut bordlägga förhandlingarna därför att en del röstade två gånger, samtidigt som diverse upphetsad agitation snabbt förändrade och förvrängde själva de alternativ det rörde sig om. Sedan förklarade vi än en gång vilka alternativ det gällde och alla tillsades att genast ge besked om sin åsikt. Jag fick i uppdrag att räkna rösterna, genom att föra in dem i en liten anteckningsbok. Många av oss tyckte om Lalo; vi erkände till fullo att han gjort sig skyldig till ett felsteg, men ville ändå att hans liv skulle sparas, eftersom han var en värdefull medlem av

Revolutionens kader. Jag kommer ihåg att Oniria, en ung flicka som anslutit sig till oss, med ängslig röst frågade om också hon kunde få rösta i sin egenskap av medlem av kolonnen. Hon fick tillstånd till det, och sedan alla avgivit sina röster började vi röstsammanräkningen. Jag noterade ner resultaten av denna sällsamma omröstning på små fyrkantiga papperslappar, liknande dem som används i medicinska laboratorier. Det blev en synnerligen jämn omröstning. Sedan de sista tveksamma bestämt sig fördelade sig åsikterna bland de 146 röstande guerillos på följande sätt: 70 ville ha dödsstraff, 76 föredrog någon annan typ av straff. Lalos liv var räddat.

Men det blev inte slutet på historien. Dagen därpå meddelade en grupp män som inte gillade majoritetsbeslutet att de bestämt sig för att lämna guerillarörelsen. Gruppen ifråga inrymde många diskutabla element, men den rymde också en del verkligt bra grabbar. Paradoxalt nog var Antonio López, löjtnanten som var chef för disciplinutskottet, och flera medlemmar av hans grupp missnöjda med det som hänt och lämnade rebellarmén. Och jag kommer ihåg flera andra: en som kallades Curro, en viss Pardo Jiménez (syskonbarn till en av Batistas ministrar, vilket inte hindrat honom att delta i kampen). Hur det gick för dem i fortsättningen vet jag inte. Också de tre bröderna Cañizares lämnade oss vid samma tid. De gick ett mindre ärofyllt öde till mötes: en av dem dog vid Grisbukten och en annan togs till fånga där efter legoknektarnas misslyckade invasionsförsök. Dessa män, som inte hade respekterat majoritetens beslut och efteråt avsåg sig från kampen, ställde sig senare till fiendens förfogande, och det var som förrädare de återkom för att kämpa på vår jord.

Våra ledares och krigares medvetenhet befann sig i ständigt växande. De bästa bland oss var djupt medvetna om behovet av en jordreform och om att landet aldrig skulle kunna återvinna hälsan om inte det gamla samhällssystemet störtades över ända. Men vi måste alltid släpa på bördan av sådana som sökte sig till striden allenast av äventyrslystnad eller därför att de hoppades på att vinna inte bara lagrar utan också ekonomisk vinning

Också ett antal missnöjda lämnade oss. Jag kommer inte ihåg deras namn längre – den ende jag minns är Roberto, som senare dukade upp en oändligt lång historia, proppfull av lögner, som Conte Agüero tappade ansiktet genom att publicera i Bohemia. Lalo Sardiñas degraderades och dömdes att söka rehabilitera sig genom att slåss mot fienden som enkel menig. En av våra löjtnanter, Joaquín de la Rosa, Lalos morbror, bestämde sig för att följa honom. Som ersättare för kapten Sardillas gav Fidel mig en av sina bästa män, Camilo Cienfuegos, som blev kapten och chef för vår kolonns förtrupp.

När allt detta var över måste vi sätta oss i rörelse utan ett ögonblicks dröjsmål för att oskadliggöra en grupp banditer, som med vår revolution som täckmantel begick allehanda brott i den region där vi hade inlett vår kamp och också i Carácas-sektorn och i Lomón. Camilos första uppdrag som medlem av vår kolonn blev att rycka fram i ilmarscher och infånga alla dessa icke önskvärda element, så att de skulle kunna ställas inför rätta snarast.

Revolutionskämparnas moral och disciplin

Vi vet alla vad vår rebellarmé var, och just därför att den är oss alla så välkänd och nära undervärderar vi gärna den prestation vår frigörelse innebar, denna frihet som vanns med tjugotusen martyrs blod och genom den väldiga svallvåg folket skapade. Det finns emellertid vissa djupgående orsaker som gjorde denna triumf till verklighet. Det var diktaturen själv som skapade den jäsning som var nödvändig, med sin politik av förtryck mot massorna och en hel serie privilegier åt andra: privilegier åt regimens lakejer, åt parasiterande *latifundistas* och affärsmän, privilegier åt de utländska monopolerna. Och sedan konflikten väl

brutit ut kunde regimens repressiva åtgärder och den brutalitet som kännetecknade den långtifrån reducera motståndet bland folket, utan stegrade tvärtom detta. Den demoralisering och skamlöshet som var så utbredd inom militärkåsterna underlättade vår uppgift. De svårtillgängliga bergen i Oriente och fiendens bristande taktiska förmåga gjorde också sitt till. Men kriget vanns av folket, genom de aktioner som genomfördes av dess väpnade och stridande arriärgarde, rebellarmén, vars viktigaste vapen var dess *moral* och dess *disciplin*.

Disciplinen och moralen är de grundvalar som en armés styrka vilar på, hur den än är sammansatt. Låt oss titta litet närmare på de båda begreppen. En armés moral har två sidor, som kompletterar varandra – dels moralen i ordets rent etiska betydelse och dels moralen i mera heroisk mening, stridsmoralen. Om en väpnad styrka verkligen skall kunna hölja sig med ära måste den besitta båda dessa olika typer av moral.

Den etiska moralen har genom tiderna undergått allehanda olika förändringar och växlingar i enlighet med de idéer och föreställningar som varit förhärskande inom samhället. Att plundra privata hem och föra med sig alla värdeföremål därifrån betraktades i det feodala samhället som fullt korrekt och riktigt, men däremot skulle det ha betraktats som ett brott mot moralens bud att föra bort kvinnor som krigsbyte; en armé som genomgående uppträdde på det viset skulle inte ha uppfört sig korrekt enligt de normer som gällde för denna epok. Men före feodaltiden ansågs det fullt korrekt att handla på detta sätt, och de besegrades kvinnor blev självklart en del av segrarnas byte.

Alla arméer måste noga vaka över sin etiska moral, som substantiellt element i arméns egen struktur, som en viktig faktor i striden, som en faktor i soldatens härdande.

Med moral i heroisk mening menas den kampanda, den tro på slutsegern och rättvisan i den sak man kämpar för, som får soldaterna att utföra de mest fantastiska hjältedåd.

De franska *maquisards* som tog upp sin – till synes hopplösa – kamp under ytterst påfrestande förhållanden ställdes inför en överväldigande stark motståndare; och dock kunde de genom den övertygelse varmed de kämpade för sin rättvisa sak och genom den indignation nazisternas bestialiteter och brott uppväckte hos dem, uthärda och kämpa vidare ända till det segerrika slutet. De hade stridsmoral.

De jugoslaviska *guerrilleros*, vars land ockuperats av styrkor som var femtio gånger överlägsna dem själva, kastade sig ändå in i striden och kämpade vidare, utan att vackla, intill dess segern hade nåtts. De hade stridsmoral.

Stalingrads försvarare, vars styrka var flera gånger underlägsen fiendestyrkan, motstod med floden i ryggen envist fiendens långa och överväldigande starka offensiv; de försvarade varenda höjd och vartenda dike, vartenda hus och vartenda rum i dessa hus, varenda gata och varenda trottoar i staden, intill dess sovjetarmén kunde inleda en motoffensiv och åstadkomma en väldig inringning som krossade, nerkämpade och tillfångatog angrifarna. De hade stridsmoral.

Och söker man ett exempel längre tillbaka i tiden finner man Verduns försvarare, som slog tillbaka den ena offensiven efter den andra och hejdade en armé som var deras egen flera gånger överlägsen i manskap och vapen. De hade stridsmoral.

Rebellarmén på slagfälten i *sierras* och *llanos* hade också stridsmoral. Och samtidigt var detta just vad legoarmén saknade i sin konfrontation med guerillans syndaflod. Vi själva upplevde ända in i hjärterötterna de mäktiga orden i vår nationalsång: ”Att dö för fosterlandet är att leva”. De kände till orden men dessa ord väckte ingen genklang inom dem själva. Den känsla

för en rättvis sak som eldade ena sidan, samtidigt som den andra måste uppleva att den inte visste varför den egentligen slogs, skapade en väldig skillnad mellan de båda sidornas soldater.

Det finns också en förbindelselänk som omvandlar dessa båda typer av moral, den etiska och stridsmoralen, till en harmonisk enhet, nämligen disciplinen. Det finns olika slag av disciplin, men i grunden finns det en yttre disciplin och en inre. Militaristiska regimer arbetar alltid på att åstadkomma den förstnämnda. Och också i detta avseende kunde man iakttä en tydlig skillnad mellan de båda arméerna – diktaturens armé visade upp sin moral, sin kaserngårdsdisciplin – yttre, mekanisk, kall. Den inställningen skapade en soldat med en stark yttre disciplin och en underutvecklad inre sådan. Detta reducerar automatiskt hans stridsmoral. En strid för vad och för vem? En strid för att bevara vissa privata förmåner åt soldaten? En strid för rätten att plundra, att uppträda som en uniformsklädd tjuv? För sådana rättigheter kan man få folk att slåss bara till en viss punkt – intill dess man börjar kräva att de skall vara beredda att offra sitt eget liv för att få behålla dem.

På motsidan: en armé med en överväldigande stark etisk moral, ingen yttre disciplin alls, men en okuvlig inre disciplin född av en inre övertygelse. Rebelsoldaten söp sig inte full, men inte därför att han riskerade straff från sina överordnades sida om han gjorde det, utan därför att han var medveten om att han inte *borde* dricka sprit, eftersom hans moral krävde avhållsamhet hos honom, och hans inre disciplin ytterligare stärkte den moral armén krävde. Han hade anslutit sig till denna armé just för att få kämpa, därför att han betraktade det som sin plikt att offra sitt liv för en god sak.

Moralen var i växande och disciplinen blev allt starkare; vår armé blev oövervinnelig; men så kom freden, segerns frukt, och detta ledde till en väldig sammandrabbning mellan två begrepp och två organisationstyper – den gamla formen av organisation byggd på en yttre, mekanisk disciplin, genomdriven i stela mönster; och den nya, byggd på en inre disciplin utan några fasta och i förväg upprättade mönster. Det var den sammanstötningen som åstadkom de för oss alla välkända problemen om hur vår armé egentligen borde byggas upp. Nu är detta problem löst, sedan vi analyserat det och lärt oss förstå det. Vi försöker utrusta våra väpnade styrkor med det minimum av nödvändig mekanisk disciplin som tarvas för att större enheter skall kunna fungera harmoniskt, och med det maximum av inre disciplin som växer fram ur studiet av våra revolutionära plikter och insikten om vilka de är. Nu som tidigare finns det alltfört lagar och förordningar speciellt avsedda att bestraffa överträdelser, men samtidigt gäller också fortfarande att disciplinen inte helt kan skapas genom en yttre mekanism, utan måste uppnås genom en inre strävan att bemästra och bekämpa de fel som begåtts. Hur skall man kunna åstadkomma den saken? Det är en uppgift som kräver stort tålamod hos de revolutionens undervisare som genom hela vår armé sprider kunskapen om de stora nationella målen.

Liksom i alla arméer världen över måste också medlemmarna av vår krigsmakt visa respekt för sina överordnade, måste lyda order genast och måste outtröttligen göra sin plikt var de än ställs. Men de måste också tjänstgöra som både socialforskare och domare. Som forskare i samhället kan de genom sina kontakter med folket utröna människornas förhållande inställning och sedan vidarebefordra dessa upplysningar till de högre instanser, som kan använda dem i konstruktiva syften; och som domare har de plikt och skyldighet att anmäla varje missförhållande både inom och utom armén, för att detta skall kunna rättas till. Denna skiftande uppgift för rebellarmen bevisar den inre disciplinens värde, denna disciplin vars mål är individens fulländning. Precis som fallet var ute på sierran får rebelsoldaten inte dricka sig

berusad, inte därför att detta kan rendera honom ett disciplinstraff, utan helt enkelt därför att den sak vi försvarar – de fattigas och hela folkets sak – kräver av oss att vi inte dricker, utan att varje soldat hela tiden uppträder med skärpt intellekt, vältränad kropp och hög moral. Han får inte glömma att rebellen i dag, liksom i går, står i brännpunkten för allas blickar och framstår som en förebild för allt folket. Det finns inte och kan inte finnas någon verkligt stor armé, om inte befolkningens huvudmassa är övertygad om att vi verkligen äger den väldiga moraliska styrka vi i dag besitter. Våra väpnade styrkor är inte inskränkta till allenast de som går klädda i uniform; hela folket är med oss, och så måste det vara. Vi måste se till att det betraktas som en ära och en heder av folket – arbetare, bönder, studenter och yrkesmän – att få bära de vapen som ger möjlighet att när så erfordras kämpa sida vid sida med de personer som bär de väpnade styrkornas uniform.

Vi måste med andra ord tjäna som förebilder för den civila befolkningen. Att bevara denna nödvändiga inställning utan någonsin göra minsta avsteg från den, är långt svårare än att slåss, långt svårare än att arbeta på uppgifter inom den fredliga återuppbyggnaden. Men där den nödvändiga sammanhållningen har uppnåtts inom våra väpnade styrkor, och vår stridsmoral vid sin sida får en hög etisk moral och det outhärliga komplement som representeras av den inre och yttre disciplinen, då kommer vi också att ha lagt en fast och förblivande grund för framtidens stora armé: Kubas folk.

Kampen mot banditväsendet

Vid det här laget kunde vi färdas fritt i ett tämligen stort område i sierran. Armén höll knappast någonsin minsta del av detta område besatt, och på många håll hade ingen soldat någonsin satt sin fot. Men vårt förvaltningssystem var varken ordentligt organiserat eller tillräckligt strikt för att kunna slå ner de band av marodörer, som med en påstådd revolutionär verksamhet som täckmantel hängav sig åt allehanda plundring och banditöverfall och andra skurkaktigheter.

Därtill var de politiska förhållandena i sierran fortfarande flytande. Den politiska skolningen av dess invånare var fortfarande mycket ytlig, och det faktum att vi hade en hotande fientlig armé alldeles i närheten gjorde alla våra försök att rätta till denna svaghet helt meningslösa.

Än en gång drog fienden åt skruvstället. Det kom allehanda tecken som tydde på att han ämnade marschera in i sierran. Det var nog för att åstadkomma allmän panik bland folket i distriktet. De minst beslutsamma bland dem vilade inte förrän de hade funnit någon utväg att undkomma den hotande invasion från diktaturens mördare som de fruktade. Sánchez Mosquera hade upprättat ett högkvarter i byn Las Minas de Bueycito och det blev allt tydligare att han höll på att förbereda en ny invasion.

Trots hotet fortsatte vi emellertid att sköta våra angelägenheter som förut i El Hombritolalen och lägga grunden för vår fria stat. Vi gav till och med den ödsliga, övergivna sierran dess första lilla rudiment till en industriell verksamhet – ett bageri. I samma sektor av El Hombrito låg också ett läger som tjänade som ett slags inkörspport till guerillastyrkorna. Dit kom de unga män som ville ansluta sig till oss och ställdes under befäl av några bönder som anslutit sig till oss och som vi hade fullt förtroende för. Deras ledare, Aristidio, hade blivit medlem av vår kolonn så nyligen som bara några dagar före striden vid El Uvero. Men den striden utkämpades utan honom, eftersom han hade råkat falla och bryta ett revben. För övrigt hade han efter den betan inte uttryckt några önskemål om att få fortsätta att slåss.

Aristidio var en typisk exponent för de bönder som anslöt sig till revolutionens led utan att

verkligen klart inse vad den betydde. Sedan hans privata bedömning av läget övertygat honom om att han hade mera att vinna på att vänta och se varifrån vinden skulle komma att blåsa, sålde han sin revolver för några pesos. Därefter började han tala om för alla som ville höra på honom att han minsann inte var så infernaliskt dum att han tänkte låta sig infångas av fienden hemma i stugan, sedan guerillan lämnat denna sektor, och att han därför tänkte ta kontakt med armén. Från flera håll riktade man min uppmärksamhet på de där uttalandena. Revolutionen var inne i en brydsam tid, och med hänvisning till de befogenheter som tilldelats mig som ledare för denna sektor, sammankallade jag en mycket summarisk undersökningsdomstol och Aristidio avrättades.

I dag kan man ju fråga sig: var hans skuld verkligen så stor att han förtjänade att dö, eller skulle man kanske ha kunnat spara ett liv som sedan kunde ha varit till god nytta för revolutionen under dess uppbyggande fas? Men krig är något hårt och brutalt, och under en tid då hotet från fienden blir allt starkare har man inga möjligheter att tolerera ens sannolikheten av att en förrädare går lös. Han skulle kanske ha räddat sitt skinn om saken hade inträffat flera månader tidigare, då guerillan fortfarande var ny och osäker, eller flera månader senare, då vi satt mycket fastare i sadeln. Men Aristidio hade oturen att vilja lämna oss i sticket exakt i det ögonblick då vi var tillräckligt starka för att nådelöst kunna bestraffa sådana män, men inte nog starka för att kunna utdöma något annat straff än döden, eftersom vi inte hade vare sig något fängelse eller några möjligheter till andra slag av bestraffning.

Hela kolonnen lämnade nu för en tid regionen och marscherade mot Los Cocos vid Magdalenafloden, där vi skulle förena oss med Fidels styrkor och infånga en liga som under ledning av "El Chino" Chang härjade i Caracasregionen. Camilo, som marscherat i förväg med förtruppen, hade hunnit ta några av banditerna till fånga redan innan vi anlände till platsen. Upprensningsoperationen tog cirka tio dagar. Den ökände Chang, ligans ledare, rannsakades i en bondstuga och dömdes till döden. På hans order hade bönder i trakten torterats och mördats och han hade spritt skräck och fasa i distriktet, medan han usurperat revolutionens namn och stulit dess egendom. Samtidigt dömdes en bonde som våldtagit en tonårig flicka och skrutit med sina maktbefogenheter som "kurir" för rebellarmén. Efteråt skred vi också till rättegång mot åtskilliga medlemmar av Changs liga, pojkar från städerna och bönder som låtit sig lockas av Changs löften om ett bekymmerslöst liv.

De flesta av dem frikändes. Vi beslöt emellertid att för tre av de här pojkarnas del iscensätta ett symboliskt drama, som säkert skulle få dem att tänka sig för.

Chang och bonden som begått våldtäkt bands vid var sitt träd i skogen och avrättades. De uppträdde med överlägset lugn. Bonden såg utan att blinka mot gevären och ropade: "Viva la revolución!" Chang mötte döden med yttersta lugn, men bad att han före döden skulle få absolution av fader Sardiñas, som just då var långt borta från vårt läger. Vi kunde alltså inte uppfylla hans begäran. Då bad Chang att vi skulle tjänstgöra som vittnen inför evigheten till hans sista bön, som om ett sådant vittnesbörd skulle kunna tjänstgöra som en förmildrande omständighet på andra sidan.

Efteråt genomfördes så den symboliska avrättningen av de tre pojkar som hade tillhört hans band. De hade varit ordentligt inblandade i Changs skumma affärer, men Fidel ansåg att de ändå borde få sin chans. Vi band för deras ögon och utsatte dem för hela fasan i en simulerad avrättning. Tre skott avfyrades i luften, men efteråt fann pojkarna att de fortfarande var i högsta grad levande. En av dem kastade sig rätt i min famn och gav mig i en spontan gest av glädje och tacksamhet en stor smällande kyss, som om jag hade varit hans far.

Det fanns ett ögonvittne till dessa händelser, CIA-agenten och journalisten Andrew St. George. Hans reportage, som publicerades i tidskriften *Look* och betraktades som årets mest sensationella reportage i Nordamerika, inbringade honom ett pris.

Så här i efterhand kan kanske den metod vi praktiserade i sierran verka barbarisk. Men den enkla sanningen är att det under denna period inte fanns någon annan bestraffningsform som vi kunde använda mot de här tre; och även om det är riktigt att de inte förtjänade döden, hade de dock en hel del missgärningar på sin meritlista. Alla de tre "avrättade" anslöt sig efteråt till rebellarmén. Jag hörde senare berättas om hur strålande två av dem uppförde sig under upprorstiden; vad den tredje angår, stannade han en lång tid i min kolonn. Och var gång han pratade med andra soldater om olika episoder under kriget och motparten drog någon av hans historier i tvivelsmål sade han alltid mycket bestämt: "Det är sant att jag aldrig har varit rädd för att dö. Che är mitt vittne!"

Två-tre dagar senare tog vi en annan grupp. Avrättningen av dessa män blev speciellt plågsam. Till gruppen hörde en *guajiro* vid namn Dionisio och dennes svåger Juan Lebrigio, två av de allra första som kommit vår guerillastyrka till hjälp. Dionisio, som i hög grad bidragit till demaskeringen av förrädaren Eutimio Guerra, och givit oss stor och frikostig hjälp under ett av vår revolutions allra svåraste ögonblick, hade senare grovt missbrukat vårt förtroende, och det hade hans svåger också gjort. Han hade för egen räkning lagt beslag på alla de förnödenheter som organisationerna i städerna hade sänt oss och upprättat flera läger där han i hemlighet slaktade ner boskapen. Och sedan han väl kommit in på dessa hala stigar hade han till och med gått så långt att han hade begått mord.

På den tiden bedömdes en mans rikedom här i sierran i huvudsak efter hur många kvinnor han kunde hålla sig med. Dionisio höll sig troget till denna sedvänja och betraktade sig tydligt som något av en pascha, för han hade med hjälp av den makt och de befogenheter revolutionen tilldelat honom övertagit tre hus, alla utrustade med både en kvinna och ett rejält lager livsmedel. Under rättegången besvarade Dionisio Fidels indignerade förebråelser för att han missbrukat vårt förtroende, förrått oss och uppträtt omoraliskt – för underhöll han kanske inte tre kvinnor med folkets pengar? – med en viss bondsk konstlöshet med att de där kvinnorna inte alls var tre utan bara två, för den tredje var hans lagvigda hustru (vilket var sant)!

Här avrättade vi också två av Masferrers spioner, som gripits på bar gärning, och en pojke vid namn Echeverría, som tilldelats speciella uppgifter inom Rörelsen. Familjen Echeverría hade skänkt rebellarmén flera krigare (en av bröderna Echeverría hade varit med ombord på *Granma*), men sedan denne yngling i väntan på vår ankomst bildat en egen liten grupp, hade han dukat under för någon sällsam frestelse och börjat organisera väpnade angrepp på guerillaterritoriet. Hans sista stunder blev mycket gripande. Han insåg sina fel, men förmådde inte uthärda tanken på att möta döden genom avrättning. Han bad oss att i stället låta honom dö i nästa strid – han svor på att han skulle söka döden där, att det enda han önskade var att avtvå den vanära han dragit över sin familj. Sedan Echeverría (som bar smeknamnet "Den skelögde") dömts till döden av tribunalen, skrev han ett långt och rörande brev till sin mor, där han förklarade att domen var absolut rättvis och manade henne att förbli revolutionen trogen.

Den siste som avrättades här var en färgstark typ som kallades "El Maestro" och som jag själv lärt känna mycket väl under de svåra timmar då jag planlöst irrade omkring uppe bland dessa berg, sjuk och utan annat sällskap än just denne man. Han lämnade oss strax efteråt, under förevändning av att han var sjuk, och halkade sedan ner i ett utsvävande liv. En av hans märkligaste bravader var när han falskeligen utgav sig för att vara jag – "doktor Guevara" – och

försökte våldta en liten bondflicka som kom till honom för att söka läkarvård. Allesammans svor inför döden på sin revolutionära övertygelse, alla utom Masferrers båda spioner. Jag var inte närvarande vid avrättningarna, men ögonvittnen har berättat för mig att när fader Sardiñas, som den här gången var närvarande, kom till en av de dödsdömda för att ge honom sista smörjelsen, svarade mannen: ”Gå hellre till någon annan som behöver er bättre, fader; själv är jag uppriktigt talat inte mycket för sådana där saker.”

Det var med bland annat sådana män som revolutionen måste genomföras. De hade redan från början haft svårt för disciplinen, ensamvargar som slutade med att bara intressera sig för sina egna små personliga angelägenheter, utan att intressera sig för att störta själva samhällsordningen. Det behövdes bara att revolutionen släppte efter på sitt grepp ett enda ögonblick, för att de skulle begå misstag som med häpnadsväckande lätthet förde dem vidare till ett liv i brott.

Dionisio och Juanito Lebrigio var inte värre än många andra delinkventer, vilkas liv sparades och som än i dag kan påträffas i vår armé. Men för ögonblicket krävdes en näve av järn. Vi måste straffa hårt och skoningslöst, för att stävja tendenserna att göra våld på disciplinen, och likvidera de ansatser till ren anarki som växte fram i områden som saknade en stabil förvaltning.

Echeverría kunde för sin del mycket väl ha blivit en revolutionens hjälte, en aktivist och ledargestalt som sina bröder, båda officerare inom rebellarmén, men hade oturen att begå ett brott just under denna speciella period, och måste böta för den saken med sitt liv. Jag tvekade länge om jag alls skulle nämna hans namn i denna redogörelse, men hans sätt att möta döden var så hederligt, så revolutionärt, så modigt – han var klart medveten om det rättvisa i det straff som drabbade honom – att det föreföll oss alla som om han upphöjdes genom sin död och helt sonade sitt brott. I all sin tragik tjänstgjorde hans död som ett värdefullt exempel, i så måtto att den klargjorde för andra kravet på att vår revolution måste vara frisk och hederlig, fri från alla de banditdåd som var Batistadiktaturens verkliga arv.

Under dessa rättegångar deltog för första gången också en man som tagit sin tillflykt till sierran efter diverse tvister med llanoledarna för 26 julirörelsen. Mannen blev efter revolutionen jordbruksminister och satt kvar på denna post intill det ögonblick då lagen om jordreformen undertecknades (av andra, eftersom han själv inte ville binda sig för den): Sorí Marin.

Sedan vi på detta sätt fullgjort vår plågsamma plikt att upprätta lugn och moralisk ordning i hela det territorium som rebellarmén höll på att upprätta administrativ kontroll över, återvände vi till El Hombrito. Vår kolonn var nu uppdelad på tre plutoner. Förtruppen leddes av Camilo Cienfuegos som under sig hade fyra löjtnanter: Orestes, Boldo, Leyva och Noda. Andra plutonen stod under befäl av kaptan Raúl Castro Mercader, med löjtnanterna Alfonso Zayas, Orlando Pupo och Pablo Cabrera. Ramiro Valdés förde befälet över vår lilla högkvarterstab, med Joel Iglesias som löjtnant. Den ännu inte sjuttonårige Joel förde befäl över män som var över trettio, och som han respektfullt tilltalade med *usted* när han gav sina order; de kallade honom tu men lydde disciplinerat alla hans befallningar. Bakre plutonen leddes av Ciro Rodriguez, som under sig hade Vilo Acuña, Félix Reyes, William Rodriguez och Carlos Mas.

Det var i slutet av oktober 1957 vi åter installerade oss i El Hombrito. Vi stod nu inför uppgiften att åstadkomma en försvarsplan för det område som stod under vår kontroll. Med hjälp av två studenter som nyligen kommit till oss från Havanna – den ene studerade till ingenjör och den andre till veterinär – började vi nu planera en mycket liten kraftstation, som

skulle uppföras vid den lilla El Hombritoloden. Vi började också ge ut vår *mambi*-tidning,¹ som döptes till *El Cubano Libre*. En gammal men inte desto mindre ovärderlig dupliceringsapparat hade fraktats upp från *Ilanon*. Det var på denna vi duplicerade de första numren av vår tidning, vars redaktörer och tryckeripersonal var de båda studenterna Leonel Rodriguez och Ricardito Medina.

På så sätt började vi nu organisera vårt liv under detta andra stadium – och att vi kunde göra det berodde på det stöd och den frikostiga hjälp vi fick av folket nere vid ån, framför allt av vår tappra väninna ”Gamla Tant Chana”, som vi kallade henne. Vi fortsatte med att uppföra ett bageri i en gammal övergiven *bohío*, eftersom vi inte ville ge fiendeflyget gratismål i form av nyuppförda byggnader. Vi lät också sy en väldig 26 juli-flagga, som vi försåg med texten: ”Gott nytt år 1958!” Vi riggade upp denna på den högsta platån i hela El Hombrito, i hopp om att den skulle ses vida omkring, ända bort till Las Minas de Bueycito. Under tiden drog vi fram och tillbaka genom vår sektor, förstärkte vår makt och myndighet över den och konkretiserade detta genom vår närvaro. Samtidigt beredde vi oss att – när som helst – möta Sánchez Mosqueras invasion, genom att uppföra befästningar vid de tillfartsvägar vi kunde räkna med att han förmodligen skulle använda.

Altos de Conrado

Dagarna efter striden i Mar Verde uppfylldes av en hektisk verksamhet. Vi var endast alltför väl medvetna om att vi än så länge inte var tillräckligt starka för att kunna föra en oavbruten strid eller effektivt inringa fienden eller motstå direkta frontangrepp. Det var därför vi fortsatte att hålla oss på defensiven, samtidigt som vi fördubblade våra försiktighetsmått i Hombritoloden. Denna dal ligger några kilometer från Mar Verde; för att komma dit måste man ta en väg som löper uppåt från Santa Ana och bland annat korsar den lilla bergsfloden Guayabo. Man kan emellertid också nå den genom att följa Guayabo söderut, förbi Botellahöjden, och sedan ta vägen från Mina del Frío.

Vi försäkrade oss nu om att samtliga dessa tillfartsvägar var väl försvarade. Vi måste också upprätthålla en oavbruten vakthållning, för att inte råka ut för att fienden överraskade oss genom att svepa fram med sina trupper rätt genom skogarna.

Vi hade nu flyttat de mest skrymmande delarna av vår utrustning till Polo Torres' hus i La Mesasektorn. Dit hade vi också fört våra sårade, bland dem Joel Iglesias, den ende som inte kunde gå själv; han var nämligen sårad i benet.

Sánchez Mosqueras styrkor var förlagda till Santa Ana, och andra fientliga styrkor hade dragit fram längs Californiavägen, på väg mot okänt mål.

Fyra eller fem dagar efter konfrontationen i Mar Verde skallade stridstrumpeterna på nytt. Sánchez Mosqueras styrkor hade börjat rycka fram längs en högst oväntad rutt, den som går direkt från Santa Ana till El Hombrito. Vi förvarnade omedelbart de män som förberett ett bakhåll där, och de kontrollerade minorna. De där minorna var våra första, och vi hade tillverkat dem själva. De hade ett mycket rudimentärt avfyrningssystem, som bestod av en fjäder och en bult som när den frigjordes och pressades fram av fjädern fick detonatorn att explodera. Och tyvärr måste jag berätta att de inte hade fungerat som de skulle under striden i Mar Verde och inte fungerade ett dugg bättre den här gången heller.

Så småningom nåddes vår kommandopost av ljudet av eldgivning; en rapportkarl anlände med

¹ Beteckningen på de kubaner som på 1800-talet kämpade mot det spanska väldet.

budet att då minorna inte fungerade och fienden hade visat sig mycket manstark, hade våra män dragit sig tillbaka, dock först sedan de tillfogat fienden vissa förluster. Det första offret i fiendeleden var enligt de detaljer som gavs oss en stor, tjock sergeant beväpnad med en fyrtiofemma. Han hade ridit i spetsen för en kavallerikolonn. Löjtnant Enrique Noda och en annan krigare som kallades ”El Mexicano” hade båda beskjutit honom från mycket kort håll med sina Garandgevär, och deras beskrivningar av mannen var helt överensstämmande. Ändå hade Sánchez Mosqueras trupper tvingat de våra att slå till reträtt.

Två veckor senare kom en bonde som hette Brito till mig för att tacka för att vi hade varit så hyggliga mot honom; fienden hade tvingat honom att rida i spetsen för kolonnen, och han hade tydligt sett hur våra män låtsades sikta och skjuta på honom, men undvikit att träffa honom! Han kunde också tala om för mig att fienden inte haft några förluster där detta hände. Däremot hade han lidit en del förluster vid Altos de Conrado.

Den plats där vi befann oss var så svår att försvara med de magra resurser vi kunde ställa upp, att vi inte ens hade brytt oss om att gräva några egentliga skyttevärn. Allt vi hade var de gamla försvarsanordningar som anlagts för att hindra fienden att attackera oss från Minas de Bueycitohållet. Därtill hotade fienden under sin framryckning längs vägen våra män som låg i bakhåll på ett så farligt sätt att vi gav order om att de skulle dra sig tillbaka. Därmed var området folktomt, bortsett från en eller annan bonde som var fast besluten att stå emot Guardia Rurals utpressningar – eller kanske i hemlighet stod i förbindelse med fienden.

Själva föll vi långsamt tillbaka mot vägen till Altos de Conrado (Konrads berg), en liten höjdsträckning i Sierra Maestra på vars krön det bodde en *guajiro* som hette Conrado. Han var medlem av PSP¹, hade hållit kontakt med oss redan från början och hade gjort oss många goda tjänster. Nu hade han skickat iväg sin familj och huset låg ensamt och isolerat – vilken strålande plats för ett bakhåll! Det fanns bara tre smala stigar upp till huset och alla tre skyddades de perfekt av den tropiska vegetationen, där de slingrade sig upp genom bergsskogen. I övrigt fanns där bara stora klippblock och vertikala stup, som var ytterst svåra att ta sig uppför.

På ett ställe hade en del träd fällts och vägen vidgade sig. Just den platsen var rätta stället att försöka hejda Sánchez Mosqueras anfall. Redan den första dagen hade vi lagt ner två bomber, apterade med stubiner, i den lilla stugans spis. Det var en fälla av enklaste slag: om vi drog oss tillbaka skulle fienden väl förmodligen ge sig in i stugan och använda spisen. De båda bomberna låg helt dolda under askan i denna och vi räknade med att hettan om man eldade där eller värmen från ett glödkol borde sätta eld på stubinerna och snabbt åstadkomma en explosion som säkert skulle kräva åtskilliga offer. Men det där var ju en eventuell senare fråga; nu gällde det först och främst att engagera fienden i strid uppe på Altos de Conrado.

Vi väntade tålmodigt däruppe i fyra dygn, med poster utsatta dygnet runt. Nätterna var mycket kalla och fuktiga uppe på denna höjd och vid den här tiden på året. Och erkännas måste att vi ännu inte var tillräckligt härdade för att stå ut med att tillbringa en hel natt ute i det fria i stridsställningar.

Vi hade duplicerat ett flygblad avsett för Batistasoldaterna på den apparat vi använde när vi tryckte vår tidning *El Cubano Libre* (vars första nummer hade kommit ut några dagar tidigare). Vår avsikt var att fästa dessa på träden längs den väg soldaterna skulle komma.

På morgonen den 8 december hörde vi uppfifrån stenblocket där vi stod, hur soldaterna inledde

¹ Partido Socialista Popular, kubanska kommunistpartiets dåvarande namn

uppstigandet. Sedan ringlade kolonnen fram längs stigen som mynnade ut cirka två-trehundra meter nedanför oss. Vi skickade ut en man att sätta upp plakaten – kamrat Luis Olazábal, som frivilligt anmälde sig till uppdraget. Vi kunde höra ett upphetsat, högröstat gräl därnere, och mitt i grälet hörde jag tydligt (eftersom jag stod på utkik vid muren) ett våldsamt böj, tydligen från en officer som gav en order: ”I alla kukars namn, framåt!” Och soldaten, motparten (vem han nu kunde ha varit) vägrade ilsket. Grälet slutade och truppen började röra på sig.

Vi kunde se soldaterna närma sig, i smågrupper och dolda av träden. Sedan jag studerat dem ett ögonblick började jag fundera på om det egentligen var så klokt att avslöja vårt bakhåll för dem med de där affischerna. Så jag kallade till mig Luis på nytt och bad honom ta ner dem igen. Han hade bara några sekunder att vinka på, för de första soldaterna närmade sig i god fart.

Vår stridsplan var ytterligt enkel. Vi utgick från att när fienden kom ut i det fria utrymmet, skulle det börja med att en ensam man kom ut, helt isolerad från sina kamrater. Åtminstone den mannen skulle falla för våra kulor. Camilo väntade på honom, dold bakom ett stort mastixträd, och i samma ögonblick soldaten passerade förbi honom, med hela sin uppmärksamhet riktad framåt, skulle Camilo avfira sin kpist mot honom från mindre än en meters avstånd.

Sedan skulle de prickskyttar vi dolt i snären på båda flankerna träda i aktion. Löjtnant Ibrahim och ytterligare en man, som stod utplacerade vid väggkanten cirka tio meter från Camilo, skulle ge denne betäckning genom att ge eld framifrån, så att ingen skulle kunna ta sig fram till honom sedan han skjutit ner spanaren.

Min egen stridsplats låg cirka tjugo meter därifrån, litet åt ena sidan och bakom en trädstam som skyddade mig ungefär till hälften. Jag stod med vapnet riktat mot stigen som soldaterna följde. Vi var flera som till en början inte hade en chans att observera dem, eftersom våra stridsplatser var så utsatta att vi riskerade att bli sedda själva om vi försökte spana framåt. Därför skulle vi avvakta Camilos skott. Jag kunde emellertid inte låta bli att kasta en blick framåt, i direkt olydnad mot den order jag själv hade utfärdat. I det ögonblicket kände jag starkt den spänning man alltid känner strax före en strid. Och jag såg den förste soldaten komma fram. Han såg sig försiktigt omkring och avancerade långsamt. Platsen luktade ju faktiskt bakhåll – med sitt atypiska landskap, med den lilla röjningen och källan mitt ute i den frodiga skogen. Träden, varav några låg fällda och andra stod upprätt men var svedda av eld, gav ett intryck av ödslighet. Jag gick ner i skydd och väntade på att striden skulle börja. Ett skott smällde och sedan blev skjutandet allmänt. Jag uppfattade att det inte varit Camilo som skjutit utan Ibrahim, som blivit hypernervös av all denna väntan. Han hade avlossat sitt skott i förtid och skottet följdes genast av en allmän eldgivning, trots att vi i själva verket inte kunde se ett dugg från någon av våra positioner. Våra isolerade skott, som borde ha varit dödande allesammans, och soldaternas slösaktiga eldskurar förenades men blandades inte. Man kunde höra på ljudet från vilken av de båda motståndarstyrkorna ett skott kom. Några minuter senare (fem-sex minuter, inte mera) kunde vi höra de första projektilerna från granatkastare och bazookor vissla förbi ovanför våra huvuden; projektilbanorna var alldeles för långa och de exploderade långt bakom oss.

Plötsligt upplevde jag en mycket obehaglig förnimmelse, som påminde om smärtan när man bränner sig eller pirrandet i en sovande lem. Jag hade blivit träffad i vänster fot, som inte skyddades av trädstammen. Jag avfyrade genast mitt gevär (jag hade valt ett med kikarsikte för att kunna träffa bättre); i samma ögonblick jag träffades hörde jag några män som snabbt var på väg åt mitt håll och åstadkom en hel del oväsen när de föste undan trädgrenarna. Mitt

gevär var inte längre till någon nytta, eftersom jag gjort slut på patronerna, och pistolen hade jag tappat när jag kastade mig till marken. Den låg under mig, men eftersom jag var direkt utsatt för fiendens eld kunde jag inte räta på mig. Med förtvivlans snabbhet rullade jag runt och lyckades slita åt mig pistolen; i samma ögonblick kom en av de våra, den som vi kallade för "Cantinflas", snabbt fram mot mig. Just i detta ögonblick av förtvivlan och plåga kom stackars Cantinflas fram för att tala om att han tänkte dra sig tillbaka, eftersom hans gevär kärvade. Jag ryckte åt mig hans vapen och undersökte det, medan han kröp ihop bredvid mig. Att det kärvade berodde på att avtryckaren hade kommit på sned. Jag rättade till den och lämnade tillbaka vapnet, åtföljt av en sylvass diagnos: "Felet med dig är att du är dum som en ox!" Cantinflas, vars riktiga namn var Oñate, tog emot geväret och kastade sig in i striden igen. Han lämnade det skydd trädstammen gav och tömde snabbt sin Garand, eftersom han ville visa mig hur tapper han var. Men han hindrades från att fortsätta genom att han träffades av en kula som gick rätt igenom vänstra armen och kom ut genom skulderbladet; en minst sagt ovanlig sårbara. Nu var vi sårade båda två, och utsatta för ett kulregn som inte gav oss minsta chans att dra oss tillbaka. Vår enda möjlighet var att krypa fram mot trädstammarna borta vid de fällda träden och sedan glida runt dem, hela tiden utan att vi hade en aning om var de andra i gruppen befann sig. Vi klarade det, men Cantinflas svimmade på kuppen. Själv kunde jag emellertid trots smärtorna röra mig ganska hyggligt och tog mig så småningom fram till de andra och begärde hjälp.

Vi visste att fienden förlorat en del döda, men inte det exakta antalet. Sedan våra sårade (Cantinflas och jag) bärgats, gav vi oss iväg mot Polo Torres' hus. I och med att den första euforin och stridens upphetsning började gå över, kändes mina smärtor allt värre och det gjorde outhärdligt ont att marschera. Till sist, ungefär halvvägs, steg jag till häst och anlände alltså till vårt provisoriska sjukhus ridande. Cantinflas bars för sin del på vår fältbår – en hängmatta.

Eldgivningen hade upphört. Vi räknade med att fienden förmodligen hade tagit Altos de Conrado. Vi skickade ut poster med uppgift att kolla deras framryckning, vid en liten å på en plats som vi döpt till "Pata de la Mesa" (Bordsbenet); samtidigt organiserade vi evakueringen av bönderna och deras familjer. Jag skickade ett långt brev till Fidel där jag berättade om vad som hänt.

Sedan sände jag iväg nästan hela kolonnen under Ramiro Valdés befäl, med order att förena sig med Fidel. Det låg nederlag och fruktan i luften för vår trupp, och jag föredrog att stanna kvar med bara några män, för att kunna göra vårt försvar så rörligt som möjligt. Camilo stannade kvar som chef för en liten försvarsgrupp.

Morgonen efter striden var allt så lugnt omkring oss att vi skickade ut Lien, en av våra bästa spanare, med order att ta reda på vad fienden höll på att koka ihop. Det var på det viset vi fick veta att de hade dragit sig tillbaka från sektorn till sista man. Lien fortsatte ända till Conrados hus, men såg inte minsta spår av soldaterna. Han hade till och med tagit med sig en av de bomber vi hade gömt i *bohíon*, som bevis på att han varit inne i huset.

När tiden var inne för vapenvisitationen, märkte vi att kamrat Guile Pardos vapen saknades. Han hade bytt ut sitt gevär mot ett annat under striden, och vid reträtten hade han bara tagit med sig det andra och lämnat det första kvar på valplatsen. Därmed hade han gjort sig skyldig till ett av de grövsta brott som alls kunde begås i våra led. Regeln i sådana fall var klar och entydig: han måste ge sig ut utrustad allenast med gevär för att återta geväret från fienden eller också erövra ett annat. Mycket slokörad gav Guile sig iväg för att klara sin uppgift, men flera timmar senare kom han tillbaka igen med ett leende på läpparna och sitt eget gevär i

handen! Mysteriet klarades så småningom upp – armén hade aldrig gått vidare från den position där den hade grävt ner sig för att motstå vårt angrepp. Båda parter hade dragit sig tillbaka var och en åt sitt håll, så att inte en enda levande människa hade varit framme vid vår kamrats stridsplats. Geväret hade legat ute i en regnskur, men det var också allt.

Detta blev för ett bra tag den mest framskjutna punkt som armén nådde i sierran. Och i denna speciella zon kom den aldrig längre in. Allt som återstod av El Hombrito, liksom av andra byar, var en serie nedbrända hyddor – typiskt för den plats där Sánchez Mosquera passerat. Vårt bageri hade mycket omsorgsfullt jämnats med marken och allt vi fann i de rykande ruinerna var några katter och en gris; de hade undkommit inkräftarens förstörelselusta bara för att hamna i våra magar. Någon dag efter striden opererade Machadito, vår nuvarande hälsovårdsminister, mig med en rakkniv och extraherade en kula från ett M 1 -gevär. Därefter tillfrisknade jag snabbt.

Sánchez Mosquera hade tagit med sig allt han förmådde bära, från kaffesäckar till möbler, som hans soldater måst bära med sig. Vi fick ett intryck av att det nog skulle dröja länge innan han stack in näsan i sierran igen.

Vår nästa uppgift blev att ta itu med att preparera sektorn politiskt och att än en gång organisera ett primitivt industriellt centrum, som emellertid denna gång inte skulle förläggas till El Hombrito utan till en mera avlägsen plats, i samma zon som Mesa.

Kriget och bondebefolkningen

Att tvingas leva under ständigt krigstillstånd och anpassa sig till detta nya fenomen, skapar en alldeles speciell andlig hållning. Individerna måste genomgå en anpassning som sätter honom i stånd att uthärda de bittra erfarenheter som hotar hans sinneslugn. Sierra Maestra och andra nyligen befriade zoner måste genomgå denna bittra erfarenhet.

Läget i dessa karga bergszoner var varken mer eller mindre än förfärligt. Bonden, som flyttat dit långt bort ifrån, törstande efter frihet, strävande efter att tillkämpa sig sin bärgning med det nyodlade landets hjälp, hade genom hårt arbete lyckats få kaffebuskarna att växa på de steniga sluttningar där hårda offer krävs av den som alls vill skapa något. – I sitt anletes svett och driven av människans uråldriga längtan att själv äga ett stycke jord, hade han med oändlig kärlek odlat upp sin hårda klippa, som blivit som en del av hans eget jag.

Men snart nog, just när kaffebuskarna började ge den frukt som representerade allt hans hopp för framtiden, kom en ny ägare och krävde hans mark. Den nye kunde vara ett utländskt bolag, en marktjuv från trakten eller någon annan spekulant som utnyttjade böndernas eviga skuldsättning. Traktens politiska *caciques*, de militära platsbefälhavarna, arbetade alltid för bolagen eller marktjuvarna, och fängslade eller mördade de bönder som gjorde motstånd mot godtycket. Det var den sortens scener av nederlag och förtvivlan som mötte oss överallt, paralleller till vårt eget nederlag i Alegría de Pío, som drabbat oss på grund av vår ouppmärksamhet (vårt enda verkliga misslyckande under hela det långa fälttåget, vårt blodiga elddop).

Bönderna godtog och förstod att dessa magra män, vars numera legendariska skägg just börjat frodas på allvar, var deras kamrater i olyckan, nya offer för förtrycket, och gav oss sin spontana och osjälviska hjälp, utan att vänta sig något i gengäld av de besegrade.

Dagarna gick och vår lilla trupp av numera beprövade soldater vann sina segrar vid La Plata och Palma Mocha. Regimen svarade med all den brutalitet den var mäktig, och det förekom massavrättningar av bönder. Skräcken jagade fram genom Sierra Maestras bondedalar och

bönderna höll inne med sin hjälp; en mur av ömsesidig misstro började resa sig mellan dem och *guerilleros*, hos bönderna skapad av rädslan för repressalier, hos guerillakämparna av rädslan för att de skrämde bönderna skulle bedra dem. Ändå fortsatte vi att alltid uppträda med rättvisa och förståelse, och *guajiro*-befolkningen började allt mer glida tillbaka till sin gamla inställning till vår sak.

Då gav diktaturen, i sin desperation och kriminalitet, order om att tusentals *guajiro*-familjer skulle förflyttas från Sierra Maestra till städerna.

Men de starkaste och beslutsammaste bland dessa män, däribland nästan alla de unga, föredrog friheten och kriget framför slaveriet och staden. Långa karavaner av kvinnor, barn och gamlingar gav sig ut på vägarna, lämnade de platser där de var födda och färdades ner till *llanon*, där de kröp ihop i städernas utkanter. Kuba måste för andra gången uppleva den allra brottsligaste sidan i sin historia: folkförflyttningen. Första gången skedde det på order av Weyler, den spanska kolonialmaktens blodige general, och denna gång på befallning av Fulgencio Batista, den vidrigaste förrädare och mördare som Amerika någonsin tvingats uppleva.

Hunger, elände, sjukdomar, epidemier och död härjade bland de bönder som förflyttats av tyranniet. Barn dog därför att de inte fick den läkarvård och den mat de behövde, samtidigt som allt som behövdes för att rädda deras liv fanns bara ett stenkast ifrån dem. Det kubanska folkets indignerade protester, upprördheten världen över och diktaturens oförmåga att besegra rebellerna, tvingade till slut tyrannen att inställa bortflyttningen av bondefamiljerna från Sierra Maestra. Och på så sätt återvände de på nytt till det land där de föddes, eländiga, sjuka, decimerade. Redan innan de drevs därifrån hade de fått uppleva diktaturens bomber, mordbränder på deras *bohíos*, massmord; nu hade de också fått känna av omänskligheten och barbariet hos en regim som behandlade dem värre än den spanska kolonialmakten behandlade kubanerna under frihetskriget. Batista hade överträffat Weyler. När bönderna återvände gjorde de det med en obrytbar vilja att kämpa för seger eller död, som rebeller som krävde döden eller friheten.

Vårt lilla guerillaband av före detta stadsbor började klä sig i palmbladshattar och folket förlorade sin fruktan, bestämde sig för att ansluta sig till kampen och började fast och bestämt följa den väg som förde till dess egen frälsning. Vårt eget sätt att uppträda mot bönderna och våra militära segrar gjorde också sitt till för att åstadkomma denna förändring, och det stod redan klart att ingen längre kunde besegra oss där uppe i Sierra Maestra.

Ställda inför tvånget att välja valde samtliga bönder revolutionens väg. Den förändring i den andliga inställningen som vi redan talat om framträdde nu i öppen dag. Kriget var ett faktum – ett plågsamt sådant, javisst, men också ett övergående, ett stadium som individen måste anpassa sig till om han skulle kunna leva vidare. I och med att bönderna kommit till insikt om den saken, tog de också itu med att företa alla de anpassningar som krävdes inför den svåra tid som väntade.

Bönderna återgick till sina övergivna jordlappar, de upphörde att slakta ner sina djur och sparade dem i stället för än svårare tider, de vande sig vid kulspruteelden som smattrade fram då och då, och varenda familj grävde ett eget värn. De vande sig också vid periodiskt återkommande evakueringar av stridszonerna, då de gav sig iväg med hela sin familj, med boskapen och allt vad de hade i hushållet, och bara lämnade kvar sina *bohíos* åt fienden, som gav utlopp för sitt raseri genom att sätta eld på stugorna. De vande sig vid att bygga upp sina stugor på nytt på de gamlas rykande ruiner, utan klagan men uppfyllda av ett brännande hat

och en fast vilja att segra.

När diktaturens livsmedelsblockad tvingade fram en fördelning av boskapen skötte de om de djur de anförtrotts med kärleksfull omtänksamhet och arbetade i grupper, upprättade något som i realiteten var direkta bondekooperativ när det gällde att förflytta boskapen till tryggare områden, och alla offrade all sin betesmark och sina mulor för den gemensamma saken.

Ett av de nya underverk som åstadkoms av revolutionen är detta att också de mest hårdnackade individualisterna, som fanatiskt höll på sig och sitt och gränserna för sina marker, genom kriget bringades att helhjärtat ansluta sig till kampens stora gemensamma kraftansträngning. Men ett än större underverk var dock detta: den kubanske bondens återfinnande av sin egen glädje och lycka härinne i de befriade zonerna. Envar som varit vittne till de undergivna mumlanden varmed våra styrkor till en början togs emot i bondehemmen, måste känna en underbar stolthet inför det säkra, högljudda tal och det lyckliga, hjärtliga skratt som nu möter hos sierrans invånare. Det är en avspegling av den självsäkerhet som medvetandet om den egna styrkan gav människorna i det befriade området. Där ligger också vår framtida uppgift: att se till att känslan för den egna styrkan vaknar hos det kubanska folket, att människorna verkligen får en visshet om att deras personliga rättigheter, sådana de garanteras dem i fortsättningen, är deras högsta och dyraste skatt. Långt mer än klockornas klang kommer det att bli det glada, lyckliga skrattet, den sorglösa säkerheten, detta som diktaturen berövade Kubas folk, som verkligen kommer att ge klart besked om att befrielsen är vunnen.

Ett år av väpnad kamp

Årsskiftet 1957/58 hade vi kämpat i över ett år. En kort rekapitulering torde alltså vara av behovet påkallad – av vår militära, organisatoriska och politiska situation och våra framsteg.

Vad den militära aspekten angår landsteg vår trupp alltså den 2 december 1956 på Las Colorados Beach. Tre dagar senare överrumplades vi av fienden och fick hela styrkan fullständigt skingrad vid Alegría de Pío. I slutet av månaden hade vi styrkan återsamlad och kunde inleda aktioner i liten skala, den skala som lämpade sig för vår dåvarande militära styrka, mot La Plata, en liten förläggning vid La Plataflodens strand på Orientes sydkust.

Under tiden från landstigningen och katastrofen vid Alegría de Pío till striden vid El Uvero bestod vår trupp i huvudsak av en enda guerillagrupp, som leddes av Fidel Castro och befann sig i ständig rörelse. (Perioden skulle kunna kallas den nomadiska fasen.)

Mellan den 2 december och den 28 maj, den dag då vi slog till mot El Uvero, började vi långsamt ta upp kontakter med *llanon*. Våra förbindelser under denna period karakteriserades av att ledarna för rörelsen i städerna då ännu inte hade insett vår betydelse som revolutionens förtrupp och Fidels format som ledare.

Detta innebar också att två klart olika åsikter började utkristalliseras i fråga om taktiken. Dessa olika åsikter korresponderade med två motstridiga uppfattningar om den lämpligaste strategin, uppfattningar som i fortsättningen kom att gå under namnen *sierra* och *llano*. Debatterna och de inre stridigheterna var tämligen häftiga. Inte desto mindre var våra huvudmål under denna fas dock dels att överleva och dels att upprätta en bas för guerillan.

Böndernas reaktioner har redan analyserats flerfaldiga gånger. Direkt efter katastrofen vid Alegría de Pío möttes vi av ett varmt kamratskap och spontant stöd och hjälp åt vår besegrade styrka. Men efter omgrupperingen och de första sammanstötningarna, och de repressalieåtgärder från Batistas armé som följde visade de förskräckta och terroriserade bönderna en allt

kylligare inställning mot oss. Själva grundproblemet för deras del var detta: om de såg oss måste de ange oss. För om armén genom andra källor fick vetskap om att vi befann oss i området, var det ute med bönderna. A andra sidan kom de i samvetsnöd om de angav oss, och satte också sina egna liv i fara, eftersom den revolutionära rättvisan arbetade snabbt.

Trots att den terroriserade eller åtminstone neutraliserade och otrygga bondebefolkningen ofta valde att undslippa hela detta allvarliga dilemma genom att lämna sierran, skaffade sig vår armé en allt säkrare ställning där. Den skaffade sig kontroll över området och nådde absolut kontroll över den del av Sierra Maestra som sträckte sig bortom Turquinoberget i öster och till Caracastoppen i väster. Och allt eftersom bönderna lärde sig inse att guerillan var oemotståndlig och att en lång kamp stundade, började de reagera på ett mera logiskt sätt och ansluta sig till oss som guerillakämpar. Och i fortsättningen gick de inte bara med i kampen, utan stödde oss också på alla sätt. I fortsättningen var guerillaarmén fast förskansad över hela landsbygden, inte minst därför att bönderna i allmänhet har släktingar över hela zonen. Det var detta vi betecknade med termen ”att klä guerillan i palmblad”.

Våra styrkor förstärktes inte bara genom den hjälp bönderna gav och med enskilda frivilliga, utan också med folk som skickades oss av Nationalutskottet och Orientes provinsutskott, som åtnjöt en ganska avsevärt autonomi. Under tiden mellan landstigningen och El Uvero anlände en kolonn bestående av ett femtio. tal man uppdelade på fem gevärsgupper, alla beväpnade, även om vapnen inte var standardiserade och bara ett trettiotal av dem var av god kvalitet. Striderna vid La Plata och El Arroyo del Infierno utkämpades innan denna grupp anslöt sig till oss. Vi råkade ut för en överrumpling i Altos de Espinosa och förlorade en av de våra; samma sak var nära att inträffa också i Gaviroregionen, sedan en spion, som fått i uppdrag att mörda Fidel, tre gånger fört armén till vårt gömställe.

De bittra erfarenheter dessa överrumplingar gav och det hårda livet uppe i bergen härdade oss veteraner. Nykomlingarna fick sitt elddop i striden om El Uvero. Denna aktion blev av stor betydelse, därigenom att det var första gången vi i fullt dagsljus genomförde ett frontalangrepp mot en väl försvarad postering. Den blev en av krigets blodigaste episoder, både i fråga om stridens längd och antalet deltagare. Följden av denna sammanstötning blev att fienden kastades ut ur Sierra Maestras kustzoner.

Efter striden vid El Uvero utnämndes jag till befälhavare över Kolonn två, senare omdöpt till Kolonn fyra, som skulle operera öster om Turquino. Den kolonn som leddes av Fidel själv skulle i huvudsak operera väster om Turquinoberget och vår på andra sidan berget, i båda fallen så långt ut vi kunde nå. Vi hade ganska fria händer vad taktiken angick, men stod dock under Fidels överbefäl och höll kontakten en gång i veckan eller varannan vecka genom rapportkarlar.

Denna uppdelning av våra styrkor sammanföll med 26 julifirandet, och medan Kolonn ett, José Martikolonnen, angrep Estrada Palma, marscherade vår kolonn i ilmarsch mot Bueycito, som vi attackerade och erövrade. Det var vår kolonns första strid. Från denna tid och fram till januari 1958 lyckades vi helt konsolidera vårt rebellterritorium. För att kunna tränga in på vårt område måste armén samla större styrkor och avancera i starka kolonner; förberedelserna var alltid omfattande men resultaten högst begränsade, eftersom fienden saknade rörlighet. Olika inträngande fiendekolonner inringades och decimerades eller i varje fall hejdades. Vår lokalkännedom och rörlighet ökade hela tiden och vi trädde in i en ny period med fasta läger. Vid det första angreppet mot Pino del Agua använde vi oss av mer raffinerade metoder än tidigare och lyckades helt lura fienden, eftersom vi vid det laget hade lärt känna hans vanor mycket väl. Fidel hade själv räknat ut exakt hur det skulle gå till. Några dagar efter att han

hade visat sig inom ett område, kom alltid straffexpeditionen marscherande, och utsattes då för ett bakhåll från mina män. Och under tiden dök Fidel upp någon annanstans.

Mot slutet av året drog sig de fientliga trupperna återigen till. baka från Sierra Maestra och vi behöll kontrollen över området mellan Caracastoppen i väst och Pino del Agua i öst; söderut nådde vårt område ner till havet men i norr höll armén fortfarande de små byarna på Sierra Maestras nordsluttning.

Vårt operationsområde skulle komma att utvidgas väsentligt när Pino del Agua angreps för andra gången, av hela vår styrka och under Fidels personliga befäl. Två nya kolonner bildades, "Frank País" under Raúl's befäl och Almeidas kolonn. Båda härstammade från Kolonn ett, som leddes av Fidel själv och gång på gång levererade sådana nya kolonner, som skapades i syfte att säkra vårt herravälde över längre bort belägna områden.

Detta var en konsolideringens tid för vår armé, och den varade fram till den andra striden vid Pino del Agua den 16 februari 1958. Militärt karakteriserades denna tid av ett slags pattställning: vi var ur stånd att angripa fiendens befästa och relativt lättförsvarade ställningar, men samtidigt stannade fienden där och ryckte inte fram mot oss.

Vid det laget hade flera martyrer från *Granma* stupat och vi sörjde dem alla och allra mest Rico Márquez. Också andra kämpar som genom sitt mod och sina framstående moraliska egenskaper förvärvat mycken aktning och respekt, hade måst ge sina liv under detta första år. Bland dem kan vi här nämna Nano och Julio Díaz, som inte var bröder och som båda stupade i striden om El Uvero; Ciro Redondo som föll vid Mar Verde; kapten Soto, som mötte döden i striden om San Lorenzo. Och bland de många martyrerna för vår kamp i städerna var revolutionens svåraste förlust utan tvekan Frank País, som dödades i Santiago de Cuba.

Till listan över de militära framgångarna i Sierra Maestra måste också läggas det arbete som utfördes av *llano*-styrkorna i städerna. I alla landets viktigare städer fanns det grupper som kämpade mot Batistaregimen, men kampens båda brännpunkter var Havanna och Santiago.

Någon fullständig och ohindrad förbindelse kunde aldrig upprättas mellan llanon och sierran, vilket framför allt berodde på två fundamentala faktorer: sierrans geografiska isolering och meningsskiljaktigheter rörande taktiken och strategin de båda grupperna emellan. De sistnämnda berodde på våra skiljaktiga uppfattningar i sociala och politiska frågor. Sierran isolerades av själva de geografiska förhållandena, vartill kom att det ofta var synnerligen svårt att ta sig igenom arméns bevakningskedja.

I denna korta översikt över vårt lands kamp för friheten under det första året efter landstigningen, bör vi också nämna några ord om de aktioner, i allmänhet fruktlösa och oftast med ytterst olyckliga följder, som genomfördes av andra kampgrupper.

Den 13 mars 1957 genomförde studentdirektoratet ett angrepp mot president-palatset, för att försöka ge Batista hans gärningars lön. Flera ledande kämpar föll under detta angrepp, och den främste av dem alla var ordföranden i FEU (Federación Estudiantil Universitaria) – en stor kämpe och en verklig symbol för vår ungdom, "Manzanita" Echeverría.

Ett par månader senare, i maj, gjordes ett landstigningsförsök på ön. Det förråddes förmodligen redan före avfärden från Miami, eftersom det finansierades av förrädaren Prío. Det resulterade i en fruktansvärd massaker på samtliga deltagare. Jag tänker på *El Corintia*-expeditionen, ledd av Calixto Sánchez, som tillsammans med sina kamrater slaktades ner av Cowley, mördaren från norra Oriente, som senare fick sitt rättvisa straff av medlemmar av vår Rörelse.

Kampgrupper trädde fram i El Escambray, några ledda av 26 julirörelsen och andra av studentdirektoratet. De sistnämnda grupperna leddes ursprungligen av en medlem av direktoratet som förråde först dem själva och sedan hela revolutionen – Gutiérrez Menoyo, som numera lever i landsflykt. De medlemmar som bevarade sin lojalitet mot direktoratet bildade en separat kolonn som senare kommenderades av major Chomón; de återstående bildade Escambrays andra nationella front.

Uppe i Cristal- och Baracoabergen bildades små kärnor av stridsgrupper som var till hälften guerillas och till hälften bukkrigare; Raúl rensade upp bland dem när han invaderade området med Kolonn sex. Till incidenterna under den väpnade kampen under denna period hörde också den revolt vid flottbasen i Cienfuegos den 5 september 1957 som leddes av löjtnant San Román, som mördades sedan kuppen misslyckades. Det var aldrig meningen att basen skulle resa sig i revolt ensam, och inte heller rörde det sig om någon spontan aktion. Incidenten ingick i en omfattande underjordisk rörelse inom krigsmakten, ledd av en grupp så kallade rena militärer, helt obefläckade av diktaturens brott, men infiltrerade av – numera är den saken helt uppenbar – yanqui-imperialismen. Av ett eller annat fördolt skäl uppsköts resningen till en senare tidpunkt, men flottbasen i Cienfuegos fick aldrig denna order i tid, och eftersom man inte kunde hejda revolten bestämde man sig för att löpa linan ut.

Upprorsmännen lyckades också till en början gripa makten, men begick tyvärr det tragiska misstaget att inte medan tid var ge sig ut i Escambraybergen, som ligger bara några minuters väg från Cienfuegos, trots att de ett tag behärskade hela staden och hade allt som behövdes för att upprätta en fast front uppe i bergen.

Både nationella och lokala ledare för 26 julirörelsen deltog i kuppen. Folket gjorde det också; i varje fall delade stadsborna helt den entusiasm som förde till revolten, och en del av dem grep till vapen. Detta borde ju ha skapat moraliska förpliktelser för resningens ledare, förpliktelser som förenat dem än fastare med den erövrade staden; men händelseförloppet kom i stället att följa de riktlinjer som är karakteristiska för kupper av detta slag, en typ av kupp som har förekommit tidigare i historien och kommer att dyka upp också i framtiden.

Uppenbart är att dessa akademiskt inställda militärer föll på sin undervärdering av guerillan stridsmetoder, på sitt bristande förtroende för guerillarörelsen som ett uttryck för folkets egen kamp. Följden blev att de sammansvurna, förmodligen därför att de var övertygade om att de utan sina vapenbröders hjälp ändå var räddningslöst förlorade, bestämde sig för att slåss till slutet inom stadens trånga gränser, med ryggen mot havet, ända tills de bokstavligt talat utplånats helt av fiendens överlägsna stridskrafter – diktaturen hade mobiliserat sina truppstyrkor i stor skala och sänt in dem mot Cienfuegos. 26 julirörelsen, som deltog som en obehäpnad allierad, skulle inte ha kunnat förändra denna bild ens om dess ledare hade varit på det klara med vad resultatet måste bli, vilket de inte var. Den läxa inför framtiden detta ger kan formuleras som följer: den som har makten dikterar också strategin.

Massmorden på civila, de upprepade misslyckandena, de mord som begicks av diktaturen under olika faser av den kamp vi här har analyserat – alltsammans pekar klart på att guerilla-verksamhet i härför lämpad terräng är det tekniskt bästa sättet att bedriva den folkliga kampen mot en despotisk och fortfarande stark regim, det sätt som bereder folkets söner den minsta sorgen och plågan. Sedan vi väl organiserat vår guerillastyrka kunde vi räkna våra förluster på fingrarna – samtliga dock enastående modiga och tappert kämpande kamrater. Men i städerna var det inte bara de tappra och beslutsamma som föll, utan också många anhängare som inte var helhjärtade revolutionärer, och många som inte alls var engagerade i det som hände. Detta därför att stadsmiljön var så mycket mera sårbar för fiendens terrormetoder.

Mot slutet av det första krigsåret skymtade redan hotet om en allmän revolt över hela landet vid horisonten. Det förekom allehanda sabotagehandlingar, alltifrån välplanerade sådana som genomfördes med stor teknisk skicklighet till triviala terroristhandlingar utförda av enskilda individer, episoder som tog en tragisk tribut av oskyldiga liv och offer bland de bästa motståndsmännen, utan att innebära någon verklig vinning för folkets sak.

Vår egen militära situation höll på att konsolideras och vi höll redan ett betydande område. Mellan oss och Batistas män rådde ett slags väpnat vapenstillestånd; hans män gav sig inte in i sierran och de våra lämnade nästan aldrig bergen. Den inringning de strävade efter var så effektiv de kunde göra den, men våra trupper lyckades ändå alltid undvika dem.

Organisatoriskt hade vår guerillaarmé utvecklats så långt att den vid årets slut hade kunnat upprätta en något så när fungerande underhållstjänst och hade skapat en, om ock minimal, industri, sjukvård och förbindelsetjänst.

Guerrillerons problem var mycket enkla. För att kunna överleva som individ behövde han vissa små mängder föda och en del outhärliga klädesplagg och läkemedel; för att kunna överleva som guerillastyrka, det vill säga som en väpnad styrka i kamp, behövde han vapen och ammunition; för sin politiska utveckling behövde han propagandakanaler. För att dessa minimibehov skulle kunna tillfredsställas krävdes en viss förbindelse- och informationsapparat.

I början levde de små guerillaenheterna på ett tjugotal man på en mager ranson av grönsaker från sierran och hönssoipa på helgdagarna; ibland kunde bönderna komma med en gris, som de alltid fick betalt för. Allt eftersom guerillastyrkan växte och man började utbilda grupper av *pre-guerrillos*, krävdes flera förmödenheter. Bönderna i sierran höll sig sällan med boskap och levde i allmänhet på en mycket knapp diet. De produkter utifrån de kunde avvara, till exempel salt, skaffade de sig genom att sälja kaffe. Nu avtalade vi som ett första steg med vissa bönder att de skulle börja odla speciella produkter – bönor, majs, ris o. s. v. – som vi sedan förband oss att köpa av dem. Samtidigt slöt vi avtal med vissa köpmän i de närbelägna städerna, som åtog sig att leverera livsmedel och utrustning till oss. Vi organiserade t. o. m. egna mulkaravaner.

Vad de nödiga läkemedlen angick, så skaffade vi dem i städerna, men kunde inte alltid få fram de kvantiteter eller kvaliteter vi behövde; men vi lyckades i alla fall ordna en fungerande leveransapparat också på den avdelningen.

Vapnen och deras anskaffande var en annan historia. Det var svårt att få över vapen från *llanon*; till de svårigheter den geografiska isoleringen skapade, kom också att städernas egna motståndskämpar också behövde vapen och att de hyste en viss motvilja mot att leverera vapen till guerillan. Fidel råkade ideligen i hetsiga dispyter med dem just i frågan om vårt behov av utrustning. Den enda större leverans vi fick under det första kampåret, utöver vad de frivilliga själva förde med sig, var återstoden av de vapen som hade använts vid angreppet mot palatset. Dessa transporterades till oss med god hjälp från en stor markägare och trävaruköpmän inom området, en viss Babún, som jag redan har berättat om.

Våra ammunitionstillgångar var alltid begränsade och därtill inte tillräckligt varierande, men vi hade inga möjligheter att själva tillverka någon ammunition eller ens att ladda om patronerna under denna period, utöver kulorna till trettioåttans revolverar, som vår vapensmed laddade om med litet krut, och en del av de 30-06:or som bara användes i enkelladdarna, eftersom de fick de halvautomatiska gevärens att kärva och gjorde att de inte fungerade ordentligt.

Vissa sanitära bestämmelser utfärdades under denna tid och de första sjukstugorna sattes upp. En av dessa uppfördes i den zon som stod under mitt befäl, på en avlägsen och svårtillgänglig plats, som gav relativt stor trygghet för de sårade, eftersom stället var helt osynligt från luften. Men eftersom huset låg mitt inne i en tät skog, var området så fuktigt att det faktiskt var direkt ohälsosamt för de sjuka och sårade. Detta sjukhus organiserades av kamrat Sergio del Valle. Doktorerna Martinez Páez, Vallejo och Piti Fajardo organiserade liknande sjukhus för Fidels kolonn, och dessa förbättrades ytterligare under det andra krigsåret.

Behovet av sådan utrustning för truppen som patronlådor och patronbälten, ryggsäckar och skor, täcktes genom en liten läderverkstad som upprättades i vår zon. När vår första soldatmössa var klar visade jag den nästan sprickfärdig av stolthet för Fidel. Den åstadkom allmän oro i lägret; alla påstod att den såg ut precis som en *guagüero*-mössa¹ – och jag hade inte ens hört det ordet tidigare. Den ende som visade något förbarmande med mig var en stadsfullmäktig från Manzanillo, som var på besök i lägret eftersom han ämnade ansluta sig till oss. Han tog med sig mössan som en souvenir.

Vår viktigaste industrianläggning var dock den vapensmedja, där defekta vapen reparerades och våra bomber, minor och de berömda M-26 (Molotovcocktails) tillverkades. I början gjordes dessa minor av bleckburkar och fylldes med material från de många fientliga flygbomber som aldrig exploderade. Molotovcocktails var mycket opålitliga. Därtill var de utrustade med ett slagstift som ofta missade detonatorn. Senare kom en kamrat på en metod att använda hela bomben under större angrepp, varvid detonatorn avlägsnades och ersattes med ett laddat hagelgevär; med hjälp av en tråd i avtryckaren avlossades hagelbössan från tryggt avstånd och resultatet blev en inte oäven explosion. Så småningom åstadkom vi allt bättre pjäser, med särskilda stubiner av metallegeringar och elektriska detonatorer. De gav avsevärt bättre resultat. Vi var visserligen först med dessa förbättrade vapen, men den som verkligen satte fart på utvecklingen var Fidel; och senare skapade Raúl i sitt nya operationsområde långt mer imponerande industrier än vad vi lyckades åstadkomma under första krigsåret.

Till glädje och fromma för rökarna i våra led startade vi också en cigarrfabrik – cigarrerna från den var hemska, men i brist på bättre bolmade vi av hjärtans lust.

Vårt slakteri drevs med boskap som vi konfiskerade från angivare och *latifundistas*. Och vi delade alltid lika, sålunda att hälften gick till bönderna och hälften till våra soldater.

För att sprida våra idéer startade vi en liten tidning som fick namnet *El Cubano Libre*, till minne av förra seklets gamla djungelhjältar.² Vi gav ut de tre-fyra första numren själva; sedan redigerades den av Luis Orlando Rodríguez. Efter honom trädde Carlos Franqui till och förde den mot nya höjder. Vi tryckte tidningen på en dupliceringsmaskin som vi hade fått från *llanon*.

När kampen var ungefär ett år gammal fick vi också en liten radiosändare. Våra första reguljära sändningar genomfördes i februari 1958; våra enda lyssnare den gången var Palencho, en bonde som bodde på en kulle mittemot stationen, och Fidel, som var på besök i vårt läger under förberedelserna för angreppet mot Pino del Agua. Han lyssnade i sin egen mottagare. Steg för steg förbättrades emellertid sändningarnas tekniska kvalitet. Sändaren övertogs sedan av Kolonn ett och hade i december 1958 utvecklats till en av de kubanska

¹ *Guagüero* är kubansk (och karibisk) slang för busschaufför.

² En tidning med samma namn publicerades av *los Mambis*, frihetskämparna mot Spanien åren 1868-78 och 1895.

stationer som hade den högsta lyssnarfrekvensen.

Alla dessa små framsteg, inklusive den övriga utrustning vi hade – till exempel en wish och några generatorer, som vi med mycken möda släpat upp till sierran för att få elektriskt ljus – hade vi skaffat genom egna förbindelser. För att kunna bemästra de olika svårigheter vi mötte hade vi börjat upprätta ett kommunikations- och informationssystem. Till de allra främsta på den avdelningen hörde Lydia Doce i min kolonn och Clodomira i Fidels.

Vid det här laget fick vi hjälp inte bara från folket i de kringliggande byarna; också städernas borgerskap bidrog med utrustning. Våra förbindelselinjer sträckte sig ända till städerna Contramaestre, Palma, Bueycito, Las Minas de Bueycito, Estrada Palma, Yara, Bayamo, Manzanillo och Guisa. Dessa städer var våra relästationer. Därifrån fördes sedan varorna på åsnerygg och längs hemliga stigar genom sierran upp till våra ställningar. Ibland skickades medlemmar av våra styrkor, som fortfarande låg under utbildning och ännu inte fått vapen, ner till de närmaste städerna, till exempel Yao eller Las Minas, tillsammans med en beväpnad skyddstrupp, eller sändes iväg till någon av de mera välförsedda butikerna i distriktet. Här köpte de så förnödenheter, som de sedan bar upp till vårt område på sina egna ryggar. Det enda vi aldrig – eller nästan aldrig – led någon brist på i Sierra Maestra var kaffe. Ibland saknade vi till och med salt, ett födoämne som är absolut nödvändigt för kroppen; hur viktigt det är fick vi minsann känna på när vi led brist på det.

I och med att vi kunde börja sända från egna sändare blev våra truppers existens och deras beslutsamma kampvilja kända över hela republiken. Därmed blev också våra förbindelser längre och mer komplicerade, och nådde ända bort till Havanna och Camagüey i väster – viktiga leveranscentra för oss – och Santiago i öster.

Vårt underrättelseväsen utvecklades så till den grad att bönderna inom zonen alltid omedelbart underrättade oss inte bara om det dök upp några soldater, utan så snart en främling visade sig i området; sedan var det lätt att kvarhålla honom, medan vi undersökte vad han egentligen var ute efter. På så sätt eliminerades många agenter och spioner för krigsmakten, som försökte infiltrera vår zon för att försöka utspeja oss och våra handlingar.

Vi började också lägga upp ett domstolväsen, men än så länge stiftades inga särskilda lagar för sierran. Och detta var i stort hur vi var organiserade när det andra krigsåret började.

Vad den politiska kampen angick, så var denna ytterst komplicerad och full av motsägelser. Batistadiktaturen stöddes av en kongress som valts så bedrägligt att diktatorn alltid kunde räkna med en trygg majoritet inom den.

Vissa avvikande åsikter fick faktiskt framföras – under de tider det inte rådde censur – men regimen officiella talesmän och dess egna ämbetsmän förde den ”nationella enighetens” talan med mäktiga röster och deras budskap förmedlades över hela ön. Otto Meruelos hysteriska utgjutelser omväxlade med Pardo Lladas och Conte Agüeros pompösa pajaserier. Den sistnämnde upprepade i skrift vad han hade sagt i radion och manade ”broder Fidel” att godta en samexistens med Batistaregimen.

Oppositionsgrupperna var många och av olika karaktär, även om de flesta hade en gemensam nämnare i sin brinnande lust att gripa makten (läs: statsmedlen) för egen räkning. Detta förde med sig en trist serie av inre kamp och splittring mellan de olika grupperna. Och samtliga var de infiltrerade av agenter för Batista, som rapporterade till regimen om allt vad de hade för sig. Men även om dessa grupper ofta karakteriserades av opportunism och rena gangstermentaliteten, hade också de sina martyrer.

Hela det kubanska samhället befann sig kort sagt i sådan total förvirring, att tappra och hederliga män kunde offra livet för att sådana typer som Prío Socarrás skulle kunna fortsätta att leva ett liv i lyx.

Studentdirektoratet följde upprorets väg, men rörelsen såsom sådan var helt oberoende av vår och följde sina egna riktlinjer. PSP (Partido Socialista Popular) gjorde gemensam sak med oss i fråga om vissa aktiviteter, men ömsesidig misstro stod i vägen för ett gemensamt handlande och därtill kom den fundamentala skillnaden att arbetarnas parti aldrig tillräckligt klart förstod guerillans roll och inte heller den roll Fidel personligen spelade för vår revolutionära kamp.

Under en vänskaplig diskussion med en PSP-ledare fällde jag en gång en replik som han senare förde vidare till andra som en mycket träffsäker karakteristik från denna tid: ”Ni kan skapa kadrer som kan uthärda den mest fruktansvärda tortyr i fängelset utan att yppa ett ord, men däremot kan ni inte skapa kadrer som kan storma ett kulsprutenäste.” Som jag såg saken, utifrån min strategiska position som *guerrillero*, var detta en direkt följd av den strategiska uppfattning partiet arbetade efter: det var fast beslutet att bekämpa imperialismen och de utsugande klassernas excesser, samtidigt som det var ur stånd att föreställa sig ett maktövertagande. Senare kom en del av partiets medlemmar, som hade guerillaandan i blodet, att ansluta sig till oss, men det skedde först när slutet på den väpnade kampen redan skymtade, och därför blev guerillans inflytande på dem bara ytligt.

Inom vår rörelse fanns det två helt särpräglade åsiktsriktningar, de som vi redan har karakteriserat som *sierran* respektive *llanon*. Det var olikheter i den strategiska uppfattningen som skilde oss åt. *Sierran* var redan säker på att den skulle kunna föra guerillakampen vidare, låta den sprida sig till nya områden och på så sätt utifrån landsbygden inringa de städer som fortfarande hölls av diktaturen. Den ville med andra ord driva regimen till sammanbrott genom att nöta ut den och knäcka den. *Llanon* intog en till synes avsevärt mera revolutionär position, eftersom den pläderade för väpnad kamp i samtliga städer, en kamp som skulle kulminera i en storstrejk som skulle störta Batista och därmed ge möjlighet till ett snabbt maktövertagande.

Det var emellertid bara skenbart som denna inställning var mera revolutionär än vår. För under denna tid hade våra llanokamraters politiska vetande svåra brister och deras uppfattning om hur en storstrejk borde genomföras var alltför ljusblå. Man kallade till storstrejk den 9 april året därpå, i hemlighet och utan föregående varning, utan att man berett marken politiskt och utan någon massaktion. Den misslyckades helt.

Dessa båda inställningar var alltså båda representerade i Rörelsens nationalutskott, som förändrades en hel del under kampens gång. Under det förberedande stadiet, intill dess Fidel for till Mexiko, bestod nationalutskottet av Fidel, Raúl, Faustino Pérez, Pedro Miret, Rico López, Armando Hart, Pepe Suárez, Pedro Aguilera, Luis Bonito, Jesús Montané, Melba Hernández och Haydée Santamaría – om de upplysningar jag har fått är riktiga. Mitt eget personliga engagemang på den tiden var mycket begränsat och dokumentationen är sparsam. Senare drog sig Pepe Suárez, Pedro Aguilera och Luis Bonito tillbaka, eftersom de inte kunde enas med majoriteten, och under vår tid i Mexiko anslöt sig följande personer till utskottet: Mario Hidalgo, Aldo Santamaría, Carlos Franqui, Gustavo Arcos och Frank País.

Av alla dessa kamrater var det bara två som under detta första år gav sig upp i *sierran* och stannade där, nämligen Fidel och Raúl. Faustino Pérez, som deltog i *Granma*-expeditionen, placerades som chef för arbetet i staden, och Pedro Miret sattes i fängelse bara några timmar innan vi skulle lämna Mexiko. Där stannade han ända till året därpå, då han kom över till Kuba med en vapentransport. Nico López dog bara några dagar efter landstigningen;

Armando Hart sattes i fängelse i slutet av året (eller början av året därpå); Jesús Montané fängslades efter landstigningen; samma sak gällde Mario Hidalgo; Melba Hernández och Haydée Santamaría arbetade i städerna; Aldo Santamaría och Carlos Franqui anslöt sig till kampen i sierran året därpå; Gustavo Arcos stannade kvar i Mexiko, för att sköta de politiska kontakterna och anskaffandet av förråd; och Frank País, som ledde det politiska arbetet i Santiago, stupade i juli 1957.

Senare anslöt sig följande till oss i sierran: Celia Sánchez, som följde oss hela år 1958; Vilma Espín, som dessförinnan hade arbetat i Santiago men i fortsättningen tillhörde Raúl Castros kolonn ända till krigsslutet; Marcelo Fernández, Rörelsens samordnare, som ersatte Faustino efter strejken den 9 april, men bara stannade några veckor hos oss, eftersom han hade sitt arbete i staden; René Ramos Latour, som fått i uppdrag att organisera llanos milis, kom efter fiaskot den 9 april upp till oss i sierran och dog en hjältes död som major under stridernas andra år; David Salvador, som hade hand om fackföreningsrörelsen och också efterlämnade diverse spår av sin opportunistiska och splittrande verksamhet i denna. Han förrådade senare revolutionen och sitter nu i fängelse. En del av sierrakämparna, till exempel Almeida, anslöt sig ännu något senare.

Såsom framgår av ovanstående utgjorde kamraterna i llanon majoriteten inom Rörelsen, och deras politiska bakgrund, som inte påverkats av någon större revolutionär mognadsprocess, fick dem att föredra en viss typ av "civila" aktioner och ingav dem en viss motvilja mot den *caudillo* de anade i Fidel och den "militaristiska" fraktion som vi i sierran representerade. Skiljaktigheterna hade redan börjat träda i dagen, men var ännu inte starka nog att provocera fram den våldsamma debatt som karakteriserade det andra krigsåret.

Det är emellertid viktigt att man håller i minnet att diktaturens motståndare inom både sierran och llanon dock, även om de ibland kunde ha diametralt motsatta åsikter om vilken taktik man borde följa, ändå aldrig lät detta leda till att de övergav upprorets sak. Den revolutionära andan blev tvärtom oavbrutet allt starkare ända fram till det ögonblick då vi, sedan segern vunnits och följts av de första erfarenheterna av kampen mot imperialismen, alla i största endrökt förenade oss i en enda organisation, med Fidel som obestridd ledare. Sedan förenade sig denna vår grupp med direktoratet och PSP till PURSC (Partido Unido de la Revolución Socialista Cubana, som i oktober 1965 blev till Kubas kommunistiska parti). När vi utsattes för påtryckningar utifrån, för olika försök att splittra eller infiltrera vår Rörelse, visade vi alltid upp en enad front utåt; också de kamrater som då ännu inte hade hunnit få det fullständiga perspektivet på den kubanska revolutionen var dock alltid på sin vakt mot opportunisterna.

När Felipe Pazos exproprierade 26 julirörelsens namn för sina egna skumma syften, och för egen räkning och som ledare för Kubas allra mest korrumpierade oligarkiska intressen tilldelade sig de poster som Miamipakten erbjöd, däribland posten som provisorisk president, vände sig hela Rörelsen som en man mot denna attityd och stödde det brev som Fidel sände de organisationer som deltog i kampen mot Batista. Detta brev avtrycks härnedan i sin helhet. Det är ett historiskt dokument. Det är daterat den 14 december 1957 och kopierades av Celia Sánchez, eftersom det då inte fanns några möjligheter att trycka det.

KUBA
14 december 1957

TILL LEDARNA FÖR:
REVOLUTIONÄRA PARTIET

DET KUBANSKA FOLKETS PARTI
Auténticos-ORGANISATIONEN
 UNIVERSITETSSTUDENTERNAS FÖRBUND
 REVOLUTIONSDIREKTORATET
 DE REVOLUTIONÄRA ARBETARNAS DIREKTORAT

Det är min moraliska, patriotiska och till och med historiska plikt att skriva detta brev till er; händelser och omständigheter som å det djupaste bekymrat oss alla under denna tid och som därtill måste betraktas som de allra mest oroande och mest svårbemästrade ända sedan vår ankomst till Kuba, har gjort det nödvändigt att framlägga detta uttalande. Onsdagen den 20 november, en dag då våra styrkor under sex timmars tid tvingades utkämpa tre olika strider, en dag som visade vilka uppoffringar och vilka ansträngningar våra män måst göra utan den minsta hjälp från någon annan organisation, var den dag då vi i vårt operationsområde nåddes av den häpnadsväckande nyheten om och dokumenten med de offentliga och de hemliga villkoren i den så kallade enhetspakt, som tycks ha undertecknats i Miami av 26 juli-rörelsen och de organisationer som jag härmed vänder mig till. Dessa pappers ankomst – och det måste betraktas som en verklig ödets ironi, eftersom det vi behövde var vapen – sammanföll med den hittills starkaste offensiv som diktaturen har satt in mot oss.

Kontakter och förbindelser är svåra att upprätthålla när man som vi lever mitt i kampen. Men trots allt tvingades vi härute i fält att kalla samman ledarna för vår organisation för att diskutera denna sak, som innebär att inte bara 26 juli-rörelsens prestige utan själva dess historiska existensberättigande nu plötsligt satts på spel.

För män som kämpar mot en fiende som är så ojämförligt överlägsen både i antal och i vapenmakt, och som ett helt år måst kämpa utan annat stöd än den värdighet som kampen för ett i sanning upphöjt mål ger och övertygelsen om att detta är en sak värd att dö för; för sådana män, isolerade genom försummelse från deras kamrater, som till och med när de haft möjlighet att hjälpa dem ändå systematiskt, för att inte säga kriminellt, har förvägrat dem all hjälp; för dessa kamrater, som på nära håll fått bevittna oavbrutna uppoffringar i dess allra renaste och mest osjälviska form, och som så ofta måst utstå smärtan att se de bästa i kamratkretsen stupa, i ett ögonblick då man i ängslan och plåga frågar sig vem som skall bli nästa offer när nästa oundvikliga katastrof kommer; i denna mörka timma, då man inte ens kan skönja den triumfens dag som vi med sådan orubblighet kämpar för, utan annat hopp eller tröst än att vi ändå inte offerar oss förgäves och till ingen nytta – hur kan man då undgå att fatta att nyheten om ett fördrag, som medvetet skriks ut från taken, ett fördrag som binder Rörelsen vid ett framtida handlande utan de föregående konsultationer från undertecknarnas sida med ledarna och kämparna som hövligheten, för att inte säga vanligt anständighet, självklart kräver ... nåväl, att nyheten om en sådan sak måste sära oss oerhört djupt och väcka vår indignation.

Ett oegentligt handlande drar alltid med sig de allra värsta följder. Och de som anser sig kapabla att störta ett tyranni och att bemästra den ännu svårare uppgiften att återuppbygga ett land efter revolutionens omstörtningar – de skulle förvisso göra klokt i att inte glömma bort den saken.

26 juli-rörelsen har aldrig utsett någon delegation eller bemyndigat någon att delta i de förhandlingar det här gäller. Rörelsen skulle dock ingalunda ha motsatt sig ett sådant steg, om den rådfrågats i denna sak, och skulle då ha givit sina representanter bestämda och konkreta instruktioner i denna sak, som är så betydelsefull för vår organisations nuvarande och framtida verksamhet. Men i stället var alla upplysningar vi fick om förbindelserna med dessa olika

grupper en rapport från senor Lester Rodríguez – vars fullmakter endast gällde ett uppdrag att tillsammans med dem reda ut vissa problem av militär natur – som berättade följande:

”Beträffande Prío och direktoratet kan jag rapportera att jag har haft en serie sammanträden med dem, uteslutande ägnade åt syftet att samordna våra militära planer ända upp till bildandet av en provisorisk regering garanterad och respekterad av de tre grupperna. Givetvis påpekade jag att det var absolut nödvändigt att man först och främst accepterade principerna i sierrabrevet, som nogga anger att en sådan regering måste utformas i enlighet med viljan och önskemålen hos de politiska krafterna inom landet. Första haken.

Under storstrejken samlades vi till krismöte. Jag föreslog där att vi med tanke på omständigheterna skulle begagna alla de styrkor och möjligheter vi hade tillgång till, för att göra en kraftansträngning att en gång för alla lösa Kubas problem. Prío svarade att hans styrkor inte var tillräckligt starka för att han skulle kunna engagera sig i ett sådant företag med någon större segervisshet och att det skulle vara rena galenskapen att godta mitt förslag. Vilket jag besvarade med att jag i så fall skulle vara tacksam om han ville ha vänligheten meddela mig när allt var klart för att lätta ankar; så kunde vi ju diskutera eventuella pakter då. Och att han intill dess lämpligen kunde ha godheten att låta mig – mig och följaktligen också de jag representerar som ombud för 26 juli-rörelsen – arbeta i fullständigt oberoende. Det är min fasta övertygelse att det inte finns några som helst möjligheter att komma överens med de här herrarna och att det är bättre att avstå från den saken också i framtiden, eftersom de just i det ögonblick när Kubas behov var som störst förnekade att de ägde de tillgångar som de aldrig har upphört att samla på sig och som de är alldeles överlastade med.”

Rapporten tarvar ingen kommentar, och den bekräftar våra misstankar; vi kunde inte räkna med hjälp utifrån.

Vi erkänner det faktum att de organisationer ni representerar har ansett det lämpligt att diskutera villkoren för en enad front med vissa medlemmar av vår Rörelse; men det förefaller oss helt obegripligt att ni sedan har velat offentliggöra dessa villkor som en färdig överenskommelse, utan att ens ha meddelat Rörelsens nationella ledare och utan deras tillstånd, desto mer som dessa överenskommelser förändrade själva de institutionella grundvalar som vi anslutit oss till i Sierra-manifestet. Den som betar sig på det viset sluter en pakt enbart i publicitetssyfte och usurperar vår organisations namn.

Situationen är minst sagt paradoxal: i samma ögonblick som den nationella ledningen, från sitt underjordiska högkvarter någonstans på ön, bereder sig att redan från första början vända sig mot de villkor som privat och offentligt föreslås som grundvalar för en överenskommelse, får denna samma ledning genom underjordiska cirkulärskrivelser och genom de utländska tidningarna besked om att man har ropat ut från taken att exakt dessa villkor har lagts till grund för en överenskommelse. Därmed ställs den alltså inför ett offentligt *fait accompli* och tvingas att antingen direkt vända sig mot överenskommelsen, med all den förvirring och alla de följder för kampmoralen detta måste medföra, eller också godta den utan att ens ha fått ge uttryck för sina åsikter. Och som man kunde vänta nåddes vi uppe i sierran av en kopia av dokumentet först flera dagar efter dess publicering.

Inför detta dilemma hävdade den nationella ledningen, innan den gick så långt som till en offentlig förkastelsedom över ifrågasvarande överenskommelse, inför er andra behovet av en återgång till Sierramanifestets principer; samtidigt hölls ett sammanträde på rebellernas territorium, där synpunkterna hos envar medlem av ledningen framfördes och analyserades, och där sammanträdet slutligen enhälligt antog en resolution, som bildar grundvalen för detta brev.

Självklart är ju att envar överenskommelse om enighet måste bli väl mottagen av både den nationella och den internationella allmänna opinionen. Alldenstund man bland annat inte känner till det verkliga läget för de krafter som politiskt och revolutionärt står Batista emot, därför att ordet enighet på själva Kuba verkligen var ett mycket tungt vägande ord på den tiden då förhållandet mellan de olika styrkorna var i hög grad annorlunda mot vad det är idag, och slutligen därför att det alltid är bäst att samla alla strävanden i en enad front, alltifrån de helhjärtat entusiastiska till de ljumma.

Men det viktiga för revolutionen är inte enigheten som sådan, utan själva stommen för denna enighet, vilken form den ges och vilka patriotiska avsikter som skänker liv åt den.

Att besluta sig för denna enighet på villkor som vi inte ens diskuterat, att få dessa ratificerade av folk som inte är berättigade till det och att utan vidare spisning förklara att nu är enigheten nådd, allt i en bekväm tillflyktsort i en främmande stad, och på så sätt ställa Rörelsen inför tvånget att möta en allmän opinion som har vilseletts av en falsk pakt, det är förvisso ett knep av värsta och smutsigaste slag – men ett knep som ändå inte kommer att kunna krossa en sant revolutionär organisation; det är ett bedrägeri mot landet, ett bedrägeri mot världen.

Och det som möjliggjorde detta handlande är detta: medan ledarna för de olika organisationer som undertecknade denna pakt möttes i utlandet och åstadkom en inbillad revolution, befann sig ledarna för 26 juli-rörelsen på Kuba och utkämpade en högst verklig revolution.

Är de här raderna överflödiga? Må så vara. Jag skulle aldrig ha skrivit dem, om vi inte hade måst utstå denna bitterhet och förödmjukelse som vi nu känner på grund av ert sätt att försöka ansluta Rörelsen till denna pakt, också med hänsyn tagen till det faktum att divergerande åsikter i procedurfrågor aldrig bör ta övervikten över väsentligheterna. Vi skulle ha accepterat den trots allt, av hänsyn till de positiva värden som en enighet alltid erbjuder, med tanke på värdet hos vissa av befrielsejuntans planer, med tanke på den hjälp som erbjuds oss och som vi också förvisso behöver, om det inte råkat vara så att vi helt enkelt bara inte kan godta vissa av själva grundprinciperna i överenskommelsen.

Till och med om situationen blev helt desperat för oss, om diktaturen mobiliserade hur många soldater som helst i en vild ansträngning att förinta oss, skulle vi ändå aldrig kunna acceptera att tvingas offra vissa grundläggande principer i vår uppfattning om den kubanska revolutionen.

Och dessa principer finns tydligt och klart uttryckta i Sierra-manifestet.

Att i en enighetsdeklaration undertrycka principen om att vi bestämt motsätter oss all utländsk inblandning i Kubas inre angelägenheter, är en handling av den ljummaste patriotism och den uppenbaraste feghet.

Att förklara att vi motsätter oss sådan inblandning innebär inte bara att vi vänder oss mot den för revolutionens räkning – för det skulle vara en skymf mot vår suveränitet och, må det sägas öppet och klart, mot en princip som ligger alla de latinamerikanska folken nära om hjärtat – det innebär i lika mån en förklaring att vi vänder oss mot all inblandning till stöd för diktaturen, form av leveranser av flygplan, bomber, moderna tanks och vapen, med vars hjälp den alltfört kan klamra sig fast vid makten och som ingen, utöver sierrans bondebefolkning, har lidit hårdare av än just vi. Slutligen skulle ett genomdrivande av denna noninterventionsprincip redan i sig leda till att diktaturen störtades. Skall vi verkligen visa oss så fega på denna punkt, att vi inte ens vågar kräva att den utländska interventionen på Batistas sida måste upphöra? Eller så osäkra att vi någonstans bakom kulisserna stammar fram en begäran att

någon annan skall "krafsa kastanjerna ur elden" för oss? Eller så svaga att vi inte vågar yttra ett enda ord i denna sak? Hur kan vi under sådana omständigheter vara tilltagsna nog att kalla oss revolutionärer och försöka tillmäta denna enighetsförklaring någon historisk betydelse?

Likaså har enhetsdeklarationen uteslutit det bindande uttalandet om att vi kommer att förkasta envar typ av militär junta som republikens provisoriska regering.

Det värsta som för närvarande skulle kunna drabba vår nation, hur helhjärtat den än må låta sig luras av den falska illusionen om att Kubas problem säkert kommer att lösas bara vi får bort diktatorn, skulle vara om Batista ersattes med en militär junta. Och vissa civila av allra värsta slaget som faktiskt medverkade som medbrottslingar den 10 mars¹ men senare tog avstånd, kanske på grund av sin allt uppslukande ärelystnad och sin omåttliga kärlek till batongen, räknar med en lösning av det slaget, en lösning som bara motståndarna till vårt lands framåtskridande skulle kunna se fram emot med glädje.

Våra amerikanska erfarenheter har klart visat att alla militärjuntor alltid glider mot autokrati; det värsta av det myckna onda som har plågat och pinat vår världsdel är militärernas sätt att flyta ovanpå i länder som har färre krig än Schweiz och fler generaler än Preussen; till vårt folks allra rättmätigaste förhoppningar denna avgörande stund, då dess framtid som demokrati och republik kommer att antingen garanteras eller krossas för många år framåt, är att vi som befriarnas dyrbaraste arvedel måtte kunna bevara den civila tradition som föddes under frigörelsekampen och som skulle komma att trampas under fötterna i samma ögonblick som en uniformerad junta ställde sig själv i ledningen för republiken (något som ingen av våra generaler i självständighetskampen, inte ens de allra fåfängaste ibland dem, någonsin kände sig frestad att göra, vare sig under kriget eller i fredstid). Men om allt detta är riktigt, hur långt måste i då gå på självförnekelsens väg om vi, därför att vi är rädda för att sära någons känslor (känslor som snarare är fria fantasier än reell verklighet när det gäller de hederliga militärer som kan komma att stödja oss), tystar ner och inte vågar ge uttryck för en så betydelsefull princip? Eller ligger det så till att man inte inser att ett klart och tydligt uttalande i rättan tid säkert skulle avvärja faran för en militärjunta, som säkert skulle förlänga inbördeskriget ytterligare? Nåväl – vi tvekar inte att klart uttala att om Batista ersätts med en militärjunta, kommer 26 juli-rörelsen att beslutsamt fortsätta sin kamp för friheten. Vi föredrar en hårdare kamp i dag framför att i morgon störtas ner i nya bottenlösa avgrunder. Ingen leksak för militären – varken en militärjunta eller en marionettregering!

Väntar vi kanske på den 10 mars' generaler, dessa män som Batista gladeligen skulle vika för så snart han ansåg sig allvarligt hotad, eftersom han skulle betrakta ett sådant steg som den bästa metoden för det maktövertagande som inte längre kunde undvikas, den som åstadkom minsta möjliga skador på hans egna och hans kottoris intressen? Vilka illusioner skapar inte denna brist på förutseende, brist på ideal, brist på kampanda, hos de kubanska politikerna!

Om ni saknar all tro på folket, om ni inte räknar med dess väldiga reserver av energi och kampvilja, då har ni inte heller rätt att försöka mixtra med dess öde för att hindra och hämma utvecklingen just i det mest heroiska och allra hoppfullaste ögonblicket i republikens hela existens. Vi får inte låta politikerna med sin kohandel, sina puerila ambitioner, sin vilda girighet och sin vana att dela bytet i förväg, försöka blanda sig i den revolutionära utvecklingen, för på Kuba dör människorna för någonting långt större. Vill de där ynkliga politikerna vara med, så låt dem bli revolutionärer! Men låt dem inte förvandla revolutionen till en politisk kohandel, för alltför mycket av vårt folks blod spills idag och alltför väldiga

¹ Den 10 mars 1952, dagen för Batistas statskupp.

offer har gjorts, för att folket skulle förtjäna att i morgon bedras på detta värdelösa sätt.

Bortsett från dessa båda grundläggande principer, som båda lyser med sin frånvaro i enhetsdokumentet, är vi av annan mening också på flera andra punkter:

Om vi skall kunna acceptera underavdelning B av den hemliga klausulen II, som behandlar befrielsejuntans befogenheter, och föreskriver om utnämmandet av ”den president för republiken som skall inneha detta ämbete inom den provisoriska regeringen”, kan vi inte acceptera underavdelning C i samma klausul, som bland dessa befogenheter uppräknar: ”Att i dess helhet godkänna eller underkänna det kabinett som utnämns av republikens president, liksom ock de förändringar som kan inträffa i händelse av en total eller partiell kris.”

Hur kan man ens tänka sig att presidentens rätt att utse och avlägsna sina medarbetare skulle kunna vara underkastad godkännande av ett organ som inte står i direkt samband med statsmakten? Är det inte uppenbart att alldenstund juntan är sammansatt av representanter för olika partier och sektioner, och följaktligen för allehanda olika intressen, så måste tillsättandet av kabinettets medlemmar helt enkelt ske genom något slags sökande efter minsta gemensamma nämnaren, som enda möjligheten att nå enighet i allehanda olika frågor? Är det alls möjligt att godta en klausul som innebär att det inom statens ram upprättas två olika verkställande myndigheter? Den enda garanti som samtliga grupper inom landet måste kräva av den provisoriska regeringen är att denna bygger sin uppgift på ett fastställt minimiprogram och att den spelar sin roll som moderator med absolut opartiskhet, under övergångsstadiet intill dess vi har fått ett normalt konstitutionellt styre.

Att försöka blanda sig i utnämningen av varje minister för sig är detsamma som att vilja behärska hela den statliga förvaltningen, så att man kan underordna den under olika politiska intressen. En sådan procedur blir meningsfull endast för sådana partier och organisationer som i brist på masstöd ute bland folket kan överleva endast inom ramen för den gamla politiska kanon, men är helt oförenlig med de upphöjda politiska och revolutionära mål som 26 juli-rörelsen uppställt för republikens räkning.

Blotta existensen av hemliga överenskommelser som inte hänför sig till frågor om motståndets organisation eller planer för det framtida handlandet, utom till sådana problem där nationen själv borde ha sista ordet – som till exempel den framtida regeringsstrukturen – problem som just därför borde framläggas inför offentligheten, är redan i sig omöjlig att godta. Marti förklarade en gång: ”Under revolutionen är metoderna hemliga, men målen måste alltid vara offentliga.”

En annan punkt som inte heller kan godtas av 26 juli-rörelsen är den hemliga klausulen nr VIII, som förklarar: ”De revolutionära styrkorna skall med sina vapen inlemmas i republikens reguljära väpnade institutioner.”

Först och främst – vad menas med uttrycket ”de revolutionära styrkorna”? Innebär detta att man som medlemmar av polisen, eller som flottister eller soldater, skall godta dem som i dag har sina vapen omsorgsfullt gömda, men som inte kommer att tveka att vifta med dem när segerns dag väl är inne, och som nu står med armarna i kors medan en handfull av deras landsmän kämpar mot tyranniets organiserade styrkor? Skall vi alltså, i ett revolutionärt dokument, så själva fröet till det gangsterväsen och den anarki som under ett ingalunda avlägset förflutet var republikens gissel?

Våra erfarenheter i det territorium vi håller besatt har lärt oss att den allmänna ordningens upprätthållande är ett viktigt problem för landet. Verkligheten har bevisat för oss att från och

med den stund då den rådande ordningen slås ner, börjar en rad bana lossas och brottsligheten blommar upp överallt, om den inte hejdas. Det var bara genom att i rättan tid sätta in hårda och bestämda åtgärder, med befolkningens fulla godkännande, som vi kunde sätta stopp för banditväsendets uppflammande. Bönderna, som tidigare varit vana vid att betrakta varje representant för myndigheterna som en fiende till folket, brukade då erbjuda sitt beskydd åt envar flykting som hade svårigheter med myndigheterna. Nu betraktar de våra soldater som män som försvarar deras egna intressen och ordningen råder oinskränkt, eftersom dess bästa väktare är befolkningen själv.

Anarkin är den revolutionära utvecklingens svåraste fiende. Därför är det också av grundläggande vikt att man bekämpar denna. Den som inte förstår den saken borde över huvud taget inte grubbla över revolutionens öde; det är ju bara naturligt att de som inte uppoffrat något för dess skull, inte heller bekymrar sig för om den överlever.

Nationen måste få veta att rättvisa skall skipas och att brott kommer att bestraffas, var de än begås.

26 juli-rörelsen kräver för egen räkning uppgiften att upprätthålla den allmänna ordningen och reorganisera republikens väpnade institutioner:

- 1) Därför att den är den enda organisation som har en disciplinerad milis över hela landet och en arme på fältfot som har vunnit över tjugo segrar över fienden.
- 2) Därför att våra kämpar redan tusentals gånger har bevisat sin generositet och sin frihet från allt hat mot soldaterna genom att alltid spara deras liv, genom att ta hand om deras sårade efter striden, genom att aldrig tortera en motståndare ens när man vetat att han satt inne med viktiga upplysningar. Och de har fortsatt att uppträda på detta sätt med en storsinnet som påkallar all beundran.
- 3) Därför att det är nödvändigt att i de väpnade institutionerna inympa den rättfärdighetens och ädelmodets anda som 26 julirörelsen har skänkt sina egna soldater.
- 4) Därför att det sinneslugn vi har visat upp under detta krig är den bästa garantin för att hederliga militärer inte har något att frukta av revolutionen, och inte kommer att behöva sota för de missgärningar som har begåtts av män som genom sina brott och sin skamlighet dragit vanära över den militära uniformen.

Också vissa andra delar av enighetsförklaringen är och förblir svårfattliga. Hur kan man alls uppnå någon enighet utan att först ha bestämt en strategi för kampen? Funderar autbuicos fortfarande på en kupp i huvudstaden? Tänker de fortsätta att samla allt fler och fler vapen, som med hundra procentig säkerhet fört eller senare kommer att falla i polisens händer, i stället för att låta vapnen gå vidare till dem som verkligen slåss? Och har de slutligen också accepterat det förslag om en storstrejk som framförts av 26 juli-rörelsen?

Därtill har vi fått ett intryck av att man sorgligt undervärderat den militära betydelsen av kampen i Oriente. I dag för vi inte längre guerillakrig i Sierra Maestra – det som nu utkämpas är ett konfrontationskrig. Våra styrkor är visserligen underlägsna till antalet och i fråga om beväpningen, men utnyttjar på bästa möjliga sätt terrängen, sin ständiga utspejning av fienden och sin större rörlighet. Det torde väl vara överflödigt att understryka den moraliska faktorns unika vikt och betydelse i denna kamp. Resultaten är redan häpnadsväckande och kommer en dag att kunna läggas fram i detalj.

Hela befolkningen befinner sig i öppen revolt. Om den kunde beväpnas, skulle våra avdel-

ningar inte behöva bekymra sig för ens minsta vinkel eller vrå av området; bönderna skulle inte släppa igenom en enda fiende. De nederlag som drabbar diktaturen, som envisas med att skicka förstärkningar i stor skala, skulle kunna förvandlas till katastrofer. Hur jag än försökte berätta för er om hur folkets mod och stridsvilja har vaknat, skulle det ändå bara bli en blek avglans av verkligheten. Diktaturen hänger sig åt barbariska repressalier. Massmorden på bönder kan mäta sig med nazisternas slaktande i Europa. De låter den försvarslösa civilbefolkningen betala för vartenda nederlag som drabbar dem. Generalstabens kommunikeer om förluster för rebellerna föregås alltid av en massaker. Det är detta beteende som har uppväckt en okuvlig revoltvilja hos folket. Och våra hjärtan blöder, våra själar gråter vid tanken på att ingen någonsin har sänt detta folk ett enda gevär; vid tanken på att medan bönderna här vanmäktigt väntar på att deras hem skall brännas ner och deras familjer mördas, och med förtvivlans styrka tigger om vapen, så finns det här På Kuba vapengömmor vars ens en enda eländig lakej, och som bara ligger och väntar på att tas av polisen eller på tyranneriets sammanbrott eller rebellernas förintande.

Det uppträdande som många av våra landsmän lägger i dagen kunde inte ha varit ärelösare. Men fortfarande är det inte för sent att ändra sig och hjälpa de stridande. Ur vår egen personliga synpunkt spelar den saken ingen roll. Ni får inte tro att dessa ord dikteras av egennyttan eller stoltheten: vårt öde är avgjort och vi hemsöks inte av några tvivel. Antingen stupar vi här, stupar till sista rebell, och en hel ung generation i städerna går under, eller också kommer vi att segra över de mest otroliga hinder. Nederlag existerar inte för oss. Det är av uppoffringar och hjältedåd som våra män har upplevt, kan inte utplånas av någon eller något. Också våra segrar är verklighet, och kan inte så lätt suddas ut. Våra män är beslutsammare än någonsin och kommer att kämpa till sista blodsdroppen.

Det är de som har vägrat att hjälpa oss som kommer att lida nederlag; de som stod vid vår sida i början men har övergivit oss; de som saknade tro på värdigheten och idealen och slösade bort sin tid och sin prestige på skamliga överenskommelser med Trujillos despoti; de som, trots att de ägde vapen, av sin egen feghet lockades att gömma dem i kampens ögonblick. Det var de som valde fel, inte vi.

En sak kan vi säga, högt och tydligt: om vi själva hade sett andra kubaner kämpa för friheten, förföljas och vara nära att utplånas, om vi hade sett dem dag efter dag fortsätta sitt förbittrade motstånd utan att kapitulera och utan att vackla i sin beslutsamhet, så skulle vi inte ett ögonblick ha tvekat att störta till deras hjälp och om så erfordrades, dö tillsammans med dem. Därför att vi är kubaner, och kubaner kan inte stå oberörda inför kampen för friheten, inte heller när den utkämpas i något annat latinamerikanskt land. Vad hände när dominikanerna mönstrade sina styrkor för att befria sitt folk? På varje dominikan gick det tio kubaner. När Somozas anhängare invaderade Costa Rica? Kubanerna skyndade dit för att delta i striden. Och att tänka sig att det i dag, när deras eget land utkämpar en svår kamp för friheten, skall finnas kubaner i landsflykt, kubaner som fördrivits från sitt fosterland av diktaturen, men som ändå vägrar sina kämpande bröder all hjälp!

Eller ställer de orättmätiga villkor för vår hjälp? Måste vi kanske betala deras bistånd med att erbjuda dem en plåtå i republiken som lovligt byte? Eller bör vi kanske avstå från våra ideal och förvandla detta krig till en ny uppvisning i konsten att döda sina medmänniskor och störta landet i ett meningslöst blodbad, som aldrig kan gottgöra löftet om den belöning som landet väntar sig av ett sådant offer?

Ledningen i denna kamp mot tyranniet finns, och kommer också i fortsättningen att finnas, på själva Kuba och i de revolutionära kämparnas händer. De som nu eller i framtiden vill bli

betraktade som ledare för revolutionen måste framträda inom landet och måste ärligt och direkt acceptera det ansvar, de risker och de offer som den nuvarande situationen på Kuba kräver.

De landsflyktiga har också sin roll att spela i denna kamp, men det vore rent löjligt om de från utlandet skulle försöka tala om för oss vilken topp vi skulle storma, vilken sockerplantage vi har tillstånd att bränna, vilka sabotagehandlingar som kan genomföras framgångsrikt och när, under vilka omständigheter och i vilka former vi skall kunna utlysa en storstrejk. Detta är mer än absurt, det är löjeväckande. Hjälpl oss i utlandet genom att samla in pengar bland kubanska flyktingar och emigranter, genom att föra en publicitetskampanj för Kubas sak, genom att där fördöma och brännmärka de brott som vi är offer för här; men försök inte att från Miami leda en revolution som tar form i alla städer och ute på alla fält på denna ö, mitt i kampen och tumultet, sabotagen och strejkerna och de tusen och en andra former av revolutionär verksamhet som 26 julirörelsens stridande strategi har satt i rörelse.

Den nationella ledningen är, och den saken har också klargjorts upprepade gånger, beredd att här på Kuba ta upp förhandlingar med ledarna för vilka oppositionella organisationer som helst, med ändamål att samordna de olika speciella planerna och genomföra sådan konkret verksamhet som kan anses viktig och betydelsefull för arbetet på att störta diktaturen.

Storstrejken kommer att genomföras genom effektivt samordnade ansträngningar också från *Movimiento de Resistencia Cívica* (Rörelsen för medborgerligt motstånd), *Frente Nacional Obrero* (Nationella arbetarfronten) och övriga grupper som har förkastat sekterismens anda och tagit kontakt med 26 julirörelsen, som i dag framstår som den enda oppositionsorganisation som verkligen kämpar inom landet.

Arbetarsektionen av 26 julirörelsen håller för närvarande på att organisera strejkkommittéer i alla fackföreningar och industriella centra, i samarbete med de element inom oppositionen som är beredda att stödja en arbetsnedläggelse och inte ser ut att helst av allt vilja smita när avgörandets stund är inne. Dessa strejkkommittéer kommer att tillsammans bilda *Frente Nacional Obrero*, som i fortsättningen blir den enda representant för proletariatet som godkänns som giltig av 26 julirörelsen.

Diktaturens störtande kräver obönhörligen att man också avlägsnar en ärelös kongress, ledarna för *Confederación de Trabajadores Cubanos* (Kubanska arbetarfederationen) och alla de borgmästare, guvernörer och andra samhällsfunktionärer som, direkt eller indirekt, har fått sina poster genom "valet" den 1 november 1954 eller den militära statskuppen den 10 mars 1952. Segern kommer också att medföra omedelbar frigivning av samtliga politiska fångar, både civila och militära, liksom att man ställer inför rätta samtliga medskyldiga till brotten och diktaturens despoti.

Den nya regimen skall stödja sig på 1940 års författning och garantera alla de rättigheter som erkänns i denna och kommer att hålla sig på avstånd från all politisk sekterism.

Den verkställande makten skall uppta de lagstiftande befogenheter som författningen tilldelar republikens kongress och skall som sin huvuduppgift få anordnandet av allmänna val i enlighet med 1943 års vallag och 1940 års författning, och genomförandet av det minimiprogram på tio punkter som framläggs i Sierra-manifestet.

Den nuvarande högsta domstolen skall förklaras upplöst på grund av sin oförmåga att råda bot på det olagliga läge som skapades genom statskuppen; detta förhindrar dock inte att man efteråt ånyo utser sådana bland dess nuvarande medlemmar som alltid försvarat författningens

principer eller visat upp en fast hållning mot de brott, det envælde och de missbruk som karakteriserat dessa tyranniets år.

Republikens president skall ha att besluta om den nya högsta domstolens sammansättning, och sedan skall denna i sin tur anförtros uppgiften att reorganisera samtliga domstolar och autonoma institutioner, och avskeda alla som överbevisats om delaktighet i diktaturens skumraskaffärer. De nya funktionärerna skall utses i enlighet med vad lagen föreskriver. De politiska partierna skall under den provisoriska regeringen åtnjuta en enda rättighet: nämligen friheten att lägga fram sitt program inför folket, att mobilisera och organisera medborgarna på det sätt som tillåts enligt författningen och att delta i de allmänna valen.

Det nödvändiga i att man snarast utser den person som skall tjänstgöra som republikens provisoriske president har redan understrukits i Sierra Maestra-manifestet, och vår Rörelse har förklarat att denne enligt dess uppfattning bör väljas av samtliga medborgerliga institutioner. Vare därmed hur som helst, denna fråga kvarstår dock fortfarande olöst efter fem månaders tid, och det blir allt mer angeläget att äntligen kunna ge nationen svar på denna fråga: vem skall efterträda diktatorn? Och vi har inte råd att vänta en dag till med att utplåna detta väldiga frågetecken. 26 juli-rörelsen besvarar nu frågan. Den lägger fram sitt förslag för allt folket, som den enda tänkbara lösningen om man skall kunna garantera legalitet och genomförande av de föregående villkor som krävs för enighet och en provisorisk regering. Posten måste besättas med den rättrådige domare vid Orientes domstol som lystrar till namnet doktor Manuel Urrutia Lleo. Det är inte vi, utan hans eget uppträdande, som väljer honom, och vi räknar med att han inte skall vägra att ställa sig till republikens förfogande.

Skälen till att just han bör utnämnas är följande:

- 1) Han var den medlem av domarkåren som visade den största respekten för författningen, genom att förklara i rättssalen efter rättegången mot medlemmar av *Granma*-expeditionen att det inte är brottsligt att organisera en väpnad styrka mot regimen, utan att detta var fullständigt lagligt och helt i enlighet med författningens och lagarnas anda och bokstav – en förklaring utan motstycke från en domares sida under hela vår frihetskamps historia.
- 2) Hans hela liv, som städse ägnats åt rättvisans opartiska handhavande, garanterar att han både som yrkesman och som människa är väl rustad att kunna upprätthålla balansen mellan alla olika legitima intressen i det ögonblick tyranniet har störtats av folket.
- 3) Ingen är så fri från all partianda som doktor Manuel Urrutia. Eftersom han är domare tillhör han inte någon politisk gruppbyggnad. Och det finns ingen annan medborgare med samma höga anseende som, utan att därför aktivt ha engagerat sig i saken, så till den grad identifierats med revolutionens sak.

Om våra villkor – oegennyttiga villkor från en organisation som har burit de svåraste offer, som inte ens har rådfrågats innan dess namn utnyttjades i ett enighetsmanifest som den aldrig har ratificerat – förkastats, kommer vi att fortsätta kampen ensamma, så som vi alltid har gjort, utan andra vapen än de vi erövrar från fienden i varenda strid, utan annan hjälp än den vi får från vårt hårt prövade folk, utan annat stöd än våra ideal.

För när allt kommer omkring är det ju 26 juli-rörelsen, och den enbart, som har fört en aktiv kamp över hela landet och fortsätter att göra detta. Det är Rörelsens stridsmän och inga andra som har fört revolten från Orientes skrovliga berg hela vägen till de västra provinserna; det är de, och de ensamma, som har genomfört sabotagen, bränt sockerrörsfälten och avrättat de politiska skurkarna; det är 26 juli-rörelsen och den allena som har lyckats organisera

nationens arbetare i en revolutionär rörelse; den ensam har arbetat för det organiserande av rörelsen för medborgerligt motstånd där alla medborgerliga grupper från bokstavligt talat varenda region på Kuba står förenade.

Vi vill gärna tala om för er att vi har dragit oss undan allt byråkratiskt trassel och deltagande i regeringen; men ni måste en gång för alla lära er att förstå att 26 julikämparna inte har givit upp och aldrig kommer att ge upp sin kamp för att leda och vägleda folket – från underjorden, från Sierra Maestra, från de gravar där fienden kastar våra döda. Och vi ger aldrig upp, därför att det inte är vi utan en hel generation som har lovat Kubas folk att ge landet konkreta lösningar på dess väldiga problem.

Vi skall segra eller dö, ensamma. Kampen kommer aldrig att bli svårare än den var den gången då vi bara var tolv man, då vi inte hade stödet av ett folk som vant sig vid kriget och organiserat sig över hela sierran, då vi inte som nu ägde en mäktig och väldisciplinerad landsomfattande organisation, då vi inte kunde räkna med det väldiga stödet från massorna, så som det framträdde den dag då vår oförgätlige Frank País dödades.

Man behöver inte sällskap för att dö med värdighet.

FIDEL CASTRO RUZ
SIERRA MAESTRA
14 december 1957

Andra striden vid Pino del Agua

Fidel ansåg att vi borde slå ett vida genljudande slag för att utnyttja det förhållandet att censuren hade avskaffats, och vi beredde oss att göra detta.

Än en gång valdes Pino del Agua som platsen för planens förverkligande. Vi hade angripit Pino del Agua framgångsrikt en gång tidigare, men sedan dess hade fienden hållit det besatt. Och även om de fientliga trupperna där inte rörde på sig så mycket, innebar det faktum att de låg i ställning uppe på Sierra Maestras krön att vi måste göra långa omvägar, och det var alltid farligt att passera i närheten av området. Om vi eliminerade Pino del Agua som framskjuten fientlig ställning skulle detta kunna få stor strategisk betydelse, och kunde, med de nya regler som gällde för pressen, också få återverkningar över hela landet.

Från och med de första dagarna i februari inleddes alltså en tid av febrila förberedelser och intensiv spaning, huvudsakligen genomförd av Roberto Ruíz och Felix Tamayo (båda officerare i vår nuvarande armé) eftersom de var från området båda två. Därtill intensifierade vi arbetet på vårt senaste vapen, M-26, även kallad ”sputnik”, som vi fäste mycket stora förhoppningar vid. Det rörde sig om en liten bomb av förtent bleck som vi till en början avfyra med en högst komplicerad apparat, ett slags katapult som vi tillverkat av reven till ett harpungevär för undervattensjakt. Senare förbättrade vi detta vapen så att det kunde avfyra med hjälp av ett gevär och patroner, och då fick det också mycket längre räckvidd.

De där små bomberna åstadkom åtskilligt med oväsen och var faktiskt riktigt skräckinjagande, men eftersom höljet bara bestod av bleckplåt var deras dödande förmåga liten och de orsakade endast mindre blessyrer när de exploderade i närheten av någon fientlig soldat; därtill var det mycket svårt att exakt ange när stubinen skulle antändas, så att stöten mot marken och explosionen verkligen sammanföll perfekt. Stöten vid avfyrandet åstadkom dessutom ofta att stubinen slocknade, så att den lilla bomben inte exploderade utan föll i fiendens händer intakt. Sedan fienden väl hade lärt sig hur den fungerade var de inte längre rädda för den; men under

denna första strid fick den goda psykologiska verkningar.

Vi genomförde våra förberedelser med största omsorg och den 16 februari gick vi till angrepp.

Vår strategiska plan var mycket enkel: Fidel visste att det låg ett helt fientligt kompani förlagt i skogshuggarlägret och tvivlade därför på att vår trupp skulle kunna erövra detta; vårt mål var därför att angripa det, krossa posteringarna, omringa det och sedan vänta i bakhåll på fiendens förstärkningar, eftersom vi visste att marscherande soldater är mycket mera på sin vakt än soldater i kvarter. Vi ordnade flera olika bakhåll och räknade med goda resultat av dessa. I samtliga posterade vi så många män som kunde anses nödvändigt för att ta hand om det antal fiender som väntades.

Angreppet leddes av Fidel personligen, med stabsplatsen på en höjd norr om lägret med utsikt över hela skogshuggarlägret. Stridsplanen: Camilo skulle rycka fram längs vägen från Uvero och passera genom Bayamesa; där skulle hans trupper, Fjärde kolonnens förpluton, inta sina poster, rycka fram så långt terrängen tillät och stanna i ställningarna. Gardisternas reträtt skulle störas av kapten Raúl Castro Mercaders pluton, som placerades ut vid vägen till Bayamo; om fienden försökte ta sig till Rio Peladero, stod kapten Guillermo García där med cirka 25 man, beredd att ta hand om motståndarna.

Så snart skottlossningen började skulle vår granatkastare, som var utrustad med exakt sex granater och bemannades av Quiala, träda i verksamhet, och därmed skulle belägringen börja. Ett bakhåll under ledning av löjtnant Vilo Acuña uppe på Loma de la Virgen skulle hejda fiendetrupper som kom på vägen från Uvero, och längre bort, mera norrut, stod Lalo Sardiñas med en annan grupp, beredd att ta emot de fientliga avdelningar som kunde komma från Yao över Vega de los Jobos.

I detta bakhåll prövade vi för första gången en ny speciell mintyp, men resultatet blev långtifrån uppmuntrande. Kamrat Antonio Estévez (som senare stupade under ett angrepp mot Bayamo) hade funderat ut ett system för att spränga blindgångare från flygplanen, med en patron som detonator. Vi installerade alltså denna anordning, eftersom vi räknade med att armén skulle rycka fram genom detta område där vår egen styrka var så svag. Tyvärr kom det emellertid till ett mycket tragiskt misstag. Den kamrat som hade att ge besked om fiendens ankomst var mycket nervös och mycket oerfaren, och råkade ge signalen när en civil lastbil kom farande; minan fungerade som den skulle och chauffören blev det oskyldiga offret för detta nya vapen, som skulle visa sig så effektivt sedan vi väl lyckats utveckla det.

I gryningen den 16 ryckte Camilo fram för att ta posteringarna; våra vägvisare hade emellertid inte förutsett att posterna skulle dra sig tillbaka under natten tills de slutligen var helt nära lägret, och därför kom det till ett tämligen långt dröjsmål innan angreppet kunde inledas. Männen trodde att de förts till fel plats och avancerade framåt mycket försiktigt, utan att inse vad fienden hade gjort. Det tog Camilo och hans tjugo man, som ryckte fram i gåsmarsch, inte mindre än en timme att rycka fram de femhundra meter som skilde de båda positionerna åt.

Slutligen var de framme vid lägret. Vakterna hade installerat ett enkelt alarmsystem, bestående av några snören med fastbundna plåtburkar, allt nere vid marknivån. Burkarna skramlade när man trampade på dem eller något stötte emot snöret. De hade emellertid också lämnat några hästar betande i närheten, så när kolonnens förtrupp stötte emot snöret trodde fienden att det var hästarna som förde oväsen. På så sätt kunde Camilo ta sig ända fram till soldaternas omedelbara närhet.

A andra sidan blev vår vaka mycket nervös genom att timmarna på det här sättet gick utan att

den länge väntade attacken äntligen inleddes. Men till slut hörde vi dock det första skott som meddelade att striden inletts, och inledde ett bombardemang – de sex granaterna från granatkastaren – som snart upphörde igen, utan att åstadkomma vare sig sorg eller ära för någon.

Fienden måste ha sett eller hört de första angriparna, och den gevärssalva som inledde striden sårade kamrat Guevara, som senare dog på vårt sjukhus. Men bara några minuter senare hade Camilos styrkor kämpat ner motståndet, tagit elva vapen (däribland två automatiska gevär) och tre fångar, och dödat sju eller åtta man; motståndet i förläggningsorganiserades emellertid genast och man lyckades hejda våra angrepp.

Löjtnanterna Noda och Capote och menige Raimundo Lien dog i tur och ordning när de försökte rycka fram; Camilo sårades i låret och Virelles måste dra sig tillbaka och överge den kulspruta han hade skött. Trots sin blesyr återvände Camilo i gryningen för att försöka rädda vapnet. Just i det första gryningsljuset hamnade han i ett veritabelt kulregn och sårades på nytt, men lyckligtvis lämnade den kula som trängde in i buken kroppen genom sidan utan att ens snudda vid några livsviktiga organ. Camilo räddades men kulsprutan var förlorad, och mitt i allt detta släpade sig en annan sårad kamrat vid namn Luis Macias genom snåren åt motsatt håll mot sina kamraters reträttväg och fann döden därinne. Några enstaka kämpar bombarderade från ställningar nära förläggningsorganiserades denna med våra ”sputnikar”, M-26:orna, och spred förvirring bland soldaterna. Guillermo García deltog inte alls i denna strid, eftersom soldaterna inte gjorde något som helst försök att lämna sin fristad; precis som vi hade räknat med sände de i stället genast en begäran om hjälp över radion.

På förmiddagen var läget lugnt i hela regionen, men från vår kommandopost kunde vi plötsligt höra några rop som uppfyllde oss med förtvivlan: ”Här åker Camilos kulspruta”, åtföljt av en salva. Bredvid den övergivna kulsprutan på dess stativ hade Camilo också lämnat kvar sin mössa som hade hans namn skrivet i nacken, och det var soldaterna som hånade oss. Vi hade våra aningar om att det måste ha hänt något, men kunde inte få någon kontakt med de våra på andra sidan; Camilo, som biträdades av Sergio del Valle, vägrade att slå till reträtt och de stannade där de var och avvaktade den vidare utvecklingen.

Fidels förutsägelser besannades. Kapten Sierras kompani skickade enheter ur sin förtrupp från Oro de Guisa, för att undersöka vad som hände i Pino del Agua. Hela Paco Cabreras pluton stod och väntade på dem, med trettio till trettiofem man utposterade vid vägkanten på en höjd som kallades El Cable, därför att där fanns en kabel som användes för att veva upp de fordon som företog den svåra färden uppför backen.

Våra grupper stod utposterade under befäl av löjtnanterna Suñol, Alamo, Reyes och William Rodríguez; Paco Cabrera var också med i egenskap av plutonchef, men de som hade hand om själva hejdandet av förtruppens främsta enheter var Paz och Duque, som var närmast vägen. Den lilla fiendestyrkan ryckte fram och krossades helt: elva döda, fem sårade fångar som fick första hjälpen i ett hus och lämnades kvar där; fänrik Laferté, som i dag tillhör våra män, togs också till fånga. Därtill erövrades tolv gevär, bland dem två M-1:or, ett automatgevär och en Johnson.

Ett par soldater lyckades undkomma och tog sig till Oro de Guisa med nyheten om vad som hänt. Säkert måste folket i Oro de Guisa då ha begärt hjälp, men mellan Guisa och Oro de Guisa stod Raúl Castro med hela sin styrka, för det var där vi hade räknat med att Guardia Rural skulle gå fram när de kom för att undsätta de belägrade i Pino del Agua.

Raúl organiserade sitt folk sålunda att Félix Pena och förtruppen skulle spärra vägen för

fiendens förstärkningar, och sedan skulle hans grupp tillsammans med *Ciro Frías'* och den som leddes av Raúl själv genast angripa fienden, medan *Efigenio* slöt inringningen genom att täppa till bakom honom.

En detalj gick tyvärr obemärkt förbi den gången: två ofarliga, förvirrade bönder, som traskade förbi alla våra ställningar med var sin tupp under armen, visade sig i själva verket vara soldater från *Oro de Guisa*, som hade skickats ut för att utspana vägen. De kunde nu ostört notera våra soldaters ställningar och rapportera om den saken till sina kamrater i *Guisa*. Följden blev att Raúl tvingades ta emot den värsta tyngden i fiendens offensiv, eftersom man kände till hans position. De angrep honom från en höjd som de erövrade, och Raúl måste genomföra en lång reträtt, varunder en man sårades och en, *Florencio Quesada*, stupade.

Vägen från *Bayamo*, som går genom *Oro de Guisa*, var den enda väg armén tog under sitt försök att avancera. Trots att Raúl, på grund av sin utsatta position, tvingades att slå till reträtt, ryckte fienden fram så långsamt längs vägen att han inte visade sig på hela dagen.

Hela den dagen utsattes vi för ständiga angrepp av arméns B-26:or som beströk höjderna med kulspruteeld, men utan värre resultat än att de irriterade oss litet och tvingade oss att vidta en del försiktighetsåtgärder.

Fidel var alldeles till sig av glädje över striden, men samtidigt var han orolig för våra kamraters öde och tog flera gånger större risker än han borde göra. Av den orsaken skickade några officerare och jag några dagar senare ett brev till honom, där vi bad honom att för revolutionens skull inte sätta sitt liv på spel i onödan. Detta rätt infantila brev, som dock inspirerades av alltigenom osjälviska motiv, var väl förmodligen knappt värt att han läste igenom, och det behöver väl inte ens sägas att han inte ägnade det någon som helst uppmärksamhet.

På kvällen samma dag förklarade jag mycket bestämt att ett angrepp av det slag som *Camilo* hade genomfört var fullt möjligt att sätta in, och att vi säkert skulle kunna övermanna de soldater som var förlagda till *Pino del Agua*. Fidel gillade inte förslaget, men gick till slut med på att göra ett försök, och skickade in en styrka under befäl av *Escalona* och bestående av *Ignacio Pérez'* och Raúl *Castro Mercaders* plutoner. Kamraterna ryckte fram och gjorde allt som stod i deras makt för att nå förläggningen, men drevs tillbaka av häftig eldgivning och gick till reträtt utan att försöka attackera på nytt. Jag bad då att få befälet över styrkan och Fidel gick med på detta, men inte utan att muttra litet.

Min tanke var att gå så nära som möjligt och sedan med *Molotov-cocktails* tillverkade av bensin från själva skogshuggarlägret sätta eld på trähusen och sålunda tvinga männen att kapitulera eller åtminstone komma utspringande och möta vår eld. När vi närmade oss valplatsen och beredde oss att inta våra ställningar, fick jag följande korta meddelande från Fidel:

”16 februari 1958. CHE: Om allt beror på angreppet från denna sida, utan stöd från *Camilo* och *Guillermo*, anser jag inte att något självmordsartat bör göras, alldenstund det finns en allvarlig risk för alltför stora förluster och för att ni misslyckas med att uppnå målet. Jag manar dig allvarligt till försiktighet. Och själv får du inte delta i striden – det är en bestämd order. Det absolut avgörande för ögonblicket är att du leder männen väl. FIDEL.”

Dessutom rapporterade *Almeida*, som kom med budskapet, att jag hade tillstånd att gå till attack på eget ansvar, enligt de villkor som angavs i meddelandet, men att Fidel inte var ense med mig. Den bestämda ordern att jag inte själv skulle få delta i striden tyngde mig en hel del. Därtill kom möjligheten, kanske rentav vissheten att flera av männen kunde stupa, den mycket

minimala chansen att verkligen ta förlägningen, våra bristande informationer om var Guillemos och Camilos isolerade styrkor fanns. Allt detta, plus det faktum att jag måste ta hela ansvaret själv, blev för mycket för mig, och jag tog slokörad samma väg tillbaka som min föregångare Escalona.

Morgonen därpå gavs signal till allmän reträtt, under oavbruten beskjutning från flygplanen. Efter några få skott från gevär med kikarsikten mot de soldater som började lämna sina värn, inledde vi reträtten längs vägen till Sierra Maestra.

Såsom framgår av den officiella depesch vi utfärdade efteråt hade fienden mellan aderton och tjugofem stupade och vi erövrade trettiofem gevär, fem kulsprutor och massor av ammunition. Till förlustlistan måste också läggas namnet Luis Macias, vars öde just då var okänt, och andra kamrater som till exempel Luis Olazábal och Quiroga, som sårades under olika aktioner i denna långa strid. Följande rapport trycktes i tidningen *El Mundo* för den 19 februari:

”EL MUNDO, ONSDAGEN DEN 19 FEBRUARI 1958. – 16 insurgenter och 5 soldater rapporteras stupade. – Ej bekräftat om Guevara sårades. – Arméns generalstab utfärdade klockan fem i går eftermiddag en kommuniké, där man förnekade ryktena att ett stort slag utkämpats mot rebellerna vid Pino del Agua söder om Bayamo. Den officiella rapporten meddelade att ”det förekommit några få skärmytslingar mellan spaningspatruller ur armén och grupper av rebeller”, liksom också att vid tiden för rapporten ”rebellernas förluster uppgått till sexton man, medan armén som en följd av dessa sammanstötningar förlorat fem man”. Ryktena om att den välkände argentinske kommunisten Che Guevara skulle ha sårats har, tillägger kommunikén, ännu inte bekräftats. Inte heller har man kunnat få bekräftelse på påståendena om att insurgenternas ledare varit närvarande vid dessa sammanstötningar, men däremot vet man att han fortfarande håller sig dold i Sierra Maestras grottlabyrinter.”

Något senare, eller kanske just då, inträffade massakern i Oro de Guisa som leddes av Sosa Blanco, mördaren som skulle dö inför en exekutionsplutons gevär en av de första dagarna i januari 1959. Medan diktaturen fick nöja sig med att bekräfta att Fidel ”fortfarande håller sig dold i Sierra Maestras grottlabyrinter”, ombads han av de trupper som stod under hans personliga befäl att inte sätta sitt liv på spel i onödan, och fienden undvek våra stödjepunkter. En tid senare lämnade fienden Pino del Agua och därmed var befrielsen av Sierra Maestras västra del fullbordad.

Bara några dagar efter denna strid inträffade en av de viktigaste aktionerna under hela kampen: Tredje kolonnen avancerade under befäl av major Almeida mot Santiagoregionen, och Sjätte eller ”Frank País”-kolonnen korsade under major Raúl Castros befäl slätterna i öster, trängde in i Mangos de Baraguá och fortsatte västerut till Pinares de Mayarí, där den bildade den andra (östra) fronten, som döptes till ”Frank País”.

Camilo

Minnet är ett sätt att återuppleva det förflutna, det döda. Att minnas Camilo är att minnas ting som är förgångna och döda och dock är Camilo en levande del av den kubanska revolutionen, odödlig genom själva sin natur. Jag skulle gärna med några enkla ord vilja ge våra kamrater i rebellarmén en uppfattning om hurudan denne oövervinnelige guerillakrigare var. Och jag kan också göra detta, eftersom vi var tillsammans hela tiden ända från de dystra timmarna kring det första bakslaget i Alegría de Pío; och det är min plikt att göra det, därför att Camilo var långt mera än en kamrat i striden, i glädjen och segrarna, han var en sann broder. Jag lärde aldrig känna honom i Mexiko, för han anslöt sig just i allra sista minuten. Han kom från

Förenata staterna utan några föregående rekommendationer och under denna riskabla tid kände vi inget större förtroende för honom – eller för någon, faktiskt. Han följde med på *Granma*, helt enkelt bara en bland de åttiotvå som färdades över havet, utlämnade åt elementen, för att genomföra en bragd som skulle skaka hela kontinenten. Men jag lärde mig förstå hurudan han var redan innan jag lärde känna honom, genom ett typiskt utrop från hans sida under den katastrofala striden vid Alegría de Pío. Jag var sårad då och låg utsträckt i en glänta, bredvid en bloddränkt kamrat som just avfyrade sina sista skott, redo att dö stridande. Då hörde jag någon ropa ett matt: ”Vi förlorade. Låt oss kapitulera.” Och någonstans bland männen hördes en klar röst svara: ”Här kapitulerar ingen!” följt av ett mycket fult ord.

Striden tog slut, vi överlevde och jag fortsatte att leva och andas, tack vare att kamrat Almeida hjälpte mig. Fem av oss strövade fram längs de branta klipporna i närheten av Cabo Cruz. En klar, månljus natt stötte vi på tre kamrater som helt fridfullt låg och sov, utan rädsla för soldaterna. Vi gav oss på dem i tron att de var fiender. Det hände ingenting, men episoden levde länge kvar som ett skämt oss emellan – det faktum att jag var bland dem som hade tagit dem med överraskning, och det faktum att det varit jag som måst hissa den vita flaggan, så att de inte skulle skjuta oss i tron att vi var Batistasoldater.

Och därmed var vi åtta stycken. Camilo var hungrig och ville ha mat – vad eller var rörde honom inte i ryggen, bara han fick mat. Detta åstadkom allvarliga misshälligheter oss emellan, eftersom han ideligen ville gå fram till *bohíos* för att be om mat. Två gånger var det nära att vi hamnat i klorna på fiendesoldater som redan dödat dussintals av våra kamrater, just därför att vi följde ”de hungrigas” råd. Den nionde dagen segrade ”de hungriga” och vi gick fram till en *bohío*, åt och blev sjuka. Och en av de sjukaste ibland oss var givetvis Camilo, vilken likt ett hungrigt lejon hade satt i sig en hel killing.

Under denna tid var jag snarare läkare än soldat. Jag satte Camilo på särskild diet och gav honom order att stanna kvar i *bohíon*, där han kunde bli ordentligt omhändertagen. Besvären gick över och vi var tillsammans igen, och dagarna blev till veckor och månader varunder många kamrater stupade. Camilo visade vad han gick för och tillkämpade sig rangen av löjtnant för förtruppen i vår ojämförliga enda kolonn, som senare skulle döpas till José Martí Första kolonnen, under Fidels personliga befäl. Almeida och Raúl var kaptener där, Camilo var löjtnant för förtruppen, Efigenio Ameijeiras var eftertruppens ledare, Ramiro Valdés var löjtnant i en av Raúls plutoner och Calixto soldat i en annan pluton. Alla våra styrkor föddes med andra ord där, och jag själv var läkare med löjtnants grad. Senare, efter striden vid Uvero, befordrades jag till kapten och blev några dagar senare major och befälhavare för en kolonn. En dag utnämndes Camilo till kapten i den kolonn jag förde befälet över, Fjärde kolonnen. Vi bar det numret för att lura fienden – i själva verket fanns det bara två kolonner. Och det var där Camilo inledde sin serie av hjältedåd, där som han med outtröttligt nit och fantastisk glöd ideligen jagade och fällde fiendens soldater. En gång sköt han en fiendespanare på så nära håll att han kunde fånga upp mannens gevär innan det föll i marken. En annan gång planerade han att låta de första fiendesoldaterna gå förbi tills de befann sig framför vår trupp och då öppna eld från sidan. Men bakhållet kunde aldrig genomföras, eftersom någon i vår grupp blev nervös och öppnade eld innan fienden hunnit tillräckligt nära. Vid det laget var Camilo ”Camilo, förtruppens herre”, en äkta guerillakämpe som hävdade sig genom sitt färgrika sätt att slåss.

Jag minns fortfarande hur orolig jag var under det andra angreppet mot Pino del Agua, då Fidel beordrade mig att stanna hos honom själv och gav Camilo ansvaret för angreppet mot fiendens ena flank. Planen var enkel. Camilo skulle angripa och ta ena ändan av fiendens

läger och sedan omringa det. Eldgivningen började och han och hans män tog vaktposteringen och fortsatte sin framryckning, trängde in i samhället och dödade eller tillfångatog varenda soldat som kom i deras väg. Staden erövrades hus för hus, ända tills fienden slutligen lyckades organisera sitt motstånd och kulregnet började ta sin tull i våra leder. Värdefulla kamrater, bland dem Noda och Capote, förlorade livet i denna strid.

En fientlig kulspruteskytt avancerade, omgiven av sitt servismanskap, men hamnade i ett givet ögonblick mitt i en veritabel eldstorm från våra gevär. Servismanskapet stupade och soldaten som bemannade kulsprutan släppte den och flydde. Det var i gryningen. Anfallet hade inletts under natten. Camilo kastade sig tvärs över kulsprutan för att erövra och försvara den, och fick två skott i kroppen. Den ena kulan genomborrade hans vänstra lår och den andra träffade honom i buken. Han lyckades dock komma undan, och hans kamrater bar bort honom. Vi själva var två kilometer därifrån, med fienden mittemellan. Vi kunde höra kulsprutesalvor och höga rop: ”Där åker Camilos spruta!” ”Nu skjuter Camilo!” och hurrarop för Batista. Vi trodde allesammans att Camilo hade stupat. Senare gladda vi oss över att han haft turen att kulan som träffat honom i buken hade gått in och ut igen utan att tränga igenom tarmarna eller andra livsviktiga organ. Sedan kom den tragiska 9 april¹ och vägröjaren Camilo trängde ut på Orientes slätter och blev en levande legend, som spred skräck och fasa bland de fiendestyrkor som mobiliserades i Bayamoområdet. En gång var han omringad av 600 man, och rebellstyrkan omfattade bara 20 man. De slogs en hel dag mot en framryckande fiende, som bland annat satte in två tanks, och företog sedan under natten en dramatisk flykt.

Sedan kom offensiven, och inför den överhängande faran och kraftkoncentrationen kallades Camilo in, eftersom han var den man Fidel helst satte i sitt eget ställe när han själv gav sig iväg till någon särskild front. Därefter följde den underbara historien om invasionen och hans långa svit av segrar på Las Villas' slätter en svår och imponerande bedrift, eftersom terrängen gav mycket Idet naturligt skydd. Dessa aktioner var magnifika i sin djärvhet, och samtidigt kunde man redan förmärka Camilos politiska hållning, hans avgöranden av politiska problem, hans styrka och fasta tro på folket. Camilo var lycklig och jordnära och en stor skämtare. Jag minns från sierran hur en bonde, en av våra stora, fantastiska, anonyma hjältar, hade fått ett öknamn av Camilo, som beledsagade öknamnet med en obscen gest. En dag sökte bonden ifråga upp mig, i min egenskap av kolonnens ledare, och klagade och sade att han inte tålde att man förolämpade honom och att han inte var någon buktalare. Eftersom jag inte alls förstod vad det var fråga om, tog jag genast ett samtal med Camilo och bad honom om en förklaring till bondens underliga beteende. Och fick veta att Camilo hade tittat på honom med en mäktigt respektlös min och kallat honom buktalare. Eftersom bonden inte visste vad en buktalare var för något hade han blivit fruktansvärt sårad.

Camilo hade ett litet spritkök och på det brukade han koka katter och erbjuda dem som en delikatess åt de nya rekryter som anslöt sig till oss. Det var ett av sierrans många prov, och mer än en rekryt föll igenom i denna förberedande ”examen” genom att vägra att äta kattköttet. Camilo var en historiernas man, miljoner historier. De var en del av hans eget jag. Hans uppskattning av människorna och förmåga att ta dem på rätt sätt var en del av hans personlighet. Dessa egenskaper, som vi numera ibland glömmer eller förbiser, levde i allt hans handlande, något dyrbart som få människor kan lyckas uppnå. Det är alldeles riktigt som Fidel sade en gång att han inte hade någon större fond av ”boklig lärdom”, men i gengäld ägde han den naturliga intelligensen hos detta folk som utvalt honom bland tusenden, till den privilegierade ställning som han förtjänade genom sitt mod, sin uthållighet, sin intelligens och sin

¹ Dagen för den misslyckade storstrejken.

hängivenhet. Camilo var orubbligt lojal mot två ideal, som båda förde till samma mål: han hyste obegränsad lojalitet och hängivenhet mot Fidel och mot folket. Fidel och folket marscherar tillsammans, och Camilos hängivenhet gällde dem båda.

Vem dödade Camilo? Vem dödade den som lever vidare i folket, i de liv som levs av andra människor av hans egen sort? Sådana män som han dör inte, så länge folket inte godkänner hans död. Fienden dödade honom, dödade honom därför att den önskade hans död, därför att inga absolut säkra flygplan existerar, därför att flygare inte kan förvärva all den erfarenhet som är nödvändig, därför att han var överbelastad med arbete och måste vara i Havanna så snabbt som möjligt. Han dödades av sin egen energi. Camilo tog aldrig mått på faran. Han utnyttjade den som ett spel, han lekte med den, uppvaktade den, lockade den till sig och bollade med den; med den guerillamentalitet som var hans kunde ett enkelt moln aldrig hindra honom eller få honom att vika från den väg han följde. Det hände vid en tidpunkt då alla kände honom, beundrade och älskade honom. Det kunde ha inträffat tidigare, och då skulle hans historia bara ha varit en vanlig guerillakaptens historia. Det kommer att finnas många som Camilo, har Fidel sagt; och jag kan tillägga att det har funnits andra som Camilo – Camilos som dog innan de hann fullborda det magnifika livsverk han lyckades få fullborda och som förde in honom på historiens blad. Camilo och de andra Camilos – de som stupade för tidigt och de som skall komma – är vittnesbörden om folkets styrka; de är de allra fullödigaste uttrycken för vilka höjder som kan nås av en nation som kämpar för att försvara sina renaste ideal och gör det med absolut förtröstan på att dess ädlaste mål verkligen kan förverkligas. Det finns alltför mycket att säga för att jag skulle kunna tillåta mig att försöka stöpa själva hans väsende i en livlös form, något som skulle vara detsamma som att döda honom. Det är bättre att låta det hela stanna vid detta, vid en skildring i allmänt beskrivande ordalag, utan att försöka exakt fastlägga hans ideologi i sociala och ekonomiska frågor, en ideologi som han aldrig exakt preciserade. Men vad vi alltid måste bevara i vårt minne är att det aldrig har funnits en man – inte ens före revolutionen – som kan jämföras med Camilo – den helhjärtade revolutionären, en man av folket, revolutionens konstnär, framsprungen direkt ur den kubanska nationens hjärta. Hans hjärna var ur stånd till den minsta avslappning, till minsta besvikelse. Vi minns och måste minnas honom var dag – han är den som gjorde det eller det, någonting som Camilo gjorde; Camilo som satte sin absoluta och outplånliga prägel på den kubanska revolutionen, som lever i dem som stupade redan i början av sin bana som revolutionärer och de hjältar som ännu inte trätt fram. I denna sin ständiga och eviga återfödelse är Camilo allt folkets avbild.

Storstrejken, den sista offensiven och striden vid Santa Clara

Hela *llano*-rörelsen var febrilt sysselsatt med förberedelserna för en revolutionärorstrejck. Man bildade en särskild organisation, *Frente Nacional Obrero* (Nationella arbetarfronten), som leddes genom fjärrkontroll av 26 julirörelsen. Men alltifrån begynnelsen drabbades denna organisation av sekterismens sjuka. Arbetarna visade en viss likgiltighet för denna gryende organisation, som tydligt och klart hade sitt upphov i 26 julirörelsen, vars mål betraktades som alltför radikala för de rådande förhållandena. Några dagar före den 9 april 1958, dagen för strejken, utfärdade Fidel Castro ett manifest där han hade många hårda ord att säga om dem som inte hade valt revolutionens väg. Han skulle snart nog komma att sända ut ytterligare ett manifest, riktat till arbetarna, där han manade till enighet, antingen inom *Frente Nacionals* ram eller utanför den, eftersom det stod fullt klart för honom att Fronten ensam var alltför svag för att kunna utlysa en strejk.

Våra trupper kastade sig in i kampen, och Camilo Cienfuegos, som vid denna tid var kapten

vid Fjärde kolonnen, drog ner till låglandet i Oriente, nära Bayamo, där han spred död och förvirring i fiendernas led. Den 9 april kom emellertid och våra ansträngningar visade sig leda till intet; Rörelsens nationalutskott hade visat sig helt ur stånd att fatta ens själva elementa i en massornas kamp och försökt genomföra strejken som en överraskning, utan förhandsvarning – med skottlossning. Precis som man kunde vänta sig vägrade arbetarna att sluta upp och åtskilliga framstående kamrater över hela landet dog till ingen nytta. Den 9 april blev ett plågsamt misslyckande, som inte för ett ögonblick lyckades hota regimens säkerhet. Långt därifrån – efter detta tragiska datum kunde regeringen dra tillbaka sina styrkor på andra håll och avdelning för avdelning sända dem till Oriente, där de spred död och förstörelse ända till sierran. Vi för vår del tvingades att oavbrutet förstärka vårt försvar och dra djupare in i skogarna. Regeringen ökade antalet regementen som sändes in mot oss, så att den till slut hade tiotusen man på fältfot där. Det var då som 25 majoffensiven inleddes, med en stöt mot byn Las Mercedes, som var en av våra utposter.

Våra resurser var fruktansvärt undermåliga – tvåhundra skjutvapen i gott skick mot tiotusen vapen av alla de slag – vilket enormt handikapp! Men det fanns också en annan sida av bilden – den halvhjärtenhet som Batistas armé hade visat upp i striden. Våra pojkar kämpade som lejon, en av oss mot tio eller femton av dem. Fienden hade kastat in allt han hade – tanks, granatkastare, flyg – för att tvinga dem att ge upp byn. Vår lilla grupp där leddes av kapten Angel Verdecia som skulle stupa i strid en månad senare.

Vid det laget hade Fidel fått ett brev från förrädaren Eulogio Cantillo,¹ som manövrerade som en typisk krälände politiker och skrev ett brev till rebellernas ledare i sin egenskap av ledare för fiendens operationer, där han meddelade att offensiven skulle genomföras utan förskoning, bortsett från att ”Mannens” (Fidels) liv skulle sparas så länge det slutliga resultatet ännu låg i vågskålen. Och offensiven rullade också fram som han sagt. Efter två och en halv månaders oavbrutna sammandrabbningar hade fienden förlorat tusen man – i döda, sårade, tillfångatagna och desertörer. Vi hade erövrat sexhundra vapen av olika slag, inklusive en tank, tolv granatkastare, tolv tunga kulsprutor och en imponerande samling automatvapen, för att inte tala om de otroliga mängderna utrustning och ammunition av alla de slag, plus fyrahundra-femtio fångar, som vi efter fälttågets slut överlämnade till Röda korset.

Denna berömda slutoffensiv i Sierra Maestra knäckte definitivt Batistas armé, men än hade denna inte sagt sitt sista ord. Kampen fortsatte. Vi planerade för slutstriden, och bestämde oss för att sätta in våra angrepp på tre punkter: Santiago de Cuba som skulle halvt om halvt inringas; Las Villas, dit jag själv skulle bege mig; och Pinar del Rio, i andra ändan av ön, som skulle tas av Camilo Cienfuegos och hans andra kolonn, som kallades ”Antonio Maceo”. Camilo förhindrades emellertid att genomföra denna sistnämnda plan, eftersom krigets krav tvingade honom att stanna kvar i Las Villas.

Sedan vi krossat de regementen som stormat Sierra Maestra och återupprättat fronten längs de normala linjerna, bestämde vi oss för att marschera mot Las Villas, centralprovinsen. Strategiskt sett var min huvuduppgift att systematiskt avskära alla vägar mellan öns båda delar. Därtill hade jag fått order att ta kontakt med alla de existerande politiska grupper vi kunde finna i bergsdistriktet. Slutligen hade jag också mycket omfattande befogenheter att upprätta en militär regering över den sektor jag bar ansvaret för. Vi räknade med att genomföra färden dit på fyra dagar och planerade att ge oss i väg i lastbilar den 30 augusti 1958, men drabbades av oförutsedda förhinder. Sent på kvällen kom en kurir med uniformer

¹ En Batistageneral som under regimens sista tid försökte hålla sig väl med båda sidor.

och bensinen till lastbilarna, som var klara för avgång. Men samtidigt landade ett flygplan lastat med vapen på ett flygfält inte långt från vägen. Planet hade, trots nattmörkret, iakttagits just vid landningen, och flygfältet utsattes för ett intensivt bombardemang, som började klockan tio på kvällen och fortsatte ända till fem på morgonen; då satte vi själva planet i brand för att undvika att det skulle falla i händerna på fienden och för att han inte skulle fortsätta bombningen också under dagen, vilket skulle ha lett till än värre följder för vår del. Fientliga trupper ryckte fram mot flygfältet och hejdade kuriren och hans bensinlast. Därmed hänvisades vi alltså i alla fall till apostlahästarna.

Den 31 augusti inleddes alltså marschen, utan lastbilar och utan hästar. Vi räknade med att möta dem på nytt sedan vi tagit oss över vägen mellan Manzanillo och Bayamo, och gjorde det också; men den 1 september drabbades området av en våldsam orkan, som gjorde alla vägar ofarbara utom Carretera Central, den enda asfaltbelagda vägen i denna del av Kuba. Vi måste alltså ge upp tanken på lastbilstransport. I fortsättningen fick vi färdas på hästryggen eller till fots. Vi var tungt lastade med ammunition, en fyrtio raketers bazooka och allt som behövdes för en lång marsch och för att snabbt slå läger.

Några svåra dagar följde i det fortfarande vänskapligt sinnade området i Orienteprovinsen. Vi måste ta oss över översvämmade floder och bäckar och åar som förvandlats till breda floder, måste kämpa i all oändlighet för att hålla ammunitionen, vapnen och raketerna torra, måste skaffa fram utvilade hästar som ersättning för de uttröttade och måste mer och mer undvika de befolkade områdena, ju längre vi kom utanför Orienteprovinsen. Vi marscherade mödosamt vidare genom en översvämmad terräng, kämpade oss fram genom sumpmarker, genom träsk där vattnet stod högt över marken. Dessa vidriga dagar formligen släpade vi oss fram, i ett ömkansvärt tillstånd. En vecka efter avmarschen tog vi oss över Jobabofloden, som skiljer Camagüey från Oriente. Vi var alldeles utmattade och saknade dessutom fotbeklädnader – många kamrater tvingades gå barfota genom gytjtjan i södra Camagüey.

Natten till den 9 september råkade vår förtrupp ut för ett bakhåll när den trängde in i La Federal. Två modiga kamrater mötte sin död där. Men det värsta var att detta innebar att de fientliga styrkorna därmed upptäckt oss, och i fortsättningen attackerade de oss oavbrutet. Efter en mindre sammanstötning lyckades vi reducera deras lilla garnison, men på bekostnad av fyra av våra egna som togs till fånga av fienden. I fortsättningen måste vi vara dubbelt försiktiga, detta desto mera som fiendens flyg nu kände till vår allmänna färdriktning.

Ett par dagar senare kom vi till Laguna Grande, och samtidigt nådde också Camilo och hans kolonn denna ort. De var i bättre form än vi. Jag minns orten mycket väl; den var alldeles inpyrd med moskiter, så till den grad att det utan moskitnät var stört omöjligt att få ens ett ögonblicks vila. Och vi hade ingalunda moskitnät allesammans..

Sedan följde dagar av ett plågsamt trampande över övergivna marker där allt bara var vatten och gytjtja. Vi led svårt av hunger och törst och orkade knappt kämpa oss vidare. Benen kändes som bly och vapnen var fruktansvärt tunga. Vi fortsatte marschen med några hästar av bättre kvalitet, som Camilo överlämnade åt oss när han själv gav sig iväg för att hämta lastbilarna, men måste lämna hästarna i trakten av Macareñosockerfabriken. Eftersom de vägvisare som skulle möta oss aldrig dök upp fortsatte vi bara framåt, mer eller mindre i blindo.

Så småningom stötte vår förtrupp ihop med en fientlig postering i Cuatro Compañeros, och detta blev inledningen till en hård strid. Dagen grydde. Vi lyckades – inte utan svårigheter – mönstra majoriteten av vår styrka i en tät skogsdunge, men hade fienden i flanken och måste

genomföra en långvarig strid för att säkra att de som halkat efter fick en chans att ta sig över ett järnvägsspår nära skogarna. Här upptäcktes vi av fiendens plan. B-26:or, stora spaningsplan av typ C-3, små plan – allesammans spottade de eld inom en perimeter på tvåhundra meter eller mindre. Sedan de formligen dränkt oss i eld drog de sig äntligen tillbaka. Vi förlorade en man som dödades av en bomb och hade flera sårade, däribland major Silva, som genomförde resten av expeditionen med en axelfraktur.

Dagen därpå började det ljusna litet, eftersom en del av eftersläntrarna dök upp och vi kunde mönstra hela truppen, bortsett från tio man som anslöt sig till Camilos kolonn och fortsatte med den till Yaguajay i norra delen av Las Villas.

Men hur besvärligt vi än hade det kunde vi alltid räkna med böndernas stöd. Det fanns alltid någon bonde som kunde hjälpa oss som vägvisare eller se till att vi inte behövde svälta. Det absolut enhälliga stöd som vi fått av befolkningen i Oriente kunde vi visserligen inte räkna med här, men det fanns trots allt alltid folk som var villiga att hjälpa oss. Ibland hände det dock att någon förrådde oss när vi passerade över ett gods ägor. Men sådana undantagsfall innebar dock ingalunda att vi på något sätt var utsatta för en samfällad motvilja från böndernas sida. Man får inte glömma att de här människornas levnadsvillkor gjorde dem till formliga slavar. Skräckslagna inför tanken på att de kanske kunde förlora sin dagliga brödkant meddelade de godsherren att vi var på väg över hans ägor, och han för sin del kunde inte komma på något vettigare än att meddela de militära myndigheterna.

En eftermiddag hörde vi i vår lilla fältradio en rapport från general Francisco Tabernilla Dolz. Där berättade generalen med sin vanliga eldslukarbombasm om hur Che Guevaras horder helt hade förintats och meddelade en lista uppdelad på döda, sårade och oskadade. Alltsammans härstammade från papper som tagits ur våra ryggsäckar efter vårt katastrofala möte med fienden några dagar tidigare. Sedan hade han tryfferat det han hittade där med falska upplysningar som samlats in av arméns generalstab.

Nyheten om vår undergång väckte allmän munterhet i vår lilla grupp. Men så småningom började pessimismen dyka upp allt mer och mer – törsten, hungern, tröttheten, känslan av vanmakt inför de fientliga styrkor som inringade oss, och framför allt en fruktansvärd fot-sjukdom som gjorde varje steg till en pina, hade förvandlat vår styrka till en armé av skuggor. För var dag försämrades vårt fysiska tillstånd allt mer, och de måltider vi fick – en i dag, ingen i morgon, kanske i övermorgon – var inte av det slaget att de gjorde vår kondition bättre. De allra svåraste dagarna var de vi tillbringade under belägring i närheten av sockerfabriken i Baragúa i träsk som hängde tunga av feberdunster, utan en droppe drickbart vatten, utsatta för angrepp från fiendens flyg, utan en enda häst som kunde hjälpa de svagare med vandringen genom detta ogästvänliga moras, och med kängorna alldeles uppruttna av det bräckta, gyttjiga vattnet som var fullt av en massa växtlighet som sargade våra nakna fötter. När vi äntligen brutit igenom inringningen här i Baragúa och nådde den berömda vägen från Júcaro till Morán – en historisk plats och skådeplatsen för blodiga strider mellan patrioterna och spanjorerna under frihetskrigets dagar – befann vi oss i en verkligt katastrofal situation. Vi stod utan tid och möjlighet att återhämta oss en smula, eftersom verkliga skyfall och ett allmänt obehagligt väder, plus fiendens attacker, tvingade oss att fortsätta marschen genast. Truppen blev allt tröttare och allt mera modfällad. Men just i det allra mest kritiska ögonblicket, då förolämpningar, vädjanden och grova skällsord var det enda som kunde få våra trötta män att ta ett steg till, upplevde vi en avlägsen syn som var allt som behövdes för att få dem att repa mod på nytt och ingjuta en ny anda i truppen – en blå fläck på horisonten i väster, det blå skimmer som betydde Las Villas-cordilleran, som våra män nu skymtade för

första gången. Från och med det ögonblicket kändes alla provningar uthärdligare och allt blev så mycket lättare. Vi tog oss igenom fiendens andra inringning genom att simma över Júcarofloden, som skiljer provinserna Camagüey och Las Villas från varandra. Det kändes som om vi hade trätt ut ur ett stort mörker.

Två dagar senare var vi i säkerhet inne i hjärtat av Trinidad-Sancti Spirituskedjan, redo att inleda en ny etapp av kriget. Två dagar senare fick vi äntligen vila ut; vi hade varit tvungna att fortsätta utan dröjsmål, eftersom vi siktade till att förhindra de val som planerades till den 3 november. Vi nådde Las Villas' berg den 16 oktober och hade alltså mycket litet tid på oss för denna mycket stora uppgift.

Vår uppgift var att så snart vi anlät till Sierra Escambray börja irritera diktaturens militärapparat, framför allt då dess förbindelsenät. Vårt omedelbara mål var att hindra valet. Ett hårt jobb, med tanke på hur litet tid vi hade på oss och på det faktum att det förekom inre splittring inom den revolutionära rörelsen, en oenighet som vi måste betala med ett högt pris, också i människoliv.

Vi hade i uppdrag att angripa de närliggande byarna och hindra att det hölls några valmöten där. Vi planerade nu ett samtidigt angrepp på Cbaiguán, Fomento och Sancti Spiritus, ute på den bördiga centralslätten. Den lilla bergsgarnisonen i Güinía de Miranda kapitulerade snart nog, och nästa steg blev ett angrepp mot garnisonen i Banao, dock utan större resultat. Dagarna före den 3 november tillbringade vi i intensiv verksamhet; våra kolonner fanns överallt och såg till att knappt en människa röstade vid valet. Samtidigt förlamade Camilo Cienfuegos' folk hela valfarsen uppe i provinsens norra del. Ingenting kunde röra sig längre, varken batistiano-trupptransporter eller den kommersiella trafiken.

I Oriente förekom inget röstdeltagande att tala om; i Camagüey var procenten något högre; i västzonen höll sig folket trots allt i massor borta från vallokalerna. Valstrejken i Las Villas var spontan, eftersom vi inte haft tid på oss att organisera både ett passivt motstånd och guerillaverksamheten.

De ständigt stegrade angreppen mot kommunikationerna skapade ett kritiskt läge i Las Villas. Vid vår ankomst dit införde vi ett helt nytt system för kampen i städerna – vid varenda marsch tog vi med oss en del av de bästa bland städernas *milicianos* till ett utbildningsläger, där de fick lära sig sabotagetaktik. Detta bar rik frukt i förstadsdistrikten.

Under november och december 1958 spärrade vi steg för steg samtliga vägar. Kapten Silva skar helt av vägen mellan Trinidad och Sancti Spiritus, och centrala huvudvägen skadades allvarligt när vi angrep bron över Tuinicú, tyvärr dock utan att lyckas förstöra den helt. Centrala järnvägen avskars på flera punkter; trafiken på dess södra del skars av genom andra fronten, och norra delen spärrades av Camilo Cienfuegos' folk. På så sätt delades ön i två delar. Det var bara Oriente, den region där regeringens ställning var svårast hotad, som fick någon hjälp från myndigheterna, sjövägen och från luften; men också denna hjälp blev allt osäkrare. Symptomen på fiendens sammanbrott började dyka upp överallt.

Efter den 16 december försatte vi fienden i ett verkligt tvångsläge genom vårt systematiska avskärande av vägarna och vår blockering av broarna. Hur skulle han under sådana betingelser kunna försvara sina framskjutna ställningar, eller ens de på centrala huvudvägen? I gryningen den 16 sprängde vi bron över Falcónfloden och därmed skars förbindelsen mellan Havanna och städerna öster om Santa Clara av helt. Därtill belägrade och angrep vi en hel serie byar – bland dem Fomento, den allra sydligaste av dem. Fästningens kommandant försvarade sig tämligen effektivt, men trots det bombardemang fiendeflyget riktade mot vår

rebellarmé gjorde diktaturens demoraliserade truppstyrkor föga eller intet för att hjälpa sina kamrater. Så småningom insåg dessa det meningslösa i fortsatt motstånd och kapitulerade – och över hundra gevär överfördes till frihetens sida i kampen.

Fast beslutna att inte ge fiendens trupper minsta chans att hämta andan bestämde vi oss för att genast slå ut centrala huvudvägen. Den 21 december angrep vi samtidigt Cabaiguán och Guayos. Guayos kapitulerade efter några timmar, och två dagar senare följde de nittio soldaterna i Cabaiguán Guayos' exempel. Diktaturens ineffektivitet framträdde i öppen dag just i Cabaiguán – inget infanteri skickades ens ut för att hjälpa de belägrade.

Camilo Cienfuegos angrep en hel rad byar norr om Las Villas, samtidigt som han slog en ring runt diktaturtruppernas sista bastion Yuauajay. Dess befälhavande officer var en kapten av kinesisk härstamning (Abón Lee) som gjorde motstånd i elva dagar och på så sätt band de revolutionära styrkorna i denna sektor. Under tiden avancerade vår grupp mot centrala huvudvägen, i riktning mot provinsens huvudstad Santa Clara.

Efter Cabaiguáns fall gick vi till angrepp mot Placetás, som kapitulerade efter en dag. Revolutionsdirektoratet gav oss värdefullt bistånd här. Efter erövringen av Placetás kunde vi snart också befria Remedios och Caibarién (en viktig hamnstad) på nordkusten. Vid det laget var situationen förvisso dyster för diktaturen – vi fortsatte att vinna seger på seger i Oriente, kolonnen på Escambrayfronten gjorde slut på alla smågarnisoner i sitt område, och Camilo Cienfuegos kontrollerade området i norr.

Sedan fienden utan att alls ha gjort något motstånd dragit sig tillbaka från Camajuani, var vi redo för slutangreppet mot Las Villas' huvudstad. (Santa Clara är centrum för hela den kubanska centralslätten. Det är en stad på 150 000 invånare, och en viktig järnvägsknut med kommunikationer åt alla håll. Staden omges av en serie låga, nakna höjdsträckningar, som fienden redan hade ockuperat.)

När ögonblicket för angreppet var inne hade vi laddat upp ordentligt med gevär och hade till och med fått en del tyngre vapen – men ingen ammunition till dessa. Vi hade en bazooka men inga raketer till den, och måste ta upp kampen mot minst tio tanks. Vi insåg att bästa sättet att bekämpa dessa var att ge oss långt in i det tätbefolkade området runt omkring, där tanksens slagkraft måste vara väsentligt mindre.

Medan direktoratets styrkor åtog sig erövringen av Guardia Rurals kasern nr 31, ägnade vi oss själva åt att börja belägra bokstavligt talat alla fiendens stödjepunkter i Santa Clara. Vi riktade också in oss på försvararna av det pansartåg som stod på spåren vid Camajuani-knutpunkten, en ställning där arméns försvar var mycket starkt.

Slaget inleddes den 29 december. Till en början hade vi använt universitetet som operationsbas, men senare satte vi upp vårt högkvarter närmare stadens centrum. Våra män kämpade mot truppstyrkor som stöddes av tankeenheter, och drev ut dem, även om många av dem fick betala för sitt hjältemod med livet. Våra improviserade kyrkogårdar och sjukhus började fyllas med döda och sårade.

Jag kommer ihåg en episod som var synnerligen typisk för den anda som uppfyllde våra styrkor under detta sista angrepp. Jag hade tillrättaviserat en av våra soldater, som jag hade kommit på med att ligga och sova mitt under striden. Han förklarade att han hade blivit vapenlös, därför att han av misstag råkat avlossa sitt gevär. Då svarade jag bara, torrt som vanligt: ”Gå då till frontlinjen utan vapen och kom tillbaka med ett nytt gevär... om du är karl nog för en sådan sak.” Senare kom jag till ett militärsjukhus för att besöka våra sårade, och då

rörde en döende man vid min hand och sade: ”Kommer ni ihåg mig, major? Det var mig ni skickade ut för att hämta ett gevär i Remedios... Jag har det här.” Det var soldaten som hade skjutit i luften, och han dog bara några minuter senare. Det föreföll mig som om han dog lycklig över att han hade bevisat sitt mod. Sådan var vår rebellarmé.

Cápirokullarna gjorde fortfarande motstånd och slaget fortsatte hela den 30. Under tiden erövrade vi flera andra delar av staden. Vi hade redan avskurit förbindelsen mellan Santa Claras centrum och pansartåget. När dess besättning fann sig omringad bland Cápiros kullar försökte de fly längs järnvägen, och anlände med sin magnifika last till järnvägs korsningen, som vi emellertid redan hade sprängt. Loket och flera vagnar spårade ur. Sedan följde en högst intressant strid. Männerna i pansartåget hade kastats ur sin ställning genom våra Molotov-cocktails, men trots det strålande goda skydd de hade var de bara villiga att slåss på långdistans, i tryggt läge och mot en bokstavligt talat helt avväpnad fiende – så som kolonisatorerna föredrog att föra sitt krig mot indianerna i Nordamerikas vilda väster. Under de oupphörliga angreppen från de våra, som från närbelägna vagnar och andra ställningar alldeles i närheten kastade flaskor efter flaskor med brinnande bensin, blev tåget – på grund av sin pansarklädsel – till en veritabel ugn för soldaterna därinne. Efter flera timmar kapitulerade hela besättningen och överlämnade sina tjugotvå pansarbilar, sina luftvärnskanoner, sina DCA-kulsprutor och sina sagolika massor av ammunition (sagolika för oss, alltså).

Vi hade lyckats ta elektricitetsverket och hela nordvästra delen av staden. Då meddelade vi i radion att praktiskt taget hela Santa Clara nu var i revolutionens händer. Under radioutsändningen, där jag talade i min egenskap av tjänstgörande befälhavare över samtliga väpnade styrkor i Las Villas, var det min sorgliga plikt att underrätta kubanska folket om att vi förlorat kapten Roberto Rodriguez, ”El Vaquerito” kallad, liten till växten och ung till åren, men chef för den självmordsgrupp som tusentals gånger hade satt sina liv på spel i kampen för friheten. Denna självmordsgrupp, som uteslutande bestod av väl beprövade frivilliga, stod som en förebild för den revolutionära kampanjen. Var gång någon av dess medlemmar stupade – och det hände i varenda strid – och en ny kandidat togs upp i dess led, kunde de som inte blev utvalda varken dölja sin besvikelse eller hålla tillbaka tårarna. Det var verkligen märkligt att se dessa ädla, i många strider härdade kämpar avslöja sin ungdom genom att falla tårar i förtvivlan över att de inte fick äran att utväljas till en plats i främsta ledet i striden och dödsfaran.

Nästa stödjepunkt som föll blev polisstationen, som erövrades tillsammans med de tanks som hade försvarat dem. Kasern nr 31 kapitulerade snabbt för major Cubela; fängelset, tingshuset och provinsregeringens byggnad föll också i våra händer. Så skedde också med Grand Hotel, där de belägrade fortsatte eldgivningen från tionde våningen nästan ända tills fientligheterna avblåstes.

Vid det här laget var allt diktaturen hade kvar Leoncio Vidalkasernen, mellersta Kubas starkaste fästning. Men den 1 januari 1959 märktes tydliga spår till ett begynnande sammanbrott hos dess försvarare. På morgonen den 1 januari skickade vi in kapten Jiménez och Rodriguez de la Vega för att förhandla om kasernens kapitulation. Nyheterna var både häpnadsväckande och motsägande – det påstods att Batista just hade flytt och att överbefälet för de väpnade styrkorna därmed hade kollaberat helt. Våra båda delegater kontaktade Cantillo per radio och informerade honom om vårt kapitulationsanbud, men han vägrade att gå med på det, eftersom det innebar ett ultimatum och eftersom han, enligt vad han påstod, hade övertagit befälet över armén helt i enlighet med Fidel Castros instruktioner. Vi kontaktade genast Fidel, meddelade vad som hänt och talade om vad vi ansåg om Cantillos högst tvivelaktiga hållning. Fidel hade

redan bestämt sig – också han var säker på att Cantillo var förrädare. (Cantillo hade under dessa avgörande timmar låtit samtliga ledande ämbetsmän i Batistas regim fly ur landet. Hans hållning var desto beklagligare, med tanke på att han hade tagit kontakt med oss i sin egenskap av officer; och vi hade litat på honom och helt naivt trott att en militärs hedersord var lika bindande som ett skrivet kontrakt.)

Resten av historien är väl känd: Fidel Castros vägran att följa Cantillos förslag och hans order om marschen mot Havanna; hur general Barquin tog befälet över armén sedan han befriats ur fängelset på Isla del Pinos; Camilo Cienfuegos erövring av Camp Columbia och Åttonde kolonnens erövring av Cabañafästningen; och hur Fidel Castro flera dagar senare installerades som den provisoriska regeringens premiärminister. Allt detta tillhör vårt lands politiska samtidshistoria.

Vi befinner oss nu i en situation där vi är och betyder något långt mera än bara de enkla redskapen för ett folk; i detta ögonblick står vi som hela det ännu inte förlossade Amerikas hopp. I dag är allas ögon – de mäktiga förtryckarnas och de hoppfullas ögon – riktade mot oss. De folkliga rörelsernas fortsatta tillväxt i Amerika beror i stor utsträckning på vår framtida hållning, på vår förmåga att lösa våra mångfaldiga problem. Och varje steg vi tar iakttas noga av den mäktige förtryckarens Ständigt vakande ögon och av våra amerikanska bröders optimistiska ögon.

Vi vet alla att uppgiften inte kommer att bli lätt, och vi inser alla det enorma historiska ansvar som vilar på 26 julirörelsen, på den kubanska revolutionen, på hela vår nation, att uppträda som ett exempel för alla Amerikas folk, för alla dessa som vi inte får göra besvikna.

Våra vänner på denna oövervinneliga kontinent kan vara övertygade om att vi, om så erfordras, skall kämpa intill de sista ekonomiska konsekvenserna av våra handlingar. Och om striden går ännu längre skall vi kämpa till sista droppen av vårt rebelliska blod, för att göra detta land till en fri och oberoende republik, med allt det som utmärker en nation som är lycklig, demokratisk och en sann broder till alla de övriga folken i Amerika.

Tjugosex brev

HAVANNA den 5 februari 1959

Sr. José E. Martí Leyva
Mártires nr 180
Holguin, Oriente

KÄRE VÄN!

Ert frikostiga erbjudande att kämpa för våra grannars, Santo Domingos folks, frihet, värmda mitt hjärta.

Men sedan jag noga övervägt hela storheten i detta osjälviska och ädla erbjudande, manar jag er att i stället hålla er entusiasm brinnande inför framtiden, då en ny möjlighet kanske yppar sig. Utnyttja under tiden på bästa sätt er skoltid och utbilda er till en nyttig och användbar person, något som vi har stort behov av här på Kuba. Jag är säker på att ni kommer att bli en sådan människa. Ägna er åt tecknandet. Lova mig det.

Mina hjärtligaste hälsningar
DR ERNESTO CHE GUEVARA Förbandschef
Militära avd., La Cabaña

TARARÁ den 10 mars 1959

Compañero Carlos Franqui
Chefredaktör, *Revolución*
Havanna

COMPAÑERO FRANQUI!

Jag läste nyligen i tidskriften *Carteles*, i Antonio Llano Montes' spalt "Bakom nyheterna", en till synes mycket oskyldig kommentar om mig som rymmer en insinuation beträffande min ställning som revolutionär: "Major Guevara har satt upp sitt residens i Tarará."

Jag tänker inte här gå in på frågan om senor Llano Montes' identitet, och inte heller skall jag avslöja något om de upplysningar om denne som ryms i de arkiv som anförtrotts mig. Det är inte min mening att gå in på anklagelser eller motanklagelser. Min plikt gäller den allmänna opinionen och de personer som har skänkt mig sin tillit i min egenskap av revolutionär.

Därför vill jag nu meddela *Revolucións* läsare att jag är sjuk och att jag inte har ådragit mig denna min sjukdom vare sig genom spel och dobbel eller genom att jag har suttit på nattklubbar halva nätterna; den är en följd av mitt arbete i revolutionens tjänst, ett arbete som jag skött till det yttersta av min förmåga.

Läkarna rådde mig att skaffa mig en bostad ett stycke utanför [Havanna], så att jag slapp alltför många besökare, och det hus jag nu bor utlånades till mig av Ministeriet för återställande av egendom, och här skall jag nu bo tills min läkare skriver ut mig som botad. Jag blev tvungen att slå mig ner i en villa som tidigare tillhört en *batistiano* därför att min lön som officer i rebellarmen endast uppgår till 125:– dollar, vilket inte ger mig några ekonomiska möjligheter att hyra en bostad som är stor nog att rymma hela mitt hushåll.

Eftersom det rör sig om en gammal *batistianos* bostad är det otvivelaktigt en lyxvilla; jag valde den enklaste, men villan är i alla fall en utmaning mot folkets känslor. Men jag lovar sr. Llano Montes och framför allt Kubas folk att jag skall lämna den igen, så snart min hälsa är

återställd.

Jag vore tacksam om ni ville offentliggöra dessa rader, och på så sätt ge besked om det rätta förhållandet till vårt folk, som vi alla har vårt ansvar inför.

CHE

HAVANNA den 7 juni 1959

Sr. José Ricardo Gómez
Las Heras 126
Ezeiza, Argentina

KÄRE VÄN!

Jag har tyvärr dröjt ett tag med att svara på ditt vänliga brev. Men som du säkert förstår har jag mycket att göra och därtill innebär det en ansträngning för mig att skriva något. Men för att genast övergå till kärnan i ditt brev, skall jag härmed försöka besvara dina frågor. De första åttio rebellerna fick sina vapen i Mexico City. Det rörde sig huvudsakligen om kpistar och kulsprutor, och handgranaterna var av nordamerikansk tillverkning. Mycket få av oss överlevde landstigningen; i själva verket organiserade vi oss knappast då; den gången gällde det snarast att helt enkelt bara fly för livet. Vi tog vår tillflykt till *bohíos* (det vanliga ordet här för böndernas stugor) och marscherade till stor del nattetid. Vi företog inga verkliga massangrepp utan attackerade i små patruller av *guerilleros* placerade i strategiska positioner – det var så våra angrepp gick till.

I hopp om att du skall vara vid bättre hälsa när du får detta brev och med de hjärtligaste hälsningar från

DR ERNESTO CHE GUEVARA
Förbandschef
Militära avd., La Cabaña

HAVANNA den 17 maj 1960

Sr. José Tiquet
Publicaciones Continente, S.A.
Paseo de la Reforma 95
Mexico, D.F.

KÄRE VÄN!

Jag bönfaller dig om förlåtelse för att jag dröjt med att besvara ditt brev. Det berodde ingalunda på försumlighet från min sida, utan helt på bristande tid. Det skulle vara mig ett stort nöje att få betala kostnaderna för din resa till Kuba, men tyvärr har jag inga pengar till en sådan sak. Mina inkomster begränsar sig till den lön jag får som major i rebellarmen och helt i enlighet med vår revolutionära regerings kärva politik uppgår denna lön bara till vad som behövs för att man skall kunna upprätthålla en anständig levnadsstandard.

Ditt brev blev på intet sätt till besvär för mig; tvärtom gladde det mig att få höra av dig.

Din tillgivne
MAJOR ERNESTO CHE GUEVARA

HAVANNA den 15 februari 1961 "Undervisningens år"

Dr Fernando Barral
Papp J. 18
Budapest IV
Ujpest, Ungern

KÄRE FERNANDO!

Det var verkligen synd att vi inte kunde få träffas ens några minuter. Nu skriver jag i all hast och korthet, eftersom jag har så mycket att göra att jag är tvungen att fatta mig kort. Du förstår säkert. Men för att komma till saken så förmodar jag väl, även om du inte nämnde något om den saken i ditt sista brev, men däremot i det närmast föregående, att du fortfarande gärna skulle vilja komma över hit och arbeta. Och jag kan meddela dig att det finns arbete här för både dig och din fru; att lönen kommer att vara hygglig, men inte tillräcklig för ett liv i lyx; att jag nog tror att erfarenheterna från den kubanska revolutionen bör vara av största intresse för folk som du, som en dag måste börja arbeta igen i sitt eget land. Naturligtvis skall du också ta med dig din mor; allt du personligen behöver för ditt arbete kommer att ordnas för din räkning. Universitetet håller på att rustas upp och det finns en plats åt dig där om du är intresserad.

Naturligtvis kommer du att finna fler orimligheter här än där, eftersom en revolution bringar oreda och förvirring i allt; så småningom måste var och en placeras på den plats för vilken han är bäst lämpad. Det enda som betyder något just nu är att ingen hindras och hämmas i sitt arbete.

Kort sagt – *aquí está tu casa*.¹ Vill du komma, så meddela det bara på det sätt som passar dig bäst, och ge mig besked om vilka åtgärder som måste vidtas, om några sådana tarvas, för att du skall kunna ta med också din hustru.

Eftersom vi i så många år har gått skilda vägar, kan jag som en rent personlig upplysning meddela dig att jag är gift och har två döttrar. Jag har också en del hälsningar från gamla vänner till Mamá, som var på besök här för några månader sedan.

En broderlig omfamning från din vän
MAJOR ERNESTO CHE GUEVARA

HAVANNA den 19 november 1962 "Planeringens år"

Anna Louise Strong
9 Tai Chi Chang
Peking, Kina

KÄRA COMPAÑERA!

Jag har fått ert brev av den 10 september.

Jag förstår era problem. Att vi inbjöd er till Kuba berodde först och främst på att vi gärna ville ha er här hos oss och också på att vi ville att ni skulle lära känna vår revolution. Ni får på intet sätt känna er förpliktad att skriva [om den], även om jag nog tycker att ni är alldeles för blygsam rörande era kvalifikationer för den saken. Vad själva resan anbelangar så står min inbjudan ständigt öppen, för hur lång tid som helst och att begagnas som det passar er (till en bok på tusen sidor – eller ingenting alls, vilket har sin charm det också).

¹ "Här har du ditt hus", en standardfras i de spansktalande länderna som uttrycker välkomnande och gästfrihet.

Jag bifogar några exemplar av er bok om kommunerna, som har blivit mycket populär på Kuba. Däremot måste jag tyvärr meddela er att er bok om Laos tuggades sönder av de alltid livsfarliga kuggarna i vårt byråkratiska maskineri.

Läget här på Kuba kan karakteriseras som stridsberedskap. Folket är redo om det skulle komma till aggression. Ingen tänker på att ge upp; envar är beredd att göra sin plikt. Om så skulle ske att vi dukar under (men vi skulle förvisso sälja våra liv dyrt dessförinnan) skulle man efteråt i varenda vrå av vårt land få läsa ett meddelande i stil med budet från Thermopyle¹.

Men vi sysslar ingalunda med att repetera stora dödsgester; vi önskar livet och tänker försvara det.

PATRIA O MUERTE
VENCEREMOS
MAJOR ERNESTO CHE GUEVARA

HAVANNA den 4 maj 1963 "Organiserandets år"

Compañero Guillermo Lorentzen
Havanna

COMPAÑERO!

Jag har mottagit era brev och tackar för dem.

Jag är född i Argentina, jag kämpar på Kuba, och jag utvecklades till revolutionär i Guatemala.

Detta självbiografiska sammandrag kan kanske betraktas som ett försvar för att jag lägger mig i era angelägenheter.

I Guatemala kämpar guerillan. Folket har i viss utsträckning gripit till vapen. Det finns bara ett sätt att bromsa upp utvecklingen av en kamp som visar alla tecken till att utvecklas mot en revolution av kubansk eller algerisk typ.

Imperialismen sitter inne med den möjligheten, även om jag inte är säker på att den kommer att besvåra sig med att använda den: "fria val" med Arevalo.²

Det är så vi ser på saken. Kan ni tänka er en annan uppfattning?

Med revolutionshälsning,
PATRIA O MUERTE
VENCEREMOS
MAJOR ERNESTO CHE GUEVARA

HAVANNA, den 4 maj 1963 "Organiserandets år"

Mr Peter Marucci
Wire Editor
The Daily Mercury

¹ "Vandrare bringa till Sparta ett bud: Här ligga vi fallna/Ordern, vi fingo av dem, hava vi hörsamma följt." Den grekiske skalden Simonides' epitafium över de spartanska soldater som till sista man försvarade passet vid Thermopyle mot de invaderande perserna.

² Arévalo, Guatemalas förste lagligen valde president (1945-1950) efter Ubicos diktatur, betraktade parlamentariska reformer som lösningen på Guatemalas problem.

Guelph, Canada

COMPAÑERO!

Först och främst måste jag bekänna att byråkratin i vårt land är stark och väl förskansad. Den sluter alla papper i sin väldiga famn, ruvar på dem, och ser så småningom till att de når sitt mål. Det är därför jag först nu besvarar ert trevliga brev.

Kuba är ett socialistiskt land: tropiskt, opolerat, uppfinningsrikt och glatt. Det är socialistiskt, utan att ge avkall på något enda av sina privata karaktärsdrag, samtidigt som det därtill lägger mognad hos sitt folk. Det är värt att lära känna. Vi hoppas på ett besök av er, närhelst ni själv önskar.

Er tillgivne
PATRIA O MUERTE
VENCEREMOS
MAJOR ERNESTO CHE GUEVARA

23 maj 1963 "Organiserandets år"

Dr Aleida Coto Martinez
Bitr. chef för det regionala folkskoleväsendet
Puerto Regla – Guanabacoa
Undervisningsministeriet
Staden

KÄRA COMPAÑERA!

Tack för ert brev.

Vi revolutionärer kan ibland känna oss ensamma. Till och med våra barn betraktar oss som främlingar. De ser oss mera sällan än de träffar soldaten som gör vaktjänst, och som de kallar "farbror".

Uppsatserna ni skickade mig fick mig att för en stund minnas den uppsats vi en gång, då jag gick i första eller andra klass, fick skriva när en president skulle besöka vår stad. Skillnaden mellan det vi barn skrev då och det dessa barn av dagens revolution ger uttryck för, väcker förtröstan inför framtiden.

Med revolutionshälsning,
PATRIA O MUERTE
VENCEREMOS
MAJOR ERNESTO CHE GUEVARA

Kamraterna på fabriken
Motorcykelfabriken
Lorraine nr 102
Santiago de Cuba

COMPAÑEROS!

Det finns ett stort fel i er inställning. De arbetare som sköter tillverkningen av en bestämd vara har inga speciella rättigheter till denna. Bagarna har inte rätt till mera bröd än andra, cementarbetarna ingen rätt till fler säckar cement; och ni har ingen företrädesrätt till

motorcyklar.

När jag besökte er fabrik upptäckte jag att en av trehjulingarna (en motorcykel med sidvagn) användes som ett slags miniatyrbuss, och kritiserade den saken direkt på fläcken. En medlem av kommunistiska ungdomsrörelsen använde motorcykeln när han gav sig ut för att utföra organisationsarbete, och den saken kritiserade jag också, av två skäl – hans otillbörliga användande av fordonet och den felaktiga attityden att använda tid som avlönas av samhället till uppgifter som torde kunna anses representera ett helt frivilligt avstående av sin fritid till samhället.

Under vårt samtal lovade jag att jag skulle titta närmare på lönevillkoren och möjligheterna att ordna bilar åt vissa arbetare och tekniker. Sedan dess har emellertid hela distributionen och marknadsföringen av bilar överförts till transportministeriet, och alltså tycks det inte finnas några möjligheter att ordna den saken.

Med revolutionära hälsningar från
PATRIA O MUERTE
VENCEREMOS
MAJOR ERNESTO CHE GUEVARA

HAVANNA den 28 oktober 1963 ”Organiserandets år”

Dr Arturo Don Varona
”Vista Hermosa”-underavdelningen
Camagüey

BÄSTE DOKTOR VARONA!

Jag har mottagit er rapport, men det förefaller mig som om antalet *caballerias* [ett ytmått, som på Kuba är lika med 135 ar] skulle vara alltför stort för att tillåta en vädjan till några lagparagrafer.

Jag vill emellertid inte dölja att jag känner med er i era bekymmer, för staten har ofta visat sig som en mindre effektiv förvaltare än privatföretagen.

Att döma av er adress tillhör ni tydligen inte de odlare som lever i direkt kontakt med jordbruket, men förmodligen tillåter väl er administrativa erfarenhet er att driva er *finca* på det sätt som framgår av siffrorna. Betrakta det bara inte som ett dåligt skämt, men kanske skulle en anslutning från er sida till INRA (Nationella institutet för jordreform) stärka denna organisation. Allt beror på er förmåga att förstå betydelsen av den tid vi lever i och de krav den ställer på oss alla och sålunda med kritiskt och öppet sinne kunna bedöma de många misstag som en verkligt folklig revolution inte kan undvika att begå.

Er tillgivne
PATRIA O MUERTE
VENCEREMOS
MAJOR ERNESTO CHE GUEVARA

HAVANNA den 28 oktober 1963 ”Organiserandets år”

Compañero Pablo Díaz González
Föreståndare för borrfältet
Cuence Central Oljefält
P.O. Box 9, Majagua
Camagüey

PABLO!

Jag har läst din artikel, och tackar dig för de många vackra orden om mig – alltför vackra, förefaller det mig. Men det förefaller mig nog som om du också skriver litet för vackert om dig själv.

Det första kravet på en revolutionär som skriver historia är att han måste hålla sig själv till sanningen som ett finger i en handske. Du har visserligen gjort detta, men handsken är en boxhandske, och det är inte bra.

Mitt råd är: läs om artikeln, stryk allt som du vet inte är sant, och var försiktig med allt som du inte säkert vet är sant. Revolutionära hälsningar från

PATRIA O MUERTE
VENCEREMOS
MAJOR ERNESTO CHE GUEVARA

HAVANNA den 28 oktober 1963 ”Organiserandets år”

Compañero Carlos Rafael Rodríguez
Ordförande, Nationella institutet för jordreform
Staden

COMPAÑERO!

Jag bifogar Argelio Rosabals¹ papper. Det är den där (sjundedags-)adventisten jag talade om, vars jordiska belöning förvandlats till ett straff.

Som den intelligente untkommunist du är, vet du säkert precis hur du skall finna ett kryphål i lagen eller avvända min uppmärksamhet.

(Vad katterna och hundarna angår, så skickar jag det separat.)

Med revolutionär hälsning
PATRIA O MUERTE
VENCEREMOS
MAJOR ERNESTO CHE GUEVARA

HAVANNA den 30 oktober 1963

Señora Lydia Ares Rodríguez
Calle Cárdenas 69
Havanna

COMPAÑERA!

Ert brev har vidarebefordrats till inrikesministeriet, eftersom det är rätta adressen för sådana problem.

Jag uppskattar er inställning till arbetets vikt och till revolutionen; men samtidigt måste jag säga att enligt min personliga åsikt måste er son absolut avtjäna sitt straff, eftersom detta att begå ett brott mot socialistisk egendom är en mycket allvarlig förseelse, helt oberoende av vilka förmildrande omständigheter som kan finnas.

Jag beklagar att behöva säga detta, och beklagar det lidande det måste åsamka er, men jag skulle svika min plikt som revolutionär om jag inte talade öppet och ärligt.

¹ Se kapitlet *På drift*.

Revolutionära hälsningar från
 PATRIA O MUERTE
 VENCEREMOS
 MAJOR ERNESTO CHE GUEVARA

HAVANNA den 11 november 1963

Compañero Juan Angel Cardi
 Calle 17, nr 54, lägenhet 22
 Vedado, Havanna

COMPAÑERO!

Jag erkänner härmed mottagandet av ert brev av den 3 oktober, där ni bifogade kapitel ur nio av era opublicerade romaner.

Jag har ingenting att invända mot att ni använder vad ni behagar ur Las Villasdagboken. Kom bara ihåg att när den publicerades, snobbades den upp med rena blomsterspråket av en verklig skitstövel. När jag läste ett kapitel i *Pléyade* kändes det som när man sitter och tittar på ett foto från en plats man känner väl till, men ändå inte känner igen. Kapitlet ger intryck av att ni aldrig har varit i sierran och inte heller alls talat med dem som var med under den epoken. Tillåt mig att i broderlig anda tala om för er att jag nog inte tycker att ni alls har lyckats fånga den periodens storhet i all dess sublimes upphöjdhed.

Fatta det som ett intryck, inte som någon litterär kritik; det är helt enkelt som när man tittar på ett gammalt fotografi – ett minne av några vänner, till exempel – och upptäcker att någon teknisk felaktighet, eller tiden som sådan, har gjort att man inte känner igen en enda av människorna på fotografiet.

Kan ni ha någon nytta av denna iakttagelse skulle det glädja mig mycket; i annat fall hoppas jag att ni inte skall känna er sårad över att jag talar öppet. Jag vet ingenting om er ålder, och inte heller något om er kallelse som författare. Den enda känsla som jag låter vägleda mig av i de regioner där ni dväljes är sanningskravet (men fördenskull får ni absolut inte tro att jag är beredd att försvara den socialistiska realismen intill min bleka död). Det är den synpunkten som bestämmer min syn på allt.

Bästa hälsningar och lycka till med er litterära odysse,

MAJOR ERNESTO CHE GUEVARA

HAVANNA den 20 februari 1964 "Ekonomins år"

Señora María Rosario Guevara
 36, rue d'Annam
 (Maarif) Casablanca
 Marocko

COMPAÑERA!

Ärligt talat vet jag inte vilken del av Spanien min familj härstammar från. Men så mycket vet jag åtminstone att mina förfäder gav sig iväg därifrån för länge sedan, med ena handen där fram och den andra där bak,¹ och om jag själv inte håller nävarna på samma ställe beror det bara på att ställningen skulle vara så obekvämlig!

¹ Ett spanskt ordspråk som används om den som är lusfattig.

Jag tror inte att ni och jag är särskilt nära släkt, men hör ni till den sortens människor som skälver av indignation var gång en orättvisa begås här i världen, då är vi kamrater och det är mycket viktigare.

En revolutionär hälsning från
PATRIA O MUERTE
VENCEREMOS
MAJOR ERNESTO CHE GUEVARA

Havanna den 25 februari 1964 "Ekonomins år"

Señor Luis Amado-Blanco
Kubansk ambassadör vid den heliga stolen Vatikanstaten
Ruggero Fauro nr 25
Rom

COMPAÑERO!

Jag har fått numret av *Revista de Occidente*.¹

Tonen i ert brev rymmer en förebråelse för att jag inte svarat på era tidigare brev. Och ni är i er fulla rätt. Den enkla sanningen är att jag är skyldig. Jag kan inte hitta er bok någonstans, och var gång jag ställs inför er tysta kritik, söker jag desperat efter någon utväg att uppskjuta detta ögonblick.

Jag uppskattar i hög grad ert intresse för de många problemen kring industrin. En statlig kommission håller på att utreda fallet Bacardi; men eftersom den är en kommission, och till och med en statlig kommission, kommer den säkert att söla bort alltsammans och inte åstadkomma ett dugg.

Med revolutionära hälsningar
PATRIA O MUERTE
VENCEREMOS
MAJOR ERNESTO CHE GUEVARA

HAVANNA, den 26 februari 1964 "Ekonomins år"

Señor José Medero Mestre
Juan Bruno Zayas nr 560
Av. de Acosta y O'Farrill
Vibora, Havanna

COMPAÑERO!

Jag uppskattar ert intresse och era kommentarer. Men när ni försökte övertyga mig trampade ni på en öm tå; ni citerade sådana auktoriteter som jag själv vänder mig mot. Tyvärr har jag alltför ont om tid för att föra en polemik per post.

I de närmaste numren av *Nuestra Industria Económica* kommer ni att finna en serie artiklar som berättar om hur ett utvalt antal ryska tekniker har reagerat inför liknande problem.

Men låt mig ge er ett enda uttalande att bita i: Att föredra kapitalistisk ineffektivitet framför socialistisk effektivitet när det gäller fabriksledning, är detsamma som att blanda samman önskedrömmar med verkligheten. Det är i distributionen som socialismen når obestridliga

¹ En litterär tidskrift som utkommer i Madrid.

fördelar, och samma sak gäller centraliserad planering, där man har kunnat eliminera kapitalismens brister på det organisatoriska och tekniska området. Efter brytningen med det tidigare samhället har man försökt åstadkomma ett nytt samhälle med ett slags hybrid: människan som varg – vargsamhället – ersätts av en annan variant, som inte längre drivs av den desperata driften att plundra sina medmänniskor, eftersom exploateringen av och för människan är borta; men människan har dock kvar drivkrafter av samma slag (men i mindre antal), därför att själva hävstången till det materiella intresset utgörs av önskan om personligt välbefinnande och välbefinnandet hos ett litet kollektiv (fabriker, till exempel) och det är i det sambandet jag själv ser roten till det onda. Att försöka besegra kapitalismen med hjälp av dess egna fetischer, sedan man först har berövat dem deras allra effektivaste magiska egenskaper, förefaller mig som en tämligen svår uppgift.

Om detta låter litet dunkelt (jag ser på min klocka att hon redan är över midnatt), kan jag kanske förklara min uppfattning litet tydligare med en annan liknelse: under socialismen är det materiella intressets hävstång som ett lotteri – det kan inte verka särskilt lockande på de mer ambitiösa och kan ändå inte ruska upp de andra ur deras likgiltighet.

Jag påstår ingalunda att jag härmed fullständigt har täckt ämnet, och än mindre att jag har kunnat uttala det påvliga *amen* över dessa och andra motsägelser. Tyvärr är det ju så, både för majoriteten i detta land, och i mina ögon, att ett försvar av ett system röner ett bättre mottagande än en vetenskaplig analys av det. Den saken hjälper inte direkt i våra försök att verkligen få klarhet. Alla våra strävanden siktar till att väcka till reflektion och eftertanke, att närma oss marxismen med hela det allvar som denna monumentala lära förtjänar.

Därför – därför att ni tänker – är jag er tacksam för ert brev. Det faktum att vi inte är överens spelar mindre roll. Och om ni vid tillfälle skulle ha någonting mera ni vill säga mig, så kom bara ihåg att jag inte är någon lärare utan bara en bland de många som i dag kämpar och arbetar för att bygga upp ett nytt Kuba, en som hade turen att få stå vid Fidels sida under den kubanska revolutionens allra svåraste ögonblick och under en del av de allra mest tragiska och allra ärorikaste ögonblicken i historien om den värld som nu kämpar för att vinna friheten. Det är därför ni känner till mig, medan jag inte känner igen ert namn; det skulle mycket väl kunnat vara tvärtom, men i så fall skulle jag, eftersom jag inte är född här i landet, ha varit tvungen att skriva till er från något avlägset hörn av världen, dit mina irrande ben hade råkat föra mig.

Det var allt.

Med revolutionär hälsning
 PATRIA O MUERTE
 VENCEREMOS
 MAJOR ERNESTO CHE GUEVARA

HAVANNA den 21 februari 1964 ”Ekonomins år”

Señor Roberto Las Casas
 Rua 3 de Maio
 1494 Belem-Pará
 Brasilien

KÄRE COMPAÑERO!

Jag vill gärna begagna detta nya tillfälle till kontakt mellan vår revolution och dig att ge uttryck för den tacksamhet jag känner mot dig och din fru för er vänliga omtanke.

Jag skulle gärna ha velat skicka er en liten souvenir från Kuba, men bristen på ett eget förflutet och utplånandet av våra inhemska traditioner tvingar mig att nöja mig med detta förvisso mycket blygsamma exempel på vår moderna konst.

Det är min förhoppning att din fru skall uppskatta det för vad det försöker uttrycka snarare än för vad det uttrycker.

Med revolutionär hälsning, och farväl
 PATRIA O MUERTE
 VENCEREMOS
 MAJOR ERNESTO CHE GUEVARA

26 maj 1964 "Ekonomins år"

Dr Eduardo R. Ordaz Ducunge
 Chef för psykiatriska sjukhuset
 Havanna

KÄRE ORDAZ!

Jag har fått tidskriften.

Och även om jag har ont om tid verkar innehållet intressant och jag skall försöka hinna läsa den.

Men jag är nyfiken på en sak: Hur kan en så specialiserad tidskrift tryckas i 6,300 exemplar, när det inte finns så många läkare på hela Kuba?

Jag grubblar också över en sak som för mina tankar ända till gränsen för en neuro-ekonomisk psykos: Är det möjligen så att rätterna använder tidskriften för att öka sitt psykiatriska vetande eller för att minska sin hunger? Eller får kanske varje patient ett ex. av publikationen på sängkanten? Hur som helst trycker ni 3,000 exemplar för mycket. Jag ber dig att tänka över saken ordentligt.

Allvarligt talat: tidskriften är bra; upplagesiffran är rent vansinnig. Du måste tro mig, för galningar talar alltid sanning.

Med revolutionär hälsning
 PATRIA O MUERTE
 VENCEREMOS
 MAJOR ERNESTO CHE GUEVARA

Den 25 juni 1964 "Ekonomins år"

Ministeriet för utrikeshandel
 Import-exportavdelningen för konst och kultur
 Staden

COMPAÑEROS!

Grammofonskivorna har kommit. Även om de inte är perfekta, långt därifrån – jag tänker härvid på presentationen – så är förbättringen dock märkbar.

Kanske blandar jag mig i saker som inte angår mig, eftersom undertecknarna inbegriper en del litterära personer, men tillåt mig ändå föreslå att ni ändrar på texterna; enligt min uppfattning

är de ...¹

Om någon eller några bland er var med om att utforma de där texterna, så oroar er inte. Jag är ingen kvalificerad domare på den avdelningen. Och vad innehållet beträffar föredrar jag att inte yttra mig alls. Jag vågar inte tillåta mig några omdömen alls om musik, eftersom min okunnighet på det området når åtminstone – 273°. ²

Tack för att ni ville besvara er med att visa mig vad som åstadkommits.

Med revolutionär hälsning
PATRIA O MUERTE
VENCEREMOS
MAJOR ERNESTO CHE GUEVARA

Den 31 augusti 1964 "Ekonomins år"

Rektor Elias Entralgo
Universitetsfilialen
Havannas universitet
Staden

KÄRE COM PAÑERO!

Jag har mottagit er vänliga inbjudan, som klart – men säkert utan att ni menade det – visar vilka radikalt olika åsikter vi har om vad som menas med en ledare.

Jag kan inte åta mig att hålla den föreläsning ni önskar; om jag skulle göra det, skulle det ske på grundvalen av att jag satsar all den tid jag äger på arbetet för revolutionen. För mig är det något helt ofattbart att man kan erbjuda pekuniär ersättning åt en ledare inom regeringen och partiet, för en insats av något slag.

Bland de många gottgörelser jag har fått motta är den viktigaste att jag betraktas som en av det kubanska folket; och det kan jag inte värdera i *pesos* och *centavos*.

Jag beklagar att jag måste skriva på det här sättet till er; jag ber er att bara betrakta det som ett uttryck för sårade känslor, som orsakats av något som jag inte kan låta bli att betrakta som en omotiverad förolämpning, som inte känns mindre obehaglig för att den säkert var helt oavsiktlig.

PATRIA O MUERTE
VENCEREMOS
MAJOR ERNESTO CHE GUEVARA

Den 12 juni 1964 "Ekonomins år"

Dr Regino G. Boti
Minister och teknisk sekreterare
Centrala planeringsbyrån
Staden

Re: Begäran att höja upplagan på tidsskriften *Confederación Médica Panamericana*

KÄRE MINISTER BOTI!

¹ Här följer ett synbarligen nedsättande uttryck, som är oklart i originalet.

² –273°– absoluta nollpunkten.

Vi skall effektuera byråns beställning till sista droppen. Med stöd av mina begränsade och knappast uppbyggliga erfarenheter som läkare, måste jag dock få tala om för er att tidskriften är rena smörjan; och enligt min uppfattning uppfyller smörja inga politiska funktioner, vilket ni väl förmodligen försöker göra.

Överlåt den saken åt den andra historien – den i stor skala.

Högaktningsfullt
PATRIA O MUERTE
VENCEREMOS
MAJOR ERNESTO CHE GUEVARA

Den 21 augusti 1964 ”Ekonomins år”

Señor León Felipe¹
Editorial Grúalbo, S.A.
Avenida Granjas 82
México 16, D.F.

MAESTRO!

För flera år sedan, just när revolutionen gripit makten, fick jag er senaste bok, med er dedikation. Jag tackade er aldrig, men glömde det heller aldrig. Det kan kanske intressera er att veta att en av de två–tre böcker jag alltid har på nattduksbordet är er *El Ciervo*; även om det inte är ofta jag hinner läsa i den, för här på Kuba är det fortfarande så att sådana ting som att sova, göra ingenting, eller vila är en synd, ett *lesa-dirigencia*.

Häromdagen deltog jag i en ceremoni som var av stor betydelse för mig. Salen var full av entusiastiska arbetare och atmosfären var laddad med den nya människans anda. Den droppe av en förkvävd poet som jag bär inom mig dök upp till ytan och jag sökte mig till er. Det var min hyllning; tolka den som en sådan.

Med uppriktig beundran och högaktning
MAJOR ERNESTO CHE GUEVARA

FIDEL!

I detta ögonblick minns jag så många ting – hur vi träffades i María Antonias bostad, hur du föreslog att jag skulle följa med, de uppskärade förberedelsernas spänning

En dag frågade man vem som skulle meddelas i händelse av vår död, och vi påverkades av hur verklig den möjligheten var. Senare fick vi uppleva sanningen i detta att i en revolution gäller det att segra eller dö (om det är en verklig revolution). Många kamrater stupade på vägen till segern.

I dag känns allting mindre dramatiskt, eftersom vi är mera mogna nu. Men verkligheten upprepar sig. Jag känner inom mig att jag har uppfyllt den del av min plikt som band mig till den kubanska revolutionen på dess mark, och säger nu farväl till dig, kamraterna, till ditt folk, som redan också är mitt.

Härmed avsäger jag mig formellt samtliga mina poster inom partiets nationella ledning, min ministerpost, min majorsgrad och mitt kubanska medborgarskap. Det finns inga juridiska band längre mellan mig och Kuba. De band som är kvar är helt av annat slag; band som inte

¹ En av Spaniens största skaldar, numera i landsflykt.

kan slitas eller tas bort så som utnämningar och sådana ting.

När jag tänker tillbaka tror jag mig kunna säga att jag har nedlagt ett hederligt och hängivet arbete på att konsolidera revolutionens seger. Mitt enda svårare fel har varit att jag inte förlitade mig starkare på dig ända från de allra första ögonblicken i Sierra Maestra, och inte tillräckligt snabbt förstod dina kvaliteter som ledare och revolutionär.

Jag har upplevt storslagna dagar och kände vid din sida stoltheten i att få räknas till vårt folk under de härliga men ändå så sorgliga dagarna under den karibiska krisen.

Sällan har en statsman uppträtt briljantare än du gjorde de dagarna. Jag är också stolt över att jag följde dig utan att tveka, och identifierade mig med ditt sätt att tänka och se och värdera faror och principer.

Nu begär andra nationer i denna vår värld min blygsamma insats. Jag kan göra det som förvägras dig på grund av det ansvar du bär som Kubas statsöverhuvud, och tiden är inne att skiljas.

Du skall veta att jag gör det med blandade känslor, med både glädje och sorg: här på denna ö lämnar jag mitt renaste hopp som uppbyggare, och de människor jag håller kärast. Och jag lämnar ett folk som tog emot mig som en son. Det känns som ett djupt sår. Men till de nya slagfälten för jag med mig den lära du undervisat mig i, mitt folks revolutionära anda, känslan av att fylla den heligaste av plikter: att kämpa mot imperialismen överallt där den uppträder. Det lindrar och läker också de djupaste sår.

Jag upprepar än en gång att jag härmed fritar Kuba från allt ansvar, utom det som stammar från det exempel det givit. Om jag möter min sista stund under en främmande himmel, då skall mina tankar vara hos detta folk och främst hos dig. Jag är tacksam för de lärdomar du har givit, för ditt exempel, och skall försöka vara de yttersta följderna av mina handlingar trogen.

Jag har alltid identifierats med vår revolutions utrikespolitiska sida, och det tänker jag fortsätta med. Vart jag än kommer skall jag alltid känna det ansvar det innebär att vara en kubansk revolutionär och uppträda som en sådan. Jag sörjer inte över att jag inte efterlämnar några materiella ting åt min hustru och mina barn. Jag är tvärtom glad över den saken. Jag begär ingenting för deras del, eftersom jag vet att staten kommer att förse dem med vad de behöver för sina utgifter och sin utbildning.

Det är så mycket jag skulle vilja säga till dig och ditt folk, men jag känner inom mig att det inte behövs. Ord kan inte uttrycka det jag skulle önska att de uttryckte, och jag finner det meningslöst att bara komma med fraser.

Ständigt framåt mot segern! *Patria o muerte!*
Med all min revolutionära glöd omfamnar jag dig.

CHE

Detta brev avsändes i april 1965.

KÄRA FÖRÄLDRAR

Än en gång känner jag Rosinantes revben under hälarna; än en gång drar jag ut på vägarna med skölden på arm.

För nästan tio år sedan skrev jag ett annat avskedsbrev till er. Jag minns att jag klagade över att jag inte var en bättre soldat och en bättre läkare. Det sistnämnda intresserar mig inte längre; och som soldat är jag faktiskt inte så dålig.

Ingenting har förändrats innerst inne, bortsett från att jag är mycket medvetnare nu, min marxism har slagit rot och renats. Jag tror på den väpnade kampen som den enda lösningen för dessa folk som kämpar för att befria sig själva, och jag handlar efter min övertygelse. Många kommer att kalla mig en äventyrare – och det är jag också, bara av ett alldeles särskilt slag – en av dem som sätter sitt eget skinn på spel för att bevisa sina plattityder.

Det är tänkbart att detta kan bli slutet. Jag söker det inte, men döden finns inom de logiska sannolikheternas gräns. Skulle det bli så, sänder jag er härmed en sista omfamning.

Jag har älskat er så mycket, har bara inte vetat hur jag skulle ge uttryck för min ömhet. Jag är fruktansvärt stel i mitt sätt att uppträda, och ibland förstod ni mig nog inte. Det har säkert inte varit lätt att förstå mig. Men i dag måste ni tro mig på mitt ord.

Nu skall en vilja som jag har gjort allt för att stålsätta ta itu med att hålla uppe ett par darriga knän och ett par trötta lungor. Och jag vet att jag klarar det.

Skänk en tanke då och då åt denne lille lyckoriddare mitt i det tjugonde århundradet. En kyss till Celia, till Roberto, Juan Martin och Pototin, till Beatriz, till hela bunten.

En *abrazo* till er från er tjurskallige och förlorade son.

ERNESTO

Detta brev skrevs i mitten av år 1965.
